

ANNO 13

MORTEN PONTOPPIDAN

EN DANSK PRÆST. Studie over *Peter Rørdam*. 1898. 2. Oplag.
ALDRIG FORTVIVLE! Opmuntringsord paa Søndage og Hverdage. 1899. 5. Oplag.
FOLKEKRISTENDOM. Et Stridsskrift mod Pastor *J. Friis Hansen*. 1901.
ODYSSEVS' REJSER OG EVENTYR, saaledes som jeg har fortalt dem for mine Børn. Med Illustrationer af *Niels Skovgaard*. 1902.
MORTEN LUTHER. En Skildring af hans Liv og Gerning. Med talrige Billeder. 1902.
TALER TIL UNGDOMMEN. 1903. 2. Oplag.
KATEKISMEN FORSVARET. 1904.
BREVE OM KRISTUS TIL MIN GUDSØN. 1905. 3. Oplag.
FRU ELISE HOSKIER. Et religiøst Karakterbillede. 1906.
PARADISETS HAVE. Opmuntringsord for Gamle og Unge. 1906. 3. Oplag.
EFTERFØLGELSEN. En Række Betragtninger. 1907.
STENLØSE KIRKEPOSTIL. Prædikener et Kirkeaar igennem. 1909.
BIBELSKE HISTORIER, fortalte for Børn. I-III. (I i 2. Oplag). 1909-11.
KIRKELIG APPEL. Et Ord til mine Landsmænd og Medkristne. 1910.
DET GAMLE HUS. Fortsat kirkelig Appel. 1910.
DET RINGER TREDJE GANG. Endnu et Ord til mine Landsmænd og Medkristne. 1911.

ANNO 13

TYSKLANDS REJSNING

MOD NAPOLEON FOR 100 AAR SIDEN

I SINE HOVEDTRÆK SKILDRET AF

MORTEN PONTOPPIDAN

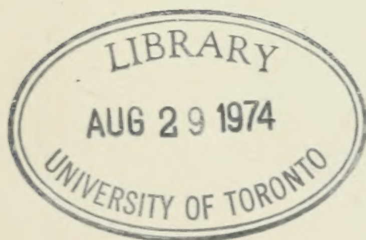

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

NORDISK FORLAG

MDCCCCXIII

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

GENERAL YORCK TALER TIL STÆ

EFTER O. BRAI

forsamlingen i Königsberg
ers Maleri

FORORD

IKKE ved nogen indlagt Tendens, men ved selve sit Emne paakalder nærværende Arbejde Læserens Sympati for den tyske Nations Enheds- og Frihedsstræben.

Skulde det være forkasteligt at lade saadanne tysksympatiske Følelser opstaa hos Danske, ja, da var der intet andet for, end at man maatte holde den danske Almenhed i Uvidenhed om de paagældende Ting. Eller i hvert Fald maatte man nøjes med at meddele en overfladisk og skematisk Kundskab derom, som man var vis paa, intet Indtryk kunde gøre.

Dette er vel omtrent det Parti, vi hidtil har taget under de senere Aartiers Arbejde paa dansk Folkeoplysning. Og det kan have været forklarligt og naturligt. Men det duer ikke i Længden at stikke Hovedet i Busken og ikke ville se Guds store Gerninger, som er gaaet for sig lige foran Ens Dør. Det begynder med, at man ikke *vil* se, og det ender maaske med, at man ikke *kan*. Det begynder med, at man aflukker sig fra at føle Deltagelse for sit Nabofolks store Oplevelser, og det ender maaske med, at man ingen Oplevelser faar selv.

Vi er ikke Tyske og bliver det aldrig. Men vi er det tyske Folks Frænder og Naboer. Det kommer vi ikke fra. Og naar man er sat som et lille Folk op ad et stort Frænde- og Nabofolk, — ja, da er det vist og sandt, at man maa holde kraftigt paa sin Ejendommelighed og paa sin nationale Værdighed. Men dette er dog kun den ene Nødvendighed; den anden er lige saa stor. Ja, i Grunden maa det vel kaldes den *første* Nødvendighed for det lille Folk i Forholdet til det store Nabofolk: at man ikke gaar hen og underbinder de Aarer, hvorigennem der skal tilflyde os Berigelser og Impulser for vort Sjæleliv og vor hele Kultur.

Her drejer det sig nu om en Følelsesbølge — eller dog i det mindste en lille Rislen af Samfølelse med det, der saa mægtigt allerede har begyndt at bevæge den tyske Nation i Anledning af Hundredaarsdagene for de mindeværdige Begivenheder i det store Frihedsaar. Jeg har følt mig drevet til ved Udarbejdelsen af dette Skrift at gøre mit til, at ikke denne varme Bølge skulde komme til ved den danske Nations Sydgrænse at skylle mod en alt for haard og kold Mur af — villet Uvidenhed.

Skriftet er beregnet paa den almene Læseverden herhjemme. Det skildrer Begivenheder, Personer og Tilstande i Tyskland i Perioden 1806-13, men stadig under Synspunktet „Anno 13“, altsaa saaledes at Stoffet fra før 1813 behandles i Forhold til den Betydning, det har som Indledning og Forberedelse til, hvad der i 1813 brød frem. Saaledes er da Skriftets Titel at forstaa. Begivenhederne fra selve Aaret 1813 optager kun den sidste — og mindre — Halvdel af Bogen.

Emnet er saa righoldigt, at adskilligt, som det kunde have været ønskeligt at faa med, har af Pladshensyn maattet udelades. Jeg har jo ikke tilsigtet at give et Kompendium, hvor alle Enkeltheder skulde kunne opsøges, men vil være tilfreds, dersom det maatte findes, at det Helhedsindtryk, der meddeles gennem mine Skildringer, er nogenlunde fyldigt og ikke forfejlet.

Min Overbevisning om, at der derved bliver bødet paa en Mangel — ja, man kan vel sige: oprettet en Forsømmelse fra dansk folkelig Historieskrivnings Side, giver mig Mod til at fremlægge dette Arbejde, som baade en og anden kunde have udført med langt større Kompetence og Dygtighed end jeg, men som det nu ikke desto mindre er tilfaldet mig at udføre.

Saa tag og læs, Landsmand! Læs om en stor Tid. Og giv dit Hjerte Lov at bevæges over Tyskes heltemodige Kamp for tysk Frihed og Selvstændighed.

Stenløse, Februar 1913.

Morten Pontoppidan.

BENYTTET LITTERATUR

Johan Philipp Palm, Buchhandler in Nürnberg. Nürnberg 1814.

F. Meinecke: Das Zeitalter der deutschen Erkebung 1795-1815. Bielefeld u. Leipzig 1906.

Alfr. Rambaud: L'Allemagne sous Napoleon I. Paris 1874.

C. Th. Perthes: Politische Zustände und Personen in Deutschland zur Zeit der französischen Herrschaft. Gotha 1862.

F. Richter: Geschichte des deutschen Freiheitskrieges 1813-15. I-IV. Berlin 1838-40.

Joh. Sporschil: Die Freiheitskriege der Deutschen in den Jahren 1813-15. 6. Aufl. I-IX. Braunschweig 1845-46.

Eug. Véron: Histoire de la Prusse depuis la mort de Frederic II jusqu'a la bataille de Sadowa. Paris 1867.

Fr. Neubauer: Preussens Fall und Erhebung 1806-15 Berlin 1908.

Joh. Scherr: Blücher. Seine Zeit und sein Leben. I-III. Leipzig 1862-63.

P. Bailleu: Königin Luise. Ein Lebensbild. Berlin. Leipzig 1908.

J. G. Fichte: Sämmtliche Werke VII. Berlin 1846.

Max Lehmann: Freiherr v. Stein. I-III. Leipyig 1902-05.

E. M. Arndt: Erinnerungen aus dem äusseren Leben. 2. Aufl. Leipzig 1840.

E. M. Arndt: Meine Wanderungen und Wandelungen mit dem Freiherrn v. Stein. Leipzig 1893.

69 Jahre am Preussischen Hofe. Aus den Erinnerungen der Oberhofmeisterin Sophie Marie Gräfin von Voss. 5. Aufl. Leipzig 1887.

Amalie v. Romberg: Sophie Schwerin. Ein Lebensbild. Leipzig 1909.

J. G. Droysen: Das Leben des Feldmarschalls Grafen York v. Wartenburg. I-III. Berlin 1851-52.

R. Weilbrecht: Andreas Hofer. Hamburg 1909.

Werner Voss: Die Konvention von Tauroggen. Berlin 1910.

Geschichte der Nordarmee im Jahre 1813. Beihefte I-III zum Militair-Wochenblatt. Berlin 1859-65.

Massenbach: Historische Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Verfalls des preuss. Staats I-II Amsterdam 1809.

Feldzugserinnerungen aus dem Kriegsjahre 1809. Hamburg 1909. Deri: Neigebauer: Schills Zug nach Stralsund und sein Ende. C. v. Scriba: Der Zug Schills nach Stralsund.

Aus dem Tagebuche des Rittmeisters v. Colomb. Berlin 1854.

F. v. Jagwitz: Geschichte des Lützowschen Freikorps. Berlin 1892.

H. Aster: Die Gefechte und Schlachten bei Leipzig I-II. Dresden 1856.

Carl Th. Sørensen: Kampen om Norge 1813 og 1814. I-II. København 1871.

E. v. Wangenheim: Scharnhorst. Hamburg 1911.

Karsten Brandt: Friedrich Ludwig Jahn. Hamburg 1910.

Karsten Brandt: Friedrich Friesen. Hamburg 1909.

E. Berner: Geschichte des preussischen Staates. München und Berlin 1891.

INDHOLD

PORTRÆTER

FØRSTE KAPITEL

„TYSKLAND I SIN DYBE FORNEDRELSE“

BRAUNAU hedder en østerrigsk By ved Grænsen ind mod Bayern. Her var det, Kejser Napoleon i August Maaned 1806 — ikke vandt et Slag, thi der var ingen Krigstilstand, men udførte en af sine ogsaa berømmelige Fredsbedrifter, idet han lod en tysk Boghandler skyde.

Inden vi fortæller nøjere herom, maa vi gøre Rede for, hvorledes det kunde gaa til, at Napoleon midt i Freden kunde spille Herre i en østerrigsk By.

Dermed hænger det saaledes sammen, at Napoleon havde haft Krig med Østerrig Aaret forud, og efter Slaget ved Austerlitz d. 2. December 1805 havde han tvunget Østerrig til Freden i Presburg. Og han havde betinget sig at holde Braunau besat i tre Maaneder efter Freden som Sikkerhed.

De tre Maaneder var forlængst overskredne. Men Napoleon fandt Paaskud til at trække Fristen længere og længere ud og saaledes beholde den vigtige Grænseplads paa ubestemt Tid. Braunau laa ved Innfloden, saa at sige midt i den brede Adgangsport ind til Østerrig mellem de bøhmiske Bjærge mod Nord og de tyrolske Bjærge mod Syd. Under Krigen havde Napoleon sat sig godt fast i Byen og ladet anlægge ny, stærke Fæstnings-

værker omkring den. Og nu, efter Fredslutningen, vilde han ikke for tidligt slippe det Tag, han saaledes havde i Østerrigs Strube. Han vilde først være færdig med den Omordning af Tysklands indre Statsforhold, som han havde taget sig for, og som gik ud paa at bringe foreløbig hele Sydvest-Tyskland ind under Frankrigs Overhøjhed i Stedet for under den tyske Kejsers.

Det habsburgske Fyrstehus i Wien havde hidtil haft den dobbelte Værdighed af østerrigske Monarker og tyske Kejsere. Selv om Kejsermagten længe kun havde været en Skygge af, hvad den var i de store Tider, saa havde dog det *tyske Rige* endnu været til. Og særlig i Sydtyskland var Østerrig vant til at dominere over de dér boende større og mindre Fyrster. Nu gjorde Napoleon en Ende paa denne Herlighed. Han havde forstaaet at faa de mellemstore sydtyske Fyrster over paa sin Side, dels ved at true, dels ved at lokke. Han havde stillet dem i Udsigt, at de skulde blive ganske anderledes selvstændige Suveræner end før. Han havde lovet dem Landudvidelser, dels paa Østerrigs Bekostning og dels paa de mangfoldige ganske smaa verdslige og gejstlige Fyrstendømmers Bekostning, der hidtil havde dannet smaa Aflukker indenfor de paagældende Staters Landomraader, og som havde staaet under Kejserens og Rigets Beskyttelse. De sydtyske Stater havde da virkelig staaet Napoleon bi i Krigen mod Østerrig. Og man havde i Moniteuren, Napoleons officielle Tidende, læst hans Tilkendegivelse: „Kurfyrsterne af Bayern og Würtemberg vil faa Titel af Konger til Belønning for den Hengivenhed og det Venskab, de har udvist mod Kejseren under alle disse Forhold.“

Napoleon havde ogsaa holdt Ord. Ved Fredslutningen havde Østerrig maattet gaa ind paa at anerkende de to ny Konger og afstaa nogle Stykker Land til dem — især et stort og dyrebart Stykke til Bayern, nemlig hele Tyrol. Kort efter foretog Napoleon nye Forfremmelser; Kur-

fyrsten af Baden blev gjort til Storhertug, Landgreven af Hessen-Darmstadt ligesaa, et ganske nyt Storhertugdømme Berg oprettedes, Fyrsten af Nassau blev Hertug, og saa fremdeles.

Men, hvad mere er, efter Indbydelse af Napoleon traadte disse tyske Stater sammen, 15 i Tal, og dannede et Forbund. Det var en gammel Drøm hos disse Fyrster og deres Statsmænd, at de mellemstore Stater skulde slutte sig sammen for i Tysklands indre Politik at danne en Modvægt mod de tyske Stormagters, særlig Østerrigs, overvejende Indflydelse. Nu skænkede Napoleon dem Virkeliggørelsen af denne Drøm. Det var ham, der fik det ny Forbund dannet. Den 12te Juli 1806 traadte det frem for Dagens Lys under Navnet „Rhinens konfødererede Stater“ eller — som man til daglig kaldte det — „Rhinforbundet“. Hver enkelt af de paagældende Stater skulde være ganske uafhængig, hed det, baade indadtil og udadtil. Og til Hævdelse af denne Uafhængighed skulde de staa under Frankrigs Beskyttelse.

Samtidig sluttedes en Alliance mellem Frankrig og Rhinforbundet, og i Alliancetraktaten hed det: „Enhver Krig paa Fastlandet, som en af de kontraherende Parter vil komme til at føre, bliver med det samme fælles for alle de andre.“ I paakommende Tilfælde skulde Frankrig stille 200,000 Mand, Bayern 30,000, Würtemberg 12,000, Baden 8000, Berg 5000, Hessen-Darmstadt 4000, Nassau og de øvrige Fyrstendømmer tilsammen 4000 Mand.

Denne Alliance betryggede Rhinforbundets Fyrster overfor Østerrig. Men den bandt dem rigtignok med det samme til Vasaltjeneste hos deres ny Herre. Naar Napoleon igen drog i Krig, kunde han forøge sin Hær med omtrent 60,000 tyske Soldater.

Da Rhinforbundets Stater havde meldt, at de „for bestandig“ var udtraadt af det tyske Rige, og Kejser Napoleon havde erklæret, at han „herefter ikke mere vilde tage nogen Notits af Eksistensen af en Kejser af Tysk-

land og en tysk Rigsforfatning," gjorde Kejser Frants d. 2. det afsluttende Skridt. D. 6. August 1806 nedlagde han sin Værdighed som tysk Kejser og kaldte sig fra den Dag Arvekejser Frants d. 1. af Østerrig.

Det har ikke været let for Kejser Frants at sætte sit Segl paa det ældgamle tyske Riges endelige Ophør. Men hvad skulde han gøre? Den ny Potentat, der skaltede og valtede med Europa, holdt stadig sit Tag i Østerrigs Strube.

Den franske Besætning i Braunau var at betragte som den mest fremskudte Forpost for Napoleons Krigshær, der efter Fredsslutningen ingenlunde var gaaet hjem for at afvæbne, men havde lagt sig i Borgeleje i Sydtyskland og levede paa disse tyske Staters Bekostning, indtil Napoleon havde faaet sin Vilje med dem og bragt Rhinforbundet og Alliancetraktaten i Stand.

Og hvorledes Napoleon i Virkeligheden ganske personligt og vilkaarligt greb ind i disse Staters indre Sager — disse Stater, hvis Overhoveder han havde gjort til Konger og Storhertuger og lovet dem fuldstændig baade ydre og indre Suverænitet —, det faar vi en Prøve paa i den Begivenhed, vi, efter denne Indledning, nu gaar over til at fortælle om.

En Præst fra en lille Ravnekrog i den bayerske Provins Schwaben kom en Dag i Sommeren 1806 ind til en Boghandler i Provinshovedstaden Augsburg og forlangte at se Nyhederne paa Bogmarkedet. Blandt de Ting, han udvalgte sig og fik med hjem, var et lille nylig udkommet Skrift, som hed: „Tyskland i sin dybe Fornedrelse". Der var hverken angivet Forfatter, Forlægger eller Bogtrykker; men Skriftet indeholdt nogle politiske Betragtninger over de nedværdigende Tilstande i Tyskland og nogle uforbeholdne Klager over de fran-

ske Tropper, som blev liggende i Sydtyskland og udsugede Befolkningen.

Den omtalte Præst havde nogle franske Officerer i Kvartér. Disse, der tilfældigvis forstod Tysk, fik fat paa Skriftet og læste det, hvorefter de straks indgav Melding til de militære Autoriteter om, at et saadant Skrift udbredtes.

En Efterforskning hos Boghandleren i Augsburg førte til Oplysning om, at Bogen var kommen til ham fra den Steinske Boghandel i Nürnberg.

En af de følgende Dage kom fire sortklædte Herrer ind i denne Boghandel for at foretage en Husundersøgelse. Forretningens daværende Ihændehaver, Boghandler Johann Philip Palm (gift med den afdøde Steins Datter), var bortrejst. Det var ganske rigtigt ham, der havde besørget Udgivelsen af det hemmelige Skrift. Men Medhjælperen, Pech, havde faaet Nys om, at der var Ugler i Mosen, og havde derfor faaet den Beholdning af Eksemplarer, som fandtes i Forretningen, skaffet til Side, ligesom han ogsaa havde underrettet vedkommende Bogtrykker, der endnu laa inde med den største Del af Oplaget i Materie, men som nu skyndsomst sænkede det hele i sin Brønd.

Hverken Ransagelsen hos Boghandler Palm eller Efterforskningen rundt om hos Bogtrykkerne gav da noget Resultat.

Palm, der i nogle Uger forsigtigvis havde holdt sig borte, vovede sig omsider hjem til Kone og Børn og Forretning, men var dog fremdeles saa forsigtig at holde sig skjult inden Døre.

En Dag kom en daarlig klædt Dreng ind i Bogladen og bad om at tale med Hr. Palm personlig. Han havde en Liste, hvorpaa man kunde tegne sig for Bidrag til en fattig Soldaterenke. Medhjælperen bragte Palm Meddelelse, og denne lod Drengen komme ind til sig i det indre Kontor og tegnede sig for et Bidrag. Næppe havde

Drengen forladt Bogladen, før to franske Gendarmer kom ind, gik lige til Kontoret, anholdt Palm og tog ham med sig. Det var næppe nok, han fik Lov til at tage Afsked med sin bestyrtede Hustru.

Denne vidste ikke, hvor han var blevet af, kun at han var blevet sat paa en Vogn og kørt ud af Byen. Hun formodede, at han var bragt til Hovedstaden, München, og hun fik i sin Vaande et Brev afsted til den franske Gesandt dér, hvori hun besvor ham om at redde hende fra Fortvivlelse og skride ind til Bedste for hendes Mand, der sikkert intet ondt havde gjort.

Det Brev fik hun aldrig Svar paa. Og Palm var iøvrigt ikke blevet bragt til München, men derimod til Braunau, den By, der i særlig Grad var de franskes Vaabenplads.

Hvad havde nu foranlediget denne Arrestation? Var der fremkommet Beviser mod Palm? Ikke i mindste Maade. Men der var kommet noget andet. Der var kommet en Ordre fra Kejser Napoleon. Denne, som saa og hørte og fulgte alt, sendte fra Paris en Skrivelse til Marschal Berthier, den øverstbefalende over Hæren i Sydtyskland, hvori det hed:

> Jeg tænker, De har ladet Boghandlerne i Augsburg og Nürnberg arrestere. Min Vilje er, at de bliver stillet for en Militærkommission og skudt inden 24 Timer. Det er ingen almindelig Forbrydelse, paa de Steder, hvor de franske Hære befinder sig, at udbrede Skrifter for at ophidse Befolkningen imod dem. Dommen maa lyde paa, at overalt, hvor der er en Hær, har Chefen at vaage over dens Sikkerhed, og at derfor er de og de Personer, som er blevet overbeviste om at have forsøgt at ophidse Befolkningen i Schwaben mod den franske Hær, dømte til Døden.

Dette vil altsaa sige, at Napoleon for det første lader bayerske Undersaatter arrestere i deres eget Land. Og hvorfor? At det skulde være for den franske Hærs Sikkerheds Skyld, er et blot og bart Paaskud. Det paagældende Skrift ophidsede ikke Befolkningen til Selvtægt;

det var tungt skrevet og slet ikke beregnet paa den store Mængde. Ganske vist findes der Udbrud som dette: „Hvad føler du, tyske Broder, ved Synet af denne Magtesløshed hos din Kejser?“ Ganske vist tales der om „tyske Stater, forarmede og udhungrede af den franske Hær“, om „Skændselsgerninger og Voldshandlinger“, begaaede af denne Hær. Ganske vist opfordres Sachsen og Preussen til at „frelse det tyske Rige, som er paa Afgrundens Rand“. Men een Ting er et kækt og frimodigt politisk Ord, en ganske anden Ting er Ophidselse af Befolkningen til Haandgribeligheder. Noget saadant fandtes ikke i Skriftet. Og man kan rolig paastaa, at naar Napoleon befaler at arrestere de to Boghandlere i Augsburg og Nürnberg, da er det i Virkeligheden slet ikke, som han vil give det Udseende af, en militær, men derimod en politisk Sikkerhedsforanstaltning. Det er den offentlige Mening i Tyskland, han ikke vil have paavirket af Skrifter som dette om „Tyskland i sin dybe Fornedrelse“. Lige meget, hvad der staar i et saadant Skrift; allerede Titelen er nok til at gøre det utilladeligt i Napoleons Øjne. Den tyske Boghandel skal terroriseres og igennem Boghandelen den tyske Læse- og Tænkeverden. Dette er Napoleons Mening, og derfor lader han bayerske Undersaatter arrestere i deres eget Land.

Endvidere betyder Skrivelsen til Marschal Berthier, at Napoleon lader nedsætte en militær Domstol og samtidig foreskriver samme Domstol, hvad der skal staa i Dommen. Retshandlingen er, med andre Ord, kun bestemt til at være Skærmbrædt for en fuldstændig personlig og despotisk Magtudøvelse.

Skrivelsens korte Mening er denne: Skyd mig disse tyske Boghandlere inden 24 Timer!

Selvfølgelig sker Kejserens Vilje Fyldest. Den i Braunau nedsatte militære Domstol dømmer begge Boghandlerne til Døden.

Ham fra Augsburg er det imidlertid lykkedes at slippe

bort, saa ham faar de lade løbe. Men Palm sidder godt gemt i Braunaus Fængsel.

Han har været fremme et Par Gange til Forhør og klaret sig godt, og tydelig mærket, at Dommerne mangler alle Beviser imod ham. Han vaagner derfor om Morgenen d. 26. August i en trøstig Sindsstemning, synger sin sædvanlige Morgensang: „Gud ske Lov, nu er det atter Morgen“ og hengiver sig til glade Forhaabninger om snarligt Gensyn med de kære derhjemme. Da Fængselsdøren aabnes Kl. 11, er han nær ved at tro, at man kommer og forkynder hans Løsladelse. Man kan da tænke sig hans Bestyrtelse, da det er Dødsdommen, der forkyndes ham, og at den skal eksekveres inden 3 Timer.

En Officer havde imidlertid tilkaldt en Præst, som havde taget en Kollega med sig, og disse to Gejstlige blev lidt efter lukkede ind i Cellen for at trøste den dødsdømte Mand og berede ham til at gaa sin Skæbne i Møde.

Efter disse to gejstlige Mænds senere afgivne Vidnesbyrd tog Palm sin Skæbne som en god Kristen, — befalede sin Hustru og sine seks smaa Børn Gud i Vold, skrev ogsaa et lille Afskedsbrev til Hustruen, erklærede, at han tilgav alle sine Fjender, ligesom han selv haabede at finde Tilgivelse hos Gud.

Henimod Kl. 2 kom Militærvagten, og Palm blev ført ud med bagbundne Hænder og sat op paa en Fjælevogn, forspændt med to Okser. De to Præster tog Plads i Vognen paa hver sin Side af ham. Saa satte Toget sig i Bevægelse under Trommehvirvler — Soldater foran og bagefter. Hele Braunau var paa Benene at se derpaa. Man vidste godt dér i Byen, hvad Slags Domfældelse det var, der var foregaaet. Der var, skriver en af Præsterne, over alle Tilskuerne „en dump, undertrykt Menneskefølelse, der ikke lader sig beskrive.“ Franskmændene frygtede et Befrielsesforsøg. Derfor var alt Militæ-

ret paa Benene med skarpladte Geværer, og da Toget naaede ud paa Glacis'et, hvor Eksekutionen skulde foregaa, saa man Kanoner kørte op langs Fæstningsvolden og Artillerister ved Kanonerne med tændte Lunter.

Der skete intet Befrielsesforsøg. Palm maatte knæle ned med de bagbundne Hænder. Tre Mand skød paa ham i 10 Skridts Afstand. Han sank jamrende forover paa sit Ansigt. Der maatte skydes endnu to Gange, før han var død.

„Det er ikke til at beskrive,“ meddeler en af Præsterne, „hvilken stor Sørgmodighed der herskede i den hele Stad. Først hjemme, efter at Henrettelsen var forbi, kunde de fleste komme til at græde sig ud, hvilket ogsaa var Tilfældet med mig.“

Ogsaa det franske Militær var i en trykket Stemning. De talte om det i Kvartererne bagefter. Major Güss, som havde ledet Eksekutionen, gik op og ned af Gulvet i sit Kvarter hos Madam Fink og bandede forfærdeligt og sagde, at han tog hellere sin Afsked af Tjenesten end gjorde dette om igen.

Palms Lig skulde efter Bestemmelsen have været nedgravet paa Pladsen; men det lykkedes nogle Borgere, medens Militæret var borte, at faa det ind paa Kirkegaarden og begravet dér.

Sandsynligvis har Militæret med Flid lukket Øjnene derfor. Lige saa lidt blandt dem som blandt Borgerne fandtes der nogen Moders Sjæl, som ikke havde dyb Medlidenhed med Palm. De militære, der havde dømt ham, og de, der havde skudt ham, — alle var de kun nødtvungne Udøvere af Kejser Napoleons personlige Vilje.

Boghandler Palms Henrettelse vakte megen Opsigt i hele Tyskland, ja i hele Verden. Fra Berlin udgik en Opfordring til at støtte Enken og Børnene. Opfordringen henvendte sig især til Boghandlere og Forfattere, og det blev gjort gældende, at Palm havde udvist en vis Hero-

isme ved ikke at røbe Forfatteren, hvorved han kunde have gjort sig Haab om at redde sig selv.

Ogsaa i England samledes ind til Enken og Børnene.

Da Franskmændene endelig for bestandig havde rømmet Braunau, rejste Byens Borgere et Monument paa Pladsen, hvor Eksekutionen havde fundet Sted. Det var en Marmorpyramide med Indskrift paa alle tre Sider. Paa en af Siderne stod:

„Tyske Yngling! Tryk det dybt i din Sjæl! Ved denne gyselige Scene græd dine Brødre alle.“

Man kunde spørge: Hvorfor tog Napoleon saa energisk fat og fôr saa voldsomt frem i denne forholdsvis ubetydelige Anledning og overfor saa forholdsvis ubetydelige Mænd som disse tyske Boghandlere?

Ja, hvorfor farer man til og stamper haardt paa en Gnist, der ligger og ulmer ved Siden af en Krudttønde?

„Tyskland i sin dybe Fornedrelse“. I saadanne Ord gløder noget, som Napoleon instinktsmæssigt ængstes ved. Det hedder her ikke Bayern, Sachsen, Preussen, Østerrig, men *Tyskland*. Det er ikke Lokalpatriotisme af den hidtil sædvanlige Art, den, der nærmest bestaar i Pietet overfor Landsherren. Den Slags Patriotisme frygter Napoleon ikke. Den har han og hans store Armé saa ofte vist sig overlegen.

Men denne storstilede Nationalfølelse, denne Enhedsfølelse, denne *Tysklands*følelse, — naar den nu, samtidig med Rigets politiske Undergang, midt i Ulykken, begynder at give sig Udtryk, hvad er det da, her er ved at bryde frem? Er det ikke just noget af det samme, som Napoleon kender saa godt hjemme fra Frankrig, noget af dette mægtige og uimodstaaelige, som brød frem under Revolutionskrigene, noget af dette, der gløder i Marseillaisen, dette, der samlede den franske Nation og gjorde

den, under hans eget Førerskab, til Europas førende Nation?

Er det ikke, med eet Ord, *den moderne Nationalitetsfølelse*, der truer med at bryde igennem hos Tyskerne og samle dem, uden Hensyn til Statsgrænser, til fælles Kamp for fælles Sag?

Napoleons Instinkt siger ham, at dersom denne Ild faar Lov at fænge, da vil det være ude med hans Voldsherredømme hinsides Rhinfloden.

Et forenet Tyskland, et begejstret Tyskland — hvilken Magt vil det ikke kunne udfolde! Derfor skal selve Ideen om et saadant Tyskland slaas ned, saa snart den stikker sit Hoved frem.

Boghandelen er en Ideernes Udbreder. Det har da vist sig nødvendigt at statuere et Eksempel paa den tyske Boghandel.

ANDET KAPITEL

DRONNING LUISE

Vi vil nu have at forlægge Scenen til Nordtyskland og kan f. Eks., til at begynde med, slaa os ned et Øjeblik i Staden Magdeburg som Tilskuere ved en lille fredelig Begivenhed, der foregik dér i Sommeren 1805. Vi skal da — i Modsætning til forrige Kapitel — faa noget smukt at se.

Magdeburg er en gammel Sachserby ved Elben. Den nævnes allerede under Karl den store som Handelsplads. Snart bliver den befæstet og bliver Sædet for en Ærkebiskop, der fører den stolte Titel „Germaniens Primas“.

Under disse sine kraftige og krigsmodige gejstlige Fyrster bliver Magdeburg et godt Bolværk mod de hedenske Slaver, som fra Øst trænger frem mod Elben.

Magdeburg var en af de første tyske Stæder, der aabnede sig for Luthers Reformationsværk. Den maatte under Trediveaarskrigen bøde haardt for denne sin Holdning, da det lykkedes Tilly og hans Horder at storme og plyndre den, inden Gustav Adolf kunne naa at komme til Undsætning.

Ved den westfalske Fred 1648 blev det gejstlige Ærkebispedømme Magdeburg (d. v. s. Byen og et betydeligt Stykke Land omkring den) gjort til et verdsligt Hertugdømme, som Kurfyrsten af Brandenburg fik.

Kurfyrstendømmet Brandenburg forvandledes 1701 til Kongeriget Preussen, der under sit hohenzollerske Fyrstehus, særlig under Frederik d. 2. og gennem hans berømmelige Syvaarskrig (1756—63) svang sig op til en Stormagts Rang.

Magdeburg tog levende Del i alt dette. Under Syvaarskrigen havde Borgerne set franske Husarer strejfe lige til foran Byens Porte. Men snart efter havde de faaet Melding om det lystige Slag ved Rossbach, hvor Franskmændene i Løbet af en halv Time var jaget paa den vildeste Flugt af den preussiske Ryttergeneral Seydlitz.

I Magdeburg hang man med Hengivenhed ved Huset Hohenzollern og var stolt af at være en af Kongerigets ældste Provinser. Den store Frederik var død uden at efterlade sig nogen Søn. Han var blevet efterfulgt af sin Brodersøn Frederik Vilhelm d. 2., og dennes Søn Frederik Vilhelm d. 3. sad nu paa Tronen og skulde — det er den lille Begivenhed, vi vil overvære — nu i Sommeren 1805 med samt sin Dronning Luise komme og gæste Hohenzollernes gode Stad Magdeburg.

Byen var festsmykket og Befolkningen forventningsfuld. Endelig kom de. Kanonerne tordnede, Klokkerne

kimede, de røde Kammerhusarer sprængte hen ad Gaden, og de kongelige Herskaber kørte frem under Folkets Jubelraab. De tog ind i Regeringsbygningen, og foran denne trængte Menneskemassen sig sammen og ventede paa at faa Kongeparret at se. Saa gik Fløjdørene op, og Dronningen traadte ud.

Alle Hatte kom af, og alle Øjne spærrede sig op.

Dér stod Dronning Luise og hilste mildt og venligt til alle Sider. Og hun var saa smuk. Og saa fuld af Ynde og Majestæt.

Dronningen havde faaet Øje paa et Barn, som en Tjenestepige stod med allerforrest i Folkemængden. Hun gav en tjenstgørende Officer et Vink, og denne fik dem begge hen for Dronningen, som tog Barnets Hænder og klappede det paa Kinden og spurgte den i højeste Grad benauede Tjenestepige ud om, hvor gammel den lille var o. s. v. Dette gjorde hun altsammen saa elskværdigt, naturligt og moderligt, at hun ganske og aldeles tog Magdeburgerne om Hjertet dermed. Rundt om i Folkemængden hørte man dem mumle, at *det* var rigtignok en Dronning. Det fandt da ogsaa i højeste Grad en lang og opløben ung Magdeburger paa 20 Aar, Frederik Friesen, som var med at se derpaa, og fra hvem vi har vor Beretning. Han blev siden en bekendt Patriot. Men fra den Dag begyndte den Tilbedelse af Dronning Luise, der hos ham, som hos saa mange Preussere, udgjorde en Bestanddel af hans Patriotisme.

Dronning Luise var en Prinsesse af Mecklenburg-Strelitz, født 10. Marts 1776; men hun var, efter Moderens Død, opvokset i Darmstadt hos sin Mormoder, en Landgrevinde af Hessen-Darmstadt, som var Enke. Dér havde Prinsesse Luise og hendes lidt yngre Søster Prinsesse Frederikke, været i gode og kærlige Hænder og faaet en, efter fyrstelige Forhold, usædvanlig fornuftig

Opdragelse. Selvfølgelig var Opdragelsen tilskaaret efter fransk Mønster, elegant og mangelfuld. Fransk, Musik, Tegning blev der lagt megen Vægt paa. Og deri var Luise særdeles dygtig. Men hvorledes „Jomfru Husch" — Luises Øgenavn — tog paa saadanne Lærefag som Geografi og Historie, faar man et Indtryk af gennem hendes opbevarede Stilebøger fra 15 Aars Alderen, hvori man f. Eks. kan læse, at „Geografien inddeles i Norden og Syden, Østen og Vesten", og hvor Europas vigtigste Bjærge opregnes saaledes: „Alperne, Montblanc, Montjurat; det er dem, jeg i Øjeblikket kan komme i Tanker om". Men saa er iøvrigt Papiret fyldt med Snirkler og Krimskrams og nedkradsede Figurer af mere eller mindre humoristisk Art.

En fransk Guvernante, de engang havde faaet, havde travlt med at „forme" de unge Prinsesser for Hoflivet. Men en saadan Dressur vilde Bedstemoderen ikke vide af. Guvernanten fik Afsked, og en ny kom i Stedet, en Præstedatter fra Neuchatel, som siden yttrede, at det eneste, hun kunde rose sig af i sin Egenskab af Opdrager for den vordende Dronning, var, at hun „ikke havde ødelagt Luises lykkelige Naturel".

Lystig og skælmsk var Prinsesse Luise, men ogsaa inderlig god og from. En Gang fandt man hende siddende ved et sygt Barns Seng, læsende for det af en Eventyrbog. Men Barnet havde Skarlagensfeber, og da man bebrejdede Prinsessen hendes Uforsigtighed, svarede hun, at den kære Gud vilde nok bevare hende for Smitte; thi det havde hun bedet om paa Vejen hen til den syge.

Fra Darmstadt var der ikke langt til Frankfurt am Main, den ærværdige Rigsstad, hvor Kejserkroningerne foregik under Udfoldelsen af megen Pragt. To Gange, med to Aars Mellemrum, faldt det i Luises og hendes Søsters Lod at overvære en saadan Kejserkroning. Sidste Gang, i 1792, var det Kejser Frants, der blev kronet,

han, som 14 Aar efter maatte nedlægge Kejserværdigheden efter det tyske Riges Opløsning.

Lidet anede Prinsesse Luise, at hun overværede den sidste Kejserkroning for lange Tider, — at først efter 78 Aar skulde der igen komme en tysk Kejser, og at det skulde være hendes Søn.

Samme Aar 1792 begyndte de urolige Tider for Vesttyskland, idet det revolutionære Frankrig sendte sine Hære til Rhinen og ind over Rhinen til Straf for, at de tyske Fyrster havde staaet de franske Adelsemigranter bi.

Som alle fyrstelige Personer i de Egne flygtede ogsaa vor Landgrevinde med sine to Datterdøtre og tog Ophold hos Slægtninge længere inde i Tyskland. Men om Vinteren var Preusserne komne og havde hjulpet Hesserne med at drive Franskmændene tilbage. Saa i Foraaret 1793 kunde Tilbagerejsen til Darmstadt ske.

Hjemvejen blev imidlertid lagt om ad Frankfurt.

Og det havde Landgrevinden sine Grunde til. Kongen af Preussen, Frederik Vilhelm d. 2., opholdt sig nemlig i Frankfurt i Anledning af Krigsbegivenhederne, og han havde to giftefærdige Sønner med sig. Da nu Kongen havde hørt om de to ligeledes giftefærdige Prinsesser — Luise var 17 Aar og Frederikke snart 16 — og om deres Skønhed og Elskværdighed, havde han underhaanden ladet Landgrevinden anmode om at lægge Vejen over Frankfurt og dvæle lidt dér.

Saa kom da d. 13. Marts 1793 Landgrevinden og de to unge Prinsesser til Frankfurt og tog ind i „Hvide Svane".

En af de første Aftener derefter, var de alle tre i Teatret, hvor ogsaa Kongen og hans Sønner var. Og her skete en Præsentation for hans Majestæt.

Den 18. Marts havde Kongen og Landgrevinden en fortrolig Samtale med hinanden, og Dagen efter indfandt Kronprinsen, Frederik Vilhelm, sig i „Hvide Svane" for

at fri. Han har selv senere fortalt derom: „Efter megen Stammen og usammenhængende Talemaader fattede jeg endelig Mod og fremførte uden mange Omstændigheder mit Anliggende. Vi stod ved Vinduet, min Kone med Ryggen lænet mod Vinduesvæggen. Med jomfruelig Beskedenhed, men hjerteligt Udtryk indvilligede hun; jeg spurgte, om jeg maatte, og et Kys beseglede dette højtidelige Øjeblik."

Kongens anden Søn, Prins Ludvig, var ved samme Tid bleven forlovet med Luises Søster, Prinsesse Frederikke, og Kongen havde bestemt, at begges Brylluper skulde holdes til Jul i Berlin.

Kronprinsen, Frederik Vilhelm, var født 3. August 1770, altsaa 22 Aar gammel. Han var i Væsen og Temperament en komplet Modsætning til sin Brud: en tør Knark, kejtet og forlegen. Han havde faaet en haard, kærlighedsfattig Opdragelse, var blevet indesluttet, manglede Selvtillid. Men han var pligttro og sandhedskærlig; den Brud, han havde faaet, kunde stole paa ham, saa meget mere som han var oprigtig from og gudfrygtig af Gemyt.

Det var ogsaa Luise, saa deri havde de straks et gensidigt Tilknytningspunkt, som muliggjorde, at de efterhaanden kunde lære at afpasse sig efter hinanden og paa den lykkeligste Maade udfylde hinandens Mangler.

Kronprinsen var saare indtaget i sin Brud. Ogsaa hun var glad og lovede sig al mulig Fremtidslykke ved hans Side. Det var da heller ingen ringe Ting at have en Dronningekrone i Vente. Det tænkte dog „Jomfru Husch" foreløbig ikke meget paa. Kun det vidste hun — eller mente at vide; men ak, hvor tog hun feil! — at ved hendes fremtidige Hof skulde der „mere lees end grædes".

Dog var hun ikke saa lidt beklemt, da Tiden kom, og hun, sammen med sin Søster, Bedstemoder, Fader og Broder skulde tiltræde Rejsen fra Darmstadt til Ber-

lin. Den 21. December om Aftenen naaede de Potsdam, og næste Dag kørte man i stort Optog til Berlin. 46 blæsende Postilloner aabnede Toget, saa kom Prinsessernes Vogn med 8 Heste for, derefter de andre fyrstelige Køretøjer, og en Afdeling Gardere i fuld Gala som Eskorte, derefter Fragtmændenes Gilde, Slagterlavet, Skyttelaget, en Trop unge Berlinerborgere i gammeltyske Ridderdragter, det forenede Brygger- og Brændevinsbrændergilde, to Troppe unge Købmænd til Hest, og til Slut Oldermændene for de tre store Handelslav. Ved Potsdamerthor (thi den ganske ny Brandenburgerthor kunde endnu ikke benyttes) stod hele Magistraten opstillet, og indenfor Porten dannede Borgervæbningen Spalier langs Leipzigerstrasse og Wilhelmsstrasse. Denne Vej gik Toget, og derfra hen gennem „Unter den Linden“.

Al denne højtidelige Pragt var jo nær ved at tage Vejret fra de unge Prinsesser, ikke mindst en kæmpemæssig Æreport oprejst paa Unter den Linden, omtrent hvor nu Frederik den stores Statue staar. Men da Vognen holdt ved denne Æreport, og Luise saa, at der stod — ikke igen nogle ærefrygtindgydende Magistratspersoner, men 80 hvidklædte Smaapiger, og at en af dem kom hen og rakte hende Blomster og sagde et Vers frem, saa opløste hendes Beklemmelse sig, og hun tog den lille Pige om Halsen og gav hende et Kys.

Det var det bedste hun kunde gøre. Dermed var Indtoget blevet en stor Succes, og hun havde paa Stedet vundet Berlinerne for sig.

Ogsaa paa Slottet gjorde de indtagende Prinsesser megen Lykke. En af Hoffets Damer skrev om deres første Fremtræden: „Aldrig har jeg før set og faar heller aldrig at se igen et saa fortryllende Væsen som Kronprinsessen . . . Hendes Søster var ogsaa henrivende yndig, men hendes Træk kunde dog ikke sammenlignes med Søsterens . . . Frederikke lod sikrere og behæn-

digere i Optræden, men den ældre, skøn i sin enkle Skønhed, havde noget tilbageholdent ved sig, der endnu mere forhøjede hendes Ynde."

Juleaften skete Formælingen, og det unge Kronprinsepar flyttede ind i deres ny Hjem, Kronprinsepalæet lige over for Tøjhuset og Universitetet.

2. Juledag fulgte det andet Prinsepars Formæling.

Ifølge en udbredt Anekdote skal ved Indtoget, dengang Prinsesse Luise tog den lille hvidklædte Pige om Halsen og kyssede hende, den værdige Overhofmesterinde Fru v. Voss, som sad ligeoverfor hende i Vognen, have udbrudt: Himmel! det er jo imod al Etikette! Hvortil Luise skal have svaret: Hvorledes! maa jeg ikke mere det? Og det er sandsynligt nok, at den 64-aarige Dame er blevet ikke saa lidt perpleks over et saadant Brud paa, hvad der efter sædvanlig Tankegang hørte til fyrstelige Personers Værdighed. I hvert Fald har Folkeoverleveringen ganske rigtigt opfattet den aldrende Fru v. Voss som Repræsentanten for det mere stive og stramme preussiske Væsen i Modsætning til Prinsesse Luises rhinlandske lettere og friere Vaner.

Men det vilde være meget forkert at opfatte Fru v. Voss som en sjælløs Pedant. Hun havde baade Aand og Lune og især et varmt og bravt Hjerte. Og repræsenterede hun det preussiske Væsen, da repræsenterede hun det paa den smukkeste Maade og fra dets bedste Side, og i Virkeligheden kunde Kongen ikke have bestemt nogen bedre til at overtage Pladsen som Overhofmesterinde i Kronprinseparrets Hofstat end netop Fru v. Voss.

Hun var født v. Pannwitz, Datter af en preussisk Generalmajor, der gik om med et vældigt Ar i Hovedet fra et Sabelhug, han havde faaet ved Malplaquet 1709. Allerede som ganske ung Pige var Sophie v. Pannwitz

blevet Hofdame hos Enkedronning Sofie Dorothea, der under Sønnens, Frederik den stores, Regering boede paa Slottet Monbijou i Berlin.

Den unge Frk. v. Pannwitz var meget smuk og indtagende, og Hoffets Gulve er glatte, Især var de dengang ved det preussiske Hof meget glatte. Netop under Frederik d. 2. var fransk Vid og Aandfuldhed, men ogsaa fransk Letfærdighed kommen i Mode. Sophie v. Pannwitz oplevede snart sin Hofroman, og den kunde have ødelagt hendes Fremtid. Men den preussiske Generalmajors Datter stod fast og kom vel derfra — rigtignok med et værre Ar end det, Faderen havde hentet sig ved Malplaquet.

Enkedronningen tilbragte gerne en Del af Sommeren hos sin anden Søn August Vilhelm, der som Tronarving (idet Frederik d. 2. ikke havde nogen Søn) førte Titelen Prins af Preussen og boede paa Oranienburg, et friere beliggende Slot. Her fik nu Prinsen, der dengang var 23 Aar gammel, sin Moders purunge Hofdame at se og forelskede sig i hende.

Prinsen var ellers gift, idet han var blevet tvunget til, knap 20 Aar gammel, at ægte en Prinsesse af Brunsvig. Ægteparret havde ogsaa et Barn (den senere Konge Frederik Vilhelm d. 2.). Men Prinsen havde aldrig brudt sig om sin Hustru, og deres Samliv var, saa at sige, opløst.

Da Prins August Vilhelm var et overordentlig elskværdigt og tillige højt begavet Menneske, og da hans Forelskelse i Sophie v. Pannwitz viste sig at være baade stærk og varig, er det ikke til at undres over, at den unge Pige tilsidst maatte tilstaa for sig selv, at hun gengældte hans Følelser. Men hun tilstod det aldrig for ham, i det mindste ikke med Ord. Hun skriver selv siden: „Jeg har deri aldrig haft andet at bebrejde mig end den inderligste, men stumme Besvarelse af de Følelser, som Prinsen paa en saa gribende og rørende

Maade beviste mig, og jeg har aldrig noget Øjeblik forglemt den strengeste Sædeligheds og Dyds Fordringer.“ Endvidere skriver hun: „Dage og Dage igennem holdt jeg mig fængslet paa mit Værelse for ikke at se ham; jeg undgik, ja undflyede hans Nærhed, jeg mødte ham med uforanderlig Uvenlighed og Haardhed og søgte med Vilje at gøre ham vred paa mig. Og da alt dette ikke afskrækkede ham, har jeg med Taarer bedet og besvoret ham at opgive mig og glemme mig, det var alt forgæves.“

Der gik saaledes 5 Aar, tilsidst tilbød Prinsen at lade sig skille fra sin Hustru for at kunne ægte hende, og han trængte paa hos Kongen for at faa billiget denne Ordning. Men nu huggede Sophie Pannwitz Knuden over, idet hun indgik Ægteskab med sin Fætter v. Voss, en ministeriel Embedsmand. Det var, skriver hun, „den eneste Udvej, der var mig aaben . . . Skal jeg lægge Skjul paa, at jeg ikke elskede min Fætter? Min eneste Følelse for ham var Agtelse; men det vidste han jo altsammen og var tilfreds dermed . . . Dette Øjeblik i mit Liv var frygteligt; jeg kæmpede en haard Kamp med mig selv. Den Tanke, at skulle forlade baade Hoffet og Prinsen for bestandig, var mig en Kummer, som skulde jeg dø; men hvad kunde jeg gøre? — jeg havde intet Valg; jeg maatte ikke vige tilbage for denne Smerte; det maatte være.“

Prins August Vilhelm var tilstede ved hendes Vielse, men faldt om og maatte bæres besvimet ud af Kirken.

5 Aar senere drog Prinsen med ud i Syvaarskrigen, men i Krigens andet Aar havde han Uheld med sig; den Hærafdeling, han førte, blev tildels oprevet. Hans Broder Kongen viste ham sin Utilfredshed dermed paa en saadan Maade, at Prinsen tog sin Afsked og kom syg hjem til Oranienburg, hvor han lagde sig ned og vilde ikke have Lægehjælp eller anden Hjælp, men vilde dø, og døde ogsaa snart.

Fru v. Voss havde ikke set ham, siden hun forlod Hoffet. Hun levede stille og tilbagetrukket, ofrende sig for sin Mand og sine Børn. Men sin førstefødte Søn gav hun Navnet Vilhelm August efter Prinsen. Thi i sit Hjertes Følelse var hun blevet ham tro. Hendes Ægteskab kunde paa den Maade ikke blive egentlig lykkeligt. I manges Øjne vil vel endog et saadant Ægteskab være ligefrem forkasteligt, og man vil finde, at Sophie Pannwitz skulde have fulgt Hjertets Røst og taget Elskovslykken, da den i saa rigt Maal tilbød sig. Men saaledes var hun nu ikke opdraget. Paa gammelpreussisk var hun opdraget og havde inddrukket en stiv og stærk Pligtfølelse med Modermælken. „Du *skal*", og „du *skal ikke*", i de to Ord indeholdtes hendes Religion. Det var vel omtrent det samme, som den preussiske Filosof Kant i sit lærde Sprog kaldte „det kategoriske Imperativ", den bydende Magt i et Menneskes Bryst, om hvilken han sagde, at for den havde han en lignende Følelse af hellig Agtelse som den, han havde overfor Stjernehimlen over sit Hoved.

Saa meget er vist, at fordi Sophie v. Pannwitz ofrede *alt* for det, der stod for hende som Pligt, derfor ikke blot bevarede hun sin Selvagtelse, men vandt sig ogsaa en ganske sjælden Højagtelse hos dem, der kendte hende, i Særdeleshed hos Sønnen af ham, der havde elsket hende til sin Død. Og da nu Tiden gik, og denne Søn var blevet Konge og hans Søn igen var blevet voksen og skulde hjemføre sin Brud, og Sophie v. Voss netop var blevet Enke efter 42 Aars Ægtestand, da nødte Kongen hende til at overtage Pladsen som Overhofmesterinde hos den unge Kronprinsesse.

Denne var straks bleven lidt forfærdet, da hun fik at vide, at hun til Overhofmesterinde skulde have en Dame paa 64. Og fra først af blev Forholdet heller ikke saa godt, som ønskes kunde. Straks den første Vinter i Berlin blev Kronprinsessen temmelig stærkt optaget af at

komme ud i Opera, til Bal og Maskerade og gøre Lykke. Hun var jo kun 18 Aar, og hun kunde med en vis Voldsomhed give sig hen til at danse. Heller ikke havde hun noget imod at blive gjort lidt Kur til. Og alt dette var i Hjertens Uskyldighed.

Dog — i Fru Voss's ordknappe Dagbog læses under 26. Januar 1794: „Tidlig idag kom Prins Louis Ferdinand, som vilde træffe Aftale med Prinsessen om Kostymer til Maskebal; jeg kan ikke billige Venskabet med ham.“

Denne Louis Ferdinand var en Søn af Frederik den stores yngste Broder, altsaa Kronprinsens Onkel, men jævnaldrende med ham. Han havde alle de glimrende Egenskaber, som Kronprinsen manglede, men var til det yderste letsindig og levelysten. En Tid var han stærkt optaget af Kronprinsessen og gjorde Kur til hende af alle Kræfter. At han virkelig har været nær ved at fordreje Hovedet paa hende, ja at der et Øjeblik har været ligefrem Fare paa Færde, fremgaar tydeligt af Fru Voss's Dagbogsoptegnelser. Hun skriver: „Jeg havde en sørgelig Tid at staa igennem, før det endelig lykkedes mig i Sandhed at vinde min Prinsesses Fortrolighed og træde hende nærmere. Kronprinsen alene tilkommer Fortjenesten for i Farens Øjeblik, da fremmede Indflydelser truede med at trænge sig ind mellem ham og hende, at have bevaret hende fra dem ved sin Trofasthed, sin Sanddruhed og sin Fasthed. Ogsaa var det dengang min eneste Bestræbelse, saa ofte det gik an, at henvise den ædle unge Kone til, at ingen anden maatte besidde hendes fulde Fortrolighed, ingen anden være hendes Raadgiver end hendes Gemal.“

Fru v. Voss omtaler, hvorledes det unge Ægtepar i Foraaret rejste nogle Maaneder bort fra Berlin til Potsdam, og „dette gjorde paa een Gang Ende paa fordærvelige Menneskers Bestræbelser. Prinsessen fulgte med elskende Tillid ganske sin Gemals Ledelse; han førte

hende tilbage i sig selv, og hendes i Ordets sande Betydning ophøjede Sjæl fandt sig igen i den uforstyrrede Eenklang med sig selv og sin egen rene Villen og Stræben. Ethvert forstyrrende Element var forsvundet, og nu begyndte for hende ved den bedste Ægtefælles Haand et tilfreds og lykkeligt Liv i Huslighed og Kærlighed, som man ikke kan tænke sig det skønnere."

Man faar af dette det Indtryk, at der under denne Krise er opstaaet et hidtil savnet Fortrolighedsforhold mellem den gamle Overhofmesterinde og den unge Kronprinsesse. Og man kan da ikke andet end tænke, at hvad den gamle Kvinde i sin Ungdom selv har gennemkæmpet, idet hun ofrede alt for sin Pligt, det har nu faaet Lov at bære en skøn Frugt, idet det har sat hende i Stand til at indvirke paa Prinsessen med kærlig og uimodstaaelig Magt og Myndighed.

Fru v. Voss giver Ægtefællens Fasthed den væsentlige Ære for Krisens Overvindelse, og hun kan have fuldstændig Ret. Men uden den erfarne gamle Kvindes Bistand véd man dog ikke, hvor fuldt det vilde være lykkedes. Og har Fru v. Voss virkelig haft en væsentlig Andel i den saa overordentlig lykkelige Vending, det hele tog, da kan man med Sandhed sige, at hun paa sine gamle Dage har været medvirkende Redskab til at fremme noget godt for Land og Rige — til nemlig at bevare for Preussen dets Glæde og Lyst, dets Heltinde, dets Helgeninde, dets Dronning Luise.

Ja, endnu var hun kun *Kronprinsesse* Luise. Men der gik kun tre Aar, saa døde Frederik Vilhelm d. 2. Det var d. 16. November 1797 om Formiddagen, just som Fru v. Voss var beskæftiget med sit Toilette, at der kom Bud til Kronprinsepalæet fra Potsdam, hvor Kronprinsen var taget ud, at Kongen var død. „Jeg gik op i Pudderkaaben, som jeg gik og stod," hedder det i Dagbogen, „for at melde den nuværende Dronning det."

Nu, 21 Aar gammel og Moder til to smaa Prinser,

Frederik Vilhelm og Vilhelm (der siden begge skulde, efter hinanden, blive Konger, og den sidste tillige Kejser) var Luise altsaa blevet Dronning.

Man havde i lange Tider i Preussen ikke haft en Dronning, som betød noget. Des mere redebon var man til at skatte denne ny Dronnings enestaaende Betingelser for at gøre sig gældende i sin høje Stilling. Hendes ofte lovpriste Skønhed traadte nu frem i sit fulde Relief. Og alle fandt, at det var netop den ægte Dronningeskønhed, hun havde. Lad os høre, hvorledes Grevinde Sofie Schwerin, født Dönhoff, der var en udmærket Iagttager, skildrer Dronningen i sine Memoirer: „Hvorfor kan jeg ikke," skriver hun, „fæstne nogle Træk af det hulde Billede, saaledes som det endnu saa frisk foresvæver mig Sind og Sands! Den usigelige Ynde i hendes Hilsen, den uforlignelige Bevægelse i hendes Gang og hendes Bøjning, eller den barnlige Ro i hendes saa blide og dog saa alvorlige Blik, eller hendes stille Maade at se omkring sig, eller den kongelige Skikkelses Indsvæven i en glimrende Forsamling, i hvilken hun, hvor talrig den end monne være, altid tog sig ud som den skønneste, den første, den eneste Kvinde. Om hende gjaldt i Sandhed Ossians Pris: Skøn iblandt tusinde."

Men det bedste var, at hos denne Dronningeskønhed svarede det indre til det ydre. „Karakteren af hendes Skønhed," fortsætter Grevinde Schwerin, „stod i skønneste Samklang med hendes Væsen og Gemyt. Ogsaa dér var Mildhed, Sagtmodighed og fuld Naturlighed fremherskende. Den uforanderlige Sagtmodighed, hvormed hun mødte Kongens smaa Luner, kan hendes nærmeste Omgivelser ikke tilstrækkeligt prise . . . . Denne hulde Venlighed var ogsaa det blide Bindemiddel mellem Monark og Nation. Hvor det drejede sig om at takke, svare, repræsentere, maatte altid hun træde frem, og kun gennem hendes Organ hørte man den altid tilbagetrædende og tavse Konges Tanker og Følelser."

Dronning Luise

Frederik Vilhelm havde ved sin Regeringstiltrædelse erklæret, at der skulde spares overalt, og at Kongen maatte komme ud af det med Kronprinsens Indtægter. Kongefamilien var da forblevet i Kronprinsepalæet, hvor de til daglig førte en i alle Enkeltheder nøje ordnet og ganske regelmæssig Husholdning. En saadan Ensformighed laa egentlig slet ikke for Dronning Luises Naturel; men hun havde lært at føje sig efter sin Mands Ideer i saa Henseende. Thi, skriver hun i et Brev, hvad nytter det at snakke om Principer, „naar det dog ikke giver En Kraft til at opofre sin Smag, sine Yndlingsideer og Sædvaner for at gøre en anden lykkelig."

Heller ikke Luises personlige Indkomster var stegne, da hun blev Dronning; men Fordringerne, især til hendes Veldædighed, var blevet meget større. Derved kom hun i Gæld. Gennem en Kammerherre lod hun Kongen underrette derom. „Men dog saaledes," sagde hun til Kammerherren. „at han ikke bliver vred." Ikke længe efter fandt hun en Skuffe i sit Skrivebord fyldt med Guldstykker.

Børneflokken voksede. Og det var Kongens største Fornøjelse, naar han kunde sidde ved sin Hustrus Side paa en Havebænk i Paretz, et tarveligt Landsted, de i deres Kronprinsetid havde købt sig, eller paa Paafugleøen i Potsdam, og se Børnene lege omkring sig.

Det var ikke noget glimrende Hof, men det var en Familiekreds. Og saadan, som det var, havde dette Hof en meget velsignelsesrig Indflydelse. I Berlin — der dengang var en By paa 170,000 Indbyggere — og i det hele taget i Landets selskabelige Kredse havde den franske Dannelses Indflydelse siden Frederik den stores Tid stadig mere undergravet de gamle Overleveringer om Ægteskabets Hellighed og Familielivets Lykke. Et Omslag var nu i Færd med at bane sig Vej, en Tilbagevenden til Fædrenes Respekt for huslige Dyder, og i saa Henseende var Kongefamiliens Eksempel af stor Betyd-

ning. Det var en sand Spaadom, da Digteren Novalis, der netop inden sin Død oplevede Kongeparrets to-tre første Aar, skrev om Dronning Luise: „Hendes Eksempel vil virke uendelig meget. De lykkelige Ægteskaber vil blive stadig hyppigere, og Husligheden mere komme i Mode. Enhver dannet Kvinde og enhver omhyggelig Moder skulde have Dronningens Billede paa sin Væg."

Naar Kong Frederik Vilhelm kort efter sin Regeringstrædelse ophøjede Overhofmesterinden i Grevestanden, saa hun altsaa for Fremtiden kom til at hedde Grevinde Voss, da er det vel tilladt deri at se en Anerkendelse af hendes Medvirken til at redde for ham og Fædrelandet denne gode preussiske Husorden og Familieskik ved Hove.

Naar Luise havde bøjet sig saa elskeligt eftergivende ind under sin Mands og sin Overhofmesterindes Vejledning, fordi hun baade vilde være en god Kone og en rigtig preussisk Dronning, saa betød det dog ikke, at hun lod sit Hjerte og sin Tanke indsnevre. Hun havde i Berlin faaet sig nogle Omgangsveninder, som vakte Ideer og Interesser hos hende, som var, i det mindste fra først af, ganske fremmede for hendes Ægtefælle. Det var især en Fru v. Berg, der saaledes fik Betydning for Dronningens sjælelige Udvikling. Denne Dame stod i nær Forbindelse med den Kreds af tyske Digtere og Tænkere, der især havde haft deres Samlingssted i Weimar, og som lagde Grund til en ny tysk Dannelse, den, der betegnes med Navne som Goethe, Schiller, Herder. Det var en helt ny aandelig Verden, der opgik for Luise gennem Paavirkningen af Fru v. Berg, af en Officersfrue v. Kleist og andre ligesindede. Disse Damer anviste hende Bøger, og — skriver hun — „jeg læste og læste, til Syn og Sans forgik mig."

Hvad der her mødte hende, var — med eet Ord —

*Tysklands*tanken, Ideen om en tysk national Enhed, foreløbig en rent aandelig Enhed, men dog med Spiren i sig til en ogsaa politisk Enhed.

„Vi er," skrev en tysk Forfatter dengang*) „et udstykket og splittet Folk. Havde *een* Religion, *een* Lov og *een* Regering sammenknyttet dette mægtige Folkehele, skaffet det en fælles Stræben, en fælles Dannelse, en fælles Interesse, forenet dets Ønsker og Kræfter i eet Maal, da stod vi idag i Spidsen for den civiliserede Verden." Saaledes saa den ud den dæmrende store Tanke, som tyske Konger og Fyrster sædvanlig var utilgængelige for eller ligefrem fjendske imod, fordi den kunde blive farlig for deres dynastiske Særinteresser, men som — endnu dog kun i taagede Omrids — blev budt Velkommen af Dronning Luise i hendes inderste stille Sind. Hun gav sig ikke af med Politik og blandede sig helst ikke i sin Mands Statssager. Men hun havde undertiden ondt ved at forstaa og ondt ved at døje, at han, Arvingen til den store Frederiks Sværd, ikke greb dette Sværd og slog til mod Napoleon baade for Preussens og især for *Tysklands* Skyld.

Luise havde fra først af haft sin Del i det almindelige Sværmeri for Napoleon. Men da han begyndte at blive nærgaaende overfor Tyskland og vinde Indflydelse paa tysk Omraade, — da hun f. Eks. hørte, at den franske Gesandt i Kassel skulde i en Samtale have udbrudt: „Tyske! Men gives der endnu Tyske?" da bragte sligt hendes Blod i Kog. Og i Foraaret 1804, da Napoleon midt under Freden havde ladet franske Soldater gaa uden videre over Grænsen ind i Baden og paagribe — altsaa paa tysk Territorium — den franske Fyrsteemigrant Hertugen af Enghien, hvem han derefter havde ladet skyde, da blev Dronning Luise saa harmfuld derover, at hun havde gjort Skridt til at anlægge Sorg for

*) F. Gentz.

den henrettede Prins, og kun ved de preussiske Statsmænds alvorlige Forestillinger lod sig afholde fra en saadan Demonstration mod den mægtige og frygtede franske Kejser.

Aaret efter, 1805, da Franskmændene gik mod Østerrig, da var Luise en af de mange, der inderlig havde haabet, at Preussen vilde stille sig ved Østerrigs Side. Det kunde hun jo imidlertid intet gøre for. Men da Budskab paa Budskab kom fra Krigsskuespladsen om de Uheld for Østerrigs Vaaben, der tilsidst endte med Nederlaget ved Austerlitz, og da man i Berlin ret almindeligt godtede sig over, at „Hvidfrakkerne“ — Østerrigerne, Preussens Arvefjender fra Frederik den stores Tid — var blevet „dygtig udbankede“, da sagde Dronning Luise et Ord til sin ældste Søn, Kronprinsen, som just i de Dage fejrede sin 10de Fødselsdag og dermed, efter Regelen for Prinser, sin Indtræden i den preussiske Hær. „Jeg haaber,“ sagde hans Moder ved Overrækkelsen af Uniform og Kaarde til Prinsen, „at paa den Dag du skal trække i denne Uniform, vil din eneste Tanke være den at hævne dine ulykkelige Brødre.“

„Brødre“ sagde den preussiske Dronning om de slagne Østerrigere, Preussens hidtilværende „Arvefjender.“

Tredje Kapitel

AUERSTÄDT OG JENA

Det var i Sommeren 1805, at det preussiske Kongepar aflagde det Besøg i Magdeburg, hvis Feststemning vi — i Begyndelsen af forrige Kapitel — kom til at deltage i.

Aaret efter, en Oktoberdag 1806, kom Kong Frede-

rik Vilhelm tilbage gennem Magdeburg med sin slagne Hær.

Sammenstødet mellem Preussen og Frankrig var endelig kommet. Endnu i 1805 var det lykkedes Kejser Napoleons Diplomati at faa Preussen til at forholde sig neutralt, indtil Slaget ved Austerlitz var vundet og dermed den ene tyske Stormagt lemlæstet. Bagefter viste Napoleon Preussen aaben Ringeagt og krænkede ikke blot paa mangfoldige Maader denne Stats Ære som Stormagt, men forgreb sig ligefrem paa dens Territorium. I Eftersommeren 1806 satte da Preussen største Delen af sin Hær paa Krigsfod og lod den samle sig Nord for Thüringerwald, parat til en Dyst med den Krigshær, Napoleon siden Fredslutningen med Østerrig havde ladet blive liggende i Bayern, og som han nu hurtig lod trække sammen ved den sydlige Fod af Thüringerwald, og begav sig derefter til den fra Paris. Rask vilde han gaa løs paa Preusserne, inden Russerne kunde naa at forene sig med dem. Thi ganske vist havde Russerne Aaret i Forvejen faaet deres Del af Pryglene ved Austerlitz, og Napoleon havde altsaa i dette „Trekejserslag“ vist, at han kunde tage det op med to stærke Allierede. Men, saa vidt muligt, tog han dog helst sine Fjender een ad Gangen. Og hvad særlig Preusserne angaar, da nød de fra Frederik den stores Tid et udmærket militært Ry. Der var fra den berømmelige Syvaarskrigs Slutning hengaaet 43 Aar — netop saa lang Tid som der nu i 1913 er gaaet siden Sedan —, altsaa var de preussiske Sejre endnu i nogenlunde frisk Minde, og Selvtilliden stor i den preussiske Hær. Napoleon synes ikke just at have været paa Forhaand meget imponeret; men den Fordel at kunne angribe Preusserne, medens de endnu stod ene, lod han selvfølgelig ikke ubenyttet. Hans raske Fremtrængen forvirrede den preussiske Hærledelse, der ventede ham ved den vestlige Ende af Thüringerwald, indtil den fik at vide, at han var trængt frem paa den øst-

lige Kant og var i Færd med at afskære dem Forbindelsen med deres Fæstninger og Depoter. Saa sattes da den preussiske Hær i March mod Nordøst, men stødte den 2den Marchdag, den 14. Oktober, tidlig om Morgenen i en tæt Taage paa Fjenden ved Landsbyen Auerstädt. Den preussiske Overgeneral, Hertug Ferdinand af Brunsvig, en højt anset Veteran fra Syvaarskrigen, over 70 Aar gammel, red straks ved Slagets Begyndelse frem i Taagen for at faa Rede paa, hvorledes Sagerne stod. Da fik han en Kugle gennem begge Øjnene og maatte bæres ud af Kampen. Der var, mærkværdig nok, ingen til at tage Overkommandoen efter ham. Kongen var til Stede, men det, der laa allermindst for ham var at tage sig Ansvaret paa i en kritisk Situation. Der indtraadte altsaa en Mangel paa Overkommando, der blev saa meget føleligere, som de preussiske Officerer kun var opdragne til stram Lydighed overfor Ordrer, men ikke til at handle selvstændigt. Da de Afdelinger, som var kommanderede frem i Ildlinien, trængtes tilbage af Fjenden, — ja, saa kom Reserven ikke. Den stod der, og den var kampmodig nok; men den manglede Ordre. Det eneste, den under disse Forhold fandt sig beføjet til, var at følge den tilbagegaaende Bevægelse. Og saaledes veg den preussiske Hovedhær for Napoleons Avantgarde, som jo var den langt underlegen i Tal. Tilbagetoget skete dog i temmelig Orden indtil henimod Byen Weimar. Men her stødte Afdelingerne henimod Aften sammen med de opløste flygtende Masser af Fyrsten af Hohenlohes Hærafdeling, der havde været opstillet ved Jena for at dække Hovedhærens March, men som samme Dag var blevet angrebet af Napoleons Hovedstyrke under hans personlige Befaling og fuldstændig slaaet.

Idet nu de retirerende fra Auerstädt og de flygtende fra Jena blandedes med hinanden, opløstes for omtrent hele den preussiske Hærs Vedkommende den taktiske Orden, og i Stumper og Stykker, ja for en stor Del i

ganske uordnede Hobe dreves Hæren over mod Fæstningen Erfurt, hvor en stor Del slap ind, medens Resten slog sig ned i dens Nærhed, for at være i Ly af dens Kanoner.

Men hvorledes det hidtil saa selvtillidsfulde preussiske Militær nu med eet ganske havde tabt Hovedet, det saa man deraf, at Erfurt, saa snart blot Fjendens Rytteri kom og blæste foran dets Porte, overgav sig med 10,000 Mand, hvorefter alle Stumperne og Stykkerne af den preussiske Hær, som befandt sig i Fæstningens Omegn, flygtede, saa godt de kunde, Nord paa ad Magdeburg til for at komme i Ly af denne Fæstnings Kanoner og slippe over Elben.

I Magdeburg gik man og ventede paa Nyt fra Krigsskuepladsen. Med stolt Tryghed havde Beboerne i Eftersommeren en hel Uge igennem set Bataillon efter Bataillon komme over Elbbroen og marchere gennem deres By og Fæstningsværker ud mod Fjenden. Den 16. Oktober fyldtes Byen med forvirrede Rygter om Dobbeltslaget ved Auerstädt og Jena*) og om dets sørgelige Udfald. Næste Formiddag kom Bekræftelsen. Kl. 9 begyndte Flygtningenes sørgelige Tog ind ad Fæstningsningsporten, hen gennem Gaden og over Elbbroen til den østlige Side. Det varede hele Dagen til langt ud paa Natten, og ofte stoppedes Porten eller Gaden for en Stund af den forvirrede Trængsel.

Henimod Aften var Kongen kommen og taget ind i Domprovstiet paa Nytorv. En temmelig stor Menneskemængde havde fyldt Torvet. Og det er betegnende for det Forhold, der i Preussen bestod mellem Konge og Folk, at skønt Kongen dog virkelig ikke kom hjem med Laurbær, raabte Magdeburgerne dér paa Torvet dog „Leve“ for ham. At et Sammenbrud var i Færd med at

*) Preusserne siger „Auerstädt og Jena“; thi ved Auerstädt kæmpede *deres* Hovedstyrke. Franskmændene siger „Jena og Auerstädt“; thi ved Jena kæmpede *deres* Hovedstyrke og Kejseren selv.

ske for den preussiske Stat, maatte den Dag staa alle Borgere klart. Men at det skulde være brudt mellem Konge og Folk, derom var der ikke Tale. Midt i alle Vidnesbyrdene om den nationale Ulykke lød der paa Torvet i Magdeburg høje Leveraab for Preussens Konge. Og hvorledes virkede dette paa Kongen? Ja, Øjenvidner beretter, at Kongen maatte tage sit Lommetørklæde frem og lægge det over Øjnene. Denne ellers saa tørre og tilknappede Konge, der aldrig plejede at vise sine Følelser, mistede ved denne Lejlighed for et Øjeblik Selvbeherskelsen. Nogle Skridt gik han videre paa sin Vej med Lommetørklædet for Øjnene, saa tog han det bort og gik alvorligt hilsende forbi Menneskemængden, som nu stod tavs og ærbødig. Thi de kunde se, at Kongen havde grædt.

Næste Dag rejste Kongen videre, og Rejsen gik, Berlin forbi, til Fæstningen Küstrin ved Oder.

At forsøge paa at standse Fjenden allerede ved Elben kunde der nemlig ikke godt være Tale om, især efter at en preussisk Reservehær d. 17. Oktober var bleven slaaet ved Halle, Syd for Magdeburg, saa at Fjenden kunde gaa over Elben ved Wittenberg. Fra Wittenberg til Berlin er der kun 12 Mil, men fra Magdeburg til Berlin 18. Og ligeledes til Oderfloden kunde Franskmændene komme først, dersom ikke Preusserne skyndte sig. Kongen havde, inden sin Afrejse, givet Fyrst Hohenlohe Befaling over hvad der endnu var eller kunde blive Samling paa af den slagne Hær. Og Opgaven var at føre Tropperne bag Oderen.

Selv var Kongen rejst forud til Oderfæstningen Küstrin, som ligger 12 Mil Øst for Berlin. Og her i Küstrin stødte Dronning Luise til ham.

Om Dronningen er at fortælle, at hun fra først af havde fulgt sin Mand i Felten. Thi hun var vant til at følge ham overalt og havde en Fornemmelse af, at han uden hende let kunde blive endnu mere vankelmodig og

mistrøstig end ellers. Kejser Napoleon vidste Besked om hendes Nærværelse ved Hæren og mistænkte hende — maaske ikke med Urette — for at animere Kongen til at gøre Alvor af Krigen mod ham. Napoleons Opraab til Hæren, da han kom og tog Kommando over den, havde da ogsaa indeholdt nogle Spydigheder om, at der i Preussen skulde være en smuk Dronning, som nok kunde lide at se et Slag, og som derfor havde faaet denne Krig arrangeret. Dette var iøvrigt en af de anstændigste af de Spydigheder, hvormed Napoleon i sine Bulletiner vedblivende forfulgte Dronning Luise.

Endnu Dagen før Dobbeltslaget ved Auerstädt og Jena opholdt Dronningen sig paa Slottet i Weimar. Om Morgenen var Hærens Afmarch i nordøstlig Retning begyndt, og om Eftermiddagen vilde Dronningen følge efter ad Auerstädt til. Men paa Vejen traf hun Overgeneralen, Hertugen af Brunsvig, der standsede hendes Køretøj og sagde: „Deres Majestæt kan ikke blive hér, det er ganske umuligt.“ Han forklarede hende, at Franskmændene allerede var rundt omkring, og at et Slag vilde blive slaaet forude næste Dag. Der var ikke andet for, end at Dronningen vendte om til Weimar og lod sig vise en sikker Vej derfra til Berlin. Det samme sagde Kongen, som kom til, og Dronningen forstod, at det var Alvor. De to Ægtefæller trykkede hinandens Haand og skiltes. Dronningen tog da tilbage til Weimar og fik dér af en General sin Rejserute anvist. Den lige Vej var allerede umulig. Hun maatte tage over Magdeburg, og heller ikke til Magdeburg kunde hun tage ad den nærmeste Vej, men ad en stor Omvej over Göttingen.

Næste Morgen kørte Dronningen, ledsaget af den gamle Overhofmesterinde og to Hofdamer, der alle tre stadig havde fulgt hende, ad den foreskrevne Vej, eskorteret af en Rytterstyrke paa 60 Mand. Dagen efter naaede et Rygte hende, at der havde staaet et vældigt Slag, og at

Preusserne havde sejret. Desmere nedslaaet blev Dronningen, da hun d. 17. Oktober, kort før Ankomsten til Berlin, gennem en Feltjæger modtog Meddelelse fra Kongen om, hvad der virkelig var sket: at den preussiske Hær havde lidt et Nederlag og var fuldstændig sprængt fra hinanden.

Det var som et bedøvende Slag. „Men nu maa vi tage os rigtig sammen," sagde Dronningen til sine Hofdamer, „at vi ikke skal udbrede denne Skræk i Berlin."

I Berlin var man underrettet. I Palæet blev Dronningen modtaget af Ministeren Grev Schulenburg, der meddelte, at de kongelige Børn allerede var paa Vejen til Stettin, og at Hendes Majestæt absolut maatte følge dem snarest mulig, da de franske Strejfpatrouiller snart kunde gøre Vejene usikre. Saa rejste da Dronningen straks den næste Morgen med de to Hofdamer, og lod Overhofmesterinden blive tilbage at pakke ind og ordne. „Men hvor meget kan man faa afsted?" hedder det i Overhofmesterindens Dagbog; „det meste maa dog blive her." Allerede næste Dag maatte ogsaa hun rejse efter Dronningen.

Denne havde indhentet sine Børn i Byen Schwedt. Da hun saa dem, blev hun stærkt bevæget, men fattede sig og sagde til dem: „I ser mig i Taarer; jeg græder over Hærens Undergang; den har ikke svaret til Kongens Forventninger." Disse Ord indprentede sig saaledes hos den 9aarige Prins Vilhelm, at han paa sine gamle Dage, som Kejser, kunde nedskrive dem efter Hukommelsen.

Næste Dag kom de til Stettin. Derfra skrev Dronning Luise til Kongen: „Bedste Ven! Det er ubeskriveligt, hvor de elsker dig, rede til at bringe som Offer deres Gods og Blod og alt. Børn og Fædre, alt staar op for at beskytte dig! Se blot at benytte Lejligheden, saa kan der komme noget stort ud deraf. Kun for Guds Skyld ingen skændig Fred .... Øjeblikket er kostbart, handl,

virk, skab, overalt i Landet vil du finde god Vilje og Understøttelse."

Det var Dronningens Indtryk af Folkestemningen i Berlin og Stettin og overalt, der havde inspireret dette Brev.

Men Kongen var i Küstrin just beskæftiget med Fredsunderhandlinger. Napoleon forlangte store Landafstaaelser, og Frederik Vilhelm gik ind paa dem; men, hed det saa fra fransk Side, Kejseren var alligevel ikke endnu enig med sig selv, og af Hensyn til det almindelige Bedste maatte han tage sit givne Fredstilbud tilbage og stille ny videregaaende Fordringer. Disse nægtede Frederik Vilhelm at gaa ind paa, at Krigstilstanden fortsattes.

Dronningen var, efter at have sendt sine Børn til Danzig, indtruffet hos Kongen i Küstrin. Dér kom nu det ene Ulykkesbud efter det andet.

Vi hørte, at Fyrst Hohenlohe havde faaet Befalingen over de Tropper, der endnu var Samling paa. Og mellem ham og de forfølgende Franskmænd blev der nu en Marcheren omkap, for at komme først til Oderfloden. Af al Magt søgte Hohenlohe at naa den nordlig beliggende Oderfæstning Stettin, for at finde Tryghed og Optagelse dér. Men han naaede kun til Prenzlau, 7 Mil derfra, hvor han d. 28. Oktober maatte — eller mente da at maatte — strække Gevær med 10,000 Mand Fodfolk og 1800 Ryttere. Dagen efter fulgte Stettin Eksemplet — kapitulerede med 5000 Mand og 160 Kanoner.

Allerede nogle Dage i Forvejen (25. Okt.) havde den stærke Fæstning Spandau lige Vest for Berlin uden at løsne et Skud overgivet sig med Besætning, Skyts og Forraad af alle Slags. Kommandanten, Hr. Major v. Benekendorf, havde dog til alt Held forstaaet at bringe sin Hønsegaard i Sikkerhed.

Samme Dag, d. 25. Oktober, drog de franske Tropper ind i Berlin. Det var Marschal Davousts Korps. Davoust

havde ført an ved Auerstädt, og ligesom han havde faaet Hæderstitelen „Hertug af Auerstädt", saaledes skulde han ogsaa belønnes med at føre de første triumferende Tropper ind i Preussens Hovedstad.

„Udenfor Potsdamerthor", hedder det i Grevinde Schwerins Optegnelser, „gik Ministre og Embedsmænd ham til Fods i Møde for at overrække ham Stadens Nøgler. Uden at hilse dem henkastede han et Par raa Ord til dem og formanede dem til at holde sig stille i deres Huse og kun i deres Hjerte bede for deres Sag. Det var paa den Dag ganske, som om man bar os alle til Graven med Fædrelandet, med dets Magt og Ære. Endnu hører jeg Hestetravet af disse første Chasseurs, som kom forbi; endnu ser jeg, hvorledes min Fader i dette Øjeblik ude af sig selv kastede sig i en Stol og forgæves søgte at fatte sig. At se ud paa dem kunde jeg ikke beslutte mig til . . :"

Napoleon selv var foreløbig taget til Potsdam, hvor han besøgte Frederik den stores Grav og hædrede den store afdøde, dels ved at blotte sit Hoved og dels ved at rane hans Kaarde og tage den med sig som Krigsbytte.

Den 27. Oktober holdt Napoleon sit Indtog i Berlin under Kanonernes Torden og Kimen fra alle Klokketaarne. Ogsaa her havde han travlt med at rane interessante Genstande, saaledes Viktoria, Sejrsgudinden med sit Firspand, der var anbragt paa Tinden af Brandenburgerthor. Den lod Kejseren flytte til Paris.

Nu, da Franskmændene var i Berlin, kunde Küstrin ikke længer anses for et sikkert Opholdssted. De franske Tropper vilde snart overskride Oderen. Kongeparret flygtede derfor op mod Nordost bag Weichselfloden, hvor de var det allierede Rusland nærmere. I Weichselfæstningen Graudenz slog de sig foreløbig ned.

Ogsaa her kom stadig ny Jobsposter til dem. Den 1. November overgav Küstrin sig. Og den 7. November

maatte General Blücher i Nærheden af Lübeck strække Gevær med de sidste 6000 Mand, der endnu var tilbage af den oprindelige Felthær. Men dette var, for en Gangs Skyld, en Overgivelse, der ikke skete af Modløshed, men først efter at alle Midler til at fortsætte Kampen var udtømte. „Jeg kapitulerer," skrev Blücher til Kongen, „fordi jeg ingen Brød og ingen Ammunition mere har." Og det var sandt. Saa længe denne tapre Rytter-general endnu havde Brød og Ammunition til sine Folk, havde han givet sine overmægtige Forfølgere nok at bestille, draget efterhaanden baade Bernadotte, Soult og Murat, hele 3 Marschaller efter sig op mod Holstens Grænse og saaledes sinket den franske Hærs Fremmarch mod Øst. „Disse fordømte Flygtninge holder snart den halve Armée fast," skrev Napoleon. En Tid havde Blücher kastet sig ind i Lübeck, som var en neutral Fristad, hvad Blücher dog efter Omstændighederne ikke mente at kunne tage Hensyn til. Volde og Grave havde Byen. Og dér maatte nu Franskmændene storme ham, men fangede ham ikke. — Dog varede det altsaa ikke længe, før Kapitulationen paafulgte ude i det aabne Land.

Men Blücher havde dog reddet en Stump af Preussens gamle Vaabenære, der ellers var gaaet saa forsmædeligt til Grunde, ikke mest ved Nederlaget paa Slagmarken, men allermest ved den Række af æreløse Kapitulationer, som var begyndt med Erfurts Overgivelse straks efter Slaget, og som Magdeburgs Kommandant satte Kronen paa, da han d. 8. November — Dagen efter Blüchers Overgivelse — aabnede denne Hovedfæstning for Fjenden og overgav den med dens 600 Kanoner, dens Besætning paa over 20,000 Mand og dens uhyre Forraad af Ammunition og Levnedsmidler. Der havde ikke været ført nogen ordentlig Kamp. Og man forstaar, hvorledes de menige Soldater, da Kapitulationen var undertegnet, i Forbitrelse knuste deres Geværer mod

Stenbroen og forlangte at „massakrere den gamle Hund til General."

Budskabet om Magdeburgs Overgivelse var noget af det, der mest gik Kongen og Dronningen til Hjerte. Og nu, da Napoleon havde faaet til Raadighed de Korps, der havde opereret dels mod Magdeburg, dels mod Blücher, nu var der heller ikke længer sikkert bag Weichselen. Kongeparret flyttede da midt i November til den lille By Osterode inde i Østpreussen, derfra en Ugestid efter til en anden lille By Ortelsburg og endelig den 9. December til Königsberg.

Derhen var Overhofmesterinden i Forvejen ankommen med de kongelige Børn, og Kongefamilien var altsaa samlet.

Denne sørgelige Omflakken paa stadig Flugt for Fjenden havde været en haard Prøvelse for Dronning Luise. Men Guldet prøves jo i Ilden, og det viste sig under disse Forhold, at det skønne hos denne Dronning ingenlunde var blot Façade. „I ser mig i Taarer," havde hun sagt til sine Børn, og den 9aarige Prins havde aldrig siden glemt det Syn. Det blev fra nu af noget ret hyppigt for Dronningens Nærmeste at se hende i Taarer. Og naar hun viste sig for Folket, gjorde hun Indtryk af en, der havde grædt meget. Ved den Tid var det ogsaa, at hun — under Opholdet i Ortelsburg — nedskrev i sin Lommebog det bekendte Vers af Goethe:

„Hvem aldrig sit Brød med Taarer aad,
Hvem aldrig i kummerfulde Nætter
sad grædende paa sin Seng,
han kender eder ej, I himmelske Magter."

Dette har Fru v. Berg fortalt. Men der gaar ogsaa Fortællinger om, hvorledes Dronningen sad ved sit Klaver og sang „Befal du dine Veje" eller „Jesus, min Tillid".

Dronningen var altsaa hos sine Børn i Königsberg.

Men nu kom Følgerne af den sjælelige Spænding, hun saa længe havde været i. Hun fik ved Juletid en heftig Nervefeber, og der var en Stund Fare for hendes Liv. Overhofmesterinden skriver i sin Dagbog: „I denne svære Sygdomstid har jeg atter ret maattet erkende min dyrebare Dronnings Mod og Taalmodighed og hendes fuldstændige Hengivelse i Guds Vilje. Hendes Liv har i hendes egne Øjne kun Værd for hendes Mands og hendes Børns Skyld, og den fuldstændige Hengivelse af hendes Vilje i den Allerhøjestes Raadslutning giver hende denne store Taalmodighed og denne indre Fred.“

Denne Sygelejets Taalmodighed og indre Fred skulde blive haardt prøvet. Thi neppe var man kommen over Nytaar, før det viste sig, at den russiske Styrke, Kejser Aleksander havde sendt ind i Østpreussen til Kongens Hjælp, var for svag til at standse Franskmændenes Fremtrængen mod Königsberg. Saa maatte der da i Huj og Hast atter brydes op, og Spørgsmaalet var, om den syge og sengeliggende Dronning skulde efterlades. Nej, sagde hun, lad mig saa hellere falde i Guds Hænder end i dette Menneskes.

Indpakket i Tæpper blev hun baaret ud i Vognen. Rejsen gik over den kuriske Tange, den smalle Landstrimmel, der adskiller det kuriske Indhav fra Østersøen, til Byen Memel. „Det var en rasende Storm,“ skriver Overhofmesterinden, „med tæt Snefog, og Vejen lige langs Havet uden det mindste Læ mod Orkanen, var dertil ganske afskyelig.“ Livlægen, som var med, beretter: „Den første Nat laa Dronningen i en Stue, hvor Vinduerne var itu, og Sneen føg hen paa hendes Seng, og uden oplivende Næring. Saaledes har endnu ingen Dronning prøvet at være i Nød. Og dog holdt hun sit Mod oppe og sin himmelske Fortrøstning til Gud. Og det oplivede os alle.“

Tre Dage og tre Nætter varede denne Rejse. Den 8. Januar naaede man Memel, og Kongefamilien tog ind i

Købmand Consentius's Hus. Dér blev Dronningen bragt i Seng. Og mærkværdigvis syntes den risikerlige Rejse at have gjort det af med Nervefeberen. Dronningen kom sig Dag for Dag. —

Saa har vi da set, under hvilke Omstændigheder denne Kongefamilie holdt Jul og Nytaar.

Under 25. Dec. skriver Overhofmesterinden: „Kongen vilde ikke, at der blev givet Julegaver, hverken til de kongelige Børn eller til nogen andre.“ En Bagatel, ja; men det er saadanne Bagateller, der ofte allerbedst oplyser Stemninger og Tilstande.

Nu var altsaa det preussiske Hof etableret hinsides Njæmen i den yderste Spids og Afkrog af Østpreussen, et Par Mil fra den russiske Grænse, — men dog endnu paa Fædrelandets Grund.

Og lad os slutte dette Kapitel med endnu et Citat fra Overhofmesterindens, den værdige Grevinde Voss's, Dagbag fra denne Tid. Hun skriver d. 30. Oktober:

Rigerne af denne Verden med deres Storhed og Magt stiger en Tid lang i Vejret og synker da igen og forsvinder i Verdensbegivenhedernes Strøm. Ser det ikke ud, som var Monarkiet i Færd med at synke i Ruiner i denne Ulykkens Storm, dersom ikke et Under kommer og redder os? — Kun Guds stærke Haand kan befri os fra denne Overmægtige; vil Han hjælpe, da er alt muligt, men med vor Magt kan vi ikke mere sejre. Vore Tropper er gode; men de er ikke som hans vante til Krigen og skolede i Krigen. Og *han*? Krigen er hans Haandværk, han forstaar sig paa den, og vi ikke. Ogsaa han vil en Dag gaa under, men maaske for sent for os, for sent for vort elskede Tyskland.*)

*) En godt bevidnet Anekdote, særdeles betegnende for Grevinde Voss, kan jeg ikke dy mig for her at meddele:

Paa den første Dag af Flugten fra Königsberg til Memel over den kuriske Tange var Overhofmesterinden og Kongens Adjudant, General v. Kökritz, der kørte sammen i den bagerste Vogn, stegne af i en lille Kro og varmede sig dér, medens der søgtes efter frisk Forspand; thi Hestene var ganske udmattede af at trække mod Stormen paa den usle Vej. Da det nu viste sig, at frisk Forspand ikke var til at opdrive, begyndte General v. Kökritz at jamre op om, at Franskmændene nu sikkert var i Königsberg, og at de ganske utvivlsomt vilde komme efter dem. Her sidder vi to tilbage, sagde han, og inden vore Heste faar udhvilet, har vi Franskmændene over os; de massakrerer os, eller tager os i hvert Fald til Fange.

„Naa ja! saa har de fanget to gamle Koner!“ sagde Overhofmesterinden ganske tørt, og nu var det forbi med Jeremiaderne.

FJERDE KAPITEL

KOLBERGS FORSVAR

I preussisk Pommern, hvor den lille Flod Persante løber ud i Østersøen, laa Fæstningen Kolberg, der ved Krigens Begyndelse kun havde en Besætning paa 600 Mand. Men senere optoges en Del forsprængte Tropper bag den lille Fæstnings Volde. Saaledes kom der i November 1806 paa en udmattet Hest en Dragonløjtnant med et stort Bind om Hovedet og i en meget medtaget Forfatning. Løjtnant Schill hed han, af Regimentet „Dronningens Dragoner“. Han var kommen ud af Slaget ved Auerstädt halv død, med Armene om sin Hests Hals og Sporerne i dens Sider, blødende af to svære Sabelhug i Hovedet. Han var blevet forbundet og havde, saa snart det var ham muligt, sat sig til Hest igen og gjort alt for at undgaa Fangenskab. I Magdeburg havde han fundet Pleje, men var ingenlunde blevet helbredet; thi da han fik Nys om, at Fæstningens Kapitulation forestod, skyndte han sig at komme bort forinden. Han søgte til Pommern; thi dér havde han ligget i Garnison paa flere Pladser og var stedkendt. Og saaledes havnede Løjtnant Schill da omsider i Kolberg, hvor han blev optaget i en velstaaende Borgers Hus og endelig fik den Pleje, han saa haardt tiltrængte.

Det tog kun en Ugestid, saa var Schill paa Benene igen og meldte sig hos Kommandanten, den 65-aarige Oberst Lucadou, der lidt forundret hørte paa hans Forlangende om at blive sat i Aktivitet mod Fjenden. Thi der var ingen Fjender, der fortrædigede Kolberg. De trak forbi Øst paa uden at ændse denne lille Fæstning. Men saa var der netop noget at gøre for Streifpatrouiller, mente Schill, med at opsnappe Transporter og for-

styrre Fjendens Kommunikationer. Han fik virkelig Kommandanten til at betro ham en lille Trop paa 6 Mand til saadanne Øjemed. Og da Schill havde Held med sig ved sine dristige smaa Foretagender, fik han efterhaanden sin Skare forøget og opnaaede i Januar 1807 kongelig Bemyndigelse til at oprette et helt Frikorps, som rekruteredes dels af forsprængte Soldater, dels af Frivillige, og som inden ret længe kunde mønstre 1400 Mand, nemlig 800 Mand Infanteri, 150 Jægere, 450 Dragoner og Husarer og et ganske svagt Artilleri.

Hvad et saadant Korps kunde udrette, var selvfølgelig ikke af stor Betydning i Realiteten, men af saa meget større Betydning for Stemningen. Det blev her kraftig demonstreret, at man, fordi man er overvældet af Fjenden, dog ikke skal ligge paa den lade Side, men røre paa sig, foretage sig noget. Rygterne om Schills mange raske Streiftog i Kolbergs Omegn kom da til at virke paa Nationen som en velgørende Modsætning til den Taben Hovedet, man havde været Vidne til hos de mange kapitulerende Fæstningskommandanter, der ganske vist ogsaa gennemgaaende havde været Mænd paa over de 70, og som havde faaet deres Stilling som en passende Retrætepost i Alderdommen.

Schill var lige fyldt 30 Aar, da han oprettede sit Frikorps, og var altsaa noget gammel af en Løjtnant at være. Men Kongen forfremmede ham da ogsaa til Ritmester og snart videre til Major. Uden at raade over nogen særlig stor militær Begavelse førte Schill sit Korps energisk og flinkt. En Dag lettede han Fjenden for en fyldt Pengekasse, en anden Dag tog han 60 Vogne med Furage, atter en anden Dag indbragte han til Kolberg flere eller færre fangne Officerer. Men han leverede ogsaa hele smaa Træfninger med langt overlegne franske Troppestyrker.

Den 12. Januar kom 6 schillske Ryttere ind paa Torvet i Arnswalde og saa foran Gæstgivergaarden to fir-

spændige Rejsevogne, der var i Færd med at skifte Forspand. Hvis Vogne er det? spurgte Rytterne. Det er to fornemme Herrer, blev der svaret, een i hver Vogn; de er gaaet ind i Gæstestuen. Og den ene skal være Bonaparte selv.

Det var det nu ikke. Men det var den franske General Victor og hans Adjudant. Disse Herrer havde fra Gæstestuen set, at der var Fare paafærde. De slap ud af et Bagvindue og flygtede til et Nabohus, men opdagedes og blev af de schillske Ryttere hentet op af Kartoffelkælderen, hvorefter de transporteredes til Kolberg.

Dette var en god Fangst, som af Kongen blev benyttet til at faa General Blücher udvekslet, saa han slap hjem fra Fangenskabet.

Oberst Lucadou var imidlertid ikke bleven videre henrykt over at faa den Slags Fanger indbragt i sin Fæstning. Thi det kunde jo paa en for hans Rolighed ubehagelig Maade henlede Napoleons Opmærksomhed paa den lille pommerske Fæstning.

Dog varede det til Begyndelsen af Marts, før Franskmændene tog fat paa at indeslutte Kolberg fra Landsiden og køre Kanoner op.

Den gamle Kommandant var allerede for nogen Tid siden begyndt at overveje, hvorledes man skulde ordne det med Fæstningens Kapitulation, naar Fjenden kom og belejrede den. Men saa havde han faaet Besøg af en Mand, der var endnu ældre end han, men af et andet Stof. Det var den forhenværende Sømand, nu Brygger Joachim Nettelbeck, nær ved 70 Aar. Han kom til Oberst Lucadou for i sin Egenskab af Befalingsmand for Borgervæbningen at lægge ham paa Hjerte, at det skulde da ikke gaa Kolberg som det var gaaet de andre Fæstninger. Det havde han talt med sine Medborgere om, og de tilbød sig gennem ham til at gøre Arbejde ved Fæstningens Istandsættelse og til at kæmpe paa Voldene

ved Garnisonens Side. „Borgerskabet er parat", sagde Nettelbeck, „og vil sætte alt i Vove for, at Pladsen kan holdes for Hans Majestæt Kongen."

„Borgerskabet og Borgerskabet!" brummede Kommandanten, „lad mig være i Fred for Borgerskabet. Jeg vil ikke have det, og behøver det ikke heller."

„Lad I bare Hr. Obersten om *det*," skræppede hans Husholderske op, som stod bagved ham med begge Hænder i Siden, „han forstaar det dog bedre." Og da denne Indblanding gentog sig, tog Nettelbeck hende ganske lempelig ved Armen og satte hende udenfor.

Den fortsatte Samtale med Obersten var imidlertid frugtesløs.

Derfor gik den gamle Nettelbeck tilbage til sine Medborgere og sagde: Saa begynder vi selv! Og under hans Ledelse tog de fat paa at grave Skanser og rejse Palisader og faa Sluseværket i Orden til at sætte Engene under Vand. Dag og Nat arbejder Borgerne. Og en Dag kommer Hr. Obersten og hans Officerer derud paa Pladsen, hvor Joachim Nettelbeck netop staar og er beskæftiget. Henvendt til Officererne siger Obersten saa højt, at Nettelbeck maa høre det: „Hvor længe mon nu egentlig Kolberg kan holdes? Kan der i det hele taget være Tale om at holde den?" Da træder Nettelbeck til og siger: „Mine Herrer, Kolberg *kan* og *skal* holdes for Kongen; det koste, hvad det vil. Vi har Brød og Vaaben. Vi Borgere er, alle for een og een for alle, besluttede paa, ikke at lade Fæstningen overgive, om saa alle vore Huse blev til Grusdynger. Skulde jeg nogensinde høre, at nogen talte om Overgivelse, hvad enten han var Borger eller Soldat, ved en Mands Ord! jeg vilde paa Stedet rende ham denne min Kaarde gennem Livet."

Inden Fæstningen var helt indesluttet af Fjenden, trak Schill og hans Korps sig ind i den og hjalp at forsvare den. Han sluttede sig til Nettelbeck og Borgervæbningen

og foretog, i Forening med dem, forskellige Udfald, som Kommandanten ikke havde givet sit Minde til. Gentagne Gange besværede Schill og Nettelbeck sig til Kongen over Oberstens øjensynlige Uduelighed, og da Fjenden allerede havde gjort betydelige Fremskridt i Belejringen, afsatte Kongen Oberst Lucadou og udnævnte Major Gneisenau til Kommandant i hans Sted.

August Neidhard v. Gneisenau var dengang en Mand paa 46 Aar. Han var rykket i Felten som Kaptain og Kompagnifører, men var dog nu blevet forfremmet til Major, efter at han i Østpreussen havde gjort god Tjeneste ved Oprettelsen og Indøvelsen af ny Hærafdelinger. Med to af disse ny Batailloner var han i Slutningen af Marts blevet sendt til Skibs fra Pillau til det belejrede Danzig. Men 14 Dage derefter modtog han dér i Danzig Befalingen til at overtage Pladsen som Kommandant i Kolberg. Og han begav sig derhen ad Søvejen.

Det var det personlige Bekendtskab med Gneisenau, der havde givet Kongen den Tanke, at han maatte være den rette Mand til at tage Styret i den Fæstning, der var kommen i Fare ved det slette Forhold mellem Kommandant og Borgerskab og Besætning.

Det viste sig, at Kongen ikke havde taget fejl.

Den 29. April satte Gneisenau Foden i Land i Kolberg, og da han havde set, hvorledes Sagerne stod, gav han straks den paafølgende Nat Ordre til at rykke ud og generobre en Skanse, som Fjenden just havde taget. Det lykkedes ogsaa. Og Gneisenau havde nu vist, i hvad Stil han vilde have Forsvaret ført, — ikke blot ved at ligge stille og vente paa Angreb, men ved at være paa Færde og gaa Fjenden paa Livet, hvor han gav sig en Blottelse.

De stridige Stemninger og Forhold indenfor Fæstningen fik han jævnet og bragt i Orden. Schill, der var tapper og energisk, men lidt uregerlig, fik han paa behændig Maade, og uden at krænke ham, sendt bort fra

Fæstningen til Foretagender andensteds. Den gamle Kærnekarl Nettelbeck, der heller ikke var saa lidt særsindet og egenraadig, overdrog han at have Opsigt med alle Deluknings- og Oversvømmelsesforanstaltninger, hvilket gav ham fuldt op at bestille og faldt udmærket i hans Smag, saa han straks blev meget begejstret over den ny Kommandant. Enhver Underanfører fik anvist sit bestemte og begrænsede Virkefelt, og saaledes holdt man op at gaa hinanden i Vejen og anklage hinanden; der kom Ro i Gemytterne og Samvirken mellem Kræfterne.

Gneisenau var en Officer, der havde studeret sin Krigsvidenskab og ikke mindst Videnskaben om Forsvar af Fæstninger. Han fik nu udført forskellige Forbedringer ved Fæstningsværkerne, især til Sikring af Havnen, som udgjordes af Persanteflodens Munding. Thi det var jo af allerstørste Vigtighed, ikke at faa spærret Forbindelsen med Omverdenen ad Søvejen.

Saa var der i Terrænet foran Voldene en høj Bakke, Wolfsberg kaldet. Dér vilde han ikke gerne have fjendtlige Kanoner op, og han skyndte sig da at opkaste en Skanse paa Bakken samt en Række Brystværn imellem Skansen og Fæstningsvolden.

Denne ny fremskudte Befæstningslinie var en Torn i Øjet paa Belejrerne. Og i Dagene fra 18. Maj til 11. Juni blev der kæmpet med stor Bitterhed og Sejghed fra begge Sider om Besiddelsen af den. Og det fornøjede Gneisenau at se, hvilke Anstalter Franskmændene efterhaanden satte i Scene for at bemægtige sig dette Forterrain. „Mit Wolfsberg“, skrev han til en Ven, „som er noget rigtigt Svineri i Udførelsen, ikke engang særlig godt tænkt, opført paa nogle faa Uger af de elendigste Materialer paa let Grund, har i 25 Dage udholdt en regelmæssig Belejring med første og anden Parallel, Zikzaks, Places d'armes, Redouter til Værn for Fløje og Ryg; det er uhørt.“

Den 11. Juni blev Skansen endelig taget med Storm; men 3 Nætter efter var Gneisenau der, overfaldt og fordrev den franske Besætning og ødelagde i Hast alt, hvad Fjenden havde faaet lavet paa Skansen, hvorefter han lod den ubrugbare Skanse atter rømme. Han havde derved opholdt Fjendens Angrebsarbejder en Uge. Men det havde ogsaa kostet ham en Del Mandskab.

I den sidste Halvdel af Juni trak Belejrerne Nettet tættere og tættere om Fæstningen. Man kunde nu begynde at vente Stormen, og Gneisenau forlagde sit Kvarter til et Rum ovenover en af Fæstningsportene, der ellers blev brugt til Fængsel. Paa den Maade vilde han være i Stand til hurtig at være paa Pletten, naar Angrebet kom.

Alt i Verden, ogsaa Fæstningsforsvar, koster Penge. Men heller ikke i den Henseende var Gneisenau raadvild. Da han ikke længer kunde hjælpe sig med de Forskud, der blev ydet af en patriotisk Købmand ved Navn Schrøder, greb han til at optage Tvangslaan hos Borgerskabet, og tilsidst maatte han endog bekvemme sig til at yde sine Betalinger i Papirspenge „under kongelig Garanti". Sedlerne lod han, i Mangel af et Trykkeri, Skoledrenge skrive.

Fjendens Beskydning blev efterhaanden heftigere, og især 1. og 2. Juli gik det stærkt ud over baade By og Fæstning. Man formodede, at dette Bombardement kunde være Indledning til en Storm, og var parat til at tage derimod. Men da Kanonaden den 2. Dag Kl. 4 om Eftermiddagen pludselig hørte op, kom der fra Fjenden ingen Stormkolonne, men derimod en Meddelelse om, at der var sluttet Vaabenstilstand mellem Frankrig og Preussen.

En Ugestid efter fulgte Fredslutningen i Tilsit, og saaledes reddedes Kolberg fra at falde i Fjendernes Hænder, hvad der ellers sandsynligvis var blevet dens Lod; thi

Fæstningens Forbindelse med Havnen var det omsider lykkedes Fjenden at faa afskaaret.

Som det nu gik, var Resultatet af Kolbergs tapre Forsvar en ikke lille Opmuntring for Konge og Folk i den svære Tid. Kongen bevidnede Gneisenau sin Taknemlighed og udnævnte ham til Oberstløjtnant. Og Folkets gode Humør ytrede sig i en pommersk Folkevise, som nu fremkom og ofte siden blev sunget:

Vær lystig, I Brødre, det fryder os prægtig,
den Kejser af Frankrig er Kolberg ej mægtig;
han lod dog ved en Trompeter formelde,
han vilde nu tage den Fæstning med Vælde.

Den brave Kommandant ham svarer derpaa:
Vi lader dig ikke Fæstningen faa.
Kanoner har vi, og Krudt og Bly
og preussiske Mænd, som ej kryber i Ly.

Vi giver os ikke. Vi elsker vor Konge
og saa vor Frihed. I gør os ej bange —
Og skyder I Byen i Brand, vi ej render,
saa længe os Tørklædet i Lommen ej brænder.

I vil os udhungre; vi ler kun derad
og æder og drikker vort Øl og vor Mad.
Hør vore Kanoner, de siger: Vend om!
Marcher I kun hjemad den Vej, I kom!

Ved Visens „brave Kommandant“ tænkte de fleste i Pommern paa Schill. Ham kendte de bedst, og han havde jo virkelig en Tid indlagt sig Fortjenester af Fæstningens Forsvar. Ogsaa i Berlin blev det i den nærmest følgende Tid almindeligt at omtale Schill som den egentlige Forsvarer af Kolberg. Og Schill gjorde da ikke heller noget for at berigtige denne Mening. En Ven af Gneisenau, Løjtnant Bärsch, blev ærgerlig derover og opfordrede Gneisenau til at optræde og gøre sin Ret gæl-

dende overfor den offentlige Mening. Men Gneisenau svarede:

Min kære Bärsch! Vær De ubekymret i Henseende til, at den Hyldest, der er vist vor Schill i Berlin og andensteds, skulde kunne vække min Skinsyge. Lad Verden bare tro, at det er ham, der har forsvaret Kolberg; for Staten er dette saa meget desto bedre, som Schill er endnu ung og kan endnu yde den store tyske Sag vigtige Tjenester; med mig gaar det ned ad Bakke. Ved Hjælp af Schills Popularitet og overalt udbredte Navn kan der endnu blive udrettet skønne Ting; vi maa derfor forherlige dette Navn, saa meget vi kan. .... De ser, med saadanne Følelser og Planer kan man ikke ret godt nære Skinsyge mod en anden højtfortjent Mand. selv om ogsaa det store Publikum tilskriver ham noget, der tilkommer mig ....

Baade Schill og Gneisenau vil vi komme til at beskæftige os mere med i det følgende. Kolbergs tapre Forsvar blev i det hele som et lille Forspil til den kommende Rejsning. Derfor har vi dvælet forholdsvis udførligt derved.

Femte Kapitel

TILSIT

Vi hørte i Slutningen af forrige Kapitel, at der var sluttet Vaabenstilstand. Dermed var det gaaet saaledes til.

Da Napoleon havde tilintetgjort Preussens Felthær og faaet de fleste af dets Fæstninger overgivet, tilbød han Fred paa haarde, men dog efter Forholdene nogenlunde antagelige Vilkaar, men paa Betingelse af, at Preussen saa vilde bryde med Rusland og blive Frankrigs Forbundsfælle.

Dette afviste Frederik Vilhelm. Han var for hæderlig en Karakter til saaledes at ville slutte Separatfred med Opofrelse af sin Allieredes Interesse. Saa vilde han hellere udholde Krigstilstanden, saa trykkende den var, og afvente Virkningen af de russiske Troppers Indgriben. Thi nu var endelig en russisk Hjælpehær i Fremrykning under Kommando af General Bennigsen. Selv fik Frederik Vilhelm i den østlige Del af Monarkiet noget nyt Mandskab mobiliseret og havde deraf den Tilfredsstillelse, at da Bennigsen prøvede Kræfter med Napoleon ved Eylau i Østpreussen d. 8. Februar 1807, kunde en ret betydelig preussisk Styrke under General Lestocq støde til og hjælpe Russerne at holde Stand. Det var et meget blodigt Slag. De preussiske Soldater kæmpede fortrinligt som de, der vidste, at de havde Skammen fra Auerstädt og Jena at aftvætte. Nogen afgjort Sejr blev ikke vundet til nogen af Siderne. Men alene det at have staaet sig mod Napoleon, var noget, de Allierede maatte føle som en Sejr.

Napoleon havde tabt meget Mandskab, og det var ikke — saa fjernt fra Hjemmet og midt om Vinteren — let at faa Tabet erstattet. Han forsøgte da ny Fredsunderhandlinger med Preussen. Der kom „en ganske afskyelig fransk General ved Navn Bertrand“ — som Grevinde Voss beskriver ham — til Hoffet i Memel. Han vilde absolut forestilles ogsaa for Dronningen. Overfor hende beklagede han i Kejserens Navn de „Avisangreb“, der havde været rettet mod hende, — bad, med andre Ord, om Forladelse, og vilde, at hun skulde gøre sin Indflydelse gældende til at hidføre en Fred. Dronningen svarede ham med stor Mildhed og Værdighed: „De ved jo, at Kvinder fører ikke Krig og taler ikke med om Politik.“

Men afgjort er det, at Luise raadede *ikke* sin Mand til at gaa ind paa Fredsforslaget. Hvilket han da heller ikke gjorde. Ganske vist udelod Napoleon denne Gang

Fordringen om, at Preussen skulde gaa sammen med ham imod Rusland. Men det hjalp ikke. Kongen holdt fast paa, at Rusland og Preussen skulde staa Last og Brast og ingen af dem slutte særlig Fred.

Imidlertid trak Tiden sig hen, uden at de russiske Tropper ret satte sig i Bevægelse. Det blev Foraar, og det blev Sommer, og først efter at Franskmændene d. 24. Maj havde erobret den vigtige Weichselfæstning Danzig, kom det efter en Række mindre Træfninger til det afgørende Slag ved Friedland d. 14. Juni, hvor Russerne efter en frygtelig Kamp blev slaaede og maatte trække sig tilbage, helt ind over den russiske Grænse.

Den preussiske Kongefamilie tænkte allerede paa at flygte samme Vej. Da erfarede den, at der hos Russerne ingen Tilflugt vilde være, eftersom Napoleon havde opnaaet hos Zaren hvad han to Gange forgæves havde søgt at opnaa hos Frederik Vilhelm: Zar Aleksander var gaaet ind paa at slutte Vaabenstilstand med Napoleon paa egen Haand.

Dette betød, at Kongen af Preussen nu stod uden Alliance og altsaa, efter Omstændighederne, ganske voldgivet Napoleons Forgodtbefindende.

Der var for Kongen ikke andet at gøre end ogsaa for sit Vedkommende at faa sluttet Vaabenstilstand snarest muligt og saa lade sig en Fred diktere, som den kunde blive.

Napoleon havde opslaaet sit Hovedkvarter i den preussiske By Tilsit ved Njæmen, ganske tæt ved den russiske Grænse. Herhen havde han indbudt Zar Aleksander, og her havde da ogsaa Frederik Vilhelm at indfinde sig, naar han vilde varetage sine Interesser.

Ved St. Hansdag 1807 mødtes da i Tilsit de tre Suveræner Kejser Napoleon, Zar Aleksander d. 1. og Kong Frederik Vilhelm d. 3., — de to første for at

slutte den endelige Fred med hinanden, den tredje for ogsaa — nødtvungen — at slutte Fred.

Nødtvungen i Ordets alleryderligste Betydning. Thi naar Aleksander, hans Allierede, nu sluttede Separatfred, hvad havde da Frederik Vilhelm som Rygstød? Hvad Magtgrundlag havde han at optræde paa under Forhandlingerne? Hvad havde han, der kunde give Vægt til de Nægtelser og Indvendinger, han kunde tænke paa at fremføre? Tre Fæstninger havde han, Pillau, Graudenz og Kolberg, og en ubetydelig Hær. Han var med andre Ord, diplomatisk set, en Størrelse, man ikke behøvede at regne med.

Dette lod Napoleon ham da ogsaa føle ved hans Tilstedekomst i Tilsit. Til Mødested for de tre Monarker var der indrettet et Telt paa en Flaade midt ude i Floden. Dette Telt var prydet med de to Kejseres Navnetræk, men ikke Kongens. Den første Dag kom Kongen slet ikke derud, men stod og ventede i strømmende Regn inde paa Bredden, medens Aleksander og Napoleon holdt Konference. Næste Dag blev Frederik Vilhelm taget med. Men Kejseren forestillede ikke sit Følge for ham, og gjorde sig i det hele taget Flid for at overse ham. Da man efter endt Forhandling kom i Land, lod Napoleon og Aleksander Kongen tage ud til Landsbyen Picktupøhnen, en Mil fra Byen, hvor han havde taget sit Kvarter. Og da de var vel af med ham, fulgtes de to Monarker til Taffel og var sammen i fornøjet Samvær til langt ud paa Natten.

Den nedbøjede Preusserkonge vilde unægtelig heller ikke have gjort nogen god Figur ved Napoleons og Aleksanders private Sammenkomster i disse Dage, da et nyt, varmt Venskab mellem dem skulde besegles, og fælles rosenrøde Fremtidsplaner drøftes — Planer om en Deling af Verdensherredømmet mellem de to store Kejsere, den franske som Vesterlands, den russiske som Østerlands Overhoved.

Samtidig drøftedes de Fredsbetingelser, der skulde bydes Preussen. Og Napoleons første Forlangende var her, at den dygtige preussiske Minister Hardenberg skulde fjernes. Napoleon nægtede ligefrem at forhandle med Hardenberg, og Frederik Vilhelm maatte da afskedige ham og lægge Fredsforhandlingerne i Hænderne paa en Mand, der villigere kunde føje sig efter Napoleons Tanker.

At gøre en Ende paa det hohenzollernske Dynasti og dele det preussiske Landomraade ud til sine Venner og Vassaller, dette var Napoleons nærmeste Tanke, som dog Zar Aleksander fik ham fra. Thi selv om denne ved Delingen kunde have faaet sin betydelige Part, saa foretrak han dog, at der vedblev at være et Preussen som Stødpude mellem ham og Frankrig. Desuden — han havde vel ladet Frederik Vilhelm i Stikken, men derfor glemte han ikke ganske det gamle Venskab, der forbandt ham med det preussiske Kongehus.

Aleksander holdt altsaa Haand over Preussen, saaledes at det beholdt en Tilværelse som Stat.

Men *hvilken* Tilværelse vilde da Napoleon forunde det? Hvorledes vilde Fredsvilkaarene blive?

De preussiske Statsmænd, som var om Kongen — deriblandt Hardenberg, som, skønt afsat, dog indtil videre blev i Kongens Nærhed — saa sig forgæves om efter Midler til at gøre Indtryk paa Napoleon. Saa skete det en Dag, at denne, der efterhaanden var blevet mere forekommende i sit Væsen, spurgte efter Dronningen paa en deltagende Maade, beklagende, at hun ikke havde kunnet følge Kongen til Tilsit.

Dette greb Kongens Ministre som den skibbrudne griber et Halmstraa. De indgav Kongen den fortvivlede Ide, at det maaske kunde være gavnligt for Fredsunderhandlingernes Forløb, om Dronningen indfandt sig i Tilsit.

Kongen forelagde Dronning Luise Sagen, og hun, som i disse Ulykkens Dage havde vænnet sig til adskillige Overvindelser, overvandt ogsaa her sin Stolthed og er-

klærede, at hun vilde føle sig belønnet, om hun ved at indfinde sig i Tilsit kunde bevare blot en eneste Landsby for Fædrelandet.

„Jeg gaar derhen," skrev Luise til en Slægtning, „og drikker Malurten og tømmer Bægeret med den Værdighed, der sømmer sig for Preussernes Dronning."

Den 4. Juli satte hun sig grædende i Vognen sammen med Grevinde Voss og kørte fra Memel. Om Aftenen ankom de til Picktupøhnen og tog ind i Præsteboligen lige over for det Hus, hvor Kongen havde sit Kvarter.

Her indfandt sig næste Dag en Overstaldmester, sendt af Napoleon med Hilsen til Dronningen og Forespørgsel til hendes Befindende. Efter denne Visit blev det besluttet, ikke samme Dag at tage til Tilsit. Det maatte ikke se ud, som om man var alt for ivrig. Derimod sendtes en Kammerherre til Napoleon med Dronningens Genhilsen.

Næste Dag, 6. Juli, gjorde Dronningen et pragtfuldt Toilette — en Dragt af hvidt, sølvgennemvirket Krep, Perlediadem paa Hovedet — og kørte til Tilsit, ledsaget af nogle Hofdamer og med preussiske Hestgardister til Eskorte. Hun modtoges af Kongen i det Hus, han beboede, naar han var i Tilsit. Her indfandt Napoleon sig til en Visit, sagde Dronningen Behageligheder og vilde tale om Fruentimmerpynt. „Skal vi tale om Pynt i et Øjeblik som dette?" afbrød Dronningen ham og førte Samtalen hen paa den forestaaende Fredslutning, lagde Kejseren paa Sinde, saa inderligt hun kunde, at han ikke maatte misbruge sin Sejr og sin Lykke. Visiten varede omtrent en Time, og siden var de kongelige til Taffel hos Napoleon, som førte Dronning Luise til Bords. Efter Taflet havde Dronningen igen en længere Samtale med Napoleon. Og det forløb altsammen særdeles behageligt. Dronningen tog om Aftenen tilbage til Picktupöhnen med den Fornemmelse, at det virkelig var lyk-

kedes hende at stemme Napoleon for en Formildelse af Fredsvilkaarene.

Næste Dag skulde hun atter til Tilsit og til Taffels sammen med Napoleon. Men denne Gang kom Samværet til at falde anderledes ud. Thi Dronningen modtoges ved Ankomsten til Tilsit med den Meddelelse, at Napoleon denne Dags Morgen havde sendt Bud efter Grev Goltz, den ny preussiske Minister, der var traadt i Hardenbergs Sted, og sagt ham, at nu maatte der en Ende paa Sagen, og derfor skulde han, Napoleon, nu sige ham de endelige og absolute Fredsbetingelser.

Hvad han derefter havde dikteret, var de haardeste Betingelser, man i det hele havde tænkt sig, uden nogen som helst Formildelse.

Dette var altsaa med det samme ligesom et Svar til Dronning Luise, — et Svar, der betød saa meget som, at hun havde bragt sit Offer forgæves. Ikke engang den „eneste lille Landsby“ havde hun ved sin ydmyge Selvovervindelse opnaaet at redde for sit Land.

Man forstaar, at denne Dag var Tonen ved Taflet i højeste Grad trykket. Overhofmesterinden meddeler om sig selv, at hun under hele Taflet ikke sagde et eneste Ord.

Efter Taflet havde Dronningen endnu en Samtale paa Tomands Haand med Napoleon. Fredstraktaten var jo dog endnu ikke underskrevet. Efter den skulde Elben være Preussens Vestgrænse. Men ved Elben laa Magdeburg og uheldigvis paa den vestlige Bred. Det var da Dronning Luises sidste ydmyge Forsøg: at hun vovede at bede Napoleon paa sit ulykkelige Lands Vegne, at dette om Elbgrænsen maatte blive saaledes fortolket, at dog Magdeburg blev ved Preussen. Men Kejseren lod hende forstaa, at der intet som helst var at haabe.

Da man skiltes, sagde Dronningen til Napoleon, at hun nu vilde rejse, og at hun følte dybt, at han havde skuffet hende.

„Min stakkels Dronning, hun er helt i Fortvivlelse,“ skriver Overhofmesterinden den Aften i Dagbogen.

Een Virkning havde Dronningens mislykkede Henvendelse til Napoleon, foruden hendes personlige Følelse af at være dybt saaret og skuffet, den Virkning nemlig, at fra nu af fik Hadet mod Napoleon hos de preussiske Patrioter en egen skærpende Tilsætning af Harme paa deres skønne, elskede Dronnings Vegne og Lyst til at hævne hendes Forsmædelse. Thi man fandt, at Napoleon havde behandlet hende med hjerteløs Grusomhed. Man fandt det oprørende brutalt, at han efter sin første Samtale med Dronningen straks næste Morgen tilkalder Goltz og dikterer ham de haarde Betingelser.

Ytringer i Napoleons Memoirer tyder dog paa, at hans Hastværk nærmest har været Forsigtighed. Han har villet have den politiske Affære afgjort, inden han igen skulde en Dag igennem være Genstand for den indtagende Dronnings Bearbejdelser. Han kunde komme til at give efter paa et eller andet Punkt; men det gik dog ikke an, hedder det i Memoirerne, at „en Kvinde og Galanteri ændrede en Plan som angik et stort Folks Skæbne.“ Han besluttede sig altsaa til at faa en Ende derpaa. Og, hedder det i Memoirerne, „saaledes fremmede Konversationen med Dronningen af Preussen Fredstraktaten 8 eller 14 Dage.“

Den smertelige Ydmygelse, der blev Dronning Luise til Del, maa vel altsaa, naar alt kommer til alt, for en væsentlig Del lægges de preussiske Statsmænd til Last, som fik hende til at komme, skønt de burde indse, at det nu ikke længere kunde nytte noget.

To Dage efter, d. 9. Juli, blev Freden i Tilsit underskrevet.

Frederik Vilhelm beholdt kun omtrent Halvdelen af sine Lande, og det endda kun — ytrede Napoleon — for „min Ven Kejser Aleksanders“ Skyld — for at imøde-

komme hans Ønsker. Altsaa af lutter Naade og Barmhjertighed. Alt Landet Vest for Elben, deri indbefattet Magdeburg, blev afstaaet, ligeledes det meste af preussisk Polen. Den stærke Fæstning Danzig ved Weichselens Munding skulde med sit omkringliggende Distrikt unddrages Preussens Myndighed og være en Fristad under Frankrigs Beskyttelse. Preussen skulde lukke sine Havne for den engelske Handel og skulde betale Krigsomkostningerne med et Beløb, der noget senere blev fastsat til 150 Millioner Francs. Indtil denne Sum var erlagt — og det kunde for det ødelagte og halverede Land vare længe — skulde Frankrig have Lov til at holde Oderfæstningerne Stettin, Küstrin og Glogau besatte som Pant. Fraset disse Fæstninger, skulde Franskmændene inden 1. Oktober have forladt det formindskede Preussens Omraade; men indtil over Midten af det næste Aar blev henved 200,000 Franskmænd og Rhinforbundstropper liggende og tærede paa Landets i Forvejen saa udpinte Hjælpekilder. Dette var dog ikke nok. Napoleon aftvang i Efteraaret Preussen nogle ny Overenskomster om, at der skulde holdes visse Militær- og Handelsveje aabne for Franskmændene gennem preussisk Territorium hen til Sachsen og Polen.

Der var god Grund for Dronning Luise til i Foraaret 1808 — i et Brev til hendes Fader — at skrive som følger: „Med os er det ude; om end ikke for bestandig, saa dog for nu. For *mit* Liv haaber jeg intet mer. Jeg har givet mig hen . . . Det bliver mig stedse klarere, at alt *maatte* komme, saaledes som det er kommen. Det guddommelige Forsyn indleder umiskendeligt nye Verdenstilstande, og der skal blive en anden Tingenes Ordning, da den gamle har overlevet sig og som udlevet styrter sammen i sig selv. Vi er sovet ind paa Frederik den stores Laurbær, han som var sit Aarhundredes Herre og skabte en ny Tid. Vi er ikke skredet frem med den og derfor overfløj den os. Af Napoleon kan vi lære me-

get, og det vil ikke være spildt, hvad han har gjort og udrettet. Det vilde være Gudsbespottelse at sige, at Gud var med ham; men aabenbart er han et Værktøj i den Almægtiges Haand til at begrave det gamle, som intet Liv mere har, men er fast sammenvokset med de udvendige Ting.“ Videre tales der i Brevet om, at Napoleonismen umulig kan have Varighed, men kun kan være den smertelige Gennemgang til et bedre Maal. „Jeg finder“, saaledes slutter Dronningen, „Trøst, Kraft og Mod i dette Haab, der ligger dybt i min Sjæl. Alt i Verden er jo dog kun Overgang! Vi maa igennem!“

Dronning Luise viser her, at hun forstaar Napoleons Mission bedre end han selv. Thi næppe har Napoleon haft nogen Anelse om, at han, da han ved Freden i Tilsit lemlæstede og ydmygede den preussiske Stat, i Virkeligheden kun begravede det, der stod i Vejen for Nationens kraftfulde Rejsning.

Sjette Kapitel

TYSK NAPOLEONISME

Preussens Ødelæggelse som Stormagt betød, at nu maatte de omliggende nordtyske Stater, den ene efter den anden, smukt melde sig ind i Napoleons Rhinforbund.

Først Kurfyrstendømmet Sachsen, og her skete det med stor Beredvillighed. Kurfyrst Frederik August havde ganske vist under Krigen overladt Frederik Vilhelm

sachsiske Tropper, som ved Jena kæmpede og flygtede Side om Side med de preussiske. Men Alliancen havde kun været nødtvungen. Og da efter Jenaslaget Napoleons Rhinforbundstropper brød ind i Sachsen og besatte Dresden, anstrengte Kurfyrsten sig af al Magt for at vise, at de var komne til Venner, ikke til Fjender. Han forærede f. Eks. det franske Hovedkvarter en Samling preussiske Fæstningskort, som han var kommen i Besiddelse af i sin Egenskab af Frederik Vilhelms Ven og Allierede, og som Franskmændene havde adskillig Nytte af ved deres Belejringsforetagender.

Det varede da kun til henimod Jul 1806, saa undertegnede Frederik August Rhinforbundstraktaten og paatog sig som fremtidigt Troppekontingent at stille 20000 Mand.

Han blev til Belønning ophøjet fra Kurfyrste til Konge og fik siden ved Freden i Tilsit tilstaaet de polske Besiddelser, som Napoleon havde taget fra Preussen, og som havde faaet Navnet „Hertugdømmet Warschau“.

Samtidig med Kursachsen gik ogsaa de sachsiske Hertugdømmer ind i Rhinforbundet. De blev ikke spurgt; man forelagde dem uden videre Traktaten til Underskrift. Deres Kontingent blev: Sachsen-Weimar 800 Mand, Gotha 1100, Meiningen 300, Hildeburghausen 200, Coburg 400, tilsammen 2800 Mand.

Den førstnævnte af disse smaa Stater, Sachsen-Weimar, maatte endda være glad ved at redde sin Tilværelse paa denne Maade. Thi Hertugen, Karl August, havde i Krigen stillet sig paa Preussens Side, ja personlig anført en Del af den preussiske Hær, og var ogsaa efter Jena blevet Frederik Vilhelm tro. Man ventede derfor, at Napoleon vilde detronisere ham. Men Karl August havde for det første en udmærket og begavet Hustru, som havde imponeret Napoleon ved sin rolige Værdighed, da han efter Slaget ved Jena traf hende paa Slottet i Weimar. Og desuden havde Hertugparret en mægtig Under-

saat, den store tyske Digter Goethe, som ikke blot var deres Undersaat, men ogsaa deres personlige Ven. Han lod sig forlyde med, at hvis det gik saa galt, vilde han følge sin detroniserede Fyrste hen ad Tysklands Landeveje og synge for Dørene for at skaffe ham Brød.

Nok er det, Sachsen-Weimars Fyrstehus fik Lov at bestaa.

I Foraaret 1807 optoges endvidere en Del smaa Fyrstendømmer i Rhinforbundet. Deres Kontingent blev: Anhalt-Dessau 350 Mand, Bernburg 240, Köthen 210, Lippe-Detmold 500, Schaumburg-Lippe 150, Fyrsterne af Reuss 450, Fyrsterne af Schwarzburg 650, Waldeck 400, tilsammen 2950 Mand.

I Februar 1808 traadte Mecklenburg-Strelitz (Kontingent 400 Mand) og i April samme Aar Mecklenburg-Schwerin (1900 Mand) ind i Forbundet; i Oktober 1808 Oldenburg (800 Mand). Og dermed var hele Tyskland, undtagen hvad der endnu hørte til det østerrigske og det preussiske Monarki, bragt under Napoleons Beskyttelse og Overherredømme.

Thi Kongeriget Westfalen, som det endnu staar tilbage i denne Forbindelse at omtale, var ganske vist ikke formelig optaget i Rhinforbundet, men maa dog i Realiteten betragtes som en Rhinforbundsstat (med Kontingent 25000 Mand).

Angaaende dette ny Riges Oprettelse vil følgende her være at meddele.

Napoleon havde en Broder, Jerôme Bonaparte, som han, tildels fordi han var den yngste, altid havde taget sig meget af. Jerôme var tidlig paa Grund af gale Streger blevet sendt til Søs, var havnet i Amerika og havde dér giftet sig med en Miss Patterson, Købmandsdatter fra Baltimore. Da hans Broder var blevet Kejser, kom han hjem til Frankrig og havde sin Hustru med, men modtoges med den Besked, at han saa meget gerne maatte komme i Land, men hans Frue ikke. Dette var

Hans Majestæt Kejserens udtrykkelige Vilje. Jerôme lod da Hustruen blive ombord, indtil han, som han sagde, havde talt med sin Broder og rørt hans Hjerte. Han fik ganske rigtig talt med Broderen, men ikke rørt hans Hjerte, — lod sig derimod overbevise om, at der for ham ingen Fremtid vilde være, uden paa Betingelse af, at han skilte sig fra den forhenværende Miss Patterson og lod hende rejse tilbage til Amerika. Hvilket skete.

Man skrev dengang 1805, og næste Aar kom Krigen med Preussen. Da blev Prins Jerôme (med General Vandamme ved sin Side) sat over det 10. Armeekorps, som bestod af Rhinforbundstropper, mest Bayrere. Det var Napoleons Tanke, at hans Broder som Fører af tyske Tropper skulde vinde Popularitet i Tyskland og selv vinde Interesse for tysk Befolkning. Thi han havde tyske Planer med ham.

Hvad det var, kom frem efter Freden i Tilsit. Da var det, Napoleon oprettede det ny Kongerige Westfalen og anbragte sin Broder Jerôme som Konge dér, efter at han havde ægtet Kongen af Würtembergs Datter.

Det ny Kongerige blev sat sammen af følgende Hovedbestandele: 1) Det Land, Preussen afstod Vest for Elben; 2) Hessen-Kassel, hvis Kurfyrste havde været paa Preussens Side i Krigen, ganske ligesom Hertugen af Sachsen-Weimar, men som ikke havde haft hverken en Goethe eller en behjertet Hustru til at gaa i Skranken for sig; 3) Brunsvig, hvilket Hertugdømme havde holdt sig neutralt i Krigen; men det tog Napoleon ikke i Betragtning, eftersom Hertugen, i sin Egenskab af preussisk Feltmarschal, havde været Overgeneral imod ham, hvisaarsag han altsaa afsatte ham og hans Slægt; 4) den sydlige Del af Hannover. Dette Land tilhørte det engelske Kongehus; men da Napoleon var i stadig Krig med England, disponerede han altsaa derover med Krigens Ret. — Desuden indlemmedes adskillige Smaadistrikter.

De her nævnte Landstrækninger var beboet af Tyskere

af det reneste Blod. Og at de hører til den tyske Histories minderigeste Egne, vil træde frem, blot vi nævner i Flæng nogle Lokaliteter derfra: Paderborn, Corvey, Osnabrück, Halberstadt, Hildesheim, Hartz, Brocken, Quedlinburg, Magdeburg, Schmalkalden, Mansfeld, Brunsvig. I dette ægte tyske Land vilde Napoleon, at der skulde gøres et storartet Forsøg paa at indpode fransk (eller, som han maaske vilde udtrykke sig: fornuftig og human) Lovgivning, Sæd og Skik, Tankesæt. Og han betragtede det som givet, at det vilde være Befolkningen til Velsignelse at faa ombyttet deres gammeldags Fyrsteregimente med et nyt napoleonisk, der paa Stedet indførte Lighed for Loven, Plads for Dygtighederne til at komme frem, uden Hensyn til, om de var af gammel Adel, Afskaffelse af Vornedskab og Hoveri, lige Ret for alle Troesbekendelser, og forskellige andre Goder.

Egentlig *Frihed* kunde der ikke blive Tale om i noget Land, som var kommen ind under det napoleonistiske System og dermed under Bevogtning af Kejserens baade offentlige og hemmelige Politi. Efter de sachsiske Hertugdømmers Indlemmelse i Rhinforbundet censurerede Napoleon endog Gothakalenderen — et i Gotha udkommende aarligt Register over Tysklands fyrstelige og adelige Familier. Med Hensyn til Dagspressen var Systemet dette, at der helst i ethvert Distrikt skulde udkomme en statsgaranteret og tilbørlig kontrolleret Avis, hvormed Befolkningen skulde lade sig nøje. Politik skulde man lade Kejseren om. Han regerede i Virkeligheden despotisk over alle sine Vasaller og over deres Lande. Men *under ham* skulde saa vidt mulig alle være lige, — undtagen for saa vidt *hans* Gunst sanktionerede visse Højhedsrettigheder eller ophøjede somme Personer — hans Brødre, Svogre, Marschaller, eller hvem det nu var — til ny Værdigheder.

Hvad Kejseren sigtede paa med sine Statsdannelser paa tysk Omraade, kan man faa et Indtryk af gennem

et Brev fra den Tid, han planlagde den første Stat af denne Art. Kongeriget Westfalen var jo ikke den første; men Aaret forud havde Napoleon forsøgt sig med noget i samme Stil men i mindre Format, idet han paa tysk Omraade oprettede det før omtalte Storhertugdømme Berg for sin Svoger Joachim Murat. Ved den Lejlighed skriver Kejseren til Murat under 4. Aug. 1806:

Sørg for at faa samlet alle saadanne Oplysninger, som kan være Dem til Nytte, saa De kan faa i Stand en Statsindretning, der passer for Beboerne og for Dem, og som kan gøre Nabofolkene begærlige efter at komme ind under Deres Herredømme. Dette er Hovedformaalet, man maa sætte sig.

Det var altsaa en Art praktisk Propaganda for fransk Regeringsmaade og Tænkemaade, Napoleon tilsigtede. Og hvilken Energi han, i hvert Fald til Tider, kunde sætte ind paa at faa Regeringsmaskineriet til at arbejde, og hvorledes han virkelig kunde *faa* det til at arbejde selv i disse forholdsvis saa fjerne Dele af hans store Magtomraade, derom vidner f. Eks. en Udtalelse af Beugnot, der, efter at Murat 1808 var avanceret til Konge af Neapel, styrede Storhertugdømmet Berg som kejserlig Kommissær, medens den ny Storfyrste, en Brodersøn af Kejseren, var mindreaarig. Beugnot blev af Indbyggerne med Rette beundret for den Flid og Iver, han som Regent lagde for Dagen. „De vidste ikke“, skriver Beugnot, „at Kejseren øvede overfor sine Tjenere, hvor langt borte de end var fra ham, den reelle Nærværelses Mirakel. Jeg troede at se ham for mig, naar jeg arbejdede indelukket i mit Kontor.“

Vi faar her et Indtryk af den umaadelige suggestive Magt, der udgik fra Kejserens Person. Om sine Marschaller sagde han ved given Lejlighed: De gør da ogsaa altid Dumheder, saasnart jeg blot vender Ryggen til. Men vi ser, at han havde det paa samme Maade med sine Statsmænd og civile Embedsmænd. Han vendte saa at sige aldrig Ryggen til, men var over dem paa hemme-

lighedsfuld Maade, naar de arbejdede paa deres Kontorer, saa de ikke forfaldt til Efterladenhed eller Slendrian.

Og ligesom Rhinforbundets Tropper under Krigen havde følt sig stolte af at blive formerede som 10de Korps af Kejser Napoleons egen „store Armé“, saaledes var der hos de tyske Befolkninger baade i Berg og i Westfalen en ret udbredt Stolthed over at blive regeret af Franskmænd, d. v. s. af den store Kejsers Redskaber og Stedfortrædere. Den nys nævnte Beugnot skriver: „Alene det at være Franskmand gav Position i Europa paa den Tid, og en meget stor Position gav det at være Kejserens Repræsentant paa en eller anden Maade.“

Som betegnende Udtryk for de virkelige kulturelle Fremskridt, der sædvanlig var forbundne med at komme ind under det napoleonske Scepter, kan her to Smaating anføres: For det første, at Kong Jerôme d. 2. April 1808 forbød Stokkeprygl i den westfalske Hær, medens man paa det Tidspunkt endnu ikke var kommen saa vidt i Preussen; — for det andet, at en jødisk Købmand fik udstedt Pas til Berlin som westfalsk Undersaat, uden at der var taget nogen som helst Notits af hans Religionsbekendelse; men ved Ankomsten til Berlin beredtes der ham Vanskeligheder, idet Autoriteterne kunde se paa ham, at han var Jøde, og derfor, i Henhold til gældende Bestemmelser, affordrede ham specielle Garantier som Betingelse for hans fortsatte Ophold i Staden. Den westfalske Gesandt maatte tage Affære og forlange det af hans Regering udstedte Pas taget gyldigt, som det var.

Der kunde i det hele siges meget om de politiske og kulturelle Fremskridt, der er blevet forberedt i Tyskland ved Napoleons Herredømme. Men selv de bedste Reformer bliver frugtesløse, naar Fredstilstanden ikke kan blive varig, men stadig afbrydes af ny Krige. En fransk Historiker*) siger træffende, at den store Kejser i sin

*) Alfr. Rambaud.

Egenskab af Kulturbringer bar sig ad som en Agerdyrker, der pløjer Jorden og saaer god Sæd, men derefter kører frem og tilbage hen over Marken i sin Kærre, inden Sæden har spiret.

Desuden kan der jo ikke i Ordets egentlige Forstand blive Tale om *god* Kultursæd, naar Kulturbringeren, som Tilfældet var her, ganske saa bort fra historiske Overleveringer og national Ejendommelighed. Hvad hjælper det til syvende og sidst at bearbejde med Kultur et Folk, som har tabt sin Selvagtelse og sin Karakterstyrke? Dersom Napoleonismen havde faaet Tid til at føre sin Sag igennem i Tyskland, vilde det have ført til, at Fransk var blevet ikke blot det officielle Sprog og Hofsproget, som det allerede var, men Skriftsprog og dannet Talesprog i hele den tyske Verden.

Der vilde ikke længer være nogen tysk Nation. I Virkeligheden var adskillige begavede Mænd af tysk Fødsel allerede begyndt at sværme for Tanken om et „Nyfranken“, en Genfødelse af Karl den stores gamle frankiske Rige, hvoraf det nuværende Tyskland kun var en Del.

Kassel var gjort til Hovedstaden i det ny Kongerige Westfalen. Her residerede da Kong Jerôme og udfoldede fortrinlig Dygtighed i Retning af at repræsentere, og ikke mindre Dygtighed i Retning af at finde paa — ikke just altid uskyldig — Tidsfordriv. Det var, sandt at sige, et syndigt Leben, der gik i Svang ved det westfalske Hof. I alle egentlige Regeringssager gik Jerôme ganske i sin Broder Kejserens Ledebaand, — blev undertiden fornærmet og truede med at abdicere, f. Eks. da Kejseren uden videre tog Magdeburg fra ham og gjorde den til en kejserlig Fæstning. Men eftersom Kejseren aldrig ændsede hans Vrede, drev den snart over.

Kejseren havde givet ham alting, ogsaa de Ministre

han havde. En af disse var den bekendte, i Schweiz fødte, Historiker Johannes Müller. Denne Mand var, da den fransk-preussiske Krig udbrød, ansat som kongelig Historiograf i Berlin. Hidtil havde han været meget tapper i Munden mod Napoleon, — havde f. Eks. talt om hans Scepter som „den kolde Dødens Haand, ved hvis Berøring Humanitet og Videnskab dør.“ Men da Napoleon havde vundet sine Sejre ved Jena og Auerstädt, udbrød Johannes Müller: „Jeg ser det! Gud har givet Kejser Napoleon Riget, Verden!“ Og da Kejseren endvidere havde holdt sit triumferende Indtog i Preussens Hovedstad, — og da derefter den ansete Lærde ikke blot blev bedt til Middag hos Kejserens Embedsmænd og smigret af hans Diplomater, men endogsaa tilsagt til Audiens hos Kejseren selv, saa var det ganske og aldeles ude med hans oppositionelle Holdning. Han kom hjem fra Audiensen i en sand Henrykkelse over Napoleon og skrev: „Hans gedigne Forstand har fyldt mig med Beundring for ham, og hans Maade at tale med mig paa med Kærlighed til ham. Ved sit Geni og sin uforbeholdne Godhed har han erobret mig.“

Denne Johannes Müller var det altsaa, der blev ansat i Kassel som Statssekretær hos Kong Jerôme og som Generaldirektør for det westfalske Undervisningsvæsen. Her holdt han da ved den westfalske Rigsdags første Sammenkomst en Tale, hvori det lød: „Det gamle er forbigangent, lad os fæste vort Blik paa den nærværende Tid, for i den at udvikle Fremtidens Spirer. Han, for hvem Verden tier, fordi Gud har givet Verden i hans Hænder . . . han skabte af 20 Lande et eneste Rige og satte sin Broder over det. Lykkelige Folk, Berømmelsens Dage aabner sig for dig . . .“

Den skarptseende Overhofmesterinde, Grevinde Voss, fik det Indtryk af Napoleon, da hun saa ham i Tilsit, at han saa ud som Legemliggørelsen af *Heldet.* Og vi tager neppe fejl i, at hvad der fik Mænd som Johannes

Müller til at glemme al Modstand og bøje sig for ham, har mere end alt andet været det eksempelløse Held, han havde med sine Foretagender.

Det er ikke særlig ædelt eller karakterfuldt at dyrke Heldet som en Gud; men det er menneskeligt. Og denne menneskelige Svaghed forklarer meget af den Tilslutning, ja næsten Tilbedelse, Napoleon fandt hos mange Tyskere, ikke mindst i de Lærdes Kredse. Historikeren Heeren priste i et dengang udkommet Arbejde Napoleon i høje Toner som „Tidsalderens Helt“. En stor Mængde tyske Forfattere bad om Lov at tilegne Napoleon deres Skrifter. Da Napoleon i 1807 ventedes til Leipzig, lod Universitetet i al Hast forfærdige et Stjernekort, hvorpaa var anbragt en „Napoleonsstjerne“. Paa det anatomiske Musæum satte man den Indskrift: „Ogsaa de døde raaber: Leve!“ Da Kejseren kom fra Tilsit og skulde igennem Dresden, blev Byen illumineret for ham, og ved den Lejlighed fandtes paa en Lærds Hus et Transparent med Bogstaverne fra Korset — I. N. R. I. —, som her skulde betyde „Imperator Napoleon Rex Italiæ“. Med saadanne Træk i Minde holder man op at undres over, at der virkelig paa den Tid var en, som foreslog, at man skulde slibe en af de højeste Bjærgvægge i Alperne og sætte Napoleons Navn i Guldbogstaver derpaa, saa det kunde ses langt hen i Tyskland.

Syvende Kapitel

ERNST MORITZ ARNDT

Hvorledes? Jeg skulde knæle for Afguden Bonaparte og raabe: Her er Guds Finger! Se! her er den uovervindelige, som skal være Herren! Dette skulde jeg gøre, naar han skænder mit Folks Lov og Ære, naar han banditagtig vanhelliger alt, hvad Menneskeheden har af helligt og evigt, naar han vil udslette al Frihed, slukke

alt Tankelys i Himlen? Og om han saa var en Gud og en Engel, han skal ikke have Lov at trække mig afsted med Voldsmagt; jeg staar paa mit Brysts Ret, den højeste utabelige Menneskeret, Retten til at bruge min egen Vilje."

Dette er jo ren og skær Napoleonsfornægtelse, og — ikke sandt — den træder haardt og skærende frem paa Baggrund af den Napoleonsdyrkelse, vi var Vidne til i Slutningen af forrige Kapitel.

Der var dog blandt Tysklands Litterater og lærde Mænd blevet en Rest tilbage, som ikke havde bøjet Knæ for Baal, og det var Professor Ernst Moritz Arndt ved Universitetet i Greifswald, der stod frem og bekendte sig som Fornægter og Fjende af Napoleonismen i saadanne lidt anstrengt trodsige men oprigtige Ord som dem, vi hørte.

Man faar Indtryk af en Mand, der staar i en Strøm, men stemmer Foden imod af alle Kræfter for ikke at lade sig rive med.

Denne kraftig-tyske Protest mod Napoleonismen som Aandsstrømning fremkom i et lille Skrift „Tidens Aand", som Arndt udsendte i Foraaret 1806, omtrent samtidig med, at „Tyskland i sin dybe Fornedrelse" udkom i Nürnberg. Dog var Arndts Skrift det første.

Ernst Moritz Arndts Hjemstavn var paa den Tid svensk. Efter Trediveaarskrigen var det gamle Hertugdømme Pommern blevet delt mellem Sverig og Brandenburg. Sverig havde faaet Rügen og Forpommern, hvor Stæderne Stralsund og Greifswald laa. Arndt var født og opvokset paa Rügen som Søn af en oprindelig livegen men frigivet Herregaardstjener, som havde arbejdet sig frem til forholdsvis Velstand og social Agtelse. Arndt tilhørte en paa Rügen udbredt Slægt med kraftige Lemmer og hedt Blod. Han mindedes længe den Ørefigen, han som halvvoksen havde faaet af sin Farbroder, Slægtens Patriark, engang han havde sagt noget om den svenske Konge. Kindhesten var ledsaget af en Forma-

ning om at tale med Respekt om „vor Konge". Undersaatsfølelsen var i de Tider det, der svarede til senere Tiders Nationalfølelse. Og Undersaatsfølelsen var paa Rügen og i Forpommern afgjort svensk. E. M. Arndt siger om sig selv, at da han som godt trediveaarig tiltraadte sin Virksomhed ved Universitetet i Greifswald, havde han „mere et svensk end et tysk Hjerte". Men, fortsætter han, „det varede ikke længe, saa flammede min Vrede op, — ak, den Vrede, som ganske vist ikke betyder nogen Lykke, men som dog har hjulpet mig over mangen svær Dag." Det var Napoleons Færd overfor Tyskland, der vakte denne Vrede, som, især efter Austerlitz og det tyske Kejserdømmes Ophævelse blev til bitter Harme. „Den overmodige vælske Hane" — skriver Arndt — „galede sit Viktoria over Ruinerne af den skændede Herlighed." Men netop nu, „da Tyskland paa Grund af sin Tvedragt ikke mere var noget, nu omfattede mit Hjerte dets Eenhed og Enighed."

I Forsommeren 1806 opholdt Arndt sig i Stralsund, hvor han havde noget Arbejde at udføre i Regeringskancelliet for de svenske Anliggender. En Dag sad han ved et Bæger Vin sammen med nogle Venner i en offentlig Have, da han hørte en svensk Officer, der sad i Nærheden, sige noget ringeagtende om det tyske Folk. „Jeg blev til Mode," skriver Arndt, „som Moses i Ægyptenland; vi røg sammen og skød tre Dage efter paa hinanden i 15 Skridt Afstand et Sted paa Strandkanten en halv Mil fra Stralsund." Arndt fik i denne Duel en Kugle gennem Livet og maatte ligge 6-8 Uger til Sengs.

Netop medens Arndt laa saaledes fængslet, var det, at første Del af hans „Tidens Aand" fløj ud i Verden. Anden Del fulgte snart efter. Og gennem nogle Uddrag skal vi her gøre os bekendt med Aanden og Tonen i disse to Skrifter.

Om Napoleon hedder det: „Mange er forheksede af

hans Held og betragter ham med gabende Beundring som den, der skal forløse og befri Europa fra al Elendighed.“ Og saa er det dog Sandheden, at han har aldrig haft andet og højere Maal end det at sikre sit eget elendige Liv og udvide sit Herredømme. Arndt skriver:

Til den Ende har han løjet fra Begyndelsen og vil lyve til det sidste, lyve selv da, naar han ikke mer har det nødig . . . Han er optaget af det vigtige Arbejde at skaffe sine Niecer Fyrstesønner, sine Brødre og Hjælpershjælpere Kongedømmer og Fyrstendømmer. Det er hans Ærgerrighed og hans Lyksalighed at gøre Tyskland til et af Frankrigs Landskaber. *Det* er din store og herlige Vilje, du trangbrystede Tyransjæl, og derved er det, Europa skal genfødes. En snæver, troløs, gerrig, blodig Sjæl er du, som ønsker, at den hele Verden kun havde een Nakke, for at du kunde faa den under Aaget lige saa let som du har faaet dine Franskmænd . . . Krig og Ødelæggelse vil det ikke mangle paa, saa længe denne Mand lever, som myrder, saa ofte han smigrer, lyver, saa ofte han sværger, mener Fordærvelse, saa ofte han klingelinger om Fred, grunder paa Tilintetgørelse, saa ofte han taler om Venskab og Forbundsfællesskab. Det ser ud til, at vi skal komme til at opleve endnu en hel Mængde med ham og ved ham; han har endnu ikke fuldendt sin frygtelige Rolle. Skæbnen har vel haft et Øjemed med dette Uhyre; men endnu vil mange tusinde falde ved ham, før han selv falder. Han er et Forstyrrelsens, ikke et Grundlæggelsens Værktøj; denne Tidsalder kan ikke grundlægge noget paa alle hans Grusdynger.

Det var ikke ualmindeligt dengang at være Napoleons Modstander paa den Maade, at man sondrede mellem ham personlig, hvem man forkastede, og det franske Folk, som man vedblev at beundre. Ikke saaledes Arndt. Han tager Franskmændene med i sin forkastende Bedømmelse. Han giver ikke meget for dem og deres Revolution. Han tilraaber dem:

I er altsaa det værdige Folk, som vil være andres Lykkebringere og Herrer, I, der nu igen er blevet de mest krybende og elendige Slaver af en Eneste, der ingen ædlere Kunster bruger til at beherske eder med end List og prunkende Abekatteri? Uden Religion, uden Poesi, uden Sandhed, for svage til at forbedre jer, for dannede til at vedgaa eders Elendighed for eder selv, træder I stoltelig hen og

galer op for os andre med en eksempelløs Uforskammethed om, at vi er uslebne Karle og Barbarer. I letfærdige, uforbederlige Pak, som snakker op, hvor andre føler, — som hopper, hvor andre staar, — som indbilder jer at være, hvor andre er, — I har meget af det, der tager sig godt ud, men som vi maa afsky, fordi det er uden Virkeligheder."

Skønt Arndt var historisk Professor, er det dog ikke som historisk Karakteristik af Napoleon og Franskmændene, disse hans Udtalelser interesserer os, men mere som Karakteristik af ham selv — som Udtryk for, hvorledes i ham den tyske Folkebevidsthed begynder at vaagne til energisk Selvhævdelse.

Det er iøvrigt ikke blot denne lidenskabelige Fornægtelse af det franske, der kommer til Orde i Arndts „Tidens Aand". Der er ogsaa drøje Ord til hans Landsmænd om, hvorledes de er i Færd med at udarte som Nation.

Den tyske Almenhed, siger Arndt, er kommen ind paa at sværme for Humanitet og Verdensborgerskab. Det har den lært af sine overfladiske Nutidsskribenter. Som om en Nation kan leve paa den Slags tomme Ideer, der fylder Hovederne, men lader Hjerterne tomme.

Og Karakteren udviskes derunder. Gammel Dyd og Ærlighed forsvinder. Rig og fornem, det er det, man vil være. Bonden vil være Borger, Borgeren Adelsmand, Adelsmanden Greve. Den Vej gaar Folks Higen og Tragten. Ingen tænker paa at være *Menneske*.

Derfor gaar de aandelige Værdier ud af Kurs. Arndt skriver:

Religion, — den snu Slave har aldrig haft Religion; den spirer kun frem af Livsfylde, af fælles Kamp i Lyst og Nød. Det Menneske, der ikke anerkender det at være Menneske, kan ikke have disse hellige Følelser; han har kun en hul Overtro, hvori hans klynkende Forfængelighed genspejles . . .

Og Kunsten, den, som afbilder det evige og uforgængelige, hvad skulde den tage sig for blandt saadanne Folk? Det svagelige og utugtige, som aldrig har haft noget med Kunsten at gøre, men som

man nævnte med dens hellige Navn, — det betydningsløse Spil med Døgnets Intetheder og Modens Afguder, den tomme Klang af Øjeblikket — det er, hvad man forstaar ved Kunst. I min Barndom, da vandrede endnu Gud og Englene om blandt Menneskenes Huse og om Børnenes Vugger . . . gamle Viser blev sungne, og i Vaar og Høst klang det frisk fra Mark og Skov. Ogsaa det er uddøet, selv den ringeste Almuesmand taler derom som om Barnagtigheder og Overtro; han er blevet klog og fattig som de fornemme.

Resultatet af alt dette forlorne Væsen ser man paa den Ungdom, der vokser op — „Ynglinge, som trods al Kviksølvagtighed baade i Tunge og Fødder, er gnavne Oldinge paa 20-21 Aar. Det er en forfærdende Fornemmelse, som Ungdommen er blevet gammel og graa."

Alt dette maa siges. Hvad Fædrelandet trænger til, er „kække og tapre Stemmer, som med Alvor og Kærlighed kan forkynde dets Nød og dets Redning. Frit maa og vil jeg tale, fordi jeg føler, at jeg kan dø for Ære, og ikke maa leve i Skam."

Det er *Tyskland*, det gælder. Og Tyskland, — ja, „hvad er du og hvor er du? Jeg søger og finder dig ikke!" Franskmændene har udslettet Tyskland og søger at vække de tyske Stammers indbyrdes Skinsyge for at faa dem til at glemme, at de dog hører sammen.

· Tyskland altsaa er intet; vi Tyske er intet; man kender kun Thüringer og Westfalere, Pommeranere og Bayrere, Würtembergere og Hannoveranere — alle er de Folkeslag, alle er de befriede og først nu til Lykke og Magt befordrede Folkeslag. Man roser vort Smaa for os, for at faa os til at glemme vort Store; om Tyske, om Tyskland ikke et Ord. Thi det kunde da falde nogen ind ogsaa at kalde *os* den store Nation. Der kunde nogen begynde at regne og finde ud, at af Tysktalende er der 10 Millioner flere end der er Franskmænd. Det kunde endelig falde os selv ind, at vi ikke har nødig at lade andre snakke op om vor Uafhængighed og Frihed, men at vi, i mægtig Enhed førte af *een* Mand, vel var i Stand til at vise Russere og Franskmænd og Polakker andensteds hen end her i vort Fædreland, det nu saa skændede og blodigt nedstampede.

Arndt fremkalder Mindet om de historiske Skikkelser, der har udmærket den tyske Nation baade i Oldtid og nyere Tid.

Skal jeg nævne eder høje Navne? Reuchlin og Erasmus, Luther og Gutenberg, Melanchton og Zwingli, hvilke Minder! Standser vel nogensteds de Lysstrømme, som disse Mænd har udgydt over Europa? I dristige Kæmpere for Ret og Frihed, for Lys og Menneskeværdighed, o beder I eders Himmel for eders Folk, at det ikke skal gaa under.

Ja, jeg maa bringe i Erindring vor Dyd og Kraft, for at vi kan holde dens hellige Sæd i Live til frydefuld Opblomstring i kommende Tider. Man maa se helt og dybt til Bunds i Elendigheden, naar man ud af Forraadnelsen atter vil have Liv til at blusse frem. Det er en slet Mand, der taber Haabet. En gammel Poet siger: Haabet er hos de levende; jeg siger: det er ogsaa hos de døde. Dø maa det gamle, for at det ny kan blive til. Ligesom Haabet vækker ny Livsherlighed op af Graven, saaledes lader jeg af Tilintetgørelsen Kraft og af Skammen Hævn opblomstre. O, en Mand, der kan tænde og føre, der kan kaste Flammen derhen, hvor den vil blusse, — og vi, som er rige og højtbegavede, behøver ikke at trygle om, hvad der tilkommer os. Derfor vær rustede til Lydighed mod Fædrelandet, vær rustede til Endrægtighed, til Kærlighed og Troskab, og tysk Frihed og Ære skal igen opstaa.

Far da hen, Ynkelighed, og Styrke leve!

Had besjæle, Vrede opflamme, Hævn bevæbne os!

Lad os forgaa for vort Land og vor Frihed, for at vore Børn kan bebo et frit Land!

Mænd! op og far i Rustning! I bør ikke leve som Slaver!

Saaledes var Aand og Tone i Arndts Skrift. Vi forstaar, at naar Boghandler Palm var blevet henrettet for at have været ikke Forfatter, men blot Udgiver af et Skrift, der i Sammenligning med dette var for Sødmælk eller Limonade at regne, da maatte det være raadeligst for Arndt efter Auerstädt og Jena at bringe sin Person i Sikkerhed. Ganske vist sad han i Greifswald paa svensk Landomraade; men Erfaringerne med Hertugen af Enghien og Bogtrykker Palm havde allerede vist, hvad fremtidige Erfaringer yderligere skulde bekræfte,

at Napoleons dels hemmelige, dels aabenlyse Politi var paa Færde allevegne i Tyskland uden at tage meget Hensyn til Landegrænser.

Det var noget af det mest fuldkomne i Napoleons Regeringsmaskineri, dette Politi, der føltes af Menneskene som en hemmelighedsfuld allestedsnærværende Almagtshaand. Paa Landevejen udenfor Leipzig, altsaa i Kongeriget Sachsen, blev en Mand arresteret og ført bort. Det forlød, at det var en Mand, Westfalens Gesandt i Berlin havde politisk mistænkt. — I November 1809 forsvandt sporløst en engelsk Diplomat Bathurst paa Rejsen fra Wien ud igennem Tyskland til Nordsøen. Man saa ham aldrig mere, og Alverden mente, han var blevet et Offer for Napoleons politiske Aarvaagenhed. — Den gamle Zacharias Becker, en populær tysk Skribent, som i Gotha havde oprettet en Boghandel mest til Udgivelse af hans egne Skrifter, og som derfor kunde faa Ting ud, som andre Forlæggere i de Tider betænkte sig paa at røre ved, denne Mand saa d. 30. November 1811 pludselig sit Hus omringet af Kyrasserer og maatte paa staaende Fod, uden at kunne faa bragt noget i Orden, følge dem til Magdeburg, hvor han blev holdt fanget i 17 Maaneder. Hans Landsherre, Hertugen af Sachsen-Gotha var med Nød og neppe at bevæge til at rette en ydmyg Henstilling til Kejseren til Bedste for Manden.

Arndt gjorde altsaa klogt i at pakke sammen. „Jeg havde dog ikke Lyst“, skriver han, „at lade mig indfange og skyde ned som en gal Hund af de Vælske“. Han tog Ophold i Stockholm, og først tre Aar efter vovede han at snige sig ind i sit Hjemland igen under det fingerede Navn „Sprogmester Allmann.“

Vi vil siden møde Ernst Moritz Arndt igen.

Ottende Kapitel

FICHTES TALER TIL DEN TYSKE NATION

Arndts „Tidens Aand“ vakte ved sin Fremkomst vel Opmærksomhed, men ikke straks i særlig høj Grad. Første Del udkom før Krigen, og da sov man for sødt til at agte paa saadanne Varsler. Da efter Krigen anden Del saa Lyset, var der mere Modtagelighed for Alvorsord; men det var dog ikke at vente, at saa overordentlig mange skulde føle sig forpligtede til at lytte til en forholdsvis ubekendt Professor fra en saa afsides Krog som Greifswald.

I en ganske anden Grad slog det an, da Johann Gottlieb Fichte tog Ordet. Ikke blot, fordi Fichte talte i Berlin, og fordi han var en særdeles anset Mand, hvis filosofiske Skrifter havde vakt Opmærksomhed over hele Europa, men ogsaa fordi hans Tale, lige saa fuld af Glød som Arndts, dog var roligere og klarere og derfor mægtigere. Endvidere fordi han stod og holdt disse sine „Taler til den tyske Nation“ midt i den af Napoleons Tropper besatte Hovedstad og med Napoleons Snushaner anbragt imellem sine Tilhørere.

Det skal have gjort et ganske ejendommeligt Indtryk at sidde dér i Akademiet paa Unter den Linden og høre Fichtes nationalt opmandende Tale, medens franske Kommandoord og Trommeslag undertiden akkompagnerede ude fra Gaden.

Noget Universitet fandtes ikke dengang i Berlin. Fichte havde da heller ingen Ansættelse der i Hovedstaden, men levede der som Litterat siden 1799, efter at han var blevet afskediget fra sit Professorat i Jena paa Grund af religiøse Anskuelser, der var blevet ansete for gudsfornægtende. Efter Slaget ved Auerstädt var han

inden Franskmændene kom til Berlin, rejst til Königsberg og holdt Forelæsninger dér. Men da Franskmændene ogsaa nærmede sig denne By, flyttede han til København og ventede dér paa, at Berlin skulde blive rømmet af Fjenden. Da det trak længe ud, rejste han saa alligevel til Berlin i Sommeren 1807. Freden i Tilsit blev ved den Tid sluttet, men uden at derfor Franskmændene afmarcherede fra Berlin, og uden at det preussiske Hof foreløbig vendte tilbage. Saa var det, at Fichte i Løbet af den paafølgende Vinter 1807-08 for en stor opmærksomt lyttende Tilhørerskare holdt de 14 Forelæsninger, der Aaret efter udkom i Trykken under Navnet „Taler til den tyske Nation".

Ja, til den *tyske* Nation. Det var *Tysklands*-Tanken, der nu under det store Sammenbrud havde grebet denne alvorlige Tænker, der dog tidligere havde været inde paa Tidens saa almindelige kosmopolitiske Sværmeri. Nu havde han set, hvad det førte til at lade sig optage af disse store, løse Almindeligheder: „Menneskeheden", „Kulturen", „Fremskridtet", medens man tabte Interessen for sit Folk og sit Land. Den Idé, der rummede frelsende Kraft, var Nationalitetens Idé, og det var for Fichte det samme som Ideen om et stort og samlet Tyskland.

„Jeg taler," siger han i den første Tale, „til Tyske slet og ret, om Tyske slet og ret, ikke anerkendende, men helt og holdent tilsidesættende og bortkastende alle de adsplittende Skel, som usalige Tildragelser for Aarhundreder siden har sat i den ene Nation."

Han tager da sit Udgangspunkt fra den fælles nationale Smerte, fremkaldt af det forsmædelige Nederlag. Det at denne Smerte føles, er jo et Vidnesbyrd om en vis national Tilværelse. Men hvis denne skal have noget at betyde, da maa man ikke gaa helt op i Smertefølelsen. Smertefølelsens Betydning er at anspore til Besindelse, Beslutning og Daad. Faar Smerten ikke denne Virkning,

da røver den os blot den sidste Kraft og fuldender saaledes vor Elendighed, og viser desuden, som Vidnesbyrd om vor Træghed og Fejghed, at vi fortjener vor Elendighed.

Vi maa tage os sammen. Vi maa finde Kraft i os selv. Det er saa vist som noget, „at intet Menneske og ingen Gud og ingen af alle de Tildragelser, der ligger i Mulighedernes Rige, kan hjælpe os, men at vi ene og alene maa hjælpe os selv, ifald vi skal hjælpes."

Først og fremmest maa vi være parate til at se Sandheden mandigt under Øjne.

Og Sandheden er den, at Selvsygen har været vor Fortræd.

Selvsygen er tilsidst blevet Regeringsprincip hos os. Staten har kun været betænkt paa sin egen Fordel og sin egen Rolighed og har derfor holdt sig i træg Neutralitet, saalænge Fjenden ikke truede dens egne Grænser. (Med andre Ord: Preussen har forsømt at staa Østerrig bi). Men et saadant Statsvæsen gaar til Grunde ved det første alvorlige Angreb, der sker derpaa. Thi „ligesom det selv først løste sig troløst fra det Legeme, hvis Lem det var, saaledes vil nu dets Lemmer, som ikke længer holdes fast af nogen Frygt for det, men som derimod drives af den større Frygt for den Fremmede, løse sig fra det med den samme Troløshed og gaa hen, enhver til sit."

Menneskenes Selviskhed kan vel knytte dem til et Statsvæsen, saa længe de dels frygter for dets Magt, dels attraar dets Gunstbevisninger. Men et Statsvæsen, der ligger i Ruiner, kan ikke knytte sine Borgere til sig og fremkalde deres Tjenester og Opofrelser ad den Vej. Der maa noget andet til end Borgernes Selviskhed, ja noget ganske modsat maa der til. „Vi maa i alle deres Sind, som vi vil regne til vor Nation, sætte og grundlægge, i Stedet for hin Selvkærlighed, en anden Kærlighed, som — uden Frygt og Haab som Mellemled — gaar umiddel-

bart paa det Gode slet og ret som saadant og for dets egen Skyld."

Det er, med andre Ord, en helt ny national Opdragelse, der skal til.

Fichte udkaster da grundigt og omhyggeligt Planen til en saadan Opdragelse og gør opmærksom paa, at den store Schweizer Pestalozzi allerede har slaaet ind paa den Vej i Praksis.

National skal Opdragelsen være i den Betydning, at den indgiver den opvoksende Slægt Begejstring for Nationens evige Værdi. Thi i Verdenshistorien har altid de sejret, hvem det Evige har begejstret. „Og saaledes sejrer altid og nødvendigt denne Begejstring over den, der ikke er begejstret. Ikke Hærens Magt eller Vaabnenes Dygtighed, men Sindets Kraft er det, som tilkæmper Sejre."

Fichte henviser til Forfædrene, de gamle Germaner, som i deres Kamp mod Roms Verdensherredømme lagde for Dagen, at deres Nationalitet for dem havde evig Værd og Betydning, saa de satte alt ind for den og ikke byttede den bort for noget i Verden, om det end saa nok saa herligt og glimrende ud.

Mon de ikke tydeligt nok saa for deres Øjne den højere Flor af de romerske Provinser i deres Nabolag, de finere Nydelser, man dér havde, dertil Love, Domstole, Stokkebundter og Økser og alting? Mon Romerne ikke var beredvillige nok til at lade dem faa Del i alle disse Velsignelser? Mon de ikke paa flere af deres egne Fyrster, som straks gik ind paa, at Krig mod saadanne Menneskehedens Velgørere var Rebellion, fik Beviser at se paa den højt priste romerske Mildhed, idet Romerne udpyntede de eftergivende med Kongetitler, med Anførerstillinger i deres Hære, med romerske Offerbaand, og gav dem, naar det skete, at de blev forjagede af deres Landsmænd, Tilflugtssted og Underhold i deres Plantestæder? Mon de ingen Sans havde for den romerske Dannelses Fortrin, f. Eks. for den bedre Indretning af deres Hære, i hvilke endog en Hermann ikke forsmaaede at lære Krigshaandværket? . . . Men hvorfor har de da flere Menneskealdere igennem kæmpet i blodig, altid med den samme Kraft sig atter fornyende Krig? En romersk Forfatter lader deres Anførere besvare det saaledes: „Om der da var andet Valg

for dem, end enten at hævde deres Frihed eller at dø, før de blev gjort til Slaver?" Frihed betød for dem netop dette, at de vedblev at være Tyske, vedblev at afgøre deres Anliggender selvstændigt og oprindeligt i Overensstemmelse med deres egen Aand, og at de gjorde deres Dannelsesfremskridt i denne Aand, og at de forplantede denne Selvstændighed ogsaa til deres Efterkommere. Slaveri betød for dem alle hine Velsignelser, som Romerne vilde paatrænge dem, fordi de derved maatte blive noget andet end Tyske — maatte blive halve Romere. Det forstod sig af sig selv, forudsatte de, at enhver, inden han blev dette, hellere døde.

Dette at have det i sig som en selvfølgelig Forudsætning, at man sætter alt ind for sin Nationalitet, det er det samme som at en Nation er i Live.

Men hvorledes staar det da med den tyske Nations Liv i Øjeblikket? Maa man ikke sige, at her drejer det sig om ligefrem at fremkalde Liv, at lade Livet fremstaa af Døde?

Jo, netop en saadan Følelse har Fichte, idet han staar og taler til den tyske Nation, — at han henvender sig til en Størrelse, der i Øjeblikket ikke er til, men som han vil betragte som tilværende, for at den dog kan vorde.

„I den Aand", siger han, „hvis Udstrømning disse Taler er, ser jeg den Enhed, som skal og maa blive til, om vi ikke helt skal gaa til Grunde, — jeg ser denne Enhed allerede som tilbleven, fuldendt og nærværende for mine Øjne."

Og saa tror han da ogsaa paa, at det Liv, som hverken han eller noget Menneske formaar at skabe, vil blive fremkaldt af denne samme Aand, „hvis Udstrømning disse Taler er."

Saaledes slutter han en af Talerne (den tredje):

Lad mig fortælle denne Tidsalder om en gammel Seers Syn, der var beregnet paa en vel ikke mindre beklagelsesværdig Tilstand end vor. Saaledes siger Seeren ved Chebars Strøm, Trøsteren for dem, der var fangne ikke i eget, men i fremmed Land: Herrens Haand kom over mig og førte mig ud i Herrens Aand og stillede mig paa

en vid Mark, som laa fuld af Dødningeben, og han førte mig vidt omkring, og se, Benene laa i saare stor Mængde paa Marken, og se, de var meget fortørrede. Og Herren sagde til mig: Du Menneskebarn, mener du vel, at disse Ben igen vil blive levende? Og jeg sagde: Herre, det véd vel kun du. Og han sagde til mig: Spaa om disse Dødningeben, og sig til dem: I tørre Ben, hører Herrens Ord. Saa siger Herren om eder fortørrede Ben: Jeg vil igen forbinde eder med Baand og Sener og lade Kød gro over eder og overtrække eder med Hud, og jeg vil give eder Aande, at I igen bliver levende, og I skal erfare, at jeg er Herren. Og jeg spaaede, som mig befalet var, og se, da raslede det, som jeg spaaede, og rørte sig, og Benene føjede sig igen til hinanden, ethvert paa sit Sted, og der voksede Aarer og Kød derpaa, og han overdrog dem med Hud; men endnu var der ingen Aande i dem. Og Herren sagde til mig: Spaa til Vinden, du Menneskebarn og sig til Vinden: Saa siger Herren: Vind kom hid fra de fire Vinde, og blæs paa disse ihjelslagne, at de igen bliver levende. Og jeg spaaede, som han havde befalet mig. Da kom der Aande i dem, og de blev igen levende og rettede sig op paa deres Fødder, og der var af dem en meget stor Hær. — Lad saa være, at vort højere aandelige Livs Bestanddele er lige saa udtørrede, og just derfor ogsaa vor Nationalenheds Baand lige saa sønderrevne og i lige saa vild Uorden strøede omkring imellem hverandre og ligger dér ligesom Seerens Dødningeben; lad dem under flere Aarhundreders Storme, Regnskyl og svidende Solskin være blevet nok saa blegede og udtørrede, – Aandeverdenens levendegørende Aandepust har endnu ikke ophørt at blæse. Det vil ogsaa gribe vort Nationallegemes uddøede Ben og føje dem til hinanden, saa de kan herligt fremstaa i nyt og forklaret Liv.

Men naar Fichte altsaa tror paa denne Levendegørelse ved Aandepust fra de højere Egne, saa tænker han sig det ikke som noget, Menneskeviljen kan forholde sig blot passivt til. Nej, Levendegørelse hos Mennesker er for Fichte i første Række *Viljens* Levendegørelse, Viljekraftens Opvaagnen. Vi maa *selv* ville, dette er hans Alfa og Omega. Saaledes hører vi ham da udbryde i sin Slutningstale:

Lad, o lad eder dog ikke afslappe ved at forlade eder paa andre eller paa hvad det saa er, der ligger udenfor eder selv; heller ikke ved Tidens uforstandige Visdom, at Tidsaldrene frembringer sig selv, uden al menneskelig Medvirken ved en eller anden ukendt Kraft.

Disse Taler er ikke blevne trætte af at indskærpe eder, at absolut intet kan hjælpe eder, uden I selv, og de finder det nødvendigt at gentage det lige til det sidste Øjeblik . . . Om det nogensinde igen skal gaa os vel, dette afhænger ganske alene af os, og der vil sikkerlig aldrig igen komme noget Velvære til os af nogen Art, naar vi ikke selv forskaffer os det, og i Særdeleshed, naar ikke hver enkelt iblandt os paa sin Maade gør og virker, som om han var alene, og som om de kommende Slægters Vel ene og alene beroede paa ham . . .

Ikke i Aarhundreder har I været saaledes sammenkaldt som idag; i et saadant Antal; i en saa stor, saa paatrængende, saa fælles Sag; saaledes helt og holdent som Nation, som Tyske. Heller ikke vil det nogensinde blive budt eder saaledes een Gang til. Giver I nu ikke Agt og gaar i eder selv, — lader I ogsaa disse Taler gaa forbi eder som en tom Øreklø eller som en Besynderlighed at gabe paa, saa vil intet Menneske mere regne paa eder. Endelig engang hør! Endelig engang kom til Eftertanke! Gaa blot denne Gang ikke af Stedet, uden at have fattet en fast Beslutning! Og lad enhver, der hører denne Stemme, fatte denne Beslutning ved sig selv og for sig selv, ganske som om han var ene paa Pletten og maatte gøre alt alene. Naar rigtig mange enkelte tænker saaledes, saa vil snart et stort Hele staa der, som sammenflyder til en eneste tæt sluttet Kraft. Naar derimod enhver, med Udelukkelse af sig selv, haaber paa de øvrige, og overlader de andre Sagen, saa findes der slet ingen andre, og alle tilsammen bliver, som de var i Forvejen. — Fat den paa Stedet, denne Beslutning. Sig ikke: lad os endnu en lille Stund hvile, endnu en lille Stund sove og drømme, indtil maaske Bedringen kommer af sig selv. Den vil aldrig komme af sig selv . . . Heller ikke kan de ydre Opfordringer til Besindelse nogensinde blive stærkere og mere indtrængende. Hvem denne nærværende Tid ikke bringer i Bevægelse, han har sikkert mistet al Følelse. — I er sammenkaldt til at fatte en sidste og fast Beslutning; ingenlunde til at rette en Befaling, et Paalæg, en Anmodning til andre, men til at rette en Anmodning til eder selv. En Beslutning skal I fatte, som enhver kun kan udføre ved sig selv og i egen Person. Det forslaar ikke her med denne ørkesløse Sætten sig det for, denne Villen ville en af Dagene, denne træge Bliven enig med sig selv om, at man ikke vil have noget derimod, om man engang af sig selv gik hen og blev bedre; nej, der fordres af eder en saadan Beslutning, som tillige umiddelbart er Liv og indvortes Daad, og som saa uden Vaklen eller Afkøling holder ud og farer fort, til den er ved Maalet.

Saadanne Ord talte han, Johann Gottlieb Fichte, den tyske Mand, Væversønnen fra Rammenau i Lausitz, han, der en Tid havde, som Tænker og Forfatter, bevæget sig udelukkende i Filosofiens højere, for almindelige Dødelige utilgængelige Regioner, men som nu under Ulykken var kommen ned paa Jorden, ned til Virkeligheden, til sit Folk, til at lide og haabe med det.

Fichte var dengang 45 Aar, en kraftigbygget, lidt undersætsig Skikkelse, et karakterfuldt Ansigt med skarpt markerede Træk, et Par Ørneøjne under buskede Bryn, en Stemme med stolt, bydende Klang. Hans Tale gjorde overordentlig stor Virkning. Hovedsagen i saa Henseende var jo ikke hans Anvisning paa en ny Opdragelsesmaade, som i alle Tilfælde først langsomt kunde sætte sine Frugter, medens Tidsbegivenhederne trængte hinanden med stormende Hast. Men Hovedsagen var, at i Fichtes Taler rørte sig den første Ansats til en ny og kraftig tysk Nationalvilje.

Niende Kapitel

FRIHERRE STEIN

Nationalitet er Sprog, Sæd og Skik, Sindelag og saadanne Ting; men Nationalitet er tillige en vis politisk Selvstændighed, eller kan i hvert Fald i Længden ikke bestaa uden denne. Derfor – den tyske Nations Fremtid var det samme som et tysk Statsvæsens Fremtid. Og i saa Henseende drejede det sig efter Tilsitfreden først og fremmest om Bevarelsen af den preussiske Stat, — foreløbig det, der var blevet tilbage af den.

Dens Landomraade var gaaet ned fra 5700 til 2800 Kvadratmile, dens Indbyggerantal fra næsten 10 Millioner til $4^{1}/_{2}$. Det var to store Amputationer, der var foretagne, en i Øst og en i Vest. Men den førstnævnte Borttagelsen af det store Stykke Preussisk-Polen, som var lagt til det nyoprettede Hertugdømme Warschau — havde det gode ved sig, at Preussen derved var blevet en helt og afgjort *tysk* Stat, og at saa meget mere Preussens og Tysklands Fremtid maatte betragtes som sammenhørende.

I første Række var nu dette Statsspørgsmaal et Pengespørgsmaal. Kunde den preussiske Stat, i sin saa stærkt reducerede Skikkelse, faa sine Finanser i Orden? Saa vidt det stod til Kejser Napoleon, skulde det ikke lykkes. Han havde ved Fredslutningen paalagt Preussen Krigsomkostningerne. Hvor store de var, ja det skulde først regnes ud. Og de regnedes da foreløbig ud til 25 Millioner Thaler. Hvor skulde det forarmede Land opbringe de Penge? Især da den preussiske Konge ved Fredslutningen havde maattet love at spærre sine Havne for engelske Skibe og Varer — altsaa at stoppe en for Landet og ham meget vigtig Indtægtskilde. Mange preussiske Privatformuer gik ved den Lejlighed i Løbet. Endnu flere Statsborgere fik deres økonomiske Knæk gennem den uafladelige franske Indkvartering. Thi Napoleon lod ganske roligt 100,000 Mand blive liggende i Preussen efter Fredslutningen, som Sikkerhed — hed det — for Krigsomkostningernes Betaling. Og disse Krigsomkostninger forstod Daru, Napoleons Generalintendant i Preussen, ved stadig ny Udregninger at faa højere og højere op. Saa det gik i Sandhed her, som dengang man tilvejede Brennus Guld, for at han skulde forlade Rom, og han yderligere lagde sit Sværd paa Vægtskaalen med Udraabet: Ve de overvundne!

Det var aabenbart Napoleons Mening, gennem dette uafgjorte Pengemellemværende at holde den preussiske

Stats Skæbne svævende, saa han, naar han fandt for godt, kunde gribe ind og skride til dens endelige Tilintetgørelse.

Det var i Sandhed for Preussen fortvivlede Kaar. Og under saadanne Forhold kalder man paa den Slags Mænd, som man ellers forkaster.

I de Dage, da Kong Frederik Vilhelm laa i Tilsit og fik Fredsbetingelserne dikteret, havde Hardenberg talt alvorligt med ham og ladet ham forstaa, at der var ikke andet for: Kongen maatte kalde Friherre v. Stein tilbage. Thi han alene kunde nu bringe Landet paa Fode.

Karl Friherre v. Stein var en rhinfrankisk Adelsmand, der — indtil for ½ Aar siden — i 27 Aar havde tjent den preussiske Stat, en enkelt Gang som diplomatisk Afsending, men ellers gennemgaaende i forskellige Grene af den indenrigske Administration, stadig avancerende, indtil han endelig, et Par Aar før Krigen, var blevet Minister — nærmest hvad vi vilde kalde Indenrigs- og Handelsminister.

Friherre v. Stein var en meget virksom Mand, og af den Slags, der i alt, hvad de virker, mener Sag og Sag og Sag og intet andet. Sin egen Person tog han kun lidet Hensyn til, og lige saa lidt til andres, d. v. s. i Forhold til Sagen.

Stein havde noget i sit Blik, sin Holdning og hele Maade at være paa, som gjorde, at de, der var sammen med ham, uvilkaarlig respekterede ham og tillige var en lille Smule bange for ham. Dette gjaldt ogsaa Kong Frederik Vilhelm. Han vilde egentlig Pokkers nødig haft Stein til Minister; men der var Mænd i hans Omgivelser, som saa stærkt havde fremhævet Steins Dygtighed, at Kongen, samvittighedsfuld som han var, havde ofret sin personlige Tilbøjelighed for Landets Vel.

Stein var altsaa blevet Minister. Men hvordan det var at være Minister i Preussen, — ja derom havde han

allerede for Aar tilbage udtrykt sig saaledes i et Brev til en Slægtning: „Vore Ministre er indskrænkede til en Rolle som første Kommis paa et Kontor, der ekspederer de løbende Forretninger. Deres Stilling har ingen Agtelse mere, og der findes ingen Sammenhæng i Forretningerne."

Hvad Stein her havde sigtet til, var det mislige ved Kabinetsregerings-Systemet, saaledes som det i Preussen havde udviklet sig af de første Kongers, især Frederik den stores, helt personlige Regimente. Frederik den store sad ved sit Skrivebord og gennemgik og afgjorde saa at sige alle Sager ud af sit eget Hoved. Ministrene var, strengt taget, ikke andet end hans Skrivere og Forvaltere. Hans Efterfølgere paa Tronen havde fastholdt det samme Regeringsprincip; men dels voksede Arbejdsstoffet, dels havde de ikke Frederik den stores Hoved og Arbejdskraft. Saa udvalgte de sig blandt deres Hofmænd og Adjudanter nogle, som kunde være deres fortrolige Raadgivere, og som de tog med ind til Skrivebordet, saaledes at de kom til at udgøre Kongens „Kabinet." Disse Kabinetsraader modtog Sagerne fra Administrationen, altsaa fra Ministerierne, og foredrog dem for Kongen. Og den af dem, der til enhver given Tid netop var saa heldig at være i Kongens særlige Yndest, blev en saare mægtig Mand.

Kabinettet var saaledes en Institution, der havde skudt sig ind mellem Kongen og Ministrene. Da der ikke fandtes noget Ministerraad, men enhver Minister kun overskuede sin specielle Administrations Omraade, og da der heller ikke fandt nogen direkte Raadslagning Sted mellem Kongen og Ministrene, men alt gik gennem Kabinettet som Mellemled, forstaar man, hvor brøstholdne Ministrene kunde føle sig, de, der dog skulde være de egentlige officielle Statstjenere i Sammenligning med de mere private og uansvarlige Raadgivere i Kongens Kabinet.

Da Stein var blevet Minister, fik han Lejlighed til at gøre personlige Erfaringer om dette Systems sløvende og ødelæggende Indflydelse paa Administrationen. Under Stein sorterede f. Eks. Søhandels-Departementet, som indkasserede en ikke ringe Del af Statsindtægterne. Men Steins Interesse for at faa drevet disse Indtægter i Vejret svækkedes meget derved, at han maatte se paa, hvorledes betydelige Summer af de paagældende Midler blev ved kongelig Kabinetsordre udlaante til snart en, snart en anden højtstaaende Personlighed, som aldeles ikke kunde stille forsvarlig Sikkerhed, men som stod sig godt med en af Kongens Kabinetsraader. „Lad for mig hvem der vil overtage Administrationen af Søhandelen", udbrød Stein ved en saadan Lejlighed, „og hjælpe med til at plyndre, saa godt han kan!"

Stein tog dog ikke sin Afsked — det er heller ikke sagt, den vilde være blevet bevilget ham —; men han satte sig en Dag hen og skrev en Betænkning om, at der burde oprettes et Konseil, d. v. s. et Raad af samtlige Ministre, hvor Kongen skulde føre Forsædet. Kabinetsraaderne skulde for Fremtiden ikke have noget at gøre med at foredrage Sagerne for Kongen, men skulde blot udfærdige Kabinetsordrerne efter den Koncept, der var underskrevet af Ministrene.

Denne Betænkning skrev Stein i Foraaret 1806, og det var hans Hensigt at overrække Kongen den. Dog ikke ene, men sammen med nogle politiske Venner. Disse fik dog Sagen holdt hen. Det var jo nemlig ikke godt at vide, hvorledes Kongen vilde optage et saadant Forslag, som i Virkeligheden gik ud paa, at han skulde opgive det nedarvede personlige Regeringssystem. Indtil videre fik ikke Kongen, men kun Dronning Luise Betænkningen at se, og hun fandt den for skarp i Formen. Ogsaa Hardenberg holdt tilbage. Saaledes gik Sommeren hen, og saa kom Krigen.

Nu fik Stein andet at tænke paa. Han laa syg i Ber-

lin, da Meldingen kom om Nederlaget ved Auerstädt og Hærens Opløsning. Straks traf han de mest energiske Forholdsregler, indstillede paa Stedet alle Udbetalinger af den kongelige Kasse, lod samtlige Beholdninger og Effekter bringe i Sikkerhed til Stettin, — viste sig, kort sagt, som en af de faa overordnede Embedsmænd, der efter Katastrofen ikke tabte Hovedet. Som Modsætning kan nævnes Berlins Guvernør, der ikke en Gang sørgede for at faa Tøjhusets store Vaabenforraad bragt i Sikkerhed. Men de Midler, Stein reddede, muliggjorde Krigens Fortsættelse i 1807 og sikrede i den nærmeste Tid baade Hoffet og Embedsmændene deres nødtørftige Underhold.

Det var Stein, der fik Kongen til at afslaa den Vaabenstilstand, Napoleon tilbød kort efter Auerstädt. Kongen tilbød derefter Stein Ledelsen af de udenrigske Sager. Dertil svarede Stein, at Hardenberg var den rette Mand til den Plads, men at det iøvrigt var betænkeligt for hvem som helst at overtage Udenrigsministerposten under disse vanskelige Forhold, naar han dog var udsat for at blive modarbejdet i Kongens Kabinet. Og nu greb Stein Lejligheden til mundtlig at forelægge Kongen de Tanker, han i Foraaret havde nedskrevet i sin nys omtalte Betænkning.

Kongen studsede lidt over det Forlangende, der her stilledes til ham. Men det hidtilværende Regeringssystem havde jo i Øjeblikket faktisk spillet Fallit, og Forholdene krævede med høj Røst en Ændring. Saa gik da Kongen virkelig ind paa at oprette et Konseil; men det skulde kun bestaa af tre Ministre, hvoraf Stein skulde være den ene, og saa skulde endvidere Kongens Kabinetsraader have Sæde i Konseilet og deltage i dets Forhandlinger.

Stein betragtede dette som en Halvhed og en Umulighed og var ikke til Sinds at tage Sæde i et saadant Konseil. Han gik nu videre og forlangte, at Kongen skulde fjerne visse Mænd af sit Kabinet, ganske særlig en Geheime-Kabinetsraad Beyme, der havde opnaaet en alt for

stor og uheldig Indflydelse. Men nu var Frederik Vilhelm blevet stødt. „Holder man mig for et Dummerhoved?“ svarede han, „tror man, at jeg bekvemmer mig til et Ministerraad mod min Vilje, saa er den Tanke for anmassende.“

Da Kongen kort efter sendte Stein en Sag til Erklæring i hans Egenskab af Medlem af det ny Konseil, nægtede Stein at gøre noget ved Sagen, da han ikke betragtede sig som Medlem. Da en fornyet Opfordring ikke hjalp, tilskrev Kongen ham et egenhændigt Brev, dateret Königsberg, 3. Januar 1807, der endte saaledes:

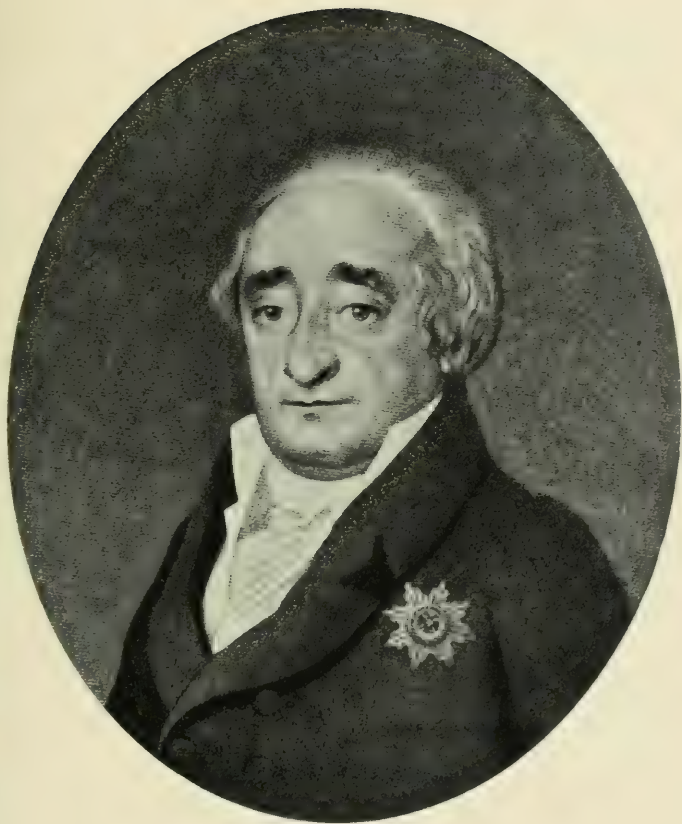
Deres lange Tavshed tilskrev jeg fra først af Deres Sundhedstilstand . . . Jeg kan umulig anse den for blot Trods eller Ulydighed mod mine Befalinger, thi i saa Fald maatte jeg sørge for et passende Kvarter til Dem . . . Og nu har de to Gange nægtet at give Erklæring i en Sag, som har været tilsendt Dem af mig selv, og som altsaa fuldkommen var at anse som sorterende under Dem.

Af alt dette har jeg med stor Smerte maatte erkende, at jeg desværre ikke fra først af har taget fejl af Dem, men at De er at anse som en opsætsig, trodsig, haardnakket og ulydig Statstjener, der, pukkende paa sit Geni og sine Talenter, langt fra at have Statens Bedste for Øje, kun ledet af Kapricer, handler af Lidenskab og af personligt Had og Forbitrelse . . . . Det gør mig i Sandhed ondt, at De har sat mig i den Nødvendighed at maatte tale saa klart og tydeligt til Dem. Da De imidlertid foregiver at være en sandhedselskende Mand, saa har jeg sagt Dem min Mening paa godt Tysk, idet jeg endnu maa tilføje, at dersom De ikke er villig til at ændre Deres uanstændige og respektstridige Opførsel, kan Staten ikke gøre stor Regning paa Deres fremtidige Tjeneste.

Frederik Vilhelm.

Efter dette blev der for Stein intet andet at gøre end at indgive sin Afskedsbegæring i tilbørlig Form. Han trak sig tilbage til Privatlivet, skrev han, „med ren Samvittighed og uplettet Ære“, og vilde gøre det med Glæde, var det ikke for Monarkiets Skyld, hvis Omstyrtning han imødesaa.

Det var ingen tom Frase i Steins Mund, naar han talte om Monarkiets Vel som det, der laa ham paa Hjerte.

Friherre v. Stein

Naar Kongen i sin Haandskrivelse underlægger hans Handlemaade „personligt Had og Forbitrelse“ som Motiv, da er han ganske paa Vildspor. Det personlige er netop det, der for Stein slet ikke kommer i Betragtning her, heller ikke det, at han personlig har nydt godt af Beymes Indflydelse hos Kongen, idet Beyme har været med til at hjælpe Stein frem. At Stein glemmer dette, finder Kongen utaknemligt og oprørende. Han forstaar ikke Situationens Alvor — at det er Sagen og alene Sagen, der under saadanne Forhold kan komme i Betragtning.

Meget nærmere er Frederik Vilhelm ved Tingen, da han slaar paa — rigtignok som noget, han ikke vil tænke — at Stein kunde have handlet i „Trods og Ulydighed“ og derved gjort sig fortjent til at anbringes i „et passende Kvarter“. Den instinktsmæssige Fornemmelse hos Kongen, der lægger sig for Dagen i disse Ord, er netop den rigtige. Stein har *trodset* Kongen, idet han er traadt frem med en Fordring til Kongen og har nægtet at efterkomme Kongens Vilje, naar Fordringen ikke opfyldtes. Naar man betænker, hvad Fordringen gik ud paa, nemlig, at Kongen skulde afskaffe det hidtilværende personlige Styre og lade sin Magt indskrænke af en Slags Ministeransvarlighed, da maa man erkende, at dette var i Virkeligheden et lille Forsøg paa Revolution.

Det er et ikke ualmindeligt historisk Fænomen, at der opstaar Revolution i det indre, naar en Stat har lidt Nederlag i det ydre. Og her har vi nu den preussiske Revolution — eller da Forsøget derpaa — efter Auerstädt og Jena. Det var ikke Folkemasserne, der rejste sig. Nej, vi hørte dem jo raabe „Leve“ for Kongen, da han, slagen, kom tilbage gennem Magdeburg. Men det var en Mand, Friherre Stein, der gik Kongemagten paa Livet. Han havde Hardenberg bag sig, og nogle faa andre. Men det var Stein, der havde Følelsen af Situationens Alvor, og det var ham, der gik i Ilden og trodsede Mon-

arken for Monarkiets Skyld, – foreløbig med det Resultat, at han tabte sin Konges Naade.

Stein trak sig tilbage til sit fædrene Riddersæde i Nassau og fik dér sin nedbrudte Sundhedstilstand nogenlunde genoprettet.

Det varede kun et halvt Aar, saa var den preussiske Statsstyrelse naaet til Bunden, til Freden i Tilsit. Nu var Kong Frederik Vilhelm til at faa i Tale, og Hardenberg, der imidlertid var blevet hans Raadgiver, fandt Øre for sin indtrængende Henstilling om at kalde Stein tilbage. Han var den eneste, der vilde være i Stand til — hvis overhovedet nogen formaaede det — at bringe Landet, og da først og fremmest dets Finanser, paa Fode.

At det har kostet Kongen stor Overvindelse, forstaar man; men han bekvemmede sig. Og Kaldet udgik til Stein.

Denne var forberedt derpaa. Han havde brugt sin Fritid derhjemme i Nassau til at udarbejde en udførlig Betænkning om, hvorledes det preussiske Statsvæsen burde omordnes fra øverst til nederst, — et Arbejde, der under Navnet „Nassau-Betænkningen" i Eftertiden fik stor Betydning og vandt megen Berømmelse. Efterretningen om Freden i Tilsit havde igen gjort ham syg, og saaledes laa han, da Kongens Kald kom. Men han svarede gennem sin Hustru: „Jeg efterkommer ubetinget Deres Majestæts allerhøjeste Befalinger angaaende Genindtrædelsen i Deres Ministerium for de indenlandske Anliggender . . . I dette den almindelige Ulykkes Øjeblik vilde det være meget umoralsk at tage sin egen Person i Betragtning, saa meget mere som Deres Majestæt selv giver et saa højt Bevis paa Standhaftighed."

Naar Stein saaledes ingen Betingelse stillede, da hang det sammen med, at Hardenberg privat havde tilkendegivet ham, at Beyme vilde blive fjernet. Dette var ogsaa virkelig sket. Men da Stein var blevet rask og d. 30. September indtraf i Memel for at overtage sine Forretninger,

var Hardenberg imidlertid gaaet af, og Beyme havde derpaa atter overtaget Referatet af Sagerne hos Kongen. Dette var en Streg i Regningen. Og da Stein straks i den første Konference med Kongen kom ind paa dette Punkt, og Kongen viste sig uvillig til at skille sig ved Beyme — ham var Kongen ikke bange for, og trængte vel netop til at have ham som blid Husvaler i Modsætning til Stein — saa truede det altsaa med en Opblussen af den forrige Konflikt.

Da var det Dronning Luise, der gik imellem. Hun opnaaede hos Kongen et Løfte om, at Beyme skulde blive afskediget i en nærmere eller fjernere Fremtid, samtidig med Residensens Forlæggelse til Berlin. Og derefter sendte hun Stein et egenhændigt Brev, hvori hun besvor ham at gaa ind paa dette Kompromis. Brevet lød:

Jeg besværger Dem, hav blot Taalmodighed med de første Maaneder; Kongen holder sikkert sit Ord, Beyme kommer bort, men først i Berlin. Saa længe maa De give efter. At dog for Guds Skyld ikke det gode skal falde over Ende for tre Maaneder Taalmodigheds og Tids Skyld. Jeg besværger Dem derom for Kongens, Fædrelandets, mine Børns, min egen Skyld. Taalmodighed.

Luise.

Ogsaa fra Dronningens Veninde, Fru v. Berg, fik Stein en Skrivelse i samme Retning, hvori det hed: „Nu hviler alle Forhaabninger paa Dem.“ Saa gav han da efter. Beyme lovede at underordne sig Stein, og denne modtog 4. Oktober en kongelig Haandskrivelse, saalydende:

„Min kære Friherre v. Stein!

Statens nærværende Stilling og dens kraftige Genindretning gør en fuldstændig Enhed i Forvaltningen ønskelig. I Overensstemmelse med den Eder allerede mundtlig meddelte Hensigt betror jeg Eder hermed Ledelsen af alle Civil-Anliggender i min Stat.

Frederik Vilhelm.

Fra nu af begyndte der at falde Ro over Dronning Luises Sjæl, da hun vidste Roret i Hænderne paa denne

ganske vist noget barske, men saa roligt-sikre og tillid-indgydende Mand.

Allerede 9. Oktober 1807, 5 Dage efter at Stein havde faaet Magten i Hænde, udstedtes en Forordning „om den lettere Adgang til Besiddelse af og den fri Brug af Grundejendom, saa vel som om Landboernes personlige Forhold.“ Det var Begyndelsen til en Landboreform i Stil med hvad vi kender fra Danmark, der i denne Sag var nogle Aar tidligere paa Færde. Det var først og fremmest Livegenskabets fuldstændige Ophævelse fra Mortensdag 1810 at regne. — Næste Aar kom en Forordning om Byernes kommunale Selvstyre.

Det var Stein om at gøre ved disse Love ikke blot at ophjælpe Land og By økonomisk, men især at vække hos Borgere og Bønder en Sans for og Deltagelse i det offentlige Liv, — med andre Ord at faa frem en Borger- og Bondestand, som Staten virkelig kunde støtte sig til. Han saa, at det gjaldt om „at indplante i Nationen en sædelig, religiøs og fædrelandsk Aand, at indgive den Mod, Selvtiliid og Villighed til at bringe Ofre for den nationale Uafhængighed, Selvstændighed og Ære, for at man med den saaledes fornyede, genfødte, dygtigt opdragne Nation kan vove Kampen for disse højeste Goder.“ Men naar dette var Maalet, da maatte Borger og Bonde have et vist Selvstyre. Man maatte bort fra Adelsprivilegierne og bort fra Bureaukratismen.

I denne Aand satte Stein et stort Reformarbejde i Gang. Ogsaa Centralstyrelsen lod han grundig omordne, saa den blev langt mere ensartet og arbejdsdygtig. Og samtidig traf han de bedst mulige Foranstaltninger til at skaffe Penge i Statskassen, saa man kunde faa Krigsgælden saa vidt betalt, at Napoleon kunde bevæges til at tage sine Tropper hjem. Til den Ende blev Embedsmændenes Gager nedsatte — Ministrenes med 50 Procent — Hofudgifterne formindskede, et Taffelservice af

Guld fra Frederik den stores Tid blev solgt, ligesaa en Del af Hoffets Sølvtøj; de kongelige Domæner, hvoraf Kongen havde sine bedste og sikreste Indtægter, blev for en stor Del solgte eller pantsatte. Og endelig greb Stein til en Indkomstskat, der ramte ligelig uden Hensyn til Stand, og hvorover de priviligerede Stænder gjorde megen Ophævelse.

Men Stein var netop den Mand, der ikke ændsede, at Folk gjorde Ophævelser. Og blandt andet derfor var han, som ingen anden, egnet til at rydde op i al den Fordom og Slendrian, der havde ophobet sig i det preussiske Statsvæsen og Kommunalvæsen Aarene igennem.

Og det er forbavsende, hvad han overkom i den korte Tid, han stod for Styret. Det varede kun godt et Aar. Men i den Tid havde han faaet Reformværket saaledes i Gang, at det kunde gaa videre uden ham. Den Grundplan, Stein havde afridset i sin Nassau-Betænkning, vedblev at være vejledende for Reformværket, selv om man just ikke virkeliggjorde alle Steins Ideer. Der blev f. Eks. ikke helt gjort Ende paa alt, hvad der kunde kaldes Kabinetsregering. Og det blev ikke til noget med Steins Ide om en Stænderforsamling som Repræsentation for hele Folket.

Men hvorfor brød Stein saa hurtig af, just som han var allerbedst i Gang?

Ja, denne Gang var det ikke Kongen, der drev ham bort; men det var — en Skæbne. Og en selvforskyldt. Stein havde ved en enkelt Lejlighed i uforklarlig Grad ladet det mangle paa den Statsmandsdyd, som hedder Forsigtighed.

Det var medens Hoffet endnu var i Königsberg, i August 1808, at en Assessor Koppe skulde sendes til Berlin og flere Steder i det nordlige Tyskland med hemmelige Bud og Breve. I sidste Øjeblik, medens Koppe, rejseklædt, ventede paa at komme afsted, gik Stein, der

just var kommen hjem fra et Selskab, til sin Pult og skrev i Hast et Brev til Fyrsten af Wittgenstein, og Koppe fik Brevet med. Snart efter rygtedes det, at Koppe var blevet anholdt af Napoleons Snushaner, som havde taget hans Breve. „Hvad jeg har skrevet“, ytrede Stein, „maa Franskmændene gerne læse altsammen.“ Men hans Hukommelse svigtede ham her. Thi i November stod Steins opsnappede Brev aftrykt i Napoleons officielle Tidende i Paris. Og det viste sig da, at Stein i Brevet havde udtalt sig om, at man i Tyskland maatte se at faa noget i Stand i Lighed med Spaniernes Folkerejsning mod Napoleon; at man maatte virke paa Mængden og se at „holde Tingene i Gang“ i Hessen og Westfalen.

At en preussisk Minister blev grebet i at spinde saadanne Planer mod Frankrig, var jo en Ting, der kunde give Napoleon Paaskud til hvadsomhelst. Stein forlangte da øjeblikkelig sin Afsked og fik den ogsaa, dog ikke før han havde gjort en vigtig Reform (den om Stædernes kommunale Ordning) færdig til Udstedelse, og desuden udsendt et Cirkulære om forestaaende endnu ikke udarbejdede Reformer, der altsaa bebudedes. Og med Kongens Samtykke lod han dette Cirkulære offentliggøre i Bladene, saa at der altsaa dermed blev givet Offentligheden et Løfte om Fortsættelse af Reformvirksomheden, et Løfte, som hans Efterfølgere i Regeringen ikke let kunde unddrage sig fra at opfylde.

Stein modtog sin Entledigelse fra Kongen d. 24. November 1808, og den var affattet i meget ærefulde Udtryk. Kongen takkede ham som den, der havde „lagt den første Grund og givet den første Impuls til en fornyet, bedre og kraftigere Organisation af den i Ruiner liggende Statsbygning.“

Stein flyttede til Berlin, som just nu blev rømmet af de franske Tropper, idet Napoleon begyndte at faa Brug for sin Krigsmagt andensteds. Stein forenedes her, efter 15 Maaneders Adskillelse, igen med sin Familie og

tænkte at leve i Ro og Tilbagetrukkethed og opdrage sine Børn.

Men det skulde ikke være saa. Der var forbeholdt Stein endnu en stor Virksomhed og mange bevægede Dage. Hvorom senere.

Tiende Kapitel

SCHARNHORST

Den borgerlige Opkomst var den ene Side af den Kraftanstrengelse, man tog sig sammen til i Preussen efter Freden i Tilsit. Den militære Reorganisation var den anden Side. Og de to Ting gik smukt Haand i Haand.

Samtidig med, at Kongen overdrog Friherre Stein Forvaltningen af alle de civile Sager, nedsatte han en Militærkommission (en „Reorganisations-Kommission“, som den hed) til at foreslaa hensigtsmæssige Forbedringer i Militærvæsenet. Og til Formand for denne Kommission udnævntes Scharnhorst. —

Gerhard Johan David Scharnhorst var en hannoveransk Artilleriofficer, der for nogle Aar siden var traadt i preussisk Tjeneste. Han havde fra først af haft ondt ved at begaa sig blandt sine ny Kammerater. Thi de preussiske Officerer af den gamle Skole saa ned paa ham, dels fordi han ikke var af adelig Byrd, men en jævn Landmands Søn, dels ogsaa paa Grund af, hvad de kaldte hans Pedanteri. Han var nemlig en Mand, der studerede Krigskunsten paa systematisk Maade, og han havde i Berlin faaet stiftet et „militært Selskab“ *), hvor der holdtes Foredrag og Diskussioner om krigsvidenskabelige Emner.

*) Dette Selskab bestaar endnu.

Ogsaa af Ydre var Scharnhorst af en helt anden Type end den sædvanlige preussiske Officerstype. Han beholdt altid over sit Væsen og sin Tale et vist tungt nedersachsisk — vi vilde paa Dansk sige vestjysk — Præg, og hans Skikkelse var en lille Smule studerekammeragtig duknakket. Og disse Ejendommeligheder forsvandt jo ikke, fordi Kongen ophøjede ham i Adelstanden.

I Krigen havde han haft Plads først ved Overgeneralens, siden ved Blüchers Hovedkvarter. Overgeneralen havde ikke brugt ham til noget videre. Det havde derimod Blücher, hvis Tilbagetog paa Lübeck væsentlig skete under Scharnhorsts Vejledning. De to Mænd blev fra den Tid trofaste Venner.

Scharnhorst var en af dem, der i militær Henseende havde taget Lære af Franskmændene og Napoleon — især i Retning af dette, at tapre og begejstrede Borgere er mere værd i Krigen end de bedst dresserede Lejetropper. „Vi har begyndt,“ havde han skrevet i en Betænkning til Kongen, „at skatte Krigskunsten højere end de militære Dyder. Dette har været Folkenes Undergang til alle Tider. Tapperhed, Opofrelse, Standhaftighed er Grundpillerne for et Folks Uafhængighed; naar vort Hjerte ikke længer slaar for disse Ting, saa er vi allerede fortabt, selv om vi vinder nogle store Sejre.“

En Mand med saadanne Anskuelser havde ikke haft Udsigt til at vinde frem. Men efter Auerstädt og Tilsit, da Militæret af den gamle Skole havde svigtet saa totalt overfor Fjenden, da blev ogsaa denne af Bygningsmændene forkastede Sten taget frem og gjort til en Hovedhjørnesten. Kongen udnævnte — som nys fortalt — Scharnhorst til Formand for Militærkommissionen og gjorde ham med det samme til Generalmajor.

Scharnhorst havde fra først af megen Vanskelighed med at trænge igennem hos Kommissionen med sine Planer og Anskuelser. Stein skaffede ham da en Ansæt-

Scharnhorst

telse ved Siden af som Generaladjudant hos Kongen, hvilket medførte, at han daglig kunde faa Kongen i Tale. Og Scharnhorst forstod rigtig godt at lirke for Kongen og faa ham over paa sin Side, hvilket saa førte til Ændringer i Kommissionens Sammensætning, saaledes at Scharnhorst fik sine Venner ind. Og saa gik det fortere.

Steins borgerlige og Scharnhorsts militære Fornyelsesværk blev af een Støbning. Den hidtilværende Hær havde passet til den hidtilværende Stat med dens skarpe Adskillelse mellem Stænderne. Men naar nu Stein arbejder paa at faa ophævet de væsentlige Standsprivilegier og vil bringe Borger og Bonde til at vedkende sig Statsvæsenet som noget, der ogsaa er deres, da maa der et nyt folkeligt Militærvæsen til, et saadant, som just Scharnhorst tilstræber.

Stein og Scharnhorst var begge lige bitre Modstandere af den Ting ved Militærvæsenet, der gjorde det til en Slags Stat i Staten, hævet over det borgerlige Samfund, idet Officererne var fritagne for Lydighed mod de almindelige Love eller i hvert Fald — hvad der for det meste betød det samme — fritagne for at kunne stævnes for de almindelige Domstole eller at kunne røres af Politiet uden deres egne overordnedes Ordre. Alt dette, som med eet Ord kan betegnes som Militarisme, ansaa Stein for omtrent den værste Hindring for Borgerliv og Borgerfølelse. Og i Scharnhorsts Øjne var samme Militarisme en Pestilens, idet den umuliggjorde den Ening af Folkevæsen og Hærvæsen, som var hans ledende Grundtanke.

Det, som nu blev slaaet fast gennem Kommissionens Arbejde, var for det første dette, at det Element i Hæren, som hidtil havde været det vigtigste, de lejede Udlændinge, skulde helt bortfalde.

Ved Siden af de lejede Folk havde man hidtil haft, som Hærens andet Element, et Antal i Landet selv udskrevne Folk. Til den Ende havde Landet været delt i

Udskrivningsdistrikter, de saakaldte Kantoner. Og det blev da bestemt, at fra nu af skulde Kantonerne skaffe hele Rekrutstyrken til Veje. Det blev paa den Maade et Personel af en ganske anden moralsk Beskaffenhed end det, i hvilket forløbne Landstrygere fra alle mulige Lande havde dannet en væsentlig Part. Overfor Soldater, der alle var Landets egne Sønner, kunde man bringe en væsentlig forandret Pædagogik i Anvendelse. Hidtil havde man holdt sig til Frederik den stores Ord om, at det gjaldt at gøre Soldaten mere bange for Befalingsmanden end for Fjenden. Spanskrørsstokken i Eksercermesterens Haand havde derfor været det egentlige militære Opdragelsesmiddel. Det havde bogstavelig haglet over Rekrutternes Rygstykker. Nu derimod gik det an at appellere til Fædrelandsforsvarerens Æresfølelse og afskaffe Stokkepryglene, eller da kun tilstede dem og andre brutale Straffemidler som Nødhjælp i Undtagelsestilfælde, overfor saadanne Folk, som man ellers ingen Vegne kunde komme med. For at opretholde Æresfølelsen i Soldaternes Rækker, bestemtes det, at de slette Elementer skulde udsondres i Straffekompagnier, og de uforbederlige nedsættes i de meniges „anden Klasse".

Hvad nu Officersstanden angaar, da havde den hidtil været næsten et Privilegium for Adelens Sønner, som, fordi de paa Forhaand var sikre paa at kunne komme frem ad den Vej, sædvanlig ikke brød sig om at forberede sig dertil ved Studier, hvilket dog Tidens Udvikling paa det militære Omraade i saa høj Grad krævede. Dette fik Militærkommissionen gjort en Ende paa. „Alt hidtilværende Fortrin paa Grund af Stand," hedder det i den paagældende kongelige Anordning, „ophører ved Militæret, og enhver har, uden Hensyn til hans Herkomst, lige Pligter og lige Rettigheder." Endvidere forordnedes det, at alle Officersaspiranter skulde gennemgaa Fændrikskolen — eller Krigsskolen, som den senere kom til at hedde —, og de Officerer, der vilde uddanne

sig videre til f. Eks. at kunne komme i Generalstaben, skulde gaa tre Aar paa Officersskolen (senere „Krigsakademiet“ kaldet).

Da Militærkommmissionen havde siddet omtrent et Aar og var kommen godt i Gang med sit Arbejde, var det, Napoleon paanødte Preussen den „Konvention“, — som det kaldtes, skøndt det jo slet ikke var andet end en despotisk Befaling, — der blandt andet gik ud paa, at Preussen i de første 10 Aar ikke maatte have mere end 42000 Soldater under Vaaben. Lad os saa se — har Kejseren tænkt — hvad de faar ud af deres militære Reorganisation!

Men Kejseren nøjedes ikke med at fastsætte Troppeantallet. Han har tænkt paa, at Preusserne kunde være saa snedige at indrette denne lille Hær med en stor Mængde Rammer, saaledes at hver Afdeling og Underafdeling havde sit fulde Tal af Befalingsmænd og kun faa menige; thi da kunde i Krigstilfælde disse Rammer hurtigt udfyldes, tildels med Frivillige. For at forhindre dette, foreskrev Napoleon, hvor mange og hvilke Afdelinger der maatte eksistere, nemlig ikke mere end 10 Infanteri- og 8 Kavalleriregimenter, de sidste med ialt 32 Eskadroner. Desuden tilstededes 6000 Mand Artillerister og Pionerer samt 6000 Mand Garde.

Scharnhorst og hans Medarbejdere i Militærkommissionen var nær ved at føle Grunden glide bort under deres Fødder. Thi hvad vilde der være at udrette med en saadan Smule Hær? Dog, Skammen og Skændselen brændte sig saa meget dybere ind, og derfor bed man Tænderne sammen og gik frem med endnu fastere Vilje og endnu sejgere Udholdenhed.

Nøden gør opfindsom. Og Militærkommissionen fik den Ide, at naar man ikke maatte have flere Rammer end de foreskrevne, maatte man se at faa saa meget mere Mandskab uddannet ved Hjælp af disse Rammer, og det saaledes, at man dog aldrig havde mere end det

foreskrevne Tal (42000) inde paa samme Tid. Det blev da praktiseret paa den Maade, at man hver Maaned hjemsendte 5 Mand af hvert Kompagni og fik 5 ny Rekruter ind i Stedet. Det blev, i Løbet af et Aar, et overtalligt indekserceret Mandskab paa 60 Mand pr. Kompagni. Saaledes fik Scharnhorst skabt en brugbar Reserve af ungt krigsberedt Mandskab uden ekstraordinær Udgift for Statskassen, og uden at støde an mod „Traktatens“ Bogstav.

Ganske vist blev Uddannelsen hos disse „Krympere“, som man med et Øgenavn kaldte dem, ikke fuldstændig. Men den Fægtemaade, der dengang anvendtes, krævede ikke med Nødvendighed saa særdeles lang Uddannelse. Og det viste sig, da Tiden kom, at Krymperbataillonerne gjorde særdeles god Tjeneste.

E. M. Arndt omtaler Scharnhorst som den Mand, der „dybere end nogen anden har følt Fædrelandets Ve og mer end nogen anden stræbt og virket til en Helbredelse derfor.“ „Naar han stod dér, lænet paa sin Stok, tænkende og overskuende, med sænket Hoved og halvt lukkede Øjne, og dog tillige med den dristigste Pande, da kunde man tro, at han var Dødens Genius, lænet over den preussiske Glories Sarkofag, udtrykkende den Tanke: Hvor herlige var vi engang!“

Ellevte Kapitel

KEJSERENS VASALLER

Fra Preussen, hvor man arbejder med Haab mod Haab og, skønt ingen Fremtidsmuligheder øjnes, dog fast og sikkert forbereder Fremtiden, — fra Preussen vil vi

et Øjeblik vende Blikket mod de Egne af Tyskland, hvor man er faldet til Føje under det franske Overherredømme, — Rhinforbundets Stater.

Den statsorganiserende Virksomhed, her foregaar, har, som tidligere omtalt, adskillige gode Sider ved sig. Men i Hovedsagen er det dog en Virksomhed, der gaar ud paa at faa lavet 5500 Kvadratmile tysk Jord med 13 Millioner Beboere til et fransk Anneks. Fyrsterne, som sidder paa dette Stykke Jord, — ja det er jo dem, som den store Kejser har ladet sidde, og de finder sig meget godt i, at hans Ministre og Gesandter og Militærkommissærer og Civilkommissærer skalter og valter paa Fransk i deres Lande; thi deres Hofholdning og Hofindtægter, dem har de i Fred; ja først nu, under den store Protektors Vinger, er de blevet trygge mod alle de Farer fra neden, som de i de slemme Revolutionsaar stadig havde ængstet sig for. „Disse smaa Tyranner," sagde Friherre Stein om dem, „glæder sig kun over deres Suverænitet og nyder deres Rov og er døve og ligegyldige overfor Fædrelandets Lidelser og Skændsel."

Paa hvad Maade disse Suveræner hævdede deres Værdighed som tyske Fyrster overfor den fremmede Overherre, kan følgende Eksempel vise.

Det var Hertug Emil August af Sachsen-Gotha. Han stod en Dag i Slotsgaarden paa Friedrichsthal med sin hele Hofstat i fuld Gala, parat til at tage imod Protektoren, der kom paa Gennemrejse. Napoleons Vogn ruller ind og holder i Slotsgaarden. Med blottet Hoved nærmer Hertugen sig „ydmygt bedende", om det maatte behage hans kejserlig-kongelige Majestæt at indtage en Frokost. Non! lyder Svaret, Og Kejseren bliver siddende i Vognen, medens hans Mameluk Rustan er beskæftiget med at faa skiftet Forspand. Ikke et Blik værdiger Kejseren den ulykkelige Hertug, som imidlertid ikke har Mod til at gaa sin Vej, men bliver staaende med sit galaklædte Følge under en mere og mere pinlig

Tavshed, indtil efter nogle Minuter Forspandet er i Orden og den store Mand ruller afsted med et næppe synligt Nik.

En anden Gang saa man en af Rhinforbundets Fyrster ride et langt Stykke ved Siden af Napoleons Rejsevogn, hele Tiden med Hatten ydmygt i Haanden.

Sin fulde Pomp som Tysklands Protektor udfoldede Napoleon paa en Kongres, han holdt i Erfurt i Dagene 27. September til 14. Oktober 1808.

Den By Erfurt med tilliggende Gebet havde Kejseren i 1806 forbeholdt sig som et lille helt fransk Enklave i Tyskland. Og hertil var det da, han indbød Kejser Aleksander, at de kunde fortsætte de Konferencer, de forrige Sommer havde haft med hinanden i Tilsit.

I Erfurt indfandt sig desuden Kongerne af Bayern, Sachsen, Würtemberg og Westfalen, flere Storhertuger og 40 Hertuger, Fyrster og Prinser, alle for at gøre den store Kejser deres Opvartning. Napoleon befalede den berømte Skuespiller Talma at indfinde sig og give Forestillinger. „De vil komme til at spille for et Parterre af Konger,“ skrev han.

Ja, fyrstelige Storheder var der godt Køb paa i Erfurt i de Dage. Hold op! raabte Vagtkommandøren engang til Kejsergardens Tambourer, der stod og slog Trommehvirvler til Honnør for de ankommende, og som, imponerede af den tykke Frederik af Würtemberg, slog tre Hvirvler for ham som for en Kejser, — hold op! det er ikke andet end en Konge!

Ja, der var stor Pragt og megen Festlighed, og der var, for dens Sags Skyld, ogsaa en Dag foranstaltet en Harejagt paa selve de Marker, hvor Slaget ved Jena for to Aar siden havde staaet. Det har neppe været nogen egentlig Fornøjelse for den preussiske Prins Vilhelm, Kongens Broder, at være Deltager i denne Udflugt. Men han var kommen til Stede i Erfurt for mulig ved Kejser Aleksanders Hjælp at tiltigge sig for Preussen nogle

Lempelser i Krigsgældens Afbetalingsvilkaar. Han turde derfor ikke demonstrere ved at blive hjemme, og kom til at køre derud sammen med Napoleon i dennes egen Vogn. Og nu skulde det ikke træffe sig værre eller bedre, end at der — hvad senere er blevet bekendt — i et Buskads ved Vejen stod to preussiske Officerer, som vilde skyde Napoleon, men kunde ikke faa Sigte paa ham for Prins Vilhelms Skyld, hvem de dog ikke vilde udsætte sig for at ramme.

Havde de dræbt Kejseren den Dag, vilde han være kommet af Dage paa det Tidspunkt, man plejer at betegne som hans Magts og Herligheds Kulmination.

Ja, unægtelig, i Erfurt-Kongressens Dage saa det ud, som om Alverden nu begyndte at hylde den store Kejser. Og dog var allerede dengang visse Ting begyndt at gaa skævt for ham.

Aaret før, i Tilsit, havde han følt sig mægtig til alt og sikker paa, at Lykken vilde staa ham bi. Han havde med Aleksander blandt andet aftalt den store Fastlandsspærring, der skulde lukke Europas Havne for engelske Skibe og Varer og derved økonomisk ruinere hans bitre Fjende hinsides Nordsøen, som han ellers ikke kunde faa Ram paa. Rusland var altsaa gaaet med til denne Spærring, mod til Gengæld at faa fri Hænder paa den tyrkiske Halvø. Preussen maatte ved Fredslutningen ogsaa bekvemme sig til at gaa med. Rhinforbundets Stater og Nederlandene var ganske undergivet Napoleons Vilje.

Men der var en Magt med udstrakte Kyster og mange Havne, som ikke vilde opgive sin Neutralitet, altsaa heller ikke lukke for Englænderne. Det var Danmark-Norge under Kristian d. 7. — eller rettere Kronprins Frederik. Et saadant Hul i Afspærringslinien kunde Napoleon ikke have. „Denne lille Fyrste skal tage sig i Agt!“ udbrød han forbitret. Og han vidste, hvad han vilde gøre. Han vilde sende en fransk Hær ind i Holsten og tvinge den

danske Konge til at gaa i Alliance med ham, ikke blot for at faa Fastlandsspærringen gennemført, men ogsaa for at faa Raadighed over den danske Krigsflaade. Naar den — og tillige den portugisiske og spanske — føjedes til Frankrigs Flaade, da kunde Napoleon tænke paa at tage det op med England paa Søen og tilsidst gøre Landgang derovre.

Her var det nu, det gik skævt for Napoleon, idet den arge Fjende kom ham i Forkøbet. England sendte en Flaade med Landgangstropper til Sundet og forlangte Tilladelse til at tage den danske Krigsflaade i Opbevaring indtil videre, og da dette nægtedes, bombarderede man København i 3 Dage og tog derefter Flaaden som Bytte. Napoleon rasede, da han fik dette at vide og levnede ikke Englænderne Ære for to Skilling, skønt de jo kun havde gjort, hvad han selv havde tænkt at gøre.

Nu traadte Danmark ud af sin Neutralitet og blev Englands bitre Modstander i de følgende Aar, altsaa Napoleons Allierede, hvilket kom det dansk-norske Monarki dyrt til at staa, da Opgørelsens Time slog.

En anden af Europas Smaamagter, Portugal, havde heller ikke villet lukke for Englands Handel, og Napoleon havde til Straf jaget det portugisiske Kongehus ud af Landet over til Amerika. Desuden havde Napoleon lagt sin Haand paa Spanien og, efter Kongehusets Bortfjernelse, faaet sin Broder Josef anbragt som Konge i Madrid. Men her var det nu, det endvidere var gaaet skævt for Napoleon. Thi det gamle stolte Folk havde rejst sig mod Fremmedherredømmet. Ved Sommertid 1808 stod Landet i lys Oprørslue, og en frygtelig Kamp udbrød. De franske Tropper stod sig vel sædvanlig, hvor det kom til egentlige Feltslag. Men de vandt intet ved deres Sejre. Thi de splittede Oprørsskarer samlede sig altid igen. Den 17. Juli maatte den franske General Dupont overgive sig ved Baylen i Andalusien med 18000

Mand. Og den 30. August blev en anden af Napoleons Generaler, Junot, slaaet i Portugal af en engelsk Hær under Hertugen af Wellington. Det var altsaa gaaet saaledes, at i Stedet for Napoleons paatænkte Landgang i England var det kommet til en engelsk Landgang paa Fastlandet, i Portugal. Og med denne Assistance af ordnede og vel førte britiske Tropper begyndte Oprøret paa den spanske Halvø at berede Kejser Napoleon alvorlige Vanskeligheder, saa han indsaa Nødvendigheden af selv at begive sig derhen.

Disse Bryderier tyngede i Virkeligheden paa Kejserens Sind, medens han holdt den glimrende Kongres i Erfurt. Og hvad han under Kongressen allermest arbejdede paa, var at faa fæstnet det allerede noget kølnede Venskab med Kejser Aleksander, saaledes at denne — stadig mod at der blev lovet ham fri Hænder overfor Tyrkiet — paatog sig at holde Østerrig og Preussen i Tømme, medens Napoleon gik til Spanien og blev beskæftiget dér med en stor Del af sine Tropper.

Det var i det hele taget de store Fremtidsplaner fra Tilsit, der i Erfurt toges op igen til fortrolig Drøftelse mellem de to Kejsere: Planerne om Frankrig og Rusland som de to Stormagter, der skulde dele Verdensherredømmet imellem sig, især naar de ved et nyt Aleksandertog mod Indien havde ramt Storbritannien dér og tilintetgjort det som Kolonialmagt.

Trøstig byggede Napoleon videre paa saadanne Luftkasteller. Thi hvor fortrædelige de spanske Uroligheder var, faldt det ham dog ikke ind, at de skulde blive Begyndelsen til, at det gik ned ad Bakke med ham.

Tolvte Kapitel

ANDREAS HOFER

Naar man fra Verona i Norditalien stiger langs Etschdalen en god Snes Mil Nord paa op til Byen Meran inde mellem de tyrolske Alper, er Stigningen ikke stærkere. end at man endnu ved denne By finder Vinhaver og Figentræer som i Italien. Men fortsætter man nu fra Meran Nord paa op gennem Passeirdalen, da vil man paa en Strækning af 4 Mil komme tilvejrs til den evige Sne, der dækker de rætiske Alpers Hovedkæde. Her i Passeirdalen, omtrent midtvejs, ligger Værtshuset „Am Sand", hvor omkring 1808 Andreas Hofer var Vært.

Han var paa den Tid godt 40 Aar og i Sind og Skind et Pragteksemplar af en Tyrolerbonde, høj, kraftig, imponerende af Vækst, lidt foroverbøjet og med lidt krumme Knæer, saaledes som let Tilfældet er med Bjærgboere, der skal stige saa meget og bære. Han havde et Par godmodige mørkebrune Øjne, lidt udtryksløse, undtagen naar han spøgede, hvad han var meget oplagt til, og da havde baade hans Øjne og hans Mund et meget tiltalende og vindende Udtryk. Et smukt mørkt Skæg, der hang ham helt ned over Brystet, bidrog meget til den Anseelse, han nød blandt de andre Tyrolerbønder. Nogen fremragende Aandsbegavelse var der hos Andreas Hofer ikke Tale om. Han var i mange Henseender som et stort Barn, men mandig og modig og fuldt ud til at stole paa.

Hofer bar sine Landsmænds almindelige Dragt, en bredskygget Hat med nedhængende sorte Baand og lang sort Fjer, grønne Seler over en rød Undervams, et bredt Bælte om Livet, en Trøje af groft uldent Stof,

sorte Knæbukser og røde Strømper. Om Halsen bar han gerne et Krucifiks. Han var langsom og sindig i sine Bevægelser, talte med blid Stemme og var lige nem til Latter og Graad.

Andreas Hofer havde været endel omkring i Verden som Vinhandler og Hestehandler; thi begge Dele gav han sig af med. Og saa gav endvidere hans Stilling som Værtshusholder i Dalen ham megen Anledning til at omgaaes Mennesker og lære dem at kende. En saadan Vært vandt ofte en betydelig Autoritet blandt dem, der havde deres Samlingssted under hans Tag. Og for Hofers Vedkommende rakte Autoriteten langt ud over hans egen Dal.

Især da der begyndte at blive Uro og Gæring i Befolkningen.

Tyrol var et af de mange Lande, Napoleon havde kastet omkring med. Han havde, som vi véd, ved Freden i Presburg 1805 taget det fra Østerrig og lagt det til Bayern. Men de tyrolske Bønder fandt sig meget ilde tilfreds med denne Omskiftelse. De var af Naturen et trofast Folkefærd, og med ganske særlig Trofasthed hang de ved Kejseren i Wien og i det hele ved det habsburgske Fyrstehus.

Det havde jo trøstet dem noget, da de i Begyndelsen af Aaret 1806 havde haft en Deputation hos deres ny Konge, Maks Josef i München, og han havde taget saa smukt imod dem og sagt: „Kære, brave Tyrolere! ikke en Tøddel skal blive ændret i eders Forfatning.“ Men de fik snart en Fornemmelse af, at dette Kongeord ikke havde ret meget at betyde. Der kom en Hærskare af bayerske Embedsmænd og vendte op og ned paa alle offentlige Forhold uden at tage Hensyn til Tyrolernes Folkefølelse eller til deres Sædvaner. Og som et ægte Bondefolk holdt de stærkt og sejgt paa nedarvet Sæd og Skik, især med Hensyn til Religionen. Tyrol var et katolsk Land, og dersom man i nogle af Byerne havde gjort

Bekendtskab med Revolutionstidens ny Ideer, saa levede man rundt om i de afsides Alpedale i fuldstændig Uberørthed sit Liv som før, holdt paa sine Præster og Munke og Krucifikser og Madonnabilleder og Rosenkranse, troede blindt hen paa alt dette og betragtede det som dyre Helligdomme.

Ogsaa Bayern var et katolsk Land, men nu, under den franske Indflydelse, var den bayerske Styrelse blevet grebet af den moderne Oplysningsaand og mente dessaarsag at befordre den tyrolske Befolknings sande Gavn ved i størst mulig Hast at udrydde hos den al gammel Overtro. Denne Oplysningsfanatisme forbandt sig hos Landets ny Styrere med en herskesyg og opblæst Bureaukratisme, og Resultatet blev en meget ondartet Optræden især overfor den katolske Gejstlighed, der nød saa stor Tillid hos Befolkningen og øvede en Magt over den, som den ny Styrelse, fra sit Synspunkt, med Rette mistroede.

Præsternes Magt hang atter sammen med Festerne og Kirkeskikkene. Og her tog man da fat og udstedte sine Forbud. Det var f. Eks. Skik at Tyrolerne Juleaften gik til Kirke med Fakler i Hænderne, og det tog sig saa festligt ud med alle disse vandrende Blus ned ad Bjærgstierne. Dette blev forbudt. Og de Præster, som desuagtet holdt Julemesse, afskedigedes. Det blev forbudt at bruge Rosenkranse ved den offentlige Gudstjeneste, forbudt at ringe for Lig, forbudt at bruge mere end et vist lille Kvantum Olie om Aaret til at holde den evige Lampe brændende. En Mængde Klostre blev ophævede, og en Mængde til Kirker og Klostre hørende Kostbarheder solgtes ved Auktion. Man oplevede da noget saadant som at en Jøde paa aaben Gade gjorde Løjer med en Monstrants, han havde købt og lod, som om han velsignede de forbigaaende med den. En Regeringskommisær Hofstetten gik ind i Kirkerne uden at blotte sit Hoved; engang gav han en Jøde Præstens Messedragt paa og gen-

nempryglede ham udenpaa Messehagelen; han sendte Soldater, forklædte som Kvinder, til Skrifte for at udspejde Skriftefædrene; en Dag havde han tvunget to Munke til at spise til Aften hos sig i Selskab med to i Væsen og Klædedragt højst uanstændige „Damer“.

Man forstaar, hvorledes alt sligt maatte saare Tyrolernes Følelser. Dertil kom, at den kejserlige flakte Ørn, der var dem et Tegn næsten lige saa helligt som Korset og Monstrantsen, blev med Vold taget ned fra deres Værtshusskilte, eller hvor de havde den hængende. Autoriteternes Mistænksomhed overfor alt, hvad der mindede om Kejseren, gik saa vidt, at en vis yndet Pæresort ikke længere maatte benævnes „Kejserpære“.

Opsætsighed blev strengt straffet. To unge Piger, der havde vist Trods, blev paa skamløs Maade offentlig piskede. Men en Friherre v. Sternbachs Frue, som var meget Tyroler-patriotisk, og som af franske Officerer truedes med Galgen, svarede dem: Nu vel! dersom jeg skal hænges, saa hæng mig saadan, at jeg vender Ansigtet mod Østerrig og Bagparten mod Frankrig!

En ulmende Oprørstrang havde bredt sig mere og mere hos Folket i Tyrol. Saa kom i 1808 Meddelelserne om den spanske Folkerejsning mod Napoleon. Og dermed var der vist Tyrolerne Vej.

Det blev heller ikke forsømt at opildne dem ved hemmelige Budskaber fra Wien. Den kejserlige Regering dér havde siden 1805, da Tyrol blev afstaaet, stadig holdt lidt skjult Forbindelse vedlige med det gamle Kronland, som Habsburgerne altid havde sat stor Pris paa. Kejser Frants's Broder Ærkehertug Johan havde i tidligere Tid resideret en Del i Tyrol og var meget populær dér i Landet. Han havde lovet, de skulde nok faa ham at se igen, og han havde vedligeholdt en hemmelig Forbindelse med ansete Tyrolere, deriblandt Sandværten i Passeirdalen. Disse blev først paa Aaret 1809 underrettede om, at Østerrig forberedte Krig med Napoleon, og hvis nu

Tyrolerne vilde holde sig rede, skulde snart en østerrigsk Hærstyrke rykke ind i deres Land og understøtte deres Rejsning.

Tyrolerne forberedte sig da i dyb Hemmelighed og afventede Østerrigernes Komme.

Den 9. April om Morgenen satte General Chastelers Hærstyrke sig i March fra Villach ind i Pusterdalen. Straks lyste Bavnerne fra Bjærg til Bjærg, og der svømmede Signaler paa Fjeldstrømmene; Mel, Blod og Brædder med smaa Flag. Det ringede Storm fra alle Landsbyernes Kirketaarne, og ad Bjærgstierne strømmede Tyrolerbønderne, med deres „Stutzere" — korte tykke Kuglebøsser — til de aftalte Allarmpladser.

Passeirerne samlede sig om Andreas Hofer, som straks førte dem over Jaufen-Passet mod Sterzing, hvor en bayersk Besætning laa. Den 11. April angreb han Bayrerne, der stillede Kanoner op og skød med Kardæsker, saa at det ikke var godt for Bønderne at komme frem. Men Hofer lod nogle store Hølæs hente til Dækning for Skytterne. To modige unge Piger, Anna Zorn og Maria Pichler, kørte Vognene frem, og Skytterne bag dem fik nu Ram paa Artilleristerne og bragte Kanonerne til Tavshed. Det endte med, at den bayerske Major, som var saaret, maatte overgive sig med 400 Mand.

Dette heldige Foretagende, især Affæren med Kanonerne, gjorde Hofer straks fra Begyndelsen i hans Landsmænds Øjne til den rigtige Tyrolerhelt og Krigsmand.

Der var stor Jubel i den lille By Sterzing om Aftenen efter endt Kamp. Da meldtes det pludselig, at der nærmede sig Tropper Syd fra. „Det er Chasteler med Østerrigerne," jublede man. Og det var ganske rigtigt, at naar Chasteler i vestlig Retning havde passeret den lange Pusterdal, skulde han tilsidst bøje mod Nord over Sterzingpasset og Brennerpasset ad Innsbruck, Hovedstaden, til.

Men det var alligevel endnu ikke Chasteler. Derimod

var det en fransk Styrke under General Bisson, der var paa Marchen fra Sydtyrol til Bayern, hvor han skulde forene sig med Napoleons store Hær til Krigen mod Østerrig. Hofer overlod Franskmændene Sterzing uden Modstand, da de var ham alt for overmægtige, og trak sig op i Bjærgene. Ud paa Natten kom en bayersk Styrke under Oberstløjtnant Wrede, ligeledes Syd fra, og forenede sig med Franskmændene i Sterzing.

Om Morgenen, d. 12. April, gik den fransk-bayerske Styrke under Bissons Befaling videre Nord paa over Brenner ad Innsbruck til. Og de gav sig ingen Tid til Hvile undervejs. Thi Hofers Folk forfulgte dem fra Bjærgene med deres sikre Skud.

Men lad os nu se, hvad der imidlertid var foregaaet ved Innsbruck.

Ogsaa i Inndalen havde Bønderne faaet Løsenet „det er Tid!“ og havde den 10. April rejst sig under Befaling af Josef Speckbacher, en Mand, der havde været i Felten og ført Tropper som Skyttekaptejn. Han havde taget den af Regeringstropper besatte lille By Hall og var derefter gaaet mod Innsbruck. I Løbet af d. 11. blev alle Højderne omkring Staden besatte af tre store Bønderhobe paa tilsammen 6000 Mand. Især var Iselberg mod Syd stærkt besat. Og om Morgenen d. 12., samtidig med, at Bisson og Wrede brød op fra Sterzing, begyndte Fremrykningen mod Byen.

Den bayerske Kommandant i Innsbruck, General Kinkel, overlod den kække og dygtige Oberst Dittfurth at lede Forsvaret. Denne gjorde ogsaa sit bedste. Personlig førte han sine Tropper frem imod den Skare af Tyrolere, der stormede ned fra Iselberg. Endnu da han var trængt tilbage ind i Gaderne søgte han, højt til Hest, skønt allerede saaret, at samle og opmande sit Mandskab. En blodig Kamp opstod omkring Hovedvagten. Da sank Oberst Dittfurth af Hesten, gennemboret af flere Kugler. Og dermed var Modstanden brudt. I Hovedvagten, hvor

Dittfurth blev bragt ind, befandt General Kinkel sig med sin Stab. Og han overgav sig med det samme. Klokken 10 om Formiddagen var Tyrols Hovedstad i Bøndernes Vold.

Den døende Oberst Dittfurth spurgte, hvem der var Bøndernes Overanfører. Ingen! blev der svaret. Og det var paa den Dag overensstemmende med Sandheden. „Det var mærkeligt," mumlede Dittfurth i sin Feber, „jeg saa ham jo! En hvid Skikkelse."

Heraf opstod et Rygte blandt Tyrolerne om, at en Helgen var gaaet i Spidsen for dem og havde hjulpet dem til Sejr. Mange mente, at det sikkert havde været St. Jakob, Innsbrucks Skytshelgen.

Bønderne havde, som sagt, ingen fælles Overanfører; men om Middagen ankom Martin Teimer, tidligere Major ved Tyrols Landeværn, til Innsbruck og tog sig paa dels at skaffe Orden til Veje og dels at formaa Bønderne til at blive og holde Byen besat, indtil Chasteler kom med den østerrigske Styrke. Det første — at holde Orden — gik forholdsvis let, forsaavidt som det lykkedes de Vagtpatrouiller, der opstilledes overalt, saa temmelig at hindre Uorden og Plyndring. Mad og Drikke var det eneste, Bønderne krævede ind, — ja, og saa gik nogle af dem, berusede af Sejr og Vin, op i Grev Arcos, den bayerske General-Kreds-Kommissærs, fornemme Hus og forlangte at faa en Svingom med Husets smukke Døtre. Det fik de, til Tonerne af et Klaver, hvorefter de, med mangfoldig Tak, drog ned ad Trapperne igen. Stort Optog var der gennem Byen, da Vaabenskjoldet med den østerrigske flakte Ørn blev baaret hen til Posthuset og sat op dér.

Major Teimers anden Opgave: at faa Bønderne til at blive, kunde være blevet vanskeligere at løse. Men allerede samme Dags Aften, som Byen var indtaget, hørtes Melding om Tropper der gik over Brennerpasset. Det var dog ikke Chasteler, men Bisson og Wrede med Passeirerne i Hælene.

Først da Bisson og Wrede om Morgenen d. 13. April kom og vilde rykke ind i Innsbruck, fik de at vide, at Byen var besat af Bønderne. Og nu var de i en Fælde. Thi i Ryggen paa dem sluttede andre Bønder op og besatte Iselberg, som de just selv var komne ned over.

Bisson begyndte at underhandle og forlangte, at man skulde sende ham en østerrigsk Officer, som han kunde kapitulere til. Teimer trak nu i en østerrigsk Uniform og red ud til Bissons Stilling. Han forlangte Overgivelse uden Betingelser. Og da Bisson ikke kunde bekvemme sig dertil, vendte Teimer ham Ryggen og gav et Tegn. I det samme begyndte der at falde Skud fra Iselberg. Bisson kaldte Teimer tilbage og overgav sig uden Betingelser, idet han bemærkede, at denne Dag var hans Æres og hans militære Anseelses Grav.

To Dage efter, d. 15. April, kom Chasteler over Brenner og rykkede om Aftenen ind i Innsbruck.

Han havde ikke faaet Lejlighed til at sanke Laurbær. Bønderne havde selv besørget Tingen, inden han kom. De havde i 4 Dage fanget 2 Generaler, 17 Stabsofficerer, 113 andre Officerer, 3500 bayerske og 2050 franske Soldater, og desuden gjort 7 Kanoner, 800 Heste og en ret betydelig Krigskasse til Bytte. Chasteler havde paa sin Vej til Innsbruck truffet sammen med Hofer og bedt ham til Bords og gjort Stads af ham.

Hofer bragte det videre, idet han sendte Kammeraterne i Innsbruck en Skrivelse, hvori det hed: „Den naadige Herre lader ved mig alle tro Tyrolere hilse paa det hjerteligste og er helt godt tilfreds med os. Farvel, hjertensallerkæreste Brødre.“ Dermed gik han med sine Passeirere tilbage over Jaufenpasset.

Og alle Bønderne — man mener, der havde været omtrent 20000 samlet i og om Innsbruck — gik hjem, hver til sin Dal, næsten som om ingenting havde været paa Færde. Dog holdtes der Takkegudstjenester i alle Kirker. Ogsaa blev der digtet en Vise, der begynder:

„O ve! o ve!
den bayerske Armè!“

Og efter en Skildring af denne Armés Undergang hedder det:

„Hvo ej vil trakteres saa,
skal ej ind i Tyrol gaa.“

Man havde i Tyrol glædet sig til at se Ærkehertug Johan komme og tage Landet i Besiddelse for Østerrig. Men det gik anderledes.

Samtidig med, at Østerrig støttede Opstanden i Tyrol, maatte det føre den store Krig med Napoleon, dels i Bayern og dels i Italien. Sidstnævnte Sted kommanderede Johan og havde Held med sig. Men da det saa i Dagene 19-24. April gik skævt for Østerrigerne i Bayern, maatte ogsaa Johan trække sig tilbage til det Indre af Monarkiet, medens Napoleon rykkede frem til Wien, bombarderede og indtog den.

Bayrerne var jo — som hørende til Rhinforbundet — Napoleons Forbundsfæller og havde været med at slaa Østerrigerne. Nu sendte de i Maj en halv Snes tusinde Mand udvalgte sejrsstolte Tropper under Wredes Befaling ind i Tyrol for at genoprette deres Herredømme.

I Strubpasset stod 400 Tyrolere og 100 Østerrigere og tog imod dem. Wrede lod sine Folk storme; men fire Gange mislykkedes Stormen. Saa sendte han to Kompagnier ad en Omvej i Ryggen paa den lille Skare, og nu lykkedes det endelig Bayrerne at skaffe sig Vej gennem Passet.

To Dage efter stødte de paa General Chasteler, der var rykket ud imod dem fra Innsbruck. De drev ham tilbage dertil igen. Og nu havde Chasteler allerede faaet nok. Han fortsatte Tilbagetoget helt ud af Tyrol. Og ved Pinsetid rykkede Wrede ind i Innsbruck.

Paa Vejen dertil havde hans Hær begaaet en Skændselsgerning. Efter Indtagelsen af den lille By Schwaz,

som Speckbacher en Tid havde forsvaret med stor Haardnakkethed, gav Bayrerne sig til at plyndre og myrde og skænde og brænde med en ubeskrivelig Raahed og Hævngerrighed. Alle de Afskyeligheder, som tænkes og nævnes kan ved en saadan Lejlighed, blev begaaede. Og næste Morgen laa 420 Huse i Aske; kun Franciskanerklosteret og 5 Huse stod tilbage.

Det var Tyske, der gjorde dette mod Tyske. Og det blev husket. Da tre Aar derefter 30,000 Bayrere omkom ynkelig under Napoleons Faner paa Snemarkerne i Rusland, hed det i Tyrol: „Det er for Schwaz."

Bayrernes Adfærd i Schwaz skulde være en Tugtelse, beregnet paa at skræmme Tyrolerne til Eftergivenhed. Men det lykkedes ikke. I Sterzing samledes Tyrolerførerne og bad, da General Chasteler var draget bort, Hofer om at tage Overkommandoen. Vilde det ikke gaa, sammen med Soldaterne, saa fik det endnu en Gang at gaa uden dem. Hofer gik, efter nogen Betænkning, ind derpaa, og førte d. 25. Maj de 5000 Mand, han havde hos sig, mod Innsbruck. En østerrigsk General Buol, som var bleven i Landet, stødte til med 1100 Mand og dannede Reserven. Hvad iøvrigt Hofers Angrebsplan angaar, da udtrykte han den i disse Ord: „Naar I møder Bayrerne, saa slaar I løs paa dem og kaster dem ned over Bjærget."

Dette Angreb paa Innsbruck kom overraskende. Wrede havde efter Chastelers Fordrivelse og Tugtelsen i Schwaz anset Landet for at være kommet til Ro. Han var med den bayerske Hovedmagt draget ud af Landet og havde i Innsbruck kun efterladt en Division under Deroy.

Deroy saa Højderne omkring Byen besatte af Bønderne og optog Forsvaret paa alle Kanter. Med sin Hovedstyrke gik han personlig frem mod Iselberg, hvor Hofer stod. Et Øjeblik veg Tyrolerne for Stormangrebet, men derefter vendte de deres Stutzere og slog til med Kolben, og det med en saadan Magt, at Bayrerne, som

var naaet helt op, nu igen blev kastet ned over Iselberg.

Et heftigt Regnvejr afbrød Kampen for den Dag.

Nogle Dage gik hen, medens baade Deroy og Hofer trak Forstærkninger til sig. D. 29. Maj gik Bønderne paa ny frem til Angreb. Hofer sad i Værtshuset Schupfen og udstedte Befalinger gennem sine Adjudanter. Men da det meldtes ham, at hans Folk var paa Nippet til at opgive Iselberg, gik han frem i Ildlinien, opmuntrede de kæmpende, lagde selv sin Stutzer til Kinden og sendte Skud mod Fjenden. Nu tog Tyrolerne sig sammen, huggede ind med Kolberne og jog igen Fjenden ned over Bjærget.

Dermed var Kampen afgjort i Centrum. Ogsaa paa Fløjene havde Bønderne faaet Overhaand, førte paa den ene Fløj af Speckbacher, paa den anden af Haspinger, en rødskægget Kapuzinermunk, der var den ivrigste til at holde opflammende Taler og den hidsigste i Kampen. Idag havde han faaet sit røde Skæg svedet, saa nær havde han været Fjendens Bøssepiber.

Det var ganske vist ikke lykkedes Bønderne at komme ind i Innsbruck. Men Deroy indsaa, at naar han ikke kunde sprænge Belejrernes Kæde, var hans Stilling haabløs. Han benyttede derfor Nattens Skjul til at trække sig bort med sine Tropper. Da Dagen gryede, var Bayrerne forsvundne. Bønderne rykkede ind i Innsbruck. For anden Gang var Landet befriet.

Glæden var saa meget større, som der netop i de Dage kom Bud fra den store Krigsskueplads om Slaget ved Aspern, som Østerrigerne havde vundet, og som var det første Slag, Napoleon selv nogensinde havde tabt.

Der kom endvidere en Haandskrivelse fra Kejser Frants, hvori der stod: „I Tillid til Gud og den retfærdige Sag erklærer jeg herved mit tro Grevskab Tyrol, Vorarlberg medindbefattet, at de aldrig mere skal blive skilt fra den østerrigske Kejserstats Legeme, og at jeg ikke vil under-

tegne nogen anden Fred end den, der knytter dette Land uopløseligt til mit Monarki."

Det var bestemte og tydelige Ord.

Men en god Maaned efter tog Napoleon Oprejsning i Slaget ved Wagram d. 5. Juli, hvor Østerrigerne led et afgørende Nederlag, saa at der d. 12. samme Maaned sluttedes Vaabenstilstand, bl. a. paa det Vilkaar, at alle østerrigske Tropper skulde rømme Tyrol.

Og saa rømmede de da Landet, de Østerrigere, der endnu var. Øst paa afmarcherede de gennem Pusterdalen.

Det var noget andet end Ærhertug Johans snarlige Ankomst, der havde været bebudet i den kejserlige Haandskrivelse. Nu blev Tyrolerne af General Buol formanede til at finde sig i deres Skæbne med Taalmodighed.

Flere af Bondeførerne opgav Landets Sag og fulgte Østerrigerne ud af Landet. Andreas Hofer vidste neppe, hvad han skulde tro. Han begav sig til Lienz i det yderste af Pusterdalen for at faa noget paalideligt at vide. Paa Tilbagevejen mødte han i Nærheden af Bruneck en Lægtevogn, hvori sad Officerer af Buols Korps og imellem dem en Tyroler. Hofer saa, at det var Josef Speckbacher. „Seppel!" raabte han! „Hvad er det! Ogsaa du vil lade mig i Stikken! Følg ikke med dem, de fører dig i Skændsel!" Da griber Speckbacher efter sin Stutzer, svinger sig, uden at sige et Ord, ud af Vognen og slaar Følge med Hofer — tilbage at prøve Kampen endnu engang.

Denne Gang havde Napoleon sendt 50,000 Mand under Marschal Lefebvre, der skulde rykke ind i Tyrol fra flere forskellige Sider. Marschallen selv med Hovedstyrken havde allerede 30. Juli besat Innsbruck. Men nu udstedte Hofer den Ordre: Ikke flere Fjender ind i Landet!

Og Ordren blev efterkommet.

„Sachsenklemme“ hedder den Dag idag det Sted i Eisackdalen, hvor en af Sachsere bestaaende Troppestyrke blev stoppet paa sin March og maatte staa i Snævringen i næsten 36 Timer uden Mad og Drikke og lade sig pille væk een for een af Tyrolernes Kugler, indtil endelig, da 800 Mand var dræbt, Resten overgav sig.

Ganske kort Tid efter gik det en bayersk Afdeling paa lignende Maade. De var paa deres March kommen ind i Snævringen ved Pontlatz og havde overskredet Broen, da der pludselig blev skudt paa dem i hele Salver fra Klipperne paa begge Sider. For Sikkerheds Skyld — dersom de nødtes til Tilbagetog — sattes der en stærk Vagt ved Broen, medens Styrken marcherede videre under stadig Beskydning, indtil de maatte standse foran en ny Bro, som var afbrudt. At blive staaende i den heftige Ild lod sig ikke gøre. De maatte tiltræde Tilbagetoget. Da de nærmede sig den bevogtede Bro, standsedes de af et Forhug af Træstammer, der var lagt over Vejen. Med Møje fik de det fjernet og kunde nu begynde Overgangen over Broen, trygge i Bevidstheden om, at Mørket var faldet paa og skjulte dem for Bøndernes Skud. Da hørte de, inden ret mange var komne over, et Raab: Lad gaa! Og fra Højden drønede og bragede og tordnede et af Tyrolerne opstablet Skred af Klippestykker ned over Broen og dem, der befandt sig paa den. Der var ingen Bro mere, og Marchen maatte standses. Næste Morgen, da Skydningen genoptoges, overgav 800 Mand sig med 100 Heste.

Saasnart Marschal Lefebvre i Innsbruck havde erfaret det første af disse Nederlag, Sachsernes, brød han op over Brenner og kom til Sterzing, hvor Hofer, kommende over Jaufen, mødte ham, og der udspandt sig en staaende Fægtning, som Lefebvre udholdt et Par Dage, indtil han fik Efterretning om, at ogsaa den bayerske Styrke var tilintetgjort ved Pontlatz. „Forbandede Land!“

udbrød han. „Ikke engang i Spanien har jeg oplevet noget lignende!" Og Natten derefter gik han tilbage over Brenner, skarpt forfulgt af Hofers Folk. Marschalen vidste, at Skytterne vilde gøre ham allerførst til Sigteskive. Han stod da af Hesten, tog 'en Menigs Kappe udenpaa sin Uniform og gik videre imellem to Heste. Flere Steder fandtes Vejen spærret af Forhug. Al Orden opløste sig. Og hvorledes Lefebvres Hær omsider om Aftenen 11. August holdt sit Indtog i Innsbruck, derom beretter et Øjenvidne: „Officerer uden Tropper, Soldater uden Førere, Heste uden Ryttere, Tambourer uden Trommer, Kanonerer uden Kanoner, Kanoner uden Kanonerer, knuste Lavetter paa hinkende Hjul, Soldater som Trosknægte, Marketendersker uden Brændevinsflasker, Hunde uden Herrer, alt kom i skrækkelig latterlig broget Vrimmel som drevet af en Stormvind eller pisket af en vild Furie og flammende Nattespøgelser, forskrækkede og ængstede, ja dødblege, paa een Gang ned igennem Staden."

Nu indesluttedes Byen af Bønderne i større og større Antal. Og om Morgenen d. 13. August gav Hofer Befaling til Angreb. „Nu Side om Side, Tyrolere!" sagde han, „Nu gaar vi an. Messen har I hørt, eders Snaps har I drukket, altsaa an i Guds Navn."

I 12 Timer rasede Kampen, atter hedest om Iselberg, hvor atter Hofer stod og holdt sine Folk til Ilden. Det gik denne Gang som sidst. Natten faldt paa, uden at Innsbruck var taget. Bønderne lagde sig og sov ved deres Vagtblus. Men næste Morgen var Fjenden borte. For tredje Gang var Landet befriet.

Inden Hofer drog ind i Innsbruck, knælede han paa Iselberg med sine Folk og takkede Gud.

I Innsbruck var alle Folk paa Benene for at se ham, saa han kun med Møje banede sig Vej til sit Kvarter i Gæstgivergaarden „Ørnen".

Med nogen Møje lykkedes det ham at opretholde

Ordenen nogenlunde. Men han maatte flere Gange true og sige: Ellers vil jeg ikke være jeres Kommandant mere!

Der indfandt sig i „Ørnen“ en Deputation af Borgere og Gejstlige, som bad Hofer overtage indtil videre den øverste Regeringsmagt, da der faktisk ellers ingen Regering var i Landet. „Ja,“ svarede Hofer efter lidt Betænkning, „naar Landet netop vil have mig, saa skal det ogsaa have mig, saa godt jeg kan gøre det; men i Kejserens Navn.“ Fra denne Dag antog han Titelen Overkommandant af Tyrol, eller, som han underskrev sig: „Andere Hofer, ober Kommendant von Diroll“. Tilsidst lod han sig bevæge til at tage Bolig i Regeringsbygningen. Og der holdt han da Kontor og gav Audiens i Skjorteærmer og tog sig, efter Evne, af alle mulige Sager, lige til det at mægle mellem stridige Ægtefolk. Hans bedste Venner blandt Bønderne gik ind og ud hos ham og sad ved hans Bord og fik et Bæger. Men sin Vin lod han komme hjemmefra, og hans hele Hofholdning kostede ikke Landet mere end 45 Kreutzer (135 Øre) pr. Dag.

Saaledes sad Hofer gennem to Maaneder og regerede Tyrol i Forventning om Opfyldelse af det kejserlige Ord om, at ingen Fred vilde blive sluttet uden Tyrols Indlemmelse. Han ventede trygt paa, at Ærkehertug Johan — som det jo ogsaa var blevet lovet i Haandskrivelsen — snart vilde komme og tage Sagerne i sin Haand. Hvad der i Virkeligheden kom, var en gylden Æreskæde og en Gave af 3000 Gylden fra Kejseren til Hofer. Men saa heller ikke andet.

Den 14. Oktober blev den endelige Fred sluttet i Schönbrunn mellem Napoleon og Kejser Frants. Og i Stedet for at faa Tyrol tilbage havde Østerrig maattet afstaa adskillige ny Stykker Land. Hofer fik Brev derom fra Ærkehertug Johan, som hilste fra Kejseren, at

nu maatte Tyrolerne falde til Føje og ikke opofre sig længer til ingen Nytte.

Det var sikkert med Smærte, man ved det wienske Hof gav saaledes Afkald paa Tyrol, skønt man var begyndt at se Opstanden fra den Side, at den gav et farligt Eksempel.

Svigtet af Kejseren og Ærkehertugen havde Hofer ikke længer fast Grund under sig. Han stod usikker og famlende, da efter Fredslutningen baade Bayrerkongen og Vicekongen af Italien, Napoleons Vasal, sendte store Troppemasser ind i Landet. Først skrev Hofer under paa at ville nedlægge Vaabnene, mod at man vilde behandle Landet godt. Men da den fanatiske Haspinger og dennes Venner blandt Tyrolerbønderne forbitredes derover og ligefrem truede ham, gik han med til at udstede endnu et Opraab til Bønderne om at træde i Vaaben. Opraabet blev ogsaa besvaret, men ikke af saa mange som tidligere. Og der var ikke længer den samme Aand over Hofer og hans Folk. Vel vandtes der Smaasejre, men det hjalp ikke. Langsomt og sikkert rykkede Landets Betvingere frem og dæmpede Opstanden. I Begyndelsen af December knaldede de sidste Skud, og d. 9. December, nøjagtig syv Maaneder efter den første Rejsning, var Tyrol i Napoleons Magt.

Og nu begyndte Straffedommene og Eftersøgelsen af Førerne. Speckbacher og Haspinger undkom, men Hofer ikke. En Tid vidste man ikke, hvor han var. Men omkring ved Juletid gik en Mand fra Passeirdalen, ved Navn Frants Raffl, op paa Brantacker Højderne for at hente noget ned fra en Sæterhytte, han dér havde. Da saa han til sin Forundring Røg stige op fra en anden Sæterhytte, som laa dér i Sneen, og som ikke vel kunde tænkes at være beboet paa denne Aarstid. Nysgerrig gik han derhen og fandt, at det var Hofer, som boede der, og som for nylig havde faaet sin Kone og sin halvvoksne Søn op til sig. Raffl lovede, at han ikke vilde røbe hans

Opholdssted, hvad Hofer dog ikke ret stolede paa; men Sneen var for dyb i Bjærgene til at forsøge videre Flugt. Det viste sig snart, at den Pris af 1500 Gylden, der var sat paa Hofers Hoved, havde været for stærk en Fristelse for Raffl. Natten mellem d. 28. og 29. December kom de og tog Andreas Hofer.

Det var Tropper af den italienske Vicekonges Hær, der havde fanget ham, og han førtes derfor til Meran og Botzen og derfra til den norditalienske Fæstning Mantua, hvor han ankom 4. Februar.

Hans Indbringelse til Mantua var blevet meldt til Napoleon, der straks skrev sin Recept: Dømmes af en Krigsret til Døden og skydes inden 24 Timer.

Den 19. Februar nedsattes Retten, og den 20. om Morgenen forkyndtes Dommen for Hofer. Kun nogle Timer havde han til at forberede sig til Døden. Den Skriftefader, der blev sendt til ham, erklærede bagefter, at han var „gaaet til Døden som en kristen Helt og har lidt den som en uforfærdet Martyr“. Sin sidste Vilje nedskrev Hofer i et Brev til en Ven derhjemme, saalydende:

Kæreste Hr. Broder!

Det har været den guddommelige Vilje, at jeg her i Mantua har maattet ombytte mit Timelige med det Evige. Men Gud være takket for sin guddommelige Naade. Mig er det forekommet saa let, som om det var noget helt andet, jeg skulde føres ud til. Gud vil ogsaa forlene mig sin Naade indtil det sidste Øjeblik, for at jeg kan komme derhen, hvor min Sjæl vil fryde sig evig med alle Udvalgte, hvor jeg ogsaa vil bede for alle, især for dem, jeg mest er skyldig at bede for. Alle gode Venner og Bekendte skal ogsaa bede for mig og hjælpe mig ud af de hede Flammer, naar jeg maaske endnu vil vil komme til at bøde i Skærsilden. Gudstjenesten skal min kæreste Værtinde*) lade holde i St. Martin af det rosenfarvede Blod og lade bede i begge Sogne. Vennerne skal man give Suppe og Kød hos den nedre Vært og saa en halv Vin. Pengene, jeg har hos mig, har jeg uddelt til de fattige. I øvrigt hold Afregning med Folk saa rask du kan, at jeg ikke skal komme til at bøde. Nu Levvel til jer alle

* Hustruen.

her fra Verden, indtil vi kommer sammen i Himlen . . . . Kæreste Hr. Broder, sig til Værtinden, hun skal ikke saadan bekymre sig, jeg vil bede for hende hos Gud og for alle. Farvel, du usle Verden, saa let kommer det mig for at dø, at ikke engang mine Øjne bliver vaade.

Skrevet Kl. 5 om Morgenen, og Kl. 9 rejser jeg med alle Helliges Hjælp til Gud.

Din i Livet elskede
Andre Hofer til Sand.

I Herrens Navn vil jeg tage Rejsen for.

Kl. 11 førtes han ud under Trommehvirvler — hen forbi det Fængsel, hvor flere af hans fangne Kammerater sad, — ud gennem Ceresa-Porten til en Bastion, hvor 12 Grenaderer tog Opstilling 20 Skridt fra ham. Hofer vilde ikke bindes for Øjnene, og staaende gav han selv Kommandoen: Fyr!

Der blev skudt usikkert, og det varede lidt, før en virkelig dræbende Kugle ramte ham.

Dette var den 20. Februar 1810. Tyve Aar senere har den tyske Digter Julius Mosen besunget Andreas Hofers Død i et Digt, der er blevet Folkesang i Tyskland og da især i Tyrol. Sangen kan i Oversættelse gengives omtrent saaledes:

Andreas Hofers Død.

I Mantua i Lænker
den brave Hofer var.
Af Fængslet ud til Døden
ham Fjenden hentet har.
Da blødte Hjerterne for ham.
Al Tyskland, ak, i Ve og Skam
alt med det Land Tyrol.

Med Hænderne paa Ryggen,
med roligt faste Skridt
Andreas gik mod Døden,
den Død, han selv saa tidt

jo havde sendt — mod Fjenden led —
fra Iselberg i Dalen ned
i hellige Land Tyrol.

Men da saa mangen Landsmand
og Vaabenfælle god
igennem Fængselsgitter
ham rakte Haanden mod,
da raabte han: Gud vær' med jer,
med Riget, som forraadt nu er,
og med det Land Tyrol.

Den Tambour slaar sin Hvirvel,
men kan ej faa den fort,
da nu Andreas skrider
frem gennem mørke Port.
Med Øjet frit mod Lyset vendt
fast staar paa Bastionens Skrænt
den Mand fra Land Tyrol.

Der skal han nu nedknæle,
men Hofer siger: Nej!
Vil dø som jeg har kæmpet,
som jeg har traadt min Vej!
Og mens jeg har min Sind og Sans,
jeg raaber: Leve Kejser Frants,
med ham hans Land Tyrol!

Nu løser Korporalen
ham Hænderne og gaar.
Andreas Hofer beder
sit sidste Fadervor.
Da raaber han: Saa træf mig ret!
Nu Fyr! — Ak, hvor I skyder slet!
Farvel, mit Land Tyrol.

Trettende Kapitel

SCHILL OG HANS MÆND

Det var fra først af paa ingen Maade Napoleon til Pas, da Østerrigs Rustninger i Foraaret 1809 tvang ham til at skynde sig hjem fra Spanien, hvor hans Nærværelse var saa stærkt paakrævet. Denne Krig med Østerrig var den første, han ikke selv havde begyndt paa.

Da han samlede sin Styrke og gik frem mod Wien, lod han Rhinforbundets Landomraade ligge stærkt udsat. Forbundsstaternes Troppekontingenter maatte han lægge stærkt Beslag paa, dels ved Donau, dels i Tyrol, dels i Spanien. Kongen af Sachsen havde kun 3000 Mand hjemme til Værn for sin Hovedstad. Noget lignende var Tilfældet i Bayern, Würtemberg og Westfalen. Ganske vist sendte Napoleon nogle smaa Korps til de saa stærkt for Tropper blottede Egne. Men hvor pralende Navne han end gav dem — „10de Korps af den store Armé“ og „Elbens Observationskorps“ —, og hvor mange Rygter han end lod udsprede om deres Størrelse — „henved 60,000 Mand“, medens der kun var en Tiendedel deraf — saa lod Kendsgerningerne sig ikke tilsløre, at der i Øjeblikket var omtrent frit Slag paa Rhinforbundsstaterne, dersom Preussen brød ind i dem, eller dersom en kraftig tysk Folkerejsning fandt Sted, eller begge Dele samtidigt, hvilket egentlig var det, der kunde være mest Udsigt til.

Folkerejsning var i høj Grad paa Dagsordenen, efter at Spanierne havde givet Eksemplet. Og da nu i dette samme Foraar ogsaa Tyrolerne rejste sig og havde saa glimrende Held med sig, fik mange tyske Patrioter Lyst til at følge Eksemplet. Den østerrigske Regering vidste,

hvad der laa i Luften, og vilde benytte sig deraf trods sin ellers indgroede Uvilje mod Folkebevægelser. Det østerrigske Krigsmanifest appellerede ligefrem til „den tyske Nation“. Og den østerrigske Overgeneral, Ærkehertug Karl, sagde i Opraabet til sine Soldater: „Europas Frihed har søgt Tilflugt under eders Faner; eders Sejre vil løse Lænkerne; eders tyske Brødre venter Forløsning af eder.“ Saa meget bedre forstaar man, at det maatte føles som et elektrisk Stød igennem hele Tyskland, da det efter den første Række af mindre Nederlag spurgtes, at denne Ærkehertug Karl havde besejret den hidtil uovervindelige Napoleon i et stort to Dages Slag ved Aspern. Blot nu den preussiske Konge vilde give Signal ved at lade sin Krigsmagt rykke ud og stille sig paa Østerrigernes Side! Da vilde — antog man — ganske sikkert en Folkerejsning gaa for sig i de afstaaede Landsdele, støttet af frivillige Stridsmænd fra hele Tyskland.

Men Frederik Vilhelm holdt igen. Hans Tro paa Napoleons Uovervindelighed var endnu ikke grundig rokket. I hvert Fald maatte først alle tre Magter staa sammen, mente han, Østerrig, Rusland og Preussen, før man kunde have Udsigt til Held. Naar Kongen Aaret 1809 igennem blev i Königsberg, skønt de franske Tropper havde forladt Berlin, saa var det vel tildels for at undgaa deres ubehagelige Naboskab i Fæstningerne ved Oderen, hvor de endnu forblev, men ogsaa af Frygt for at komme under Tvang af den patriotiske Stemning i Berlin.

Dog, ogsaa i Königsberg, blandt Kongens nærmeste Omgivelser, gjorde denne Krigsstemning sig gældende. Scharnhorst og hans gode Ven Gneisenau — ham, vi kender fra Kolbergs tapre Forsvar i 1807, og som siden havde været en af Scharnhorsts bedste Medarbejdere og Støtter i Militærkommissionen — disse to trængte af deres bedste Magt ind paa Kongen for at faa ham til at

gøre Østerrigs og dermed Tysklands Sag til sin. Disse Mænds politiske Plan gik ud paa tre Ting: 1) Preussens Alliance med Østerrig, 2) en tysk Folkerejsning og 3) en engelsk Landgang i Nordtyskland, svarende til Wellingtons Landgang paa den spanske Halvø. Den tredje, der sammen med Scharnhorst og Gneisenau havde ivret for denne Politik, Stein, var, som vi har hørt, det foregaaende Efteraar blevet nødsaget til at tage Afsked, just paa Grund af et opsnappet Brev, der omhandlede den til Programmet hørende Folkerejsning. Men var Stein end borte fra Königsberg, saa kom der dog Breve fra ham. Der sendtes i de Dage mange hemmelige Breve og Bud fra Sted til Sted. Agenter og Emissærer gik frem og tilbage mellem Königsberg, Berlin, Bayern, London, Kassel, — ikke blot mellem Hofferne, men ogsaa mellem hemmelige Foreninger eller mellem de af Napoleon afsatte Fyrster og deres Venner og Tilhængere i det gamle Land. Fra Rhinen til Weichselen, fra Østersøen til Bodensøen sydede og kogte det. Napoleon var ikke uvidende derom. Men, sagde han, Kejser Aleksander svarer mig for Frederik Vilhelm, og blot jeg faar slaaet Ærkehertug Karl, vil alt være i Orden. Dog havde han for alle Tilfældes Skyld tilbudt Kongerne af Sachsen og Bayern foreløbigt Tilflugt paa sine Slotte i Frankrig.

Dersom vi vil have et Indtryk af, hvor højt spændt den nationale Følelse var hos mange Tyske ved Udbrudet af den østerrigsk-franske Krig 1809, da lad os et Øjeblik lytte til den tyske Digter Heinrich von Kleist, Preusser af Fødsel. Han havde, da det trak op til Krigen, digtet sit „Hermannsslag“, der fremstiller i kraftige Optrin, hvorledes de to oldgermaniske Høvdinger Hermann og Marbod ender gamle Stridigheder og slaar sig sammen mod den fremtrængende Romermagt og anretter det historisk bekendte Blodbad paa de romerske

Legioner. Men dette historiske Drama er af Kleist fremstillet saaledes, at Hermann og Marbod for Læseren bliver til Preussen og Østerrig, og de romerske Legioner til Napoleons Krigsmagt. Digtet er, med andre Ord, i Virkeligheden en indtrængende Opfordring til Preussens Konge om at gaa i Alliance med Østerrig.

Og da nu Krigen brød ud, og Østerrig udsendte sit Opraab til „den tyske Nation", da naaede Spændingen i Heinrich Kleists sydende Sjæl sit Højdepunkt, og han udstedte — som et Akkompagnement til Kejser Frants's Opraab — et Digteropraab til den tyske Nation i det lille flammende Digt „Germania til sine Børn".

Lyt, Brødre! siger Digteren, hvad er det for et tordnende Raab, der gennem Natten kommer ned til os? Er det ikke dig, vor Moder Germania?

„Staar du op, Germania?
Er nu kommen Hævnens Stund?"

Ja, det er Germania, der taler: I fra Mainstrømmens Egne, fra Elben, fra Donaus Strand, fra Oderdalen, fra Rhinens Vinbjærge, fra Middelhavets Kyster, fra Riesengebirges Tinder, fra Øster- og Nordsøens Bredder, — I Tyske, I mine Børn, som jeg i Smerte og Lyst har kysset paa mit Skød, I, som min Moderarm omfavner, I, min Barms Beskyttelse og Værn, I af det ubesejrede Marserblod, I, Afkom af Kohortestormerne, I Romerovervinder-Æt!

Grib til Vaaben! Hvad i Blinde
eders højre Haand kan finde,
Le og Spyd og Stok og Stav,
grib det og gør Vaaben af!

Som Orkanen Bølgen rejsèr,
vælt jer — forrest eders Kejser —
som et løsbrudt Hav af Mænd
over disse Franker hen!

Hver en Slette, Mose, Ager
hvidne lad af deres Ben.
Dem, som Ræv og Rovfugl vrager,
smid til Fiskene, hver en.

Fyldt af Lig lad Rhinen stige;
dæmmet op af døde Hær
omkring Pfalz lad Strømmen vige
og saa danne Grænsen der.
— — — — — — — —

Der kan være Situationer, hvor man maa prise dem lykkelige, der formaar at skaffe deres Hjertes kogende Følelser Luft i et Digt. Andre maa gaa en anden Vej. Saaledes i 1809 den brave Major Schill og hans Kammerater. De gjorde, som bedst de kunde, et Forsøg paa at skrive Digtet om den tyske Folkerejsning med deres Sværd — og med deres Blod.

Den raske Schill var kommen hæderkronet ud af den sørgelige Krig 1806—07. Hans Deltagelse i Kolbergs Forsvar og de adskillige kække smaa Affærer, han udførte med sit Frikorps, satte Folkefantasien i Bevægelse. Schill blev for den offentlige Mening Krigens Helt. Thi en Helt hører til enhver Krig, selv den sørgeligste, og for den preussiske Folkefølelse var det en stor Lise at kunne sige: Denne Krig har dog, ved Siden af alt det forsmædelige, frembragt en preussisk Krigshelt.

Og da Schill var den eneste, der lod sig saaledes udkaare, kan det ikke undre, at den Folkehyldest, der blev vist ham, gik over alle Grænser.

Ved Hærens Reorganisation efter Krigen var det schillske Frikorps blevet indlemmet i Hæren, saaledes, at hans fire Ryttereskadroner kom til at udgøre „2det brandenburgske Husarregiment“, som Major Schill selv fik at føre, medens hans Fodfolksstyrke organiseredes som Bataillon med Navnet „Bataillonen Schill“.

Da Franskmændene ved Høst 1808 havde forladt Berlin, bestemte Kongen, at Schill og hans Husarregiment skulde nyde den Ære at være det første preussiske Militær, der rykkede ind i Hovedstaden. At sige, at han blev modtaget, som om det var Kongen selv, er alt for lidt. Berlin var paa den anden Ende. Og det blev ved Dag efter Dag. Schill kunde ikke vise sig paa Gaden eller i Teatret, uden at vække den største Sensation. Man vilde tage ham i Haanden; man vilde kysse hans Stigbøjle; Damerne regnede det som den højeste Gunst, naar de kunde faa Lov til at røre ved hans Sabel. I en Julebutik havde Schill købt sig en lille Ting og betalte med et 8 Groschenstykke. Man bad, om han ikke vilde have den Godhed hellere at betale med to 4 Groschenstykker. — Men hvorfor? Jo — kom det ud under megen Rødmen — de to unge Piger bag Disken kunde da hver faa en hellig Erindring at opbevare. — At man hos enhver berlinsk Bager kunde købe Schill i rødt Sukker-Bagværk, er efter alt det før nævnte en Selvfølge.

At al denne Hyldest steg den ellers af Naturen beskedne Mand til Hovedet, kunde ikke helt undgaas; — dog ikke saaledes, at han blev pralende og forfængelig; men han blev noget vel tilbøjelig til at tro, at blot han drog sit Sværd og kaldte det tyske Folk til Vaaben, vilde den store Rejsning være der med det samme.

Schill var blevet optaget af den Tanke, at der i Kongeriget Westfalen var en udbredt og stærk Misfornøjelse med Kong Jerômes Regimente, og at de misfornøjede blot ventede paa, naar Krigen brød ud mellem Napoleon og Østerrig, at se preussiske Tropper rykke over Elben, for da at rejse sig med Vaaben i Haand og slutte sig til dem.

Schill tog ikke fejl, forsaavidt som der virkelig i og omkring Kassel, Kong Jerômes Hovedstad, var alvorlige Ting i Gære. Hovedmanden for Sammensværgelsen var

en Friherre v. Dörnberg, der havde været preussisk Officer, men var, som født Hesser, af Kong Jerôme bleven opfordret til at komme tilbage og tage Tjeneste i sin gamle Hjemstavn. Det var han gaaet ind paa, — som han selv siden sagde — for at kunne blive i Stand til at virke for Tyskhedens Bevarelse under det fremmede Herredømme. For Friherre v. Dörnberg har aabenbart den Sætning været i høj Grad vejledende, at Hensigten helliger Midlet. Thi han modtog Udnævnelse af Kong Jerôme først til Oberst for hans Gardegrenaderer og senere til Kongens egen Adjudant, hver Gang aflæggende den til Udnævnelsen hørende Troskabsed, samtidig med, at han med stor Omhyggelighed, og med Anvendelse af Pengemidler fra det afsatte hessiske Fyrstehus, organiserede og planlagde en Opstand mod den Konge, i hvis Tjeneste han stod som særlig betroet Mand.

Det var blevet aftalt, hvorledes de sammensvorne skulde en Aften i April rejse og væbne Folket i alle Landsbyerne omkring Kassel, rykke mod Byen i 8 Afdelinger fra forskellige Sider og ankomme under Murene ved næste Daggry. Imidlertid skulde Dörnberg og de medsammensvorne, som var inde i Byen, overrumple Slottet ved Hjælp af de Tropper, der var paa deres Side. Kong Jerôme skulde tages paa Sengen og indespærres i Kastellet sammen med sine franske Generaler, indtil man kunde faa ham udleveret til Englænderne.

Samtidig med denne Revolution i Hovedstaden skulde Schill, med hvem der var vekslet Skrivelser, falde ind i Kongeriget med preussiske Tropper og rejse det øvrige Land og fuldende Befrielsen.

Denne Ekspedition var det da, Schill i Foraaret 1809 havde i Tanker, naar han i Berlin med stor Iver eksercerede sit Mandskab.

Gneisenau, Schills Bekendt fra Kolberg, var i det mindste tildels indviet i Planen. Han var i Königsberg hos Kongen, og han skulde se at udvirke for Schill

Kongens i det mindste hemmelige Bemyndigelse til at bruge hans Tropper til et saadant Indfald.

Schill var utaalmodig, og Gneisenau maatte gentagne Gange opfordre ham til at give Tid og være forsigtig.

Men fra andre Sider modtog Schill Breve, der lød „Brutus, sover du?“ og lignende.

Den 27. April udspredtes i Berlin Rygtet om en stor Sejr, Østerrigerne skulde have vundet over Napoleon. Samme Dag skal Schill have modtaget en anonym Seddel, afsendt fra Königsberg, indeholdende de Ord: „Kongen vakler; Schill, drag De afsted med Gud!“

Schill raadførte sig med to af sine Officerer, Adolf v. Lützow og Løjtnant Bärsch. Og de tre blev enige om, at man ikke skulde vente længer, men gaa til Værket.

En medvirkende Aarsag til denne Beslutning skal have været den, at Schill vidste sig kompromitteret ved et Brev tra Dörnberg, som var blevet opsnappet.

Næste Dag, 28. April, rykkede Schills Regiment — 2det brandenburgske Husarregiment — ud af Berlin ad Vejen til Potsdam, ganske som til en almindelig Øvelse. En Mængde Tilskuere løb med, som sædvanlig naar dette populære Regiment holdt Øvelser. Da man havde forlystet disse med nogle Evolutioner, og de efterhaanden var forsvundne, lod Schill Regimentet opmarchere, kaldte Officererne frem foran Fronten og raabte det nu ud med høj Røst, at Øjeblikket var kommen, og han vilde føre dem i Kamp, og det gjaldt det tyske Fædrelands Befrielse; Spanierne og Tyrolerne havde vist Vejen, og i Westfalen vilde Folket rejse sig, saa snart preussiske Tropper blot viste sig; Schill var rede til at ofre Livet for Fædrelandets Sag, og han var overbevist om, at det var hans Officerer og Mandskab ogsaa. Saa tog han frem en Brevtaske, holdt den i Vejret og sagde: Kammerater! Dette er en Gave fra vor ædle og højagtede Dronning. Jeg haaber nu at vise mig Gaven værdig!

Han blev her afbrudt af et Raab fra Officererne og

fra Rækkerne: „Ja, vi følger! Før blot an!“ Og Regimentet satte sig paa ny i March i en løftet og ligesom hellig Stemning. Det var, som naar man lægger Haanden paa Ploven og ikke ser sig tilbage. Mange af dem havde hverken faaet Ur eller Penge med. Nogle havde Kone og Børn, som de ikke havde taget Afsked med. Alle slige Hensyn var skudt til Side.

Den almindelige Tanke var, at Regimentet skulde blot være Fortrav for en større Hær, som snart vilde følge. Og man var stolt af denne Ære.

Efter to Dages March indhentedes Regimentet af en Major Zepelin af Kongens Livregiment, som havde en Samtale under fire Øjne med Schill og derefter red tilbage, lige saa rask, som han var kommen. Dér kunde man da se — mente Schills Folk — at Hærens Overbefaling stod bagved deres Foretagende; thi Zepelin havde selvfølgelig overbragt en hemmelig Ordre. I Virkeligheden havde han overbragt en ganske aabenlys Ordre fra Berlins Guvernør til Schill om paa Stedet at vende tilbage. Om Ordren virkelig var beregnet paa at skulle efterkommes, kan være tvivlsomt. I hvert Fald ændsede Schill den ikke.

Hans foreløbige Maal var Magdeburg, hvor han vidste, at Besætningen i Anledning af Krigen var blevet indskrænket, og som maaske kunde tages ved Overrumpling, hvorefter man kunde forene sig med Dörnberg og rejse Westfalen og Hessen til Opstand.

Imidlertid fik Schill at vide, at man i Magdeburg var paa sin Post, og at der langs hele Elbgrænsen ind til Westfalen var truffet Foranstaltninger til at hindre ham Overgangen over Floden. Saa vendte Schill sig Syd paa, gik ind over den sachsiske*) Grænse og vendte sig mod Wittenberg, som det dog heller ikke lykkedes ham at overrumple. Derimod opnaaede han et Kompromis med

*) Den nuværende preussiske Provins Sachsen var dengang en Del af Kongeriget Sachsen.

den kongelig-sachsiske Fæstningskommandant, der lovede ham, at dersom han vilde gaa smukt forbi Fæstningen uden at angribe den, skulde der ikke blive skudt paa ham, medens han gik over Elbbroen, som beherskedes af Wittenbergs Kanoner.

Saaledes kom Schill og hans Husarer over Elben og foreløbig ind i de smaa sachsiske Fyrstendømmer, som jo var med i Rhinforbundet og under det franske Tryk. Den 2. Maj rykkede de ind i Dessau under Hurraraab fra Befolkningen. Schill forlangte her af Hofbogtrykker Hormuth at faa et Opraab trykt. Ja, svarede denne, dersom han fik en Pistol sat for Brystet. Hvori man tjente ham. Manden tænkte formodentlig paa Boghandler Palms Skæbne. Opraabet blev da trykt og opslaaet. Der stod:

Til de Tyske!

Mine i et fremmed Folks Lænker forsmægtende Brødre!

Øjeblikket er kommen, hvor I kan afkaste Lænkerne .... Ring med Stormklokkerne .... Alle gribe til Vaaben! Leer og Spyd maa træde i Geværers Sted .... Hvem der er fejg nok til at unddrage sig denne ærefulde Opfordring, ham ramme Skændsel og Foragt, han være brændemærket for hele Livet! En ædel tysk Pige vil aldrig række en saadan Forræder Haanden..... Sejrrigt rykker Østerrigs Hære frem, trods alle Frankrigs storpralende Forsikringer ... Op til Vaaben! Schill.

Det voldsomme og overdrevne i hele Tonen røber, at Schill allerede er bleven lidt tvivlende angaaende den tyske Befolknings Redebonhed til at optræde som Spaniere. Opraabet havde ingen nævneværdig Frugt.

Men videre! Det vilde maaske komme! Ind i Westfalen! Dér var jo Opstanden forberedt!

Men i Bernburg, inden den westfalske Grænse var overskredet, fik Schill Efterretning om, hvorledes det var gaaet Dörnberg.

Som vi erindrer, var det bestemt, at Kassel en Nat skulde omringes fra 8 Sider, samtidig med at Dörnberg inde i Byen overrumplede Slottet. Men Dagen forud

opdagedes Tilberedelserne, saa Dörnberg maatte flygte ud til de medsammensvorne paa Landet og stille sig i Spidsen for Bondeskarerne.

Kong Jerôme viste ved denne Lejlighed, at han var en stor Mands Broder. Han havde kun nogle faa tusinde Mand til Kassels og sit Forsvar, og kunde ikke vide, hvor mange af dem der under disse Omstændigheder vilde blive ham tro. Han lyttede dog ikke til det Raad, man gav ham, om at flygte, medens det var Tid. Men han lod Mandskabet opstille og sagde til dem: „Dersom nogen af eder er ked af at være bundet til mig, saa løser jeg ham fra hans Ord. Jeg vil give eder to Timer, at I kan komme og forny eders Troskabsed; hvem der betænker sig derpaa, er fri, og kan gaa hen og stille sig blandt mine Fjender. Jeg giver mit kongelige Ord i Pant paa, at de skal kunne gøre det i fuldkommen Sikkerhed. Jeg foretrækker at have Fjender at slaas med, fremfor at have skjulte Forrædere omkring mig."

Kun henimod 40 Gardekyrasserer holdt sig tilbage fra at forny deres Ed.

Og nu sendtes General Rewbell ud med nogle Kanoner og et Par hundrede Mand, som ved Knallhütte, et Herberge 1½ Mil fra Kassel, mødte den Oprørsskare, der under Dörnbergs personlige Anførsel rykkede mod Staden, — en Mængde Bønder med Økser og Leblade og den Slags Vaaben, dog med en Fortrop af gamle Soldater og Jægersmænd, der var bevæbnede med Bøsser. Et Par Skud Kardæsker var nok til at splitte hele Skaren. Og paa lignende Maade gik det med de øvrige 7 Oprørskolonner. Dörnberg undkom til England og fandt snart efter Vejen til Bøhmen for under Østerrigs Faner at tage Del i Krigen mod Napoleon.

Dörnbergs kasselske Oprør var altsaa fuldstændig strandet. Det var Efterretningen herom, der naaede Schill i Bernburg. Og samtidig fik han at vide, at Ryg-

tet om en østerrigsk Sejr havde været falsk; Ærkehertug Karl havde tværtimod lidt et Nederlag ved Regensburg, saaledes at Napoleon havde Vejen aaben til Wien. Og for at gøre Bægeret fuldt kom der paa samme Tid fra Berlins Guvernør en meget skarp Skrivelse, som lod Schill fornemme, at dersom han havde troet at have de preussiske Autoriteters stiltiende Sympati, eller maaske endog, at han ved sin raske Fremfærd kunde faa Kongen til at tage sig sammen og opgive sin Neutralitet, saa var det i hvert Fald noget, der nu var ganske forbi; man var nu paa de højere Steder ganske paa det rene med, at man ikke vilde kendes ved ham.

Schill blev ved disse forskellige Efterretninger meget nedslaaet. Han samlede sine Officerer, meddelte dem Situationen og forestillede dem, at endnu *kunde* de gaa tilbage over Elben. Han kunde da føre Regimentet hjem til Berlin og melde sig selv som den eneste skyldige.

Løjtnant v. Stock sagde dertil, at nu havde man kastet Tærningerne og kunde ikke gaa tilbage. „Vi maa ind i Westfalen og kalde Folket til Vaaben. Foretrækker saa Folket at blive i Trældommen — nu, saa har vi gjort vort og har ikke andet tilbage end at ende stort, som vi har begyndt.“ De andre stemmede i, og Schill trykkede Kammeraterne i Haanden og lovede at være med dem i Liv og Død.

Samme Dag rykkede Regimentet ind paa westfalsk, tidligere preussisk, Omraade, nemlig Hertugdømmet Magdeburg.

Den før anførte Proklamation sloges op, man sammenkaldte Bønderne og holdt Taler til dem om Spanierne og Tyrolerne, og det lykkedes ogsaa i det mindste een Gang at faa en Bonde til at svare: „De har Ret; det maa blive anderledes.“ Men han tilføjede rigtignok: „Vi faar vente med at rejse os, indtil Høsten er forbi!“

Forsøget med en Folkerejsning i det westfalske Konge-

rige var ganske haabløst. I hvert Fald indtil videre. Schill maatte være betænkt paa blot at klare sig igennem selv.

Med et fra Magdeburg udsendt Detachement havde han en blodig Fægtning ved Dodendorf, hvor han hævdede Valpladsen, men med store Tab og uden noget som helst Udbytte.

Nogle Dage efter havde Schill den Opmuntring, at Løjtnant v. Quistorp stødte til ham med en Trop Fodfolk paa 156 Mand, som det var lykkedes ham at føre hemmeligt bort fra Berlin for at deltage i det patriotiske Æventyr.

Nogle frivillige havde desuden efterhaanden meldt sig til Optagelse i Korpset. Men alt i alt var Schills Stilling meget betænkelig. Paa Napoleons Bud trak der Tropper imod ham fra flere Sider — ikke blot Kong Jerômes Soldater og en Del af det nyoprettede „Elbens Observationskorps“, men ogsaa hollandske og danske Hjælpetropper.

Da tog Schill det Parti at gaa tilbage over Elben Nord paa og kaste sig ind i Mecklenburg. Først tog han den lille mecklenburgske Fæstning Dömitz ved Elben, der ikke havde mere end 5 Officerer og 60 Mand til Besætning. Efter at have faaet Hertugen af Mecklenburg-Schwerin til at flygte fra sin Residensstad og bragt Hamborg til at skælve for sine Rigdomme, brød Schill frem mod Nordost mod Svensk Pommern, som paa den Tid var i Napoleons Magt og bestyredes af en fransk General som Guvernør. Denne General havde opbudt mecklenburgske Tropper for at møde Schill. Men i en Træfning ved Damgarten omgik Schill dem, fangede en stor Del af dem, og sprængte saa med en Del af sit Rytteri lige løs paa Stralsund.

Besætningen i denne fra tidligere Tider saa berømte Fæstning bestod af 150 franske Kanonerer. Disse sad og havde det hyggeligt i Kasernen, da Schill med 40

Husarer og ridende Jægere kom sprængende igennem Triebseer-Porten og hen paa Torvet.

Den franske Befalingsmand vilde overgive sig. Men hans Folk tvang ham til at indelukke sig med dem i Tøjhuset, hvor de gjorde Kanoner klare og optog Forsvaret. Schill maatte hente Forstærkning, og først efter en haard Kamp, og efter at have fundet en Bagvej gennem Huse og Gaarde ind i Fjendens Smuthul, fik han dem overmandet. Og nu var Stralsund i hans Magt.

Enhver anden — skriver en fransk Forfatter — vilde nu have været himmellykkelig over at kunne i Ro indskibe sig med sine Folk paa engelske Skibe og komme i engelsk Krigstjeneste. Men „Heldet gjorde ham ør i Hovedet," saa han virkelig for Alvor optog Fæstningens Forsvar.

Fra et rent militært Synspunkt er det uden Tvivl rigtigt, at Schill burde have benyttet det vundne Stralsund som en Indskibningsplads. Men hvad havde da hele hans Tog været? Skulde Schill ende paa den Maade, burde han slet ikke have begyndt. Han og hans Kammerater var draget ud for at sejre eller dø. De var overspændt begejstrede, kan man sige; vel, men naar de vedblev at være det til det sidste og virkelig satte alting ind, da blev det et Eksempel paa patriotisk Selvopofrelse, som hos deres fortrykte Landsmænd ikke vilde forfejle sin Virkning.

Hvorom alting er, Schill og hans Mænd vilde ikke indskibe sig for England, men blive paa tysk Grund med tysk Himmel over sig. De vilde, sagde de, gøre Stralsund til et tysk Saragossa.

„Saragossa" var paa den Tid begyndt at blive et Løsen for Napoleons Modstandere overalt i Europa. Saragossa var den spanske By, der fremfor alle andre havde vundet Berømmelse under Opstanden. Uden at være en Fæstning var den af Indbyggerne gjort til en Fæstning, og opfordret til Overgivelse havde den svaret med det

berømte Ord „Krig indtil paa Kniven!“ Da Franskmændene gik frem til Storm, og alle Forsvarerne i Forværket foran den angrebne Port var faldne, løb Agostina Zaragoza, en 22aarig Pige, rank og skøn, ud i Skandsen, rev den endnu brændende Lunte ud af Haanden paa den sidst faldne Artillerist, brændte et Skud af og svor ikke at vige fra denne Plads, saa længe Belejringen varede og hun var i Live. Agostina satte ved sit Eksempel nyt Mod i Forsvarerne, Skansen fyldtes atter med Mandskab, og Franskmændene maatte for denne Gang opgive at tage Saragossa.

En saadan Plads, forsvaret med Fortvivlelsens Styrke, vilde Schill gøre ud af Stralsund. Og saa skulde jo Englænderne komme der og gøre Landgang med en ny Wellington ligesom i Spanien. Og derefter kunde saa alligevel den store tyske Folkerejsning komme. Kort sagt — blot handle, gøre Modstand, holde Fanen oppe, staa i Brechen for Tysklands Sag, med Haab mod Haab, indtil omsider en gunstig Vind blæser! Dette var Schills Tanke med at blive i Stralsund og indrette den til Forsvar.

Borgerne i Byen var nu ikke blot ikke Spaniere, men der var heller ikke den Aand over dem, som Schill havde kendt hos Kolbergs Borgere. Stralsunderne følte sig nærmest som Svenskere og interesserede sig kun maadeholdent for den tysk-nationale Sag. En Erklæring fra Schill om, at han tog Byen og Landet i Besiddelse i den lovlige Landsherres, den svenske Konges Navn, hjalp lidt paa Befolkningens Stemning, men ikke meget. Kun een er der at nævne, som beredvillig stillede sig til Tjeneste. Det var en Løjtnant Petersen, tidligere svensk Artilleriofficer, nu Tegnelærer i Stralsund. Han kendte Fæstningsværkerne og hjalp Schill med at faa dem nogenlunde istandsatte ved Hjælp af over 1000 Daglejere, man havde presset dertil. Fra Rügen fik Schill hidskaffet 400

Landeværnsmænd, saa han ialt raadede over 1600 Mand til Stralsunds Forsvar.

Stadig saa man Schill ride fra Sted til Sted, altid i Galop, for at holde Sagerne i Gang og faa Forsvaret organiseret.

Hollænderne under General Gratien og Danskerne under General Ewald havde d. 27. Maj forenet sig ved Wismar og rykkede nu videre for at opfylde Napoleons Ønske — der var det samme som en Befaling — om, at de skulde indfange „Landevejsrøveren" Schill og bringe ham død eller levende til Kong Jerôme. Hver af disse Hærførere havde 2500 Mand. Den 31. Maj angreb de Stralsund. Og medens Schill var beskæftiget med at lede Forsvaret paa Landfronten, undgik det hans Opmærksomhed, at General Ewald med sine Danskere og en Afdeling af Hollænderne — altsaa den største Styrke — havde vendt sig mod de Porte og Forskansninger, som vendte ud mod Havnen og Søen. Her stod Løjtnant Petersen og de rügenske Landeværnsmænd. Disse sidste smed Vaabnene og søgte at faa fat paa Fartøjer og komme hjem til deres Ø. Saa skete det da, at det schillske Rytteri, som var opstillet paa Torvet, pludselig saa danske Soldater komme frem fra Havnegaderne. Husarerne svang sig i Saddelen, og nu begyndte i Stralsunds snævre Gader en forvirret og blodig Kamp Mand mod Mand. Schill kom sprængende til. Men al Orden var opløst. Ogsaa det schillske Fodfolk, som kæmpede ved Landfronten, blev taget i Ryggen og nedsablet eller sprængt. Som Fører var der for Schill intet mere at gøre. Man saa ham da ride omkring i Gaderne ganske paa Lykke og Fromme, med dragen Sabel og huggende ind, hvor han fandt Fjender. Han kom forbi en af sine Løjtnanter, som endnu havde Samling paa en Trop Fodfolk, og som spurgte ham, hvorhen Tilbagetoget skulde gaa. „Vil og kan I redde eder," svarede Schill, „saa gør det; men vil I dø, saa dø med mig." Et andet Sted møder

Schill et hollandsk Infanteriregiment, der kommer med fuld Musik og med sin Oberst i Spidsen. Schill rider til og kløver Pandebrasken paa Obersten, idet han raaber: Bestil mig Kvarter! I næste Øjeblik er Schill langt henne i Gaden med Løjtnant v. Mosch og Trompeter Bocklet i Følge. Disse to har stadig fulgt ham. Men nu, idet de bøjer ind i en Sidegade, tages de til Fange. Schill derimod hugger sig igennem og sprænger videre; men et Sabelhug har han faaet i Hovedet. Efter nogen fortsat Omflakken kommer Schill ind i den Gade, der nu bærer hans Navn. Ved en Vandpost er nogle fjendtlige Soldater — nogle siger: hollandske, andre nok saa troværdige Vidner siger: danske — beskæftigede med at vaske Blodet af en saaret schillsk Kriger. „Det er Schill!“ udbryder den saarede. Og straks tager de fjendtlige Soldater deres Geværer og fyrer paa Schill. Blodet strømmer ham ud af et Saar i Armen. Han har ikke længer Styr paa Hesten. Denne gør Omkring, og Soldaterne løber til og hugger Schill af Hesten.

Flere kommer løbende og hugger løs paa ham og stikker i ham med Bajonetter. Endelig bærer de paa Geværer hans Lig hen til Raadhuset, hvor Hovedkvarteret er, og hvor man kun med Vanskelighed faar konstateret, at det er Schill, saa vanheldet og mishandlet er Liget blevet.

General Gratien er forsynet med Ordrer, saa han véd, hvad han i dette Tilfælde har at gøre. Han lader Schills Hoved skille fra Kroppen, lægge i Spiritus og sende til Kong Jerôme, som derefter skænker det til Professor Brugmans naturhistoriske Kabinet i Leyden. Der stod det over tyve Aar mellem Misfostre og mærkelige Dyr, indtil det blev købt ud derfra og omsider blev stedt til Hvile i en Gravhvælving ved Brunsvig ved Siden af Benene af 14 fangne schillske Krigere, som Kong Jerôme havde ladet skyde, men som man nu (1835) havde gravet op og lagt i Kiste.

Et andet Mindesmærke er oprejst ved Byen Wesel, hvor 11 andre schillske Officerer blev skudt som „Landevejsrøvere“. De udaandede staaende med Leveraab for Preussen og dets Konge. Een af dem stod endnu, efter at de andre var faldne for Salven. „Grenaderer!“ raabte han, „paa det preussiske Hjerte maa I sigte bedre!“ Denne sidste hed Albert v. Wedell. Sammen med to Brødre var han draget ud i Schills Korps. En af dem, Heinrich, var ved Affæren ved Dodendorf faldet i fransk Fangenskab og maatte — som saa mange schillske Krigere — trælle som Galejslaver mellem andre Forbrydere i Brest og Cherbourg, indtil de efter Napoleons Fald udfriedes. Den tredje Broder, Karl v. Wedell laa skudt her ved Siden af Albert.

Som Forbrydere blev disse begejstrede Patrioter behandlede. Og dertil er neppe andet at sige, end at det maa man i et saadant Tilfælde være forberedt paa, naar Foretagendet mislykkes. Det ideelle og ophøjede ved Foretagendet kan man ikke forlange, at Fjenden, som det gaar ud over, skal tage i Betragtning. Fjenden vil holde sig til, at en Privatperson, der, uden nogen Bemyndigelse fra sin Regering, optræder som krigsførende, har stillet sig udenfor Folkeretten ligesom en Røverhøvding. Schill og hans Krigere kan i saa Henseende ikke vente sig nogen Barmhjertighed.

Noget andet er, at jo mere Fjenden gør sin Bøddelret gældende overfor saadanne tappre Mænd, desto stærkere straaler deres Glorie i Landsmændenes Øjne. Aar igennem hed det sig, at Schill slet ikke var omkommen i Stralsund, men var sluppet bort og holdt sig skjult et Sted for atter at træde frem og kalde til Kamp, naar Øjeblikket var der.

Fjortende Kapitel

DEN SORTE LEGION

Vi erindrer fra Auerstädt d. 14. Oktober 1806, hvorledes den preussiske Overgeneral, den gamle Hertug Ferdinand af Brunsvig, inden Slaget ret var begyndt, fik en Kugle gennem begge Øjne og maatte bæres bort. Med stort Besvær blev han bragt hjem paa sit Slot i Brunsvig og glædede sig til at komme under Kur og Pleje; men hans Minister raadede ham til Flugt, inden Napoleons Tropper kom. Hertugen vilde ikke høre derom. Vel havde han som preussisk Feltmarschal deltaget i Krigen; men som regerende Fyrste i Brunsvig havde han været neutral. „Desuden," sagde han til Ministeren, „jeg kender Franskmændene bedre end De. Franskmændene vil have Respekt for en gammel General, saaret paa Kamppladsen." Først da Ministeren gjorde gældende, at Hertugens Nærværelse kunde blive brugt som Paaskud til strengere militære Forholdsregler, saa det kunde komme til at gaa ud over hans Undersaatter, først da gav Hertugen efter og lod sig transportere Nord paa ind over den danske Stats Grænse. I den lille By Ottensen i Nærheden af Altona blev der sørget for Husly til ham.

Af alt det ynkelige og forsmædelige, man rundt om i Tyskland maatte opleve som Følger af Jena og Auerstädt, er denne Slæben afsted med den stakkels saarede gamle Overgeneral noget af det ynkeligste og forsmædeligste. „Man saa dér," skriver en samtidig i sine Erindringer, „en regerende Fyrste, en, som med Rette eller Urette nød et stort militært Ry, og som nylig havde siddet mægtig og rolig i sin Hovedstad, man saa ham nu, overvundet og dødelig saaret, holde sit Indtog i Altona

paa en elendig Bærebør, baaret af 10 Mand, uden Officerer, uden Tjenerskab, eskorteret af en Skare Børn og Vagabonder, som trængte sig ind paa ham af Nysgerrighed, — blive bragt ind i et slet Herberg og være saa medtaget af Træthed og af Smerter i sine Øjne, at Rygtet gik den næste Dag, at han var død."

Hertugen døde dog ikke straks. Han kom til Ottensen og døde dér den 10. November 1806, 76 Aar gammel.

Et Par Uger i Forvejen havde Napoleon dekreteret hans Afsættelse som regerende Fyrste. Hans Land blev indlemmet i Jerôme Napoleons nyoprettede Kongerige Westfalen.

Da Kong Jerôme holdt sit Indtog i Staden Brunsvig, stod der paa den oprejste Æreport den Indskrift: „Vær os hvad vor Fader var os." Og derved var tænkt paa, hvad Hertug Ferdinand havde været for sine Undersaatter i de 26 Aar, han havde regeret. En Landsbypræst, Hellmuth ved Navn, holdt det paafølgende Nytaar en Prædiken, som han uforfærdet lod trykke, og hvori det hed:

En Landsfader, hvis Forfædre i mange Aarhundreder har regeret over os med Mildhed, Retfærdighed og Velsignelse, bliver skilt fra sine Børn; vor Landsforfatning bliver omstødt, vore hidtilværende Love og Rettigheder ophæves; alt bliver nyt og forandret. Ny Landsherre, ny Forfatning og Regering, ny Love og Domstole, nye Skattepaalæg, ny Mønt, Maal og Vægt; nu bliver den Tyske overalt sat tilbage og den fremmede trænger sig ind overalt . . . . Med vemodige Hjerter skilles vi fra vor hidtilværende Landsforfatning, som vi befandt os saa godt ved, og fra det brunsvigske Hus's Herredømme, det Fyrstehus, der har givet vort tyske Fædreland saa mangen ædel Menneskeven, saa mangen stor Helt, saa mangen fortræffelig Regent. Vi skilles, saaledes som Krigsrettens Nødvendighed, Sejrherrens Magt og Fredsbetingelserne byder det; men ingen vil laste os Brunsvigere for, at vi ihukommer vort Fyrstehus med rørte taknemlige Hjerter og aldrig vil forglemme det. O, maatte Gud ad andre Veje give dette Hus, som hans uransagelige Raad har ydmyget, atter Glæde og Lykke. Maatte dette Fyrstehus engang hæve sig paany af sit nuværende Fald til ny Glans, ligesom det i fordums Tid har ærefuldt hævet sig af sin store Stamfader, Henrik Løves, Fald.

Tre Dage før Hertug Ferdinand af Brunsvig i Ottensen fik Ende paa sine Lidelser, havde hans Søn Frederik Vilhelm, der ogsaa var preussisk Officer, kapituleret i Nærheden af Lübeck sammen med Blücher, Hertugen af Weimar, Scharnhorst, og de sidste preussiske Soldater, undslupne fra Auerstädt og Jena.

Denne, der altsaa foreløbig var Krigsfange i Napoleons Vold, blev ved Faderens Død Hertug af Brunsvig, d. v. s. Hertug uden Hertugdømme, men dog den legitime Fyrste.

To ældre Brødre havde givet Afkald paa denne Værdighed under de forhaandenværende Omstændigheder. Den ældste af dem, som var blind, skrev siden et ydmygt Brev til Jerôme om at faa Lov at bo i Brunsvig som slet og ret Privatmand. Jerôme forelagde sin Broder Kejseren Sagen, og denne fraraadede at bevilge Ansøgningen, fordi Ansøgeren ikke havde betegnet sig som „Undersaat“.

Hertug Frederik Vilhelm af Brunsvig — eller af „Brunsvig-Oels“ som han sædvanlig kaldtes, idet han ogsaa var Arving til det lille Fyrstendømme Oels i Schlesien — blev udløst af det franske Fangenskab, men forlod nu den preussiske Tjeneste og levede en Tid fredeligt hos sin Svigerfader Storhertugen af Baden. Men da han havde mistet sin Hustru, og da han — i 1808 — havde aflagt et hemmeligt Besøg i sit Hertugdømme, som nu hed „Departementet Ocker“, og dér mødt stærke Vidnesbyrd om Befolkningens Vedhængen ved det gamle Fyrstehus, kom der Uro over ham. Og saa brød i 1809 den fransk-østerrigske Krig ud.

Østerrig tilbød Hertugen en Ansættelse i sin Hær; men det vilde han ikke. Han vilde betragtes som Allieret og, i sin Egenskab af legitim Fyrste, selv føre Krig. England skaffede ham Pengemidlerne, og Østerrig tillod ham at organisere sit Hærkorps i Bøhmen.

Her i Bøhmen vrimlede det paa den Tid med tyske

Fyrster, større og mindre, som Napoleon havde afsat, og som nu var med at drage Sværd under Østerrigs Faner. Der var f. Eks. den afsatte Kurfyrste af Hessen-Kassel. Han havde ofret en betydelig Del af sine sammenskrabede Rigdomme paa at faa stillet paa Benene her i Bøhmen Troppeafdelinger baade af Infanteri, Kavalleri og Artilleri, uniformerede paa gammelhessisk lige til Pisken i Nakken.

Hertugen af Brunsvigs Korps blev ikke i den Stil. Det skulde være noget spansk-tyrolsk, eller rettere noget ganske for sig selv. „Den sorte Legion“ blev Korpset kaldt, efter Uniformens Farve. Chakoen var forsynet med et Dødningehoved og Indskriften: „Hævnens Hær“. Frygtelige Eder maatte Korpsets Medlemmer aflægge om Troskab mod den hellige Sag og mod Føreren. Korpset blev rekruteret af Folk allevegne fra og af en noget blandet Beskaffenhed. Der var begejstrede Patrioter, tidligere Kammerater af Schill og af Dørnberg; Desertører fra den preussiske Hær, som her søgte den Lejlighed til at kæmpe for Tysklands Befrielse, som deres Konge ikke vilde give dem; Desertører ogsaa fra Rhinforbundstaternes Hære; endvidere Æventyrere fra alle Nationer, som nærmest haabede paa et lystigt Liv og Lejlighed til Plyndring.

Iblandt de mere betroede Officerer ved Korpset fandtes Dørnberg, som efter sit mislykkede Opstandsforsøg i Kassel var flygtet først til England og derfra til Bøhmen.

En anden navnkundig Officer i den sorte Legion var den tidligere preussiske Infanteri-Løjtnant v. Katt, en Mand, der ligeledes havde forsøgt at rejse Opstand i Kongeriget Westfalen, ja havde været den første, der, forud for Dørnberg og Schill, havde forsøgt sig med at sætte Lunten til den formodede Krudttønde. Det var Natten til 3. April 1809 at Løjtnant Katt med 120 Mand var gaaet over Elben en halv Snes Mil Nord for Magdeburg, havde overrumplet Gendarmeriet i Stendal og taget Gendarmernes Heste, Vaaben og Uniformer samt be-

mægtiget sig Indholdet af de offentlige Kasser. Betegnende er det, at en Oppebørselsbetjent reddede sin Kasse blot ved at paastaa, at Pengene var hans personlige Ejendom. Men 56000 Francs gjorde Katt til Bytte i Stendal. Derefter rykkede han mod Magdeburg, som han haabede at kunne overrumple, opslog undervejs Plakater om, at han og hans Folk var Forløbere for en stor Hær, — opnaaede ogsaa Følgeskab af ikke saa faa. Men Kommandanten i Magdeburg, General Michaud, havde faaet Mistanke og var paa sin Post. Han udsendte Tropper, som hurtig gjorde det af med Katt og hans Ledsagere. De undkom paa 11 nær, som fangedes, og hvoraf 4 blev henrettede som Røvere. Den preussiske Gesandt i Kassel gav tilfredsstillende Forklaring, og de preussiske Myndigheder tilbagebetalte de erobrede Kassebeholdninger og sendte Mandskab ud at eftersøge Katt — uden dog maaske at anstrenge sig alt for meget med denne Eftersøgen. I hvert Fald slap Løjtnant Katt til Bøhmen og blev — som vi hørte — Officer i Hertugen af Brunsvigs sorte Legion.

Hertugen selv var en imponerende Førerskikkelse, høj og martialsk af Holdning, med noget barsk og stolt i sit Væsen. Hans Vilje var af Jærn, han havde Mod indtil Dumdristighed, og hans Hjerte var fuldt af Had og Hævn overfor Franskmændene.

Hans sorte Legion talte, da den var organiseret, 1200 Mand Fodfolk og 500 Ryttere. Det var jo ikke mange. Men Østerrig lod et Korps paa henved 6000 Mand under General Am-Ende forene sig med ham. Ogsaa Kurfyrsten af Hessens Tropper med Pisken i Nakken sluttede sig til. Og den saaledes opstaaede lille Hær paa 10000 Mand faldt ind i Sachsen og stod d. 11. Juni for Dresden, som straks overgav sig. Kongen var flygtet til Leipzig. Og da den forenede Hær fulgte efter, flygtede Kongen ud af Landet. Leipzig blev da ogsaa indtaget.

Men Haabet om, at den sachsiske Befolkning skulde rejse sig, blev grundig skuffet.

Mere Held i saa Henseende havde en østerrigsk Hærstyrke, som samtidig var faldet ind i Franken (Nordbayern). Befolkningen i de tidligere Fristæder, Grevskaber og Ridderskaber, som af Napoleon uden videre var lagt under Bayern, havde længe været misfornøjet — her var det, Skriftet om „Tyskland i sin dybe Fornedrelse" havde set Lyset — og rejste sig nu. Borgerne i den gamle Fristad Nürnberg aabnede med Magt Byens Porte for Østerrigerne, rev det bayerske Vaaben ned og arresterede Autoriteterne. Folkerejsningen bredte sig ind i Würtemberg, hvor især Byen Mergentheim var i fuldt Oprør. Dog fik Kongen af Würtemberg snart Ro tilvejebragt ved at hænge og skyde Folk over en lav Sko.

Kongerne af Bayern og Würtemberg havde saaledes nok at bruge deres faa hjemmeværende Soldater til. Men Jerôme af Westfalen, som havde faaet Ende paa de Dørnbergske og Schillske Uroligheder, kom den fordrevne sachsiske Konge til Hjælp. I Thüringen skulde der just til at staa et Slag mellem ham og de forenede østerrigske og brunsvigske Tropper, da Efterretningen kom om Slaget ved Wagram og den derefter afsluttede Vaabenstilstand mellem Østerrig og Frankrig, ifølge hvilken Østerrigerne skulde rømme Sachsen og Thüringen og gaa tilbage til Bøhmen.

Hvad skulde under disse Forhold Hertugen af Brunsvig gøre? Opløse sin sorte Legion, inden den endnu havde vundet sig Laurbær, som var værd at tale om? Eller fortsætte Krigen paa egen Haand? Hertugen opfattede sig jo som selvstændig krigsførende Magt, og *han* havde ikke sluttet nogen Vaabenstilstand eller Fred med Napoleon. Imidlertid maatte han indse, at Napoleon ikke vilde anerkende den Suverænitet, han tillagde sig. Naar han ikke længer førte Krig under Østerrigs Autorisation, vilde Napoleon betragte ham som en ny Schill — alt-

saa som staaende udenfor Folkeretten og hjemfalden til en Forbryders Død, hvis man fangede ham.

Hertugen valgte at følge Schills Eksempel. Han vilde med sin Legion falde ind i Jerômes Rige og haabe paa to Ting: 1) En Folkerejsning, om ikke andensteds saa dog i hans eget Brunsvig, naar han nu, deres Fyrste, selv kom, og 2) en Understøttelse af engelske Hjælpetropper, der skulde sættes i Land. Skulde disse Forhaabninger briste, stod dog den Mulighed aaben, at Hertugen og hans Mandskab, efter at have slaaet sig igennem det fjendtlige Land helt ud til Nordsøens Kyst, kunde redde sig over Søen til England, og derefter under Englands Faner tage Del i fremtidige Kampe mod Napoleon i Spanien eller andensteds.

Hertugen talte til sine Officerer om Situationens Alvor og gav dem Frihed til at træde tilbage. Tredive Officerer benyttede sig af denne Tilladelse. Men næsten alle de menige blev hos ham.

D. 25. Juli brød han op fra Zwickau og tog Vejen først til Leipzig, hvor han udskrev en Krigsskat paa 17,000 Thaler, — saa ind i Kongeriget Westfalen, over Halle og Halberstadt lige mod Brunsvig. I Halberstadt laa en fra Magdeburg udsendt Militærstyrke, som han ikke kunde marchere forbi, men maatte banke Byens Port op med Kanonkugler og rydde Byen i en langvarig og heftig Gadekamp, der bragte store Tab paa begge Sider.

Den 31. Juli stod Hertugen udenfor sin egen Hovedstad Brunsvig — gik dog ikke ind i den, men laa om Natten paa Straa udenfor hos sine Folk. Denne sin stadige Skik ændrede han ikke engang her. Det gik heller ikke an at falde til Ro. Thi den sachsiske General Thielmann og den hollandske General Gratien var efter ham.

Straks efter Opbrudet fra Brunsvig d. 1. August stødte Hertugen paa en tredje forfølgende Hær under den westfalske General Rewbell, slog ham i Træfningen ved Oelpern og drog videre mod Nord. Men næste Dag forenede

Rewbell sig med Thielmann og Gratien, som hele Tiden havde været i Hælene paa Hertugen, og nu gjaldt det om, hvem der først naaede Weserflodens Munding. Thi Folkerejsningen i Brunsvig var udeblevet, og at undslippe til England var nu Hertugens eneste Haab. For at vildlede sine Forfølgere detacherede han Katt med en mindre Del af Styrken til Bremen, medens han selv med de andre fortsatte til Elsfleth, et godt Stykke længere ude ved Wesermundingen.

Dér ved Elsfleth tog Hertugen med Magt de nødvendige Skibe med Besætning, gik om Bord med sine Folk og stod ud af Flodmundingen under engelsk Flag. Da hans Forfølgere naaede Elsfleth, saa de et Stykke ude de hvide Sejl, der førte Hertugen og hans Folk til Helgoland. Ogsaa Katts Detachement havde Held til at faa indskibet sig og komme bort.

Paa Helgoland, hvor han ankom d. 7. August, toges Hertugen af Brunsvig og hans Legion ombord paa engelske Fartøjer og førtes til London, hvor man gjorde megen Stads af ham. Dette var ikke uden Grund. Thi hans March igennem Fjendens Land lige fra Bøhmens Bjærge til Nordsøens Kyst var et modigt Foretagende, fortrinligt gennemført. Ved Sammenstødene med Fjenden havde han altid haft Sejr, og forfulgt af den store Overmágt, var det lykkedes ham at undgaa Indfangelsen. „Det er bekendt," skriver en af hans Løjtnanter, senere brunsvigsk Generalmajor, i sine Erindringer, „hvor lykkeligt Hertugen af Brunsvig løste den svære Opgave at foretage et saa langt Tog med saa ringe Stridskræfter. Men der levede ogsaa en høj krigersk Aand i denne lille Hær, som kækt bød hver Fare Trods, aldrig veg, kunde kun eet af to: sejre eller dø."

Englænderne satte en Sum Penge ud som Hædersgave for Hertugen, saa han havde deraf 7000 Pund Sterling i Rente, — en Velgerning, som han og hans Skare lønnede Englænderne for ved at kæmpe tappert under

deres Faner i Spanien og Portugal. Efter Napoleons Fald fik Hertugen sit Land at regere over, og sad i Brunsvig et Par Aar, indtil han ved Napoleons Tilbagekomst atter rykkede med i Marken og lod sit Liv ved Quatrebras i Waterloo-Kampagnen.

Napoleons Harme var stor, da Generalerne havde ladet Hertugen undslippe. General Rewbell blev afskediget. I det hele taget — disse forskellige Historier var uheldige for Napoleons Anseelse. At det saaledes kunde lade sig gøre ustraffet at gennemstrejfe Vest-Tyskland, trænge ind i Hovedstæderne, — at Løjtnant Katt havde været nær ved at overrumple Magdeburg, Dørnberg paa Nippet til at tage Kong Jerôme til Fange i hans Seng, — at Schill havde været i Stand til at sætte sig fast i Stralsund, — alt dette maatte vække Mistillid til de bestaaende Tilstandes Holdbarhed; det maatte svække Modet hos Napoleonismens Tilhængere dér i Landene og give de misfornøjede nyt Haab.

De forskellige Foretagender — Katt, Dørnberg, Schill, Hertugen af Brunsvig — var blot ikke komne samtidigt nok. Ellers er det ikke til at beregne, hvad Virkning de kunde have faaet, — især hvis man tænker sig, at det var brudt ud lige efter Østerrigernes store Sejr ved Aspern, istedetfor at, som det gik nu, Schill paa det Tidspunkt lige var blevet slaaet ned.

Kort sagt, alle disse spredte og mislykkede Rejsninger begyndte dog at gøre Napoleon hed om Ørerne. „Lad os skynde os,“ udbrød han en Dag, „at faa Ende paa denne Krig, inden vi sidder midt i tusinde Vendéer (d. v. s. forbitrede Folkeopstande).“

Endnu skal her omtales en ung Mand, der paa en vis Maade kan siges at høre med i den sorte Hævnens Legion, skønt han gik sin egen Vej og optraadte ganske ene.

Det var i Oktober 1809, da man just var i Færd med at slutte Freden mellem Østerrig og Frankrig, den Fred der gjorde Ende paa alle de nyvakte Forhaabninger og styrtede de tyske Patrioter tilbage i en Tilstand af Mistrøstighed dybere end nogensinde før. Det saa jo virkelig ud, som om Napoleon var uovervindelig, og som om at al Kamp imod ham var en unyttig Stampen mod Braadden.

Det var altsaa d. 12. Oktober, da Kejseren holdt en Parade over sin Garde i Gaarden ved Schönbrunn, et Slot lige ved Wien. Da var der et ungt Menneske, som viste sig paa en mistænkelig Maade paatrængende med at ville, som han sagde, overrække Kejseren et Bønskrift. General Rapp, en af Napoleons Adjudanter, lod ham arrestere og undersøge, og det viste sig, at han havde en lang Kniv paa sig. Hvad han vilde med den Kniv? Han svarede roligt: Dræbe Kejseren og hævne sit tyske Fædreland. Han opgav ogsaa villigt, hvem han var: Frederik Staps, 18 Aar gammel, Præstesøn fra Naumburg. Napoleon lod ham bringe for sig og undredes over, hvor blid og pigeagtig det unge Menneske saa ud.

„Hvad vilde De med Deres Kniv?“

„Dræbe Dem.“

„De er forrykt eller ogsaa Illuminat*).“

„Jeg er ikke forrykt. Og jeg vêd ikke, hvad en Illuminat er.“

„Corvisart,“ siger Napoleon, henvendt til Livlægen, „føl engang denne unge Fanatiker paa Pulsen.“

Livlægen finder Pulslaget ganske regelmæssigt.

„Hvorfor vilde De dræbe mig?“

„Fordi De er mit tyske Fædrelands Ulykke.“

„De er et eksalteret Hoved. Jeg vil tilgive Dem.“

„Jeg vil ingen Tilgivelse have.“

„Men naar jeg nu alligevel skænkede Dem Livet?“

---

*) Illuminaterne var et hemmeligt Forbund med republikansk Tendens.

„Det skulde De ikke gøre; thi jeg vilde forsøge igen at dræbe Dem.“

Næste Morgen ved Daggry blev Frederik Staps skudt i en Krog af Parken ved Schönbrunn. Han havde til det sidste været fast som Jærn og erklæret roligt og bestemt, at Ingen havde været Medvider. Ganske ene havde han planlagt sin Handling.

Femtende Kapitel

TUGENDBUND

Der var hos de preussiske Fædrelandsvenner — efter Tilsitfreden — adskillig Tale om, at var man bleven fysisk formindsket, skulde man erstatte det ved aandelig Tilvækst. Berlin fik sig et Universitet, som aabnedes 1810 med fortrinlige Lærerkræfter. At Fichte blev udnævnt til Rektor derfor, er betegnende for dette Foretagendes hele Karakter.

To Aar i Forvejen, 1808, var der i Königsberg — hvor der bestod et Universitet, og hvor for faa Aar siden den storslaaede og alvorsfulde Tænker Immanuel Kant havde lukket sine Øjne — blevet stiftet et „Selskab til Øvelse af offentlige Dyder eller sædelig-videnskabelig Forening“. Dette var Foreningens officielle Navn; men sædvanlig kaldte man den „Tugendbund“ (Dydsforbundet). Denne Forening fik sine Statuter formelig stadfæstede af Kongen. Den var fremgaaet af Patriotisme og var beregnet paa at skulle omspænde hele Landet og altsaa paavirke Nationen „sædeligt-videnskabeligt“. For-

eningen vilde samle dem, der under de haarde Prøvelser var komne til Selvbesindelse; de skulde i Forening arbejde paa at frembringe en Forandring i Folkets Tænkemaade og Karakter. Som Sølvet lutres i Ilden, saaledes et ædelt Folk under Trængselen. Stiftelsen af „Tugendbund" var et Udtryk for, at en saadan Lutring var i Færd med at foregaa i Preussen. Og selvfølgelig vilde man ikke blot blive ædle, men ogsaa stærke og engang i Stand til at afvælte Fremmedherredømmet. Denne Side af Sagen talte man dog ikke højt om. Men Napoleon, som fik alt at vide, hørte ogsaa om „Tugendbund" og fik Frederik Vilhelm til allerede 1809 at ophæve Foreningen, — hvilket vil sige, at den ophørte officielt at eksistere, men begyndte nu først ret at beskæftige Fantasien, saa at man overalt, hvor en vis ny alvorlig-national Tænkemaade lagdes for Dagen, mente, at man havde med hemmelige Medlemmer af „Tugendbund" at gøre. I Virkeligheden gik Navnet over til at betegne den Forening uden Medlemsliste, uden Statuter eller Mysterier, som af sig selv opstod imellem alle dem, der var eens sindede, grebne af den samme ny alvorlige Aand.

Denne Aand ytrede sig deri, at man søgte af al sin Sjælemagt bort fra den franske Letfærdighed og i det hele fra de franske Moder. Kraftige og begejstrede tyske Mænd — fromme, tugtige tyske Kvinder, det var, hvad man vilde være. Ogsaa gammeldags tyske Kristne vilde man være. Bibler og Salmebøger kom frem af deres Kroge og fandtes liggende fremme ogsaa paa fornemme Folks Dagligstueborde. Man gik med Ridderringe og Ridderkæder og Jærn-Krucifikser. Man holdt følelsesfulde, ofte ogsaa højtravende Skaaltaler. Og man indførte Fædrelandssange som selskabelig Underholdning.

Grevinde Sophie Schwerin fortæller saaledes om et Hofbal, hvor det vakte stor Sensation, da det rygtedes: „Tugenbund synger!" Der havde opstillet sig et Mands-

kor foran den aabne Dør til det Værelse, hvor Dronningen superede, og foredrog en Fædrelandssang.

Ligeledes fortæller Grevinde Schwerin om et fornemt Bal i Berlin, som fandt Sted den Aften, man just havde hørt om Schills Udrykning med sit Husarregiment. Dér sad Tugendbund-Damerne og talte i høje Toner om Schills og hans Ledsageres Heltemod, medens de samtidig kom med spottende Udfald mod de Officerer, der her optraadte som Dansere. Denne Spot sved især til Hr. v. Quistorp, Fører for Bataillonen Schill, en meget smuk og livslystig ung Mand, som var til Stede paa Ballet. Næste Morgen erfor man, at v. Quistorp samme Nat var brudt op med saa mange af sin Bataillon, som han kunde faa til at følge, for at støde til Schill.

Grevinden bemærker, at det var heldigt for vedkommende Tugenbund-Damer, at denne unge Mand kom i god Behold tilbage fra Affæren; ellers havde de haft hans Undergang at bebrejde sig.

Grevinde Schwerin, denne kloge og overlegne Iagttager, føler sig egentlig ikke videre tiltalt af det Tugenbund-Væsen, hun saa grassere. Det har sikkert ogsaa haft mange Overdrivelser og Udvækster. Dog erkender hun det naturlige og forklarlige i Bevægelsen og er klar over, at den staar i Forbindelse med et virkelig dybtgaaende Omslag til det bedre i Nationens Karakter. Hun skriver om dette Omslag:

Hine Tider, om hvilke Moritz Arndt siger, at „Livet var saa forfladet og baade Himlens og Hjertes Stjerner saa fordunklede, at der ikke længer frembragtes noget Stort og Skønt“ — vi havde oplevet og erfaret dem! — Jeg har allerede flere Gange omtalt den kolde, tomme Aand, hvis Pust berørte mig saa uhyggeligt ved min Indtrædelse i Verden: det var Forstandens Sejr over Følelsen, — Forfinelsens Sejr over Naturen. Og saa mægtigt herskede denne sjælløse Aand, at Ungdommen, samtidig med at blive advaret mod den selv, blev endnu ængsteligere advaret mod at krænke den. Ja, jeg tror virkelig ikke, jeg i den Grad har taget mig i Agt for at begaa nogen Uret, som for at forraade mine bedste og helligste Følelser. Man var saa

overbevist om, at en Ytring af Kærlighed, Andagt, Sværmeriskhed blot kunde tage sig ridicult ud, at alt, hvad der kom fra Hjerte og Gemyt, regnedes med til den slette Tone, som det syntes at være Tilværelsens Maal at undgaa. — De bitre Frugter af denne Aand havde vi smagt. Vi levede under Ruinerne af den uholdbare Luftbygning, som et Vindstød blæste fra hinanden. Forgæves spejdede vi omkring os efter noget Stort, Skønt, Fast, forgæves længtes vi efter Sindelagets Kraft, efter Livets og Handlingens Marv. — „Saa er det da i en saadan marvløs og billedtom Tid tilgiveligt, at ædle Gemytter kunde mene, at de selv var i Stand til med hellig og from Alvor at leve sig tre-fire Aarhundreder tilbage, — at de var i Stand til ganske at føre tilbage hin gamle Enfoldens Herlighed, hin heltemodige Barnlighed, der straaler ud fra vore Forfædres Værker, — at de var i Stand til at bringe Aanden igen ganske ind under Sjælen, Tanken ind under Følelsen, og den smaahakkede Klogskab ind under den fulde og hele Anskuelse.“ Disse skønne Ord af Arndt viser et dybt og klart Indblik i den daværende Tids Aand, der udtalte sig som Modsætning til den just forgangne Tid og som Gentagelse af en graa Fortid.

Følelse, Tro og Andagt skulde atter indtage de Pladser i Livet, hvorfra den kolde Forstand havde ironiseret dem væk. Man vilde ikke mere fordølge, hvad godt og ædelt man følte; — desværre vilde man nu vise det! Lidenskabelig Følen, Beden, Sværmen blev baaret til Skue som Ytring af et ædelt Gemyt. Fra nu af tilbad alle Koner deres Mænd og blev tilbedt af dem, og intet Ægteskab blev sluttet af andet end glødende Tilbøjelighed. I den overfladiske Konversations Sted var der opkommen dybe, brede, udtømmende Afhandlinger. Medens den elegante gode Tone viste sig i at omgaa alt det alvorlige, saa udtalte den patriotiske sig netop kun som Alvor . . . Men ganske vist — hvorledes de to Ting staar til hinanden: det Sind, der kun er henvendt paa Elegance og Verdslighed, og det Sind, der stræber efter Dygtighed og Fromhed, det behøver ingen Udredning.

„Det kan kun blive godt i Verden gennem de gode.“ Dette er et Ord af Dronning Luise, fra et Brev til hendes Fader, skrevet i Königsberg i Foraaret 1808, netop paa den Tid, da „Tugendbund“ blev stiftet i denne samme Stad. Og det anførte Ord, som Dronningen har nedskrevet uden at ane, at det skulde blive saa berømt som det er blevet, viser, at hun har været i Forstaaelse med det, som just var Kærnen i hele Tugendbund-Bevægelsen.

Og Dronningen blev selv et lysende Eksempel for

alle dem, der stræbte efter at være „gode“, for at det engang kunde blive godt i Verden, foreløbig i Tyskland, gennem dem. Særlig blev hun Forbilledet for de fromme og stærke tyske Kvinder.

Først paa Aaret 1808 var Hoffet flyttet fra Memel til Königsberg. Overhofpræsten Borowsky, en kærnefuld Prædikant og omhyggelig Sjælesørger, af hvem Dronning Luise i denne Tid fik megen Trøst, har skrevet om den Forandring, der var foregaaet med hende under de sørgelige Oplevelser. Glad og munter kan man ikke mere sige, Dronningen er, skriver han; men „den Klarhed og Ro, Gud skænker hende, udbreder over hendes hele Person en Ynde, som man kan kalde vidunderlig.“ Man ser paa hendes Øjne, at hun har grædt meget; de har faaet „det milde Udtryk af blid Vemod og stille Længsel.“ Der ses stundom en let Bæven om hendes Læber; „der ligger deri vel Smerte, men ikke nogen bitter.“ Hendes Dragt er altid ganske slet og ret, og „Valget af Farverne betegner hendes Stemning.“ „Vor højtærede Dronnings kristelige Fromhed er saa sund, jævn, fjern fra alt tvungent, kunstlet og sentimentalt.“

Det var en Vederkvægelse for Dronning Luise, da hun efter Tilsitfreden havde gjort sit til at faa Regeringens Tøjler lagt i Steins faste og paalidelige Hænder, endelig igen at kunne hengive sig til et fredeligt Liv sammen med Mand og Børn, selv om det var under nok saa fortrykte Forhold. Dette Ægteskab bestod sin Prøve, idet de kongelige Ægtefæller sluttede sig fastere til hinanden i Trængselens Tid. Engang der var Tale om „de sorte Hoveders“ Gilde i Riga, hvis Medlemmer lovede ugift Stand, sagde Kongen i halv alvorlig Spøg til Dronningen: Jeg skulde hørt til dette Gilde, da var du ikke kommen til at gøre saa sørgelige Erfaringer! Luise svarede: Om vi saa havde gjort ti Gange saa sørgelige Erfaringer, og om du havde sagt mig det altsammen

forud, — nej, jeg vilde dog ikke haft, du skulde været Mester i dette Gilde.

I Maj 1808 flyttede Kongefamilien ud til et Landsted tæt udenfor Königsberg, der siden har baaret Navnet „Luisenwahl" (Luisevalg). En lav Stueetage, som laa lige paa Jordsmonnet, og en Kvistetage ovenpaa, det var hele Herligheden. Men der var en smuk Have med dejlig frisk Luft. Og naar nogen beklagede Dronningen i Anledning af den tarvelige Bolig, svarede hun: „Jeg har gode Bøger, en god Samvittighed og et godt Pianoforte, og saa kan man under Verdens Storme leve roligere end de, der vækker disse Storme."

Til de „gode Bøger", der i denne tilbagetrukne Tilværelse udgjorde en Del af Dronningens Selskab, hørte ikke blot Bibelen og Andagtsbøger — Hofpræsten Borowsky fortæller om, hvorledes han en Dag traf hende stærkt optaget af den 126. Davidssalme — men ogsaa f. Eks. Schillers Skrifter, og særlig de fra den senere Tid, hvor han havde anslaaet de patriotiske Strenge. Og historiske Skrifter skaffede en god Ven hende, den gamle Krigsraad Scheffner, som Dronningen ofte underholdt sig med om den Slags Sager, som Damer, især i den Tid, ellers betragtede som sig ganske uvedkommende. Det beundringsværdige ved Dronning Luise i intellektuel Henseende er, at hun ikke blot vidste, at hun var uvidende, men ogsaa lod sin Uvidenhed ganske ugenert komme frem overfor den gamle Krigsraad. Hun spurgte ham, hvem det var, de puniske Krige blev ført imod; hvad de grachiske Uroligheder drejede sig om; hvad et „Hierarki" er for noget, og saaledes videre. „Ja," sagde Luise, „spørger man ikke, og skammer man sig over sin Enfoldighed overfor alle og enhver, saa bliver man altid ved at være dum. Og jeg hader saadan Dumhed."

Trods de gode Bøger, Klaver o. s. v. kom dog Dronning Luise i Længden til at længes smerteligt efter Berlin. Residensens Forlæggelse dertil blev udsat og atter

udsat. Endelig sidst paa Aaret 1809 fandt Kongen, at det var paa Tiden. Og Rejsen blev bestemt. „Man bliver helt elendig af Salighed“ skriver Luise til sin Broder, „naar man ret tænker derpaa. Nu brøler*) jeg, idet jeg skriver det. Gud, Almægtige, styrk mig, at jeg ikke ligger under for de mange Følelser af Lykke og Ulykke!“ „Jeg bliver ganske beklemt af Glæde ved at tænke derpaa,“ skriver hun kort før Afrejsen, „og jeg udgyder saa mange Taarer her, naar jeg tænker paa, at jeg vil finde alt paa den samme Plads, og dog alt er saa ganske anderledes, at jeg ikke begriber, hvorledes det dér skal gaa.“ D. 15. December tiltraadtes Rejsen til Berlin. Omtrent samme Dag havde for 16 Aar siden den unge straalende Brud tiltraadt sin Rejse fra Darmstadt til Berlin og talt om, at ved hendes Hof skulde der blive mere leet end grædt.

I alle de Byer, de kom igennem, hilstes Kongeparret af Tegn paa Folkets deltagende Troskab. I Stargard i Pommern fik Kongen den gamle Nettelbeck at se, han, som havde været Borgerskabets Leder under Kolbergs Forsvar. Den gamle blev bedt til Kongens Taffel, og bagefter lod Majestæterne ham komme hen til sig. Nettelbeck har selv fortalt derom paa sin trohjertede Maade:

Begge gjorde de en Række Spørgsmaal til mig, som jeg af bedste Evne besvarede. Da der efter en halv Times Tid opstod en Standsning i Samtalen, og jeg saadan ret saa Kongen ind i Øjnene, paakom der mig pludselig en over al Maade smertelig Følelse. „Ak,“ tænkte jeg, „hvor er dog min Konge ulykkelig!“ Og uvilkaarlig løftede sig mine Blikke og mine foldede Hænder mod Himlen. Jeg kunde neppe aande. Da lagde Kongen sin Haand venlig paa min Skulder og spurgte med uendelig Godhed: „Har De endnu noget paa Hjertet?“ Thi af min sælsomme Adfærd sluttede han vel, at jeg maaske endnu ønskede at bede om noget. Nu brød mine Tanker ud i de Ord: „Ak, naar jeg nu ser Deres Majestæt og min gode Dronning saaledes for mig og betænker den Ulykke, som de endnu stadig maa bære saa

*) „Brøler“ Barnesprog = „græder“.

tungt paa, da er det mig, som maatte Hjertet falde mig ud af Livet. Gud opholde Deres Majestæt og give Dem Kraft, at De snart og lykkelig maa overstaa denne haarde Prøvelse.“ Ved disse mine Ord sænkede Kongen sit Hoved ned paa Brystet, og de klare Taarer faldt fra hans Øjne. Men Dronningen klappede ham stille paa Kinderne og græd ogsaa. Dette rystende Syn lokkede ogsaa mig Taarerne i de gamle Øjne, mit Hjerte blev stadig videre, og jeg sagde til den høje herlige Frue: „Ja, Gud opholde ogsaa Dem, min gode Dronning, til Trøst for min Konge; thi uden Dem var han allerede forgaaet i sin Ulykke.“

Endelig, d. 23. December, kunde Kongeparret drage ind i Berlin under Befolkningens varmeste Velkomsthilsener. Kongen var til Hest; de to ældste Sønner tog Plads som Officerer i Garderegimentets Rækker; men Dronningen kørte frem i en ny Vogn, betrukket med lilla Fløjl — en Velkomstgave fra Berlins Borgerskab. Halv afmægtig af Bevægelse ankom Dronning Luise til Palæet, hvor hun blev bragt til Hvile paa en Sofa. „Jeg havde kun een klar Tanke: hvor sødt det er at blive saaledes elsket!“

Dronningen maatte dog hen at vise sig for Folket i et Vindue. Imellem dem, der saa hende derude fra, var ogsaa Moritz Arndt. Han var Dagen iforvejen kommen til Berlin fra sin Landflygtighed. Jeg var ogsaa „med imellem de jublende og grædende“ skriver han. „Jeg taler om grædende imellem de jublende. O, flere Øjne var vaade af Vemod og Smerte end af Glæde. Hos den skønne Dronning, som viste sig i Vinduet for det hilsende Folk, saa man af de rødgrædte Øjne den dybe Harm midt i Fryden.“

Magistraten havde indbudt Kongefamilien til en Festopera. Kongen afslog det: „Min første Gang i Berlin er til Kirken.“ Næste Dag, som var Søndag, holdtes en Takkegudstjeneste. Og først Mandag Aften, fandt Festforestillingen i Teatret Sted, hvor Publikum hilste Kongeparret i en højtidelig Sang.

I Verset om Dronningen pristes hendes „rene og skønne Sind“, og der udtaltes en Bøn til Gud, at der af hendes Taaresæd maatte opvokse Fred.

Sekstende Kapitel

DRONNING LUISES DØD

Det blev ikke nogen hyggelig Vinter for Kongeparret i Berlin. Kort efter deres Indflytning begyndte for dem Dagene at længes og Vinteren at strenges — den politiske Vinter, idet Napoleon gjorde sig ubehagelig i Anledning af, at Krigsomkostningerne ikke blev betalt punktlig.

Napoleon var i det hele taget ved denne Tid meget stor paa det. Hans spanske Uheld havde ellers bragt ham lidt ned, og hans Krig med Østerrig 1809 havde ingenlunde været nogen ublandet Triumf. Men nu — faa Maaneder efter Krigen — triumferede han ved at hente Kejser Frants's Datter Marie Louise hjem til Paris som sin Brud.

Han havde ladet sig skille fra sin Hustru Josefine, som dog virkelig holdt af ham, men som han ikke kunde være tjent med, dels fordi hun ikke skænkede ham den Søn, han absolut maatte have, for at hans Magt og Herlighed kunde gaa i Arv, men dels ogsaa, fordi hun ikke var af fyrsteligt Blod. Det var Napoleon heller ikke selv; nej, men naar han fik sig en Prinsesse, kom han dog paa den Maade ind i Familien, den gamle fornemme Familie af legitime Fyrster. Saaledes var det gaaet flere af hans Slægtninge, som han havde hjulpet til fyrstelige

Ægteskaber. Skulde han da ikke hjælpe sig selv til det samme?

Jo, Napoleon vilde have sig en Prinsesse, og det skulde være i en Fart. Først friede han til den russiske Zars Søster. Og var dette Parti gaaet i Orden, vilde det formodentlig være blevet en Besegling paa det nære Forhold mellem Rusland og Frankrig, som var blevet indledet i Tilsit. Men det gik ikke i Orden. Da man i Petersborg ikke var rask nok til at slaa til, prøvede Napoleon sin Lykke hos Wienerhoffet. Og her havde Kejser Frants faaet sig en Raadgiver, Grev Metternich, som var klog nok til at indse — og faa sin Kejser til at indse — at naar Østerrig, ikke Rusland, blev Svigerfader, saa var for Østerrig den store Fare undgaaet, som vilde have ligget i en Fæstnelse af det fransk-russiske Forbund. Nok er det, Kejser Frants sagde sit Ja.

For Napoleon vilde Styrkelsen af Forbundet med Rusland have haft langt større reel Betydning end de politiske Fordele, han kunde opnaa ved at komme paa Familiefod med det saa svækkede Østerrig. Men dersom det russiske Parti vilde have været det mest reelle, saa var det østerrigske absolut det mest glimrende. Habsburgerne i Wien regnedes for Karl den stores rette og virkelige Efterfølgere; de var det ældste nu regerende Fyrstehus i Europa; de var selve Legitimitetens faste Borg. Det var da ligesom et Vidnesbyrd om, at intet her i Verden hang den korsikanske Erobrer for højt, da i Februar 1810 denne Ægteskabsaffære blev underskrevet, og da Marie Louise i den paafølgende Marts Maaned blev i Wien højtidelig trolovet til Napoleon pr. Stedfortræder, for derefter i pragtfuldt Rejsefølge at tiltræde Rejsen til Paris.

Hvad her gik for sig, var en af den Tids mange mærkelige og bratte Omskiftelser. For ikke 11 Maaneder siden havde Marie Louise sammen med de andre Wienere været bombarderet — rigtig og virkelig artilleristisk bombar-

deret — af sin nuværende Ægtefælle. Da Brudefølget paa Rejsen ad Frankrig til kom gennem Braunau, den østerrigske Grænseby mod Bayern, blev det saluteret af franske Tropper, som endnu fra Krigens Tid holdt dette østerrigske Omraade besat. Og endnu en artig Konstellation kan fortjene at fremdrages. I den Tid, da denne Ægteskabssag just var ved at gaa i Orden, — medens Napoleon var ivrigt optaget af at udstyre og møblere sine Saloner paa det prægtigste til Brudens Modtagelse, da forsømte han jo derfor ikke ganske sine Regeringshandlinger. Og en af de Dages Regeringshandlinger var den: at sende Ordre til Mantua om Andreas Hofers Henrettelse inden 24 Timer, den samme Andreas Hofer, der havde været hans Svigerfaders tro Mand, og til hvem Svigerfaderen for faa Maaneder siden havde sendt en gylden Æreskæde. Man hører ikke noget om, at Kejser Frants nu forsøgte paa at gøre sin Indflydelse som ny Svigerfader gældende til Fordel for den brave Tyrolerbonde. Man havde sandsynligvis i Wien under disse Tillavninger ikke Stunder til at tænke paa ham og hans Sag.

Dronning Luise i Berlin priste paa denne Tid sin Lykke, at hun ikke havde nogen giftefærdig Datter, som hun kunde være blevet nødt til at bringe Tyrannen som Offer. Iøvrigt gjorde Napoleons østerrigske Ægteskab et meget nedslaaende Indtryk i Preussen. Dette, at den tyske Folkehelt Andreas Hofer samtidig maatte lide en Forbryders Død, understregede saa stærkt, at det var ikke den tyske Sag, der vandt noget ved den indgaaede Forbindelse, men at det netop blot var Napoleonismen, der triumferede.

Tilbageslaget i Stemningen, efterat man i 1809, især efter Slaget ved Aspern, havde rejst Hovedet og haabet og gjort sig rede til Optræden ved Østerrigs Side, udtaler sig i følgende Optegnelse af Grevinde Schwerin:

Atter havde Portene til en stor begivenhedssvanger Fremtid aabnet sig for os, atter lukkede de sig, og efter saa stor stormende Bevægelse

blandt Folkene og i Sindene traadte alt tilbage i den gamle triste Skure, ja, Napoleons Formæling med Marie Louise, som var den ny Fredstilstands Basis, syntes ogsaa at være den Grundsten, hvorpaa Napoleons Verdensherredømme nu skulde hvile urokkelig og uangribelig.

Hvad var de nu til, disse i Aarevis i dybeste Hemmelighed og med den utrætteligste Iver foranstaltede Rustninger, hvilke Scharnhorsts Geni havde faaet saa vidunderligt til at lykkes? Hvad skulde nu Preussen med sine indøvede Mandskaber, sine forskansede Lejre, sine opsamlede Krigsforraad? Timen til at vove og vinde var forbi.

Forgæves havde Ærkehertug Karl kaldt hele Tyskland til Vaaben, — forgæves Hertugen af Brunsvig ført sin sorte Dødslegion i Kampen, — forgæves Dørnberg forsøgt en Opstand i Westfalen, — forgæves var Hofer og Schill ofrede blodigt for Tyskland! Saadanne Kræfter kunde ikke saa let igen træde i Kampen, saadanne Omstændigheder ikke saa let igen sammentræffe! Uigenkaldeligt syntes Frankrigs Herredømme over Verden at være Forsynets Plan.

Samtidig med, at han lavede til Bryllup, var det altsaa, at Napoleon begyndte at trænge haardt paa hos den preussiske Konge og vilde have sit Tilgodehavende. De Raadgivere, der stod Frederik Vilhelm ved Siden — vi erindrer, at Stein allerede sidst paa Aaret 1808 havde maattet tage sin Afsked — vidste i deres Vaande ikke andet Raad end at byde Napoleon Provinsen Schlesien, som han havde ytret Lyst til at faa som Vederlag for Gælden. Schlesien! Frederik den stores Erobring og dyrt købte Klenodie! Det var kommen langt, naar preussiske Statsmænd kunde give deres Konge et saadant Raad, og Kongen, i en Tilstand af sløv Ufølsomhed, kunde lytte dertil som noget, der kunde være Tale om.

Da blev Dronning Luise harmfuld. Og hun tog Sagen i sin Haand. Der maatte findes en Udvej. Først bekvemmede hun sig til at skrive til Napoleon og søge at formaa ham til at give Henstand og indtil videre nøjes med Renterne. Brevet blev overrakt Kejseren af en Søster til Dronning Luise, som var Prinsesse af Thurn og Taxis. Kejserens Svar var: „Naar Kongen ikke kan betale mig, maa han afstaa mig Schlesien!“

I Berlin var der Hofbal i Anledning af Dronningens Fødselsdag d. 10. Marts, da Efterretning kom om dette Napoleons Svar. Men Luise tabte ikke Hovedet. Hun benyttede visse formaaende Personers Nærværelse ved Ballet til at faa en lønlig Raadslagning holdt, og næste Dag bragtes en Finansoperation i Stand — en Slags Tvangslaan — hvorved den preussiske Stat atter sattes i Stand til at betale Napoleon Penge, og Schlesien var reddet for Preussen.

Men de Ministre, der havde kunnet tilraade at afstaa Schlesien, var umulige. Dette stod klart for Dronning Luise og alle Patrioterne. Hardenberg blev nævnt som den Statsmand, Preussen nu trængte til. Dronningen fik ham hentet fra Hannover og fik Kongen overtalt til at gaa ind paa Planen. Det lykkedes ogsaa at opnaa Billigelse af Napoleon, som jo i sin Tid havde forlangt Hardenberg fjernet.

Og da nu Schlesien var reddet og Hardenberg kaldet, og det imidlertid var blevet Skærsommer, saa vilde da Luise gerne have Lov til at fornøje sig lidt og foretage den Rejse hjem til sin Fader, som hun længe havde haft Planer om. Faderen var nu regerende Hertug i Mecklenburg-Strelitz. Og Luises Bedstemoder, hendes Barndoms Støtte og Vejlederske, den 81aarige Landgrevinde af Hessen-Darmstadt, opholdt sig ogsaa ved Hoffet i Strelitz. Og en kær Broder havde hun der. Man kan da forstaa, hvor længselsfuld hun kunde være efter at samles med disse kære under rolige og hyggelige Forhold og for en Stund være — ikke Dronning over et ulykkeligt Land, men blot Luise. Hun skrev til sin Fader og sine Sødskende: „Jeg er helt forrykt. Lige nu har den gode, meget elskede Konge givet mig Tilladelse til at komme til eder. Jeg er ganske tummelumsk, men maa samle mig . . . Nok engang, jeg kommer . . . Hussasa, trallala, snart er jeg hos eder.“

Den 25. Juni rejste hun og kom til sine kære. Kon-

gen kom efter. Og alt var Fryd og Lykke. En Dag paa Slottet i Strelitz sagde hun til sin Broder: „Kære Georg, først nu er jeg helt lykkelig.“ Saa satte hun sig i ungdommelig Munterhed ved sin Faders Skrivebord og skrev følgende Ord paa en Seddel, hun lod ligge til ham:

Min kære Fader!

Jeg er idag meget lykkelig, som Deres Datter og som den bedste af alle Mænds Kone!

Neu Strelitz, d. 28. Juni 1810.

Luise.

Dette blev Dronning Luises sidste skrevne Linier.

Allerede samme Aften følte hun sig utilpas, men tog dog med de andre ud til Lystslottet Hohen-Zieritz.

Her maatte hun lægge sig med en Lungebetændelse, der forløb regelmæssigt, indtil der den 16. Juli indtraadte Brystkrampe, en Lidelse, Dronningen flere Gange tidligere i de sidste Aar havde været overfaldet af som et Tegn paa rystet Sundhedstilstand.

Denne Gang saa det betænkeligt ud. Kongen, der var taget tilbage til Berlin, blev tilkaldt. Han kom i største Hast, sammen med de to ældste Sønner, og fandt sin Hustru døende.

„Min dyrebare Ven,“ sagde hun til ham, „hvor jeg er glad ved at se dig!“

Kongen sad paa Sengekanten, bøjet over hende og hulkede: „Du er jo min eneste Ven, den eneste jeg har Tillid til.“

„Og Hardenberg!“ sagde hun. Det var ligesom hendes sidste Vilje, at Kongen skulde gøre Hardenberg til sin betroede Mand. Og denne sidste Vilje blev opfyldt.

Ogsaa den gamle Overhofmesterinde, Grevinde Voss, var tilstede og laa knælende foran Sengen. Hun skriver i Dagbogen:

Det var omtrent Klokken 9; Dronningen holdt sit Hoved blidt bøjet til Siden og Øjnene fast rettede mod Himlen. Med sine store Øjne vidt aabnede og opad skuende sagde hun: „Jeg dør, o Jesus, gør det let!“ — Ak, det var et Øjeblik, som man aldrig kan glemme! Jeg bad Kongen trykke hendes Øjne til; thi den sidste Aande var bortflygtet! — Ak, den ulykkelige Konges Hulken og Græden, og Børnenes, og alles, som knælede omkring, var skrækkelig. Guds Veje er uudgrundelige og hellige, men de er frygtelige at gaa. Kongen, Børnene, Staten, Hoffet, *alle*, ja *alle* har mistet *alt* i Verden med hende. Jeg taler ikke om mig — men ak min Ulykke er stor.

Det var den 17. Juli 1810, Dronning Luise, 34 Aar gammel, lukkede sine Øjne.

D. 30. Juli bisattes hendes Lig foreløbigt i Domkirkens Sakristi i Berlin. Men d. 23. December samme Aar (Aarsdagen for hendes første Indtog i Berlin som Brud) overførtes hendes Lig til det prægtige og alvorligt-stilfulde Mausoleum, Kongen havde ladet opføre til hende i Parken ved Charlottenburg (udenfor Berlin) for Enden af en lang stemningsfuld Gran-Alle, hvor hun i levende Live havde holdt saa meget af at vandre.

Luises Sarkofag dér i Charlottenburg-Mausoleet blev en Helligdom. Derhen gik Kong Frederik Vilhelm mangen stille Pilegrimsgang. Derhen var hans første Vandring, da han efter Sejren over Napoleon kom hjem fra Paris.

Derhen gik ogsaa Luises Søn Vilhelm og holdt sin Andagt, da han i 1870 maatte drage ud i Kamp mod en anden Napoleon.

Luise oplevede ikke selv Befrielsen. Hun gik bort, medens Udsigterne for Land og Trone endnu var bælgmørke. Folket sagde, — og tog ikke meget feil deri — at hun var død af et knust Hjerte. Og hun blev i Folkets Øjne en Helgeninde, en Martyrinde for den gode Sag.

Paa Slagmarken ved Leipzig i 1813 sagde Gneisenau — efter den vundne Sejr —: „Ak! havde dog Dronning

Luise oplevet det!“ Og den gamle Blücher, da i 1814 Paris var indtaget, stødte han Sabelskeden mod Jorden og sagde: „Luise er hævnet!“

Syttende Kapitel

JAHN

En Mand med en Flok Berlinerdrenge kom tilbage fra en Udflugt i Byens Omegn og skulde gennem Brandenburgerthor. Foran Porten standsede de et Øjeblik, og Manden, en rank og kraftig Skikkelse med et busket Skæg, spurgte en af Drengene, idet han pegede op paa den tomme Plads over Porttinden:

„Hvor er Viktoria*) blevet af?“

„Den har Franskmændene taget med sig til Paris!“ svarede Drengen.

„Og hvad tænker du derved?“

„Ingenting!“

Men i det samme fik Drengen en varm Kindhest. „Vi skal hente den tilbage! Det er det, du skal tænke derved.“

Manden var Frederik Ludvig Jahn, en gammel Student — nu 32 Aar — der efter et vildt og omflakkende Ungdomsliv efterhaanden var kommen til Ro og nu virkede som Lærer ved berlinske Drengeskoler.

Fædrelandets Ulykke havde mere end noget andet faaet Jahn til at tage sig sammen. D. 14. Oktober 1806 havde han været Vidne til Preussernes Flugt fra Jena.

*) Sejrsgudinden med sit Firhestespand.

Og han skriver: „I den Nat fik jeg, som lige netop var fyldt 28 Aar, graa Haar.“ Efter den Tid kunde han sige til en Bekendt: „Lad dog det fordømte Drikkeri være! Tænk om det gik løs, og du ikke kunde være med.“

At forberede sig selv og saa mange som muligt paa at kunne gøre Fyldest, naar det „gik løs“, det blev Jahns Livsopgave.

Han kom derfor paa sin rette Hylde, da han i Aaret 1810 blev ansat som Lærer ved den Plamannske Opdragelsesanstalt i Berlin, en Virksomhed, der var indrettet efter Pestalozzis — af Fichte i hans „Taler“ saa stærkt anbefalede — Mønster. Her skulde Jahn ikke blot undervise, men ogsaa have Opsigt med Drengene udenfor Undervisningstiden, sove og leve sammen med dem. Dertil var han ganske særdeles egnet. Anekdoten om Kindhesten viser, at han ikke var sødladen overfor Drengene; men han forstod desuagtet at knytte dem til sig og vinde Indflydelse paa dem. De Eftermiddage, der ikke var Skole, tog han dem med sig ud i det fri og legede Røver med dem og fik dem sat i Gang med Brydning og Kapløb og anden Idræt.

Først foregik disse fornøjelige Ting paa en Eng udenfor Hallesche Thor. Men efterhaanden kom der saa mange Drenge til, at Pladsen her blev for lille. Saa brugte man den hidtidige Legeplads blot som Samlingsplads og marcherede derfra ud paa Fælleden Hasenheide at drive Legemsøvelser. Et Par Stænger og et Springtov med Sandposer var fra først af det eneste Redskab, man førte med sig. Iøvrigt brugte man en vandret Gren af et Egetræ til Entringsøvelser, en Sandgrav til Dybdespring og til Stormløb. Hvem der vilde med, kunde komme, blot de opførte sig ordentligt. Og dels af gymnastiske Grunde, dels ogsaa for at der ikke skulde være Forskel at se paa fine og simple, indførte Jahn en Turndragt: Trøje og Benklæder af ubleget Lærred.

„Turndragt“; ja, thi Jahn havde været heldig med at

opfinde et nyt Navn paa Tingen, hvilket i høj Grad hjalp til at skaffe den Tilhængere og Deltagere. Det, man foretog sig, kaldte Jahn at „turne“, og Deltagerne var „Turnere“, et Ord med god tysk Klang, et Ord, der mindede om Riddernes Turneringer, og dog et *nyt* Ord. Der var flere og flere unge, som absolut maatte være med og blive „Turnere“. Sagen begyndte at vække Opsigt. Et Øjenvidnes Beretning lyder saaledes:

Med Forbavselse saa Publikum ude paa Hasenheide Hobe af Ynglinge og Drenge i en simpel bekvem Dragt af ubleget Lærred, som udsondrede sig i to Partier, derefter opsøgte hinanden, kastede hinanden til Jorden og slæbte afsted med dem, der var kastet om, som Tyrkerne med deres Fanger, uden at agte paa, om Hovedet traf Rødder og Sten eller ikke, om Blodet maaske flød eller Klæderne reves itu. Endelig forsonede Partierne sig med hinanden og gik til Rullebakkerne, hvor der findes stejle Skrænter 20 til 25 Fod dybe, og de dristigste af Ynglingene sprang med modigt Tilløb i mægtigt Buespring ned i Afgrunden, hvor de, til den sindige Borgers Forundring, lystig kom paa Benene igen for at gentage Springet. Imedens klattrede andre i Træer, øvede sig i Længde- og Højdespring, og Publikum vilde knap tro, at denne utvungne, overmodige Ungdom hørte til de bedste Familier og foretog saadanne Legemsøvelser som Opmuntring, til Uddannelse af Legemet . . . Hovedrystende betragtede Folk af sat Alder den ikke længer ungdommelige Fører, som, med bart skaldet Hoved, klædt i Trøje og Benklæder af Lærred, syntes utrættelig, var Forbilledet for de andre i Løb, Springen og Klatren og indlod sig i Brydekampe med de voksne, hvor han ikke altid gik af med Sejren . . .

Jahn havde en god Ven og Medhjælper i den 6 Aar yngre Frederik Friesen fra Magdeburg, en som Arkitekt uddannet ung Mand, der ogsaa var blevet ansat ved det Plamannske Institut, og som, siden han havde været Tilhører til Fichtes „Taler til den tyske Nation“, var meget begeistret for Tanken om at uddanne gode Borgere og Fædrelandsforsvarere. Friesen selv var en ideal tysk Ynglingeskikkelse, med mandig Holdning, rene og uskyldige Ansigtstræk, — paa en vis Maade en Modsætning til Jahn, Skaldepanden med det knudrede Ansigt og det

barske Skæg. Men Jahn og Friesen udfyldte hinanden paa bedste Maade. Friesen var en opfindsom Mand og fandt paa forskellige ny Øvelser, saa at Turnvæsenet udviklede sig til et helt System. Dog — der var mange flere om denne Udvikling. „Det er ikke til at udrede nøje," skriver Jahn, „af hvem dette og hint er først opdaget, udfundet, udtænkt, forsøgt, gennemprøvet og gjort for. Fra Begyndelsen af fremavlede Turnkunsten en storslaaet Fællesaand og Fædrelandsfølelse, Udholdenhed og Selvfornægtelse. Enhver Udvidelse og Udvikling regnedes straks som Fællesgods. Saaledes er det endnu. Kunstnid, denne Selvsygens, Elendighedens og Fortvivlelsens latterlige Last, kan ikke befænge nogen Turner."

I Foraaret 1811 indrettedes den første indhegnede Turnplads paa Hasenheide. Det Aar var der 200 Turnere, næste Sommer steg Tallet til 500.

Der udstedtes nogle almindelige Regler og Love for Turnere. Deri hed det:

„Frisk, fri, fro og from, det er Turnerens Rigdom."

„Ingen Turner skal i Turntiden og paa Turnmarken ytre nogen Uvilje, Fejde og Fjendskab, som han monne have med en eller anden Medturner; men enhver skal blot turne — og det i Fred, Fryd og Venskab."

„Der skal heller ikke tænkes hadefuldt og vredt paa Turnmarken; og lige saa lidt paa Hen- og Hjemvejen."

Det hele Turnvæsen, som efterhaanden fik en stor Udbredelse i Tyskland, sigtede fra først af meget bestemt paa Uddannelsen af Fædrelandsforsvarere. Derom har Jahn senere udtalt sig saaledes:

> Det laa i Sagens Natur, at man allerede dengang, da Turnvæsenet begyndte, ikke fortav for Drengene og Ynglingene, at deres Øvelser fortrinsvis havde det Maal, legemlig at styrke sig til Kamp mod Fædrelandets Fjende, — at man søgte at besjæle dem med glødende Begejstring for Fædrelandet og Had mod Fjenden.

Der fremkom i den første Tid en Turnersang, hvori det hed:

Jeg haver mig hengivet, mit Hjerte staar i Brand
for dig, du elskelige, mit tyske Fædreland.

Ak Gud, lad opvælde mit unge Hjerteblod
til fri og munter Stræben, til fromt og frejdigt Mod.

Lad Kraft mig erhverve i Hjerte og Haand.
at leve og dø for det tyske Fædreland.

Men der var, foruden Turnvæsenet, samtidig noget andet, Jahn og Friesen og deres fortrolige Venner havde for til Forberedelse af Fremtiden.

I Aftenstunden d. 14. November 1810 begav Vennekredsen sig, hemmeligt og hver ad sin Vej, til en afsides beliggende Høj udenfor Berlin. Dér spejdede de først rundt til alle Sider for at sikre sig at være uforstyrrede, hvorefter de lejrede sig under et Træ og talte sammen om, hvad andre i andre Tider havde gjort for at styrte Tyranner og bryde Trældomsaag, hvorledes den og den havde sat Liv og Gods ind paa at frelse sit Fædreland. Og det endte med, at de sprang op og stillede sig i Kreds og tog hinandens Hænder og sluttede saaledes en hemmelig Forening, der skulde hedde „Tysk Forbund“.

Dette Forbund satte sig som Opgave at fremme enhver Dyd, og især Fædrelandskærlighed, og at gøre sit bedste for at forberede den Frihedskamp, der maatte komme. Forbundet optog altsaa en lignende Gerning som „Tugendbund“, der — i hvert Fald officielt — var opløst ved Udgangen af 1809.

Det hed i Forbundets Vedtægter: „Enhver Medforbunden maa være indfødt Tysker, maa være fri for Forbrydelser, ren for Laster, og maa iøvrigt bestræbe sig for at forbedre Svagheder, udfylde Mangler og aflægge Fejl.“ Til Medlemspligterne hørte det „at tale, lære og handle imod alt muligt Udlænderi, at oplive Folkefølelsen, at faa Bugt med Viljeløsheden og alle Hjernespind om

Folkeafmagt og Fjendeovermagt — i det hele at blive og forblive Tysk."

Naar Medlemmerne af „Tyske Forbund" samledes i Berlin, var det almindeligt, at de havde Spilleborde opstillede og Kortene liggende derpaa, saa at de, hvis en uindviet tilfældig skulde komme, kunde agere Spilleklub. Brevveksling mellem Medlemmerne skete i hemmelige Tegn eller med kemisk Blæk, der kun blev synligt ved en bestemt Behandling.

Forbundet fik Medlemmer over hele Tyskland, og Jahn var Bindeleddet mellem dem alle. En udmærket Fodgænger, som han var, og fra Ungdommen vant til Omflakken, drog han rundt og knyttede de hemmelige Traade fra Sted til Sted og udfoldede sin enestaaende Magt og Evne som Hverver og Virker.

Forbundet opløstes allerede 1813, men forinden havde det affødt det tyske „Burschenschaft (Svendelag)", nærmest en almindelig Studenterforening for hele Tyskland, hvortil ogsaa Jahn havde givet Stødet. Det hed i Bestemmelserne: „Enhver Bursch maa parre Kraft med Indsigt: 1. lære noget dygtigt; 2. uddanne sig tysk for Folk og Fædreland, legemligt og aandeligt; 3. øve sig i Vaaben, baade blanke Vaaben og Skydegevær."

Jahn, der senere hen som „Turnfader" og Skæggemand næsten gik over til at blive en Sagnfigur i levende Live, udfoldede i de sidste Aar før Frihedskrigen en meget betydningsfuld Virksomhed som Befordrer af tysk Nationalfølelse og Nationalenhed.

I hans Skrift „Tysk Folkedømme" (Folkedømme var Jahns Ord for Nationalitet), der udkom 1810, findes betydningsfulde Udtalelser. Der staar f. Eks.: „Borgerretten beror paa Borgerevnen. En blot Boen er ikke tilstrækkelig; ogsaa Ormen bor i Frugten, som den indenfra fordærver." — „*Wehrlos ehrlos**), sagde vore Forfædre, og

*) Værgeløs, æreløs.

det Tankesprog skulde vi sætte i alle Landeværnsbannere." — „Ydmygheden har siden 1648 været Tyskens største Arvelast; han agter sig selv ringe, saa bliver han det, og Folkene omkring foragter ham." Ganske særlig Opmærksomhed fortjener Jahns Ytringer i dette Skrift om Nødvendigheden af en tysk Sømagt, som han har været en af de første til at indse. Han skriver:

Fra Havet er vi forlængst borte som Sømagt; dér har man i lange Tider ikke hørt andre Skud fra os end Nødskud. Hvem véd det endnu, at det var den tyske Hansa, der først bragte Kanoner paa Skibene? at de Tyske lærte Englænderne Krigskibsbygningen? at den store Kurfyrste af Brandenburg havde Begyndelsen til en Flaade, besad Kolonier i Afrika .... Et stort fra Havet fortrængt Folk maa kvæles, fordi det ikke bliver Herre over sin Ud- og Indførsel. En saadan kystberøvet Indenstat kan ikke bruge al den Kæmpestyrke, den ellers har. — Ved Kr g paa Liv og Død maa den søge at ændre sit Forhold, ligesom Ruslands udødelige Peter.

Jahn var ingen egentlig lærd Mand; men paa eet Omraade — det tyske Sprogs — har han drevet en Del Studier. Jahn skrev og talte et kraftigt Tysk med Fjernelse af alle ikke absolut nødvendige Fremmedord. Han rasede mod andre Tyskes Brug af Fremmedord — optraadte i det hele som den mest ivrige Sprogrenser, Tyskland har haft. Han arbejdede for en ensartet tysk Retskrivning og slog til Lyd for, at der burde komme et Tidsskrift for tysk Sprog. Blandt alle dem, der stræbte hen imod Tysklands Enhed, var Jahn maaske den, der havde den mest levende Følelse af det tyske Sprogs Betydning som det forenende, hele den tyske Verden omslyngende Baand.

Attende Kapitel

HARDENBERG

Vi forlod Friherre v. Stein, da han sidst paa Aaret 1808 nedlagde sin Ministerpost paa Grund af det for den preussiske Regering kompromitterende Brev, han uforsigtigt havde skrevet, og Napoleon opsnappet, og da han i Begyndelsen af December havde taget Bolig i Berlin sammen med sin Familie. Han tænkte paa at hellige sig ganske til Privatlivet, gørende en Dyd af Nødvendigheden. Thi i Preussen kunde der ikke under disse Forhold tænkes nogen Slags Ansættelse for ham, og det var ikke at vente, at nogen anden Stat skulde bryde sig om at faa en Mand i sin Tjeneste, der ved sin egen Fejl var blevet nødt til at gaa ud af sit Embede.

Dog var det ikke saaledes bestemt, at Stein skulde være færdig som offentlig Person. Ligesom ved en tidligere Lejlighed Kongens grove Afskedsbrev havde skaffet Stein Sympati og Tilslutning fra alle de preussiske Patrioters Side, saa han snart maatte kaldes tilbage, saaledes begik nu Kejser Napoleon noget imod ham, som var langt mere end en Grovhed, og som fik alle Napoleonhaderes Øjne til at vende sig mod Stein som en udpeget Mand, i hvem de kom til at se en Fører.

Det var d. 16. December 1808, at Napoleon fra Madrid udstedte følgende Dekret:

Den Person ved Navn Stein, som søger at vække Uroligheder i Tyskland, erklæres herved for en Fjende af Frankrig og Rhinforbundet.

De Ejendomme, den nævnte Stein maatte besidde enten i Frankrig eller paa Rhinforbundets Omraade, skal der lægges Beslag paa.

Samme Stein personlig vil overalt, hvor han kan paagribes af vore eller vore Allieredes Tropper, være at anholde og arrestere.

Napoleon havde før ladet Personer, der var ham imod, fængsle og skyde. Men aldrig før havde han udstedt overfor en enkelt Person en Erklæring om, at han skulde betragtes som Frankrigs og dets Allieredes „Fjende“, — altsaa næsten en Krigserklæring som overfor en suveræn Magt. Derved udpegede Napoleon i hele Verdens Øjne Stein som en i enestaaende Grad frygtet Modstander, en Ære, som Stein jo var kommen til at nyde ganske særlig paa Grund af hans Planer om en tysk Folkerejsning.

Gneisenau skrev til Stein: „Alle Ædles Hjerter er ved Deres Proskription blevet endnu fastere sluttet til Dem. Napoleon kunde ikke have gjort noget mere hensigtsmæssigt for Deres udvidede Celebritet. De tilhørte hidtil vor Stat, nu den hele civiliserede Verden.“

Og nu begyndte en Kamp mellem de to, Verdensherskeren Kejser Napoleon og den „Person ved Navn Stein“, den enkelte Mand, uden Embede, uden Formue og uden Hjem, — en Kamp, der i visse Maader minder om den, der i sin Tid udbrød mellem Paven i Rom og den bandsatte og i Rigens Acht erklærede Klosterbroder Martin Luther.

Stein tilhørte nu, som Gneisenau skrev, den hele civiliserede Verden. Men det kunde han ikke leve af. Det drejede sig for ham først og fremmest om en Virksomhed — ja allerførst om Tag over Hovedet. I Berlin kunde han ikke blive; dér gjorde Napoleon — gennem sine Snushaner og Haandlangere — hvad han vilde. Kun en ilsom Flugt kunde redde Stein.

Ved Nytaarstid 1809 tiltraadte han da Rejsen ind over den østerrigske Grænse. Undervejs opbyggede han sig med den navnkundige berlinske Præst Schleiermachers Nytaarsprædiken over den Tekst: „Frygter ikke for dem, som slaar Legemet ihjel, men ikke kan slaa Sjælen ihjel... Ikke en Spurv falder til Jorden uden eders Faders Vilje.“

Kejser Frants lod ham betyde, at dersom han vilde

have Ophold i de østerrigske Stater, „havde han at opholde sig i Brünn og opføre sig beskedent“, da han ellers vilde blive udvist.

Saa boede Stein da i Brünn og fik sin Familie til sig, og levede af en beskeden Pension, den preussiske Konge ydede ham. Men han maatte sælge sit Sølvtøj for at komme igennem.

Den Slags Ting anfægtede ham ikke meget. Han sagde ved en senere Lejlighed til sine Venner: „Jeg har allerede tre-fire Gange mistet min Oppakning her i Livet; man maa vænne sig til at kaste den bag sig; siden vi skal dø, maa vi være tapre.“ Naar det dog ofte kunde falde ham svært med disse Omvekslinger, var det mest for Hustruens Skyld. En dyb Vemod paa hendes Vegne føler man igennem følgende Ord i det Eftermæle han siden gav hende efter 26 Aars Ægteskab: „Hendes hele Væsens Tilbøjelighed gik i Retning af Huslighed, Familieliv, venskabelig Omgang, Rolighed: at nyde dette blev ikke forundt hende af Forsynet.“

I Østerrig oplevede Stein den stærkt bevægede Krigstid 1809, og han haabede af al sin Sjæls Magt, at nu Preussen vilde træde paa Østerrigs Side, og at den store tyske Folkerejsning vilde komme. Ingen af Delene skete, og det var ham svært at gennemleve denne Skuffelsens Tid uden at have den Trøst og Opmuntring, som ligger i et fast og regelbundet Arbejde. —

Vi har hørt, hvorledes de Ministre, der havde afløst Stein som Kongens Raadgivere, tilsidst gjorde sig umulige ved at foreslaa Schlesiens Afstaaelse, og hvorledes det — ved Dronning Luises Medvirken — lykkedes at faa Hardenberg kaldet. Det første, Frederik Vilhelm gjorde efter Dronningens Død, var at udnævne Hardenberg til Statskansler og dermed give ham Overledelsen af alle Statssager. Og Hardenberg tog straks Stein i Statens Tjeneste, ikke ved at hjemkalde og ansætte ham, hvilket aldeles ikke gik an, men ved at sende ham Sager til

Erklæring; ja Hardenberg havde endog, med Kongens Samtykke, en hemmelig Konference med Stein i Udlandet angaaende de vigtigste Regeringssager.

Karl August v. Hardenberg var født i Hannover, ud af en gammel Friherre-Slægt, i Aaret 1750. Han var saaledes 7 Aar ældre end Stein og havde ved denne sin fornyede Ansættelse som preussisk Førsteminister lige fyldt de 60. Endnu var han en smuk, rank Skikkelse, bar paa sine Skuldre et prægtigt Hoved og indtog alle med det venligt lysende Blik i de klare, blaa Øjne. Hardenberg var i sit Væsen den fuldendte Kavallér, og han var virkelig god af Hjerte og højsindet og desuden forstandig nok til at indse, hvor han havde sin Begrænsning og trængte til at suppleres af andre.

I sin Ungdom havde Hardenberg været meget stærkt forelsket i en Søster til Stein, men havde paa sin Faders Befaling maattet opgive hende og ægte en anden, som han saa ogsaa en Tid blev stærkt forelsket i, men siden blev skilt fra. Her er vi ved Hardenbergs svage Punkt, Forholdet til Kvinderne. Her var han, som Arndt et Sted bemærker om ham, alt for meget Kavallér og paa en mindre heldig Maade.

Da Hardenberg havde grebet Regeringens Tøjler, kom der en bedre Orden først og fremmest i Finansvæsenet. I første Række sørgede Hardenberg for at skaffe Penge til det militære Fornyelsesværk, som Scharnhorst stadig, under størst mulig Hemmelighed, holdt i Gang.

De Steinske Reformplaner paa det borgerlige Omraade — Programmet fra 1808 — tog Hardenberg fat paa at bringe til Udførelse. Saaledes den Landboreform, der i Steins Tid var gjort saa store Forarbejder til. Men Reformen blev ganske vist ikke gennemført helt i Steins Aand. Hardenberg gjorde f. Eks. Godsejerne den Indrømmelse, at det tillodes dem at inddrage en Del ($1/3$ eller $1/2$) af den Fæstegaard, der skulde gaa over til fri Ejendom. Dertil er at sige, at uden en saadan Indrøm-

melse vilde Hardenberg formodentlig slet ikke have kunnet hævde sig overfor Adelens Indflydelse hos Kongen. Hardenberg var som Politiker den Mand, der tog, hvad han kunde faa. Og ved sin Eftergivenhed paa visse Punkter købte han sig Lejlighed til at faa adskillige gode Reformer trukket i Land.

Til det Steinske Program fra 1808 hørte ogsaa en Stænderforfatning, som kunde bringe Statsborgerne til at interessere sig for og tage virksomt Del i de offentlige Sager. Hardenberg troede nu ikke ret paa disse Selvstyre-Ideer. Han var egentlig behersket af den gammeldags Opfattelse, at man skulde lyksaliggøre Folket ved at tage det under Formynderskab, ikke ved at give det hverken helt eller halvt Selvstyre. Alligevel bar Samarbejdet med den landflygtige Stein den Frugt, at der d. 27. Oktober 1810 udkom en kongelige Kundgørelse, hvori der forjættedes den preussiske Nation en Repræsentation „saavel i Provinserne som for det Hele." Dette var det første officielle Tilsagn, der blev givet om noget i Retning af en Konstitution for Preussen. Og det blev givet ved Hardenberg. Der var her kun lovet raadgivende Stænder. Men det værste var, at Hardenberg lod det blive ved Løftet. Reformen traadte ikke i Kraft. Resultatet blev, at den hidtidige forældede Stænderindretning blev lagt paa Hylden, og den ny Stænderindretning vedblev at være de 10 Fugle paa Taget.

Hvad den udenrigske Politik angaar, var der med Hardenberg kommet en Mand til Roret, som var afgjort Napoleonfjende — for saa vidt det i det hele laa for ham at være en Ting „afgjort" —, men som forstod at holde dette skjult, indtil Tiden kunde blive moden til et aabent Brud med Undertrykkeren.

Just dengang Hardenberg tiltraadte, begyndte der at samle sig Skyer paa den politiske Himmel. Napoleon, som hidtil havde nøjedes med at oprette Vasalstater rundt om Frankrig, slog nu ind paa et nyt System med

ligefremme Indlemmelser i det franske Rige. I Juli 1810 indlemmede han Holland, og undskyldte det med, at dette Land jo dog bestod af fransk Jord, som de store Floder havde ført med sig ud til Nordsøen. I December samme Aar indlemmedes Schweizerrepubliken Vallis, og som Grund angaves, at dette Land ikke havde opfyldt sine Forpligtelser med Hensyn til Anlæget af en Vej over Simplonpasset. Men da man — ved Udgangen af 1810 — gik videre og indlemmede i Frankrig Hertugdømmet Oldenburg, en Del af Storhertugdømmet Berg, en Del af Hannover, et helt Departement af Kongeriget Westfalen og endvidere de fri Stæder Hamburg, Bremen og Lübeck med samt deres Distrikter, — da man gjorde alt dette til franske Departementer under Kejserens umiddelbare Regimente, da havde man ophørt at bruge Paaskud, men angav blot, at det var saaledes „paabudt af Omstændighederne.“

Det var Landet langs Nordsøen, Landet ved de store Floders Mundinger, der saaledes — selvfølgelig mest for at faa Handelsspærringen mod England gennemført — var lagt til Frankrig. Ja, ikke blot Landet ved Nordsøen; ogsaa Lübeck, altsaa en Indledning til at fortsætte det samme System langs Østersøens Sydkyst. Frankrigs Holdning var i Virkeligheden truende for Mecklenburg, Stralsund og Danzig, ja for Rusland. Og Zar Aleksander var desforuden paa det føleligste krænket ved Oldenburgs Indlemmelse, idet den detroniserede Hertug var gift med en russisk Prinsesse.

Venskabet mellem Napoleon og Aleksander havde allerede i nogen Tid staaet paa svage Fødder, og nu var det tydeligt for alle, at Napoleon lavede til Krig med Rusland.

Dette var for Preussen en betænkelig Situation. Man vidste, at det kun havde været Hensynet til den hidtidige Ven og Allierede, Kejser Aleksander, der havde holdt Napoleon tilbage fra at gøre Ende paa den preus-

siske Stat og den hohenzollerske Trone. Nu gjaldt dette Hensyn ikke længer. Og naar man just nu saa, hvorledes Napoleon detroniserede og annekterede uden at skaane endog de Lande og Fyrster, der — som Westfalen og Berg — var i Alliance med ham, — naar Tilstanden var saadan, at endog Kong Jerôme i disse Dage fik en Opfordring om at tiltræde et Sikkerhedsforbund mellem regerende Fyrster mod Napoleons Detroniseringslyster, — da kan man vide, at Manden paa Hohenzollertronen og Manden ved Tronens Side maatte føle Jorden gynge under deres Fødder, især da just nu Preussen havde mistet sin Skytsaand, Dronning Luise, hende, om hvem den bekendte politiske Skribent Frederik Gentz skrev: „Med hende forsvinder (fra den preussiske Stat) ikke blot det eneste sande Livselement, der endnu besjælede denne hendøende Maskine, men ogsaa den eneste store Dekoration, der endnu opretholdt for den en vis ydre Anseelse. For alt, hvad der hedder Mening, selv for det preussiske Monarkis almindelige Pengekredit, kunde intet føleligere ske."

Det blev for Hardenberg som Preussens ledende Statsmand en haard Prøvens Tid.

Hvad skulde Preussen gøre? En Neutralitetserklæring vilde Napoleon selvfølgelig ikke ændse. Meget tydede paa, at han agtede at indlede Angrebet paa Rusland med Preussens Tilintetgørelse.

Saa laa da Tanken nær om en Alliance med Rusland. Men det var et Spørgsmaal om Liv og Død. Dersom, efter en saadan Alliances Afslutning, Krigsfaren alligevel drev over, saa havde Preussen givet sig en Blottelse overfor Napoleon, der straks vilde blive benyttet. Og dersom Krigen kom, — ja saa var Preussen kun i Stand til at bringe 70000 Mand paa Benene i første Opbud. Og Napoleon havde Fæstningerne ved Oderen samt Danzig.

Imidlertid — Preussen rustede. Den franske Gesandt,

St. Marsan, kom til Hardenberg og spurgte om Anledningen. Vi ruster os, sagde Hardenberg, fordi alle Stater rundt omkring gør det samme. Men hvad vil De gøre med disse Tropper? Hardenberg svarede: Dø med Kaarden i Haanden og aldrig bukke under med Vanære! Ja, det kunde St. Marsan ikke misbillige, men maatte dog indberette det til sin Regering.

Der kom da en skarp Fordring fra Napoleon om, at Preussen skulde afvæbne.

Hardenberg, sammen med Scharnhorst og Gneisenau, holdt paa, at Øjeblikket var kommen, og at man maatte tage Kampen op, Kampen til det yderste. Thi — hævdede de — vi kan ikke gøre andet med Ære. Og ganske vist havde det vist sig, at der ikke fra Rusland lige saa lidt som andensteds fra, var hurtig og kraftig militær Assistance at vente. Men saa fik man ringe med Stormklokkerne og kalde Folket til Vaaben — udføre den Plan om en Folkerejsning, Patrioterne saa længe havde talt om og ogsaa i det stille forberedt paa forskellig Maade.

Man havde Vaaben i Beredskab for 150000 Mand; man havde en tilsvarende Mængde Kanoner; de 8 Fæstninger, Staten endnu havde, var istandsatte og fuldstændigt armerede; man havde indrettet 4 forskansede Lejre paa forskellige Kanter af Landet som Støttepunkter for Væbningen i Tilfælde af en pludselig Rejsning.

Men Frederik Vilhelm troede ikke paa Folkerejsningen. Han troede overhovedet ikke paa Muligheden af at gøre Modstand mod Napoleon, før Rusland, Østerrig og Preussen stod allierede. Og da der for Tiden ingen som helst Udsigt var til en saadan Konstellation, bed Kongen i det sure Æble og allierede sig med Napoleon. Den preussiske Stats Veer, der havde strakt sig over hele Aaret 1811 — dette for hele Europa saa varselssvangre Aar, Kometaaret, som man siden kaldte det, fordi en stor Komet lod sit røde Ris flamme paa Himlen Nætterne

igennem — Preussens Veer endte med en Traktat, underskrevet d. 24. Februar 1812, hvori Preussen forpligtede sig til at stille 20000 Mand til Napoleons Raadighed under Krigen med Rusland. Paa denne Maade var — i det mindste foreløbig — den preussiske Stats rent ydre Eksistens bevaret; men Æren, det fejreste Træ i Skoven, — —? Hørte nu ogsaa Preussen med i Rækken af hine foragtelige tyske Stater, der havde gjort sig til Tyrannens Værktøj? „Ogsaa vor Fremtid," skriver Grevinde Schwerin, „havde vi solgt til Sejrherren for den Gunst at maatte have Andel i Verdenserobringens Bytte."

Gneisenau tog sin Afsked af den preussiske Hær, og sammen med ham omtrent 300 andre Officerer, som ikke vilde fægte Side om Side med Franskmændene, men gik til Spanien eller til Rusland og tilbød dér deres Kaarde, uanset at de i russisk Tjeneste kunde komme til at fægte mod deres egne Landsmænd. Andre holdt paa, at man, baade som Officer og som Preusser, gjorde sin Pligt ved at gaa, hvor man blev sendt af Kongen, om det saa kostede nok saa megen Overvindelse. Iblandt disse sidste var General Yorck, en af den preussiske Hærs ypperste Officerer og en Mand af sjælden Karakterstyrke. Om Yorck vidste man, at ham skulde ingen rende med. Og det blev nu Scharnhorsts sidste Gerning som Chef for Generalstaben — d. v. s. i Realiteten nærmest som Krigsminister — at faa General Yorck ansat som en Slags Næstkommanderende hos den alt for føjelige General Grawert, der havde faaet Kommandoen over det preussiske Hjælpekors. Grawert havde Kongen maatte ansætte, fordi den franske Overkommando — af gode Grunde — havde udpeget netop ham. Men han vilde have godt af, mente Scharnhorst, at have Yorck ved Siden. Iøvrigt blev Grawert snart efter Krigens Begyndelse syg, og Yorck afløste ham i Kommandoen. Og det Øjeblik kom, hvor det skulde faa afgørende politisk, ja historisk Betydning, at den Mand var paa den Plads.

Efter at have faaet Yorck anbragt, trak Scharnhorst sig tilbage fra Forretningerne. „De vil altsaa forlade mig,“ sagde Kongen ved Afskeden. „Jeg kan ikke tjene under Franskmændene, Deres Majestæt!“ „Fortænker Dem ikke deri, min tro Ven,“ svarede Kongen; „men derfor ikke helt forlade mig; haabe paa Fremtiden; kan jo blive bedre.“

Ogsaa Hardenberg trængte ind paa Scharnhorst, at han dog maatte blive i Landet for at være ved Haanden. Og Scharnhorst gik ind derpaa.

Ogsaa Østerrig havde sluttet en Traktat med Napoleon og stillede en Hær paa 30000 Mand til hans Tjeneste.

Og saa havde jo Napoleon alle Rhinforbundstropperne. Ialt samlede han mod Rusland 500,000 Mand. Ved Forstærkninger voksede Styrken siden til 645,000 Mand, 187,000 Heste og 1372 Kanoner. Troppernes Gennemmarch gennem Preussen var som en hel Folkevandring. Og med Udskrivninger og Indkvarteringer var det en meget haard Plage for Befolkningen og en Udsugelse af Landets i Forvejen fattige Hjælpekilder.

D. 9. Maj 1812 forlod Napoleon Paris og begav sig til Dresden, hvor han i nogle Uger holdt stort Hof og Fyrsterevy ligesom fire Aar tidligere i Erfurt. I Dresden indfandt sig for det første Svigerfaderen, Kejser Frants, der nu ogsaa var Bedstefader, idet Marie Louise Aaret forud havde opfyldt Napoleons inderlige Ønske og skænket ham en Søn. Til Dresden var ogsaa Frederik Vilhelm blevet indbudt, og en Indbydelse fra Napoleon var for ham en Befaling. Han indfandt sig. Men det var — siger en fransk Memoireforfatter — en Ynk at se den stakkels Preusserkonge ved Napoleons Modtagelser i Kongen af Sachsens Palæ „blive rendt paa Albuerne i Trængselen af Officerer i den kejserlige Suite.“ De fleste af Rhinforbundets Fyrster var ogsaa tilstede. Det var Meningen, at Zaren skulde blive imponeret af denne Udfoldelse af Overmajestæt. Men Aleksander svarede Napoleons Sendebud, der søgte at faa ham til at give

Køb: „Jeg gør mig slet ingen Illusioner. Jeg véd, at Deres Kejser er en stor Feltherre; men jeg har to Ting for mig: Tid og Rum. Der findes paa dette vidtstrakte Landomraade“ — og han pegede paa et Ruslandskort, der laa udbredt foran ham, — „ingen nok saa afsides Krog, som jeg ikke vil trække mig tilbage til, ingen nok saa fjern Post, som jeg ikke vil forsvare, førend jeg indvilliger i en skændig Fred. Jeg angriber ikke; men jeg lægger heller ikke Vaabnene ned, saa længe endnu en eneste fremmed Soldat staar paa russisk Grund.“

„Aleksander vil altsaa have Krigen,“ sagde Napoleon, „og han skal faa den.“

Ved Midsommer 1812 rykkede han ind over Ruslands Grænse. I Proklamationen, han udstedte til sine Soldater, hed det:

„En uundgaaelig Skæbne river Rusland fort med sig. *Skæbnens Vilje maa opfyldes!*“

Nittende Kapitel

EUROPA I ST. PETERSBURG

Friherre v. Stein havde tilbragt over tre Aar i Østerrig, beskæftiget dels med underhaanden at give Hardenberg Raad, dels med at affatte og indsende Betænkninger til den østerrigske Regering om nyttige Reformer i dette Land, Betænkninger, som iøvrigt ingen her tog Notits af, og endelig udfyldende Resten af sin Tid med historiske Studier.

Stein følte under Landflygtigheden undertiden Dragel-

ser mod Amerika, og vilde maaske have fulgt Dragelsen, om han ingen Familiehensyn havde haft at tage.

Men saa blev der kaldt paa ham. Og den, der kaldte, var Zar Aleksander.

Zaren hørte med til den Menighed af Menneskevenner og Napoleonfjender, der i Friherre Stein — især siden Napoleons Achtserklæring — saa en af sine Ypperstepræster.

Aleksander var vel russisk Selvhersker; men han havde haft Schweizeren Laharpe til Opdrager og havde gennem ham faaet indpodet moderne Ideer om alle Menneskers Lighed, om Folkenes og Nationernes Rettigheder, om at Monarken staar under Loven, og at Undersaatterne har Ret til at gøre Oprør mod Tyranner. Aleksander var da gaaet til Regeringen fra først af med et inderligt Ønske om at frigøre og lyksaliggøre i videst mulige Grad og som Regent at være en Menneskehedens Tjener. Hans Godmodighed og hans venlige Menneskesind var desværre ikke parret med egentlig Aandskraft og Karakterfasthed. Det laa ikke til ham at føre igennem med Udholdenhed, hvad han havde begyndt.

Men nu, da Napoleons Overmagt truede med at skulle trykke ogsaa ham og hans Nation ned, nu var Begejstringen for national Frihed og Selvstændighed oppe i ham. Han vilde rejse sig og blive ikke blot sit Lands Forsvarer, men Europas Befrier.

Og han kaldte paa Stein.

Det var d. 8. April 1812, samme Dag han havde sendt sit Ultimatum til Paris, at Zar Aleksander skrev et egenhændigt Brev til Stein, hvori det hed:

Øjeblikkets Betydningsfuldhed maa forene alle Velsindede, alle Venner af Menneskeheden og de liberale Ideer . . . Napoleon vil fuldende Europas Underkuelse, og for at naa det, maa han slaa Rusland ned. Denne Krig bliver formodentlig den sidste. Den vil blive afgørende for Europas Redning eller Undergang Dydens Venner og alle Væsener, der besjæles af Uafhængighedsfølelse og Kærlighed

til Menneskeheden, er i højeste Grad interesserede i Udfaldet af denne Brydekamp. De, Hr. Baron, der saa glimrende har udmærket Dem iblandt disse, De kan kun nære een Følelse: at medvirke til at bringe de Anstrengelser Sejr, som man nu her i Norden bereder sig til, for at triumfere over Napoleons hensynsløse Despotisme.

Stein fulgte Kaldet uden Betænkning. Han gav sig ikke til at overveje, hvorvidt det kunde gaa an at indlade sig med en saa ustadig Karakter som Zaren, eller hvorvidt der virkelig var Rimelighed for, at den russiske Hær vilde slaa Napoleon. Nej, skriver han, „Sagen, det gjaldt, var for hellig; jeg var ved mit forudgangne Liv og ved mine Følelser og Anskuelser for fast knyttet til den, til at jeg noget Øjeblik kunde vakle."

Zaren havde givet ham Valget imellem at blive i Prag, hvor han for Tiden var, og derfra sende sine Raad, eller at komme til Rusland, hvor han vilde blive modtaget med aabne Arme. Stein valgte det sidste, brød op fra Hustru og Børn og kom til St. Petersburg.

For Napoleon var det en bitter Pille at synke, da han hørte derom. „Men skammer Zaren sig da ikke ved at bringe saadanne Subjekter i sin Persons Nærhed!" raabte han til en russisk Gesandt.

Nej, Zaren skammede sig ikke ved Stein og tog heller intet Anstød af hans myndige og sikre Væsen, der ikke gik af Vejen for nogen eller noget, eller som, overfor de højeste Personer, i hvert Fald kun mildnedes ved en Tilsætning af Lune. Friherre Stein blev en velset og æret Gæst ved Hoffet og i mange fornemme Kredse i St. Petersburg.

Et Embede havde Zaren ikke givet ham, men ladet ham selv afgøre, hvorledes han bedst kunde virke. Det var da heller ikke Steins Tanke at træde i russisk Tjeneste; men, kunde man med Sandhed sige, han traadte her i St. Petersburg i tysk Tjeneste, nemlig som Raadgiver for Zar Aleksander i „de tyske Anliggender."

Der kunde blive mange tyske Anliggender for Zaren

at tage sig af, naar han skulde være Europas Befrier. Allerede straks ved Krigens Udbrud kunde der blive Tale om at mobilisere mod Napoleon saadanne tyske Kræfter, som nu var underlagte ham ved Tvang, men som det kunde lykkes paa en eller anden Maade at unddrage denne Tvang. Der var endvidere de tyske — især preussiske — Officerer, der var gaaet til Rusland ved Krigens Udbrud. Og saa snart der i Krigen blev taget Fanger fra Napoleon, vilde der blandt dem findes mange Tyske, som kun nødtvungent havde kæmpet under ham, og som med Glæde vilde gaa over til Modparten. Stein fik da Zaren til at oprette et Hærkorps, som skulde hedde „den tyske Legion“, hvori saadanne befriede Tyske kunde indtræde. Der blev virkelig i denne Legion samlet nogle tusinde Mand, men den fik dog ingen stor Betydning — blev slet ikke til, hvad Stein havde tænkt sig.

Endvidere fik Stein udvirket, at Gneisenau blev sendt til England for at bevæge Englænderne til at foretage en Landgang i Nordtyskland, i Ryggen paa Napoleons Hær. Med den østerrigske Regering skulde der ogsaa knyttes hemmelig Forbindelse for at faa Østerrig til som Napoleons Allierede kun at føre Krigen paa Skrømt.

Man skulde lade trykke i Massevis tyske Smaaskrifter som Arndts „Tidens Aand“ og andre lignende, og skaffe disse Skrifter Udbredelse i Tyskland for at paavirke den offentlige Mening. Man skulde paa alle Maader søge at fremkalde en tysk Folkerejsning.

Stein foreslog, at Zaren skulde lægge Ledelsen af alle disse „tyske Anliggender“ i Haanden paa en Komité. Denne „tyske Komité“ blev da nedsat under Forsæde af en fornem Russer, men med Stein som den egentlig ledende Kraft.

Stein havde her faaet Hænderne fulde, og han fik nu den lykkelige Idé at kalde Ernst Moritz Arndt til sig og gøre ham til sin Sekretær.

Arndt havde, da Forpommern var givet tilbage til

Svenskerne, en Tid kunnet passe sin Virksomhed som Professor i Greifswald. Men først paa Aaret 1812 havde Franskmændene paany besat Svenskpommern, og Arndt, der var paa Napoleons sorte Brædt, havde skyndsomst taget Flugten. Foreløbig kom han til Berlin. Han skriver:

I Berlin fandt jeg en uendelig Tummel og Vrimmel af de forskelligste Mennesker og de forskelligste Anskuelser, Tanker, Forhaabninger og Fortvivlelser angaaende, hvordan og hvornaar Tordenvejret, der igen hang sort over Horizonten, vilde bryde løs; og hvor enhver skulde stille sig hen; hvor Kongen af Preussen vilde stille sig hen. I denne Hvirvel kom jeg frisk ind . . . Det var et Liv og Røre, en Bølgen og Driven af Kræfterne. Hjerterne slog fuldere Slag, Kærligheden fandt den fuldeste, saligste Omfavnelse; Hadet og Vreden, dengang ganske ungdommelige allerfriskeste Svende, hvem endnu intet Politi havde studset Vingerne paa, gav et Øjeblik næsten lige saa store Saligheder. Dér har jeg for første Gang set og lært at kende mange fortræffelige Mænd, og var paa een Gang midt i et stort vældigt Mandeforbund, der havde een eneste Ting at samles om: Had og Afrystelse og Tilintetgørelse af de Vælske.

Men i Berlin gik det ikke an for Arndt at blive. Henimod Paaske begav han sig ad Breslau til, forsynet baade med et østerrigsk og et russisk Pas. I Juni, da Napoleons Tropper allerede stod samlede ved den russiske Grænse, gik Arndt til Prag for at naa derfra til Rusland, inden alle Veje derhen endnu var spærrede for ham.

Til Rusland vilde Arndt; thi — skriver han „dér var dog endnu Europa."

Det øvrige af Fastlandet var blevet et Slags korsikansk Sultanat; men i Rusland kunde man dog endnu aande, ytre sig, røre sig.

Og netop som Arndt i Prag beredte sig paa at komme over den russiske Grænse, blev det ham meddelt, at Stein i Petersburg ønskede hans Nærværelse snarest mulig.

Det fornødne Pas kunde han ikke skaffe sig, men han slap over Grænsen med en kørende Handelsmand,

der *havde* Pas, og som mod Betaling gik ind paa at udgive Arndt for sin Handelsbetjent.

Arndt havde aldrig været sammen med Friherre v. Stein, men saa op til ham med den samme Højagtelse som alle tyske Patrioter. Og der kunde ikke møde ham noget mere opmuntrende og ærefuldt end dette Kald til at komme og arbejde under ham.

Det var i Slutningen af August, han i St. Petersburg meldte sig hos Stein, der modtog ham næsten som en gammel Bekendt og sagde: „Godt, at De er der. Vi maa haabe, at vi her faar noget at bestille!"

Arndt følte sig straks baade imponeret og tiltalt af Steins Væsen. Der var noget i hans Udseende, der mindede ham om Fichte. Det var, skriver han, „næsten den samme Skikkelse, undersætsig, bred; den samme Pande, kun endnu bredere og tilbagebøjet; de samme smaa, skarpe, funklende Øjne; næsten den samme blot endnu mægtigere Næse; Ordene djærve, klare, faste, med kort Hurtighed ligesom Pile fra Buen slaaende lige i Maalet." Men der var den Forskel, at man straks mærkede paa Stein, at han var Friherren af den gamle fornemme Stamme, og ikke, som Fichte, en fattig Vævers Søn.

„Stein var en Mand med Herrevæsen og Herremine," skriver Arndt, „kunde have været født Fyrste og Konge, var kort sagt en Nummer-Eet-Mand." Som saadan gjorde han sig ogsaa gældende i Petersburg-Selskabet, En stor Kreds af det fornemme Selskab sværmede ligefrem for ham og betragtede ham som den egentlige Repræsentant for den store, retfærdige, ideale Sag. Han stod i Petersburg, skriver Arndt, „som Retfærdighedens og Ærens gode Samvittighed, og Orlofferne, Soltykowerne, Ouwarowerne, Kotschubeyerne, Lievenerne og den til Begejstren og Fremskynden saa almægtige Hær af skønne Kvinder rejste hans Banner op."

Vi ser altsaa, at den af Napoleon saa foragteligt ban-

lyste „Person ved Navn Stein“ udfolder sig som en sand Potentat. Den brede og mægtige Bane, han brød sig hos det russiske Aristokrati, forøgede af sig selv hans Indflydelse hos Zaren. Og Steins Indflydelse betød det samme som Mod og Udholdenhed i Kampen mod Napoleon. Da der efter Slaget ved Borodino og Napoleons Indrykning i Moskva blev raabt: Fred! Fred! af mægtige Personer i Zarens Omgivelse, da styrkede Stein Zaren til at holde sig stiv og afvise Napoleons Indbydelse til Fredsunderhandlinger. Man véd, at Stein allerede tænkte paa at pakke sin Kuffert og flygte med Zaren længere Øst paa, ja til Sibirien, om det skulde være.

Overordentlig gerne vilde Napoleon have haft Fred i det Øjeblik. Naar han nu tilbød Fred og truede med i modsat Fald at gaa løs paa St. Petersburg, haabede han at finde Zaren føjelig. Men Zaren afviste ham. Dette var — i Forening med Moskvas Brand — Napoleons første store Skuffelse i denne Krig. Og denne Skuffelse havde Potentaten Stein været med til at berede ham.

Det St. Petersburg-Selskab, i hvilket Stein indtog en saa indflydelsesrig Plads, bestod ikke blot af fornemme russiske Familier, men tillige af landflygtige Politikere, Officerer og Forfattere fra hele Europas Fastland, Her traf man en Mand som Pozzo di Borgo, Napoleons korsikanske Landsmand, men bitre politiske Modstander. Her var den begavede franske Forfatterinde Madame Staël, som vidste, at det napoleonske Politi havde et godt Øje til hendes Forfattervirksomhed, og som havde fundet det raadeligt at flygte. Her forsamlede sig — som Arndt skriver — „Menneskene og Tungerne af alle Folkeslag ligesom til en stor Begejstringens og Forløsningens Pinsefest.“ Her kunde man iøvrigt ogsaa ved de fornemme Selskaber træffe Tyrolerbønder, som havde udmærket sig i deres Lands Frihedskamp og som nu i deres Landflygtighed feteredes og sang Folkesange og var godt i Begreb med at udvikle sig til Salontyrolere. Kort sagt, her

var det endnu ikke undertvungne Europa virkelig for Tiden tyet hen. —

Arndt var altsaa blevet Sekretær for Stein, eller rettere for den „tyske Komité“. Dog — naar Stein havde kaldet netop denne Mand, var det ikke blot for at bruge ham som Skriver, men allermest for at benytte hans Evner som tysk Folkeskribent. Ja, han vilde gøre Arndt til en Slags ikke-gejstlig Feltprædikant for det Tyskland, der skulde kaldes under Vaaben. Dels ved Sange, dels ved Smaaskrifter skulde han vække Begejstringen og tillige oplyse og retlede den Del af det tyske Folk, hvis Tankegang var blevet fordrejet ved fransk Indflydelse.

Iblandt de Skrifter, Arndt saaledes skrev i Petersburg, lønnet og underholdt af den tyske Komité, d. v. s. for russiske Midler, er det betydeligste det, der i Oktober 1812 udkom under Titelen „Kort Katekismus for tyske Soldater.“

Heri tales om, hvorledes tyske Fyrster nu driver deres Hære ud at hjælpe Napoleon med at undertvinge Nationer. Bør da en tysk Soldat medvirke? Nej, en Soldat og Kristen skal i et saadant Tilfælde lyde Gud mere end Mennesker. „Du er et Menneske, og du skal ikke aflægge Mennesket, naar du trækker i Munderingen“. Soldaten kan derfor heller ikke være forpligtet til under alle Omstændigheder at holde Faneeden. Her er det, Hunden ligger begravet. Det gælder om i dette Skrift, som Stein har arbejdet med paa, selv om det er Arndt, der har givet det sin Form, at faa retfærdiggjort det, som Stein og hans Komité har for med at overtale de tyske Soldater under Napoleons Faner til at gaa bort fra ham og ind i den tyske Legion.

Dette angaaende Faneeden er jo et tvivlsomt Omraade. Men saa er der andre ærlige og gode Ord i Arndts Soldaterkatekismus. F. Eks.:

Det er den rette Soldaterære, at Soldaten er et ædelt Menneske og en tro Borger for sit Fædreland, . . . at han, naar fremmede træn-

ger sig ind og vil bringe hans Land Skam og Underkuelse, er gladelig rede til at udgyde sin sidste Blodsdraabe, og ikke hører anden Stemme end den: Fædrelandet er i Fare . . .

Hvor Guds Sol første Gang skinnede for dig, hvor Himlens Stjerner første Gang lyste for dig, ... hvor det første Menneskeøje elskende bøjede sig over din Vugge, hvor din Moder først med Glæde bar dig paa sit Skød, og din Fader indgravede Visdommens og Kristendommens Lærdomme i Hjertet, dér er din Kærlighed, dér er dit Fædreland . . .

Ikke er Friheden nogen tom Drøm eller ørkesløs Indbildning, men i den lever dit Mod og din Stolthed og Visheden om, at du stammer fra Himlen . . .

Dette Fædreland og denne Frihed er det allerhelligste paa Jorden . . .

Soldaten skal være en Kristen; han skal dybt i sit Hjerte føle og tro, at over ham og hans Skæbne raader et helligt Væsen, der til sin Tid vil give enhver, hvad hans Gerninger har fortjent. En from og troende Mand har lagt sig den rette Panserklædning om sit Bryst og iført sig de rette Vaaben: den barnlige Fortrøstning til en almægtig Gud og den faste Samvittighed i et trofast Bryst. Hvem der frygter Gud, over ham er ingen; thi Guds Frygt gaar over alle Ting . . . Hvem der frygter Herren, ham gaar det godt i den sidste Nød, og han vil beholde Velsignelsen indtil Enden. Den Kristne er fornøjet i Liv, fornøjet i Død, venlig mod Vennerne og modig mod Fjenderne; den Kristne alene har det rette Sjælenes Staal, den rette Jærn-Fasthed, som bringer Sejr og Lykke og overvinder selve Ulykken. Thi i Ulykken kommer det paa Prøve og skal vise sig, hvad en Mand er, og hvorledes han tror . . .

Soldaterkatekismen aander Kærlighed og Had: Kærlighed til Fædrelandet, det hellige Land, det elskede Land, det Land, man altid længes efter, — men ogsaa Had til Undertrykkelsen og Undertrykkeren. Vi læser:

Og Afgrunden har opladt sig, siger Herren, og Helvede har udspyet sin Gift og sluppet ud Slangerne, de forgiftige. Og der er et Uhyre født og en blodplettet Rædsel fremstaaet, og er dens Navn Napoleon Bonaparte, et Jammerens Navn, et Veernes Navn, et Forbandelsens Navn for Enker og faderløse. Dog har mange tilbedet ham og gjort ham til deres Hjerters og Tankers Afgud og har kaldt ham Frelser og Befrier og den Mand, der kommer i Herrens Navn, at han skal forløse Verden. Og dog kender jeg ham ikke, siger Gud,

og har jeg forkastet ham og vil forkaste ham, og er der ingen Held og ingen Redning og Frihed i ham, og har han intet Tegn, saa at man kan nævne ham efter Gud. Men ved Løgn er han blevet vældig, og paa Mord og Forræderi har han oprejst sin Stol. Men jeg vil sønderknuse Misgerningen og vise Falskheden og forstyrre Løgnen, saa at Verden skal glæde sig. Naar Synden er opfyldt, da kaster jeg ham væk; naar der er nok af Ulykken, da aabenbarer jeg, hvor skændig han var. Og jeg raaber det med stærk Stemme, med Vredens Ord, som er Ildflammer: Op, I Folkefærd! Slaa denne ned; thi han er forbandet af mig; udryd denne; thi han er en Udrydder af Friheden og Retten.

Vi ser, hvorledes Arndt, siden han skrev „Tidens Aand“, har udviklet sig til at tale et mægtigere Sprog, ja hæver sig til den store, profetiske Stil.

Denne Soldaterkatekismus — der jo med Hensyn til Indholdet ikke blot var Arndts, men ogsaa Steins — betegner iøvrigt et bestemt Udviklingstrin i de tyske Patrioters politiske Holdning. Hidtil havde man i sin Praksis, naar man gik ud paa at rejse Befolkningerne i Rhinforbundets Stater til Opstand, holdt fast paa den Fiktion, at Rhinforbundets Fyrster var undertrykte, og at man altsaa ved en Opstand vilde befri baade Land og Fyrste. Her lader man dette Skin falde og giver Fyrsterne Medskyld i Undertrykkelsen, omtaler dem ikke længer som de beklagelsesværdige, men som de foragtelige. „Naar en Konge eller Fyrste“, hedder det i Katekismen, „vover at byde Soldaten at drage Kaarden for Franskmændene eller deres Despot og at fægte mod deres Lands Frihed og Ære, da vil den brave Kriger kaste ham den brudte Kaarde i Ansigtet, fordi han ikke har Mod til, ligesom sine Fædre at herske stolt og frit, eller friere og stoltere at gaa under.“

Her spores ganske tydeligt Steins Indblæsning. Stein havde gennem mange Aar haft et Horn i Siden paa de tyske Smaafyrster, hvis dynastiske Særinteresser traadte i Vejen for Virkeliggørelsen af Tysklands politiske Enhed. Og nu hørte det i høj Grad med til de „tyske An-

liggender“, der vilde blive at ordne, naar Napoleon var styrtet: Spørgsmaalet om, hvorledes der skulde gaas frem mod disse Fyrster, der havde ydet Napoleon Følgeskab. Saa meget mere maatte det være Stein om at gøre at faa brudt med Fiktionen om Fyrsternes Uskyldighed og Liggen under for Tvangen. Der kunde jo nemlig blive Tale om at benytte Lejligheden til at *afskaffe* flere eller færre af disse Dynastier.

Altsaa, ikke blot for at lette Soldaterne Flugten fra deres Fyrsters Faner, men ogsaa for at forberede en fremtidig Oprømning mellem de mange smaa separate Stater, slog Soldaterkatekismen stærkt paa de anti-fyrstelige Strenge og hævdede, at en Fyrste afsatte sig selv, naar han ikke regerede fyrsteligt, saaledes som han var indsat til af Gud.

Dette stemmede nu i Virkeligheden med den gamle tyske Lensret, ifølge hvilken Retsforholdet ogsaa kunde brydes og opløses af Lens*herren*, ved at han begik Troløshed.

Men at den Slags Katekismussætninger skrives i Rusland og udgives under Zarens Autoritet, det giver os mere end alt andet Indtrykket af, hvorledes ikke blot Europas Mænd og Kvinder, men ogsaa Europas Tanker og Ideer har søgt foreløbigt Ly under den russiske Zars Vinger.

Dog maa det her bemærkes, at om end Soldaterkatekismen er Fyrsterne gram, saa er den dog ganske fri for Republikanisme. Den eneste tyske Tænker, som — iøvrigt paa et tidligere Tidspunkt, før Nøden brød ind over Tyskland — havde slaaet til Lyd for Republikkens Ide, var Fichte. Og han havde kun kunnet tænke sig den tyske Republik virkeliggjort i en fjern Fremtid. Stein og Arndt — ingen af dem var Republikanere. Hvor mange tyske Fyrster de end i deres stille Sind kunde ønske afskaffede, saa tænkte de sig dog altid i hvert Fald en Kejser som Rigets Overhoved. Og at baade

Østerrig og Preussen skulde vedblive at bestaa som særlige Monarkier, var der hos dem heller ingen Tvivl om. Rigtignok havde begge disse Landes Monarker netop nu syndet mod den patriotiske Katekismus ved at sende Tropper med til Rusland under Napoleons Førelse. Men man haabede vel at kunne betragte dette som en forbigaaende Forvildelse. Man véd f. Eks., at en af de tyske Patrioter, der var ivrigst for at forberede Folkerejsningen — Justus Gruner — sendte Gneisenau, i hvem han saa Hovedet for den fremtidige Opstand, en Forespørgsel om, hvorledes man i de planlagte Proklamationer skulde behandle Preussen, — om Frederik Vilhelm skulde fremstilles som „foragtelig“, som „fordægtig“ eller som „undertrykt“. Gneisenau holdt paa det sidste.

Om sin Soldaterkatekisme siger Arndt: „Jeg véd ikke, om den har begejstret noget Hjerte til Kampen — dertil havde Franskmændene med rødt Blæk skrevet den rette Katekisme —; men at den har været mangen saaret Kriger i Lazaretterne til Trøst, det véd jeg, og det har ogsaa været mig en Trøst.“

Tyvende Kapitel

DEN STORE ARMÉS TILBAGEKOMST FRA RUSLAND

Som før omtalt, havde Stein og Arndt efter Moskvas Indtagelse allerede pakket Kufferten for at ledsage Zaren Øst paa, inden St. Petersburg blev indesluttet.

Men i November kom Efterretningen om, at Napoleon var brudt op fra Moskva, ingenlunde for at gaa mod Petersburg, men for at tiltræde sit Tilbagetog. Derefter

fulgte, Slag i Slag, Meddelelser om den tilbagemarcherende Kæmpehærs Fataliteter under Kosakkernes ihærdige Forfølgelse og især under Virkningerne af den pludselig indtraadte usædvanlig strenge Frost. Den 24-26. November foregik den rædselsfulde Overgang over Beresina. Og snart efter gengaves i alle Europas Aviser Napoleons 29de Krigsbulletin, udstedt i Molodetschno d. 3. December, hvori Kejseren ganske vist endnu taler om den „gode Aand, der besjæler Garden“, og om, at hans eget Befindende „har aldrig været bedre“, men hvor det dog ikke længer skjules, at den franske Hær er blevet „ramt af en skrækkelig Nød“, — at Hæren er „uden Kavalleri, næsten uden Ammunition, forfærdeligt udmattet af en March paa 14 Dage, førende med sig sine syge og saarede fra saa mange Fægtninger.“ — Sammenlignet med Bulletinernes sædvanlige Tone var dette for alle opmærksomme Læsere i Virkeligheden en Tilstaaelse af, at Felttoget var endt med Nederlag, ja med Hærens Opløsning.

Da denne Bulletin naaede frem til Offentliggørelse, havde Napoleon allerede i Nærheden af Vilna overgivet sin Hærs opløste Rester til Marschal Murats Omsorg, havde sat sig i en Slæde og kørte alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde, ad Paris til, haabende foreløbig at slippe frelst igennem Tyskland.

Og her skal nu meddeles et Brev fra de Dage, skrevet til den tyske Digter Theodor Körner af hans Ven Frederik Förster i Dresden.

Dresden, 14. Dec. 1812.

Skønt det er over Midnat, griber jeg dog Pennen, for i Underholdningen med dig, kære Ven, at genvinde Besindelse og Sjælero. Af min sittrende Haandskrift vil du erkende, i hvilken Ophidselse jeg skriver til dig, og jeg maa endnu stadig besinde mig paa, om det var et Nattens Gøglesyn, eller det var Virkelighed, jeg oplevede.

Den var over eet, da jeg sidste Nat forlod dine Forældres Hus og i raske Skridt, drevet frem af fygende Sne, skyndte mig hen mod Broen; thi, som du véd, bor jeg i Nystaden.

Da hører jeg foran Doktor Segerts Bolig nogen bande paa Fransk og Tysk imellem hinanden, og en Postillon støder i Hornet, som om han vilde blæse Brandallarm. Nysgerrig træder jeg til, trods Vind og Snefog, og dér kiger just den gode Segert i Slaabrok og Nathue ud af Vinduet og raaber: „Ce n'est pas chez moi; moi je suis le docteur Segert, et vous cherchez Mr. Serra!“*) Saa gav han dem derefter paa Tysk et djærvt Godnat efter hans Manér: „Saa lad dog i Djævlens Skind og Ben Folk have Nattero, og kom ikke og forlang, at jeg skal løbe Ærinder i 25 Graders Kulde.“ Derpaa smækkede han Vinduet i, og Nathuen forsvandt.

Nu blev jeg kaldt hen til Vognen, som var bundet fast paa et Par Slædemeder, og da jeg allerede havde hørt, hvad det var, de rejsende vilde, sagde jeg: „N'est-ce pas? Vous cherchez l'hôtel de l'ambassadeur français, Mr. de Serra? Suivez-moi!“**) Ja, det var, hvad de ønskede, og da Serra bor lige om Hjørnet til Korsgaden i det Loos'ske Palæ, var jeg snart derhenne med Slæden.

Nu sprang en Kammertjener eller hvad det var for en tjenende Aand ud af Fodposerne og kimede paa hos Gesandten, som om han selv var hjemme her. Portneren lukkede op; ovenpaa var der Lys endnu; og imidlertid havde to andre indpelsede Knægt-Roberter viklet sig ud af Fodposerne. Den første var en kraftig, statelig Mand; men han var saa stivfrossen paa Hænder og Fødder, at han forgæves anstrengte sig for at understøtte sin endnu ubehjælpsommere Kammerat ved Udstigningen.

Halvt forekommende, halvt nysgerrig traadte jeg til, og straks lagde den kolde Snemand sin Lufvante paa min Skulder, som om en Isbjørn berørte mig med sin Lab. Vanten faldt af ham. Jeg støttede ham nu med min Haand og førte ham til Døren. Denne sprang op; to Kammertjenere med Vokskerter, Gesandten selv med en Armstage i Haanden traadte os imøde. Den fulde Belysning faldt som et Lyn paa Gæstens Ansigt, hvis Haand endnu stadig holdt fast i mig. Kun Øjnene og Næsen var synlige. Jeg kendte dem straks igen, de ildfulde Stjerner, som jeg i Foraaret saa ofte her havde set lyse i nærmeste Nærhed. Det var *Kejser Napoleon*, hvis Haand laa i min, og jeg kan nu sige, at Europas Skæbne engang har hvilet paa mine Skuldre.

Ven! hvilke Tanker trænger sig nu igennem min Hjerne! Jeg sidder vaagende her som i en ond Feberdrøm. Avisen med den skæbnesvangre 29de Bulletin ligger paa mit Bord. — Den store franske Armé er tilintetgjort, helt og holdent tilintetgjort! Først igaar fik vi denne Efterretning. Jeg udmaler mig, om jeg havde taget en Dolk frem af min Kappe og med det Udraab: „Europa, jeg giver dig Fred!“

---

*) „Det er ikke her; jeg er Doktor Segert, og De vil til Hr. Serra.“
**) „Ikke sandt? De søger den franske Gesandts, Hr. Serras, Bolig? Følg mig!“

stødt den i Hjertet paa Fædrelandets og Frihedens Dødsfjende. Dog nej, Brutus! jeg misunder dig ikke din Daad! Cæsar, du skal falde, men ikke ved fejg Morderhaand! Vi vil ridderligt udkæmpe vor Sag med dig, efter god Fægtebrug give den rigtige Mensur og skifte Vind og Sol lige. Saaledes skal den sande Gudsdom blive fuldbyrdet paa dig!

Ja, Tyskerne var ingen Spaniere. Napoleon havde ikke haft nødig at hylle sig lige til Næsetippen i sin Pels; der var neppe nogen, der havde dolket ham under hans hurtige Slædefart igennem Tyskland. Og endnu mindre faldt det den brave Befolkning i Østpreussen ind at kaste sig hævnfnysende over de vaabenløse Rester af den store Armé, som i de samme Dage kom tilbage over Grænsen. De flygtende Stakler var forberedte paa alt muligt i Erindringen om, hvor ubarmhjertigt de havde udsuget og hundset netop disse Østpreussere, da de laa i Kvarter hos dem under Mobiliseringen. De havde ligefrem lagt an paa at lade Preusserne føle, at om de end nok saa meget havde Alliancetraktat med Frankrig, var det dog de Franske, der havde Magten og kunde gøre, hvad de vilde. De havde ædt Landet op. Det forrige Aar havde der været Misvækst; med Nød og Næppe havde Bønderne bjærget sig Saahavren; men den blev ædt af de franske Kavalleriheste; ligesom det sidste Straa af Halm og Hø. Og Mandskabet var lige saa umætteligt. Den mindste Piberdreng forlangte to Retter Mad om Dagen, og naar Officererne skulde trakteres med Skinke, kunde de falde paa at forlange den kogt i Rødvin. Pengeudpresninger og alle Slags Mishandlinger havde sat ondt Blod. Og dog — da de nu kom tilbage over Grænsen — ja vist svulmede de preussiske Hjerter af Hævnfryd; men inderlig Medynk blev dog hos de fleste den alt besejrende Følelse. Aldrig havde man set eller drømt noget lignende. Det var ikke marcherende Soldater. Der var ikke noget, der hed Række og Geled; ingen Kommandoord, ingen Tromme, intet Fodslag. En broget Hob var

det af alle Vaabenarter imellem hinanden, Officerer og menige blandede, som det kunde træffe sig. Vaaben var der kun faa, der havde, men maaske en Stav i Haanden. Og næppe nok havde disse radmagre, blaafrosne Skikkelser Klæder paa Kroppen. Ovenpaa de skidne Uniformspjalter havde de trukket hvad de kunde faa fat paa — Mandfolketøj eller Fruentimmerklæder, gamle Sække, Hestedækkener, frisk afflaaede Skind af Katte og Hunde, alt hvad der kunde blot paa nogen Maade hjælpe mod Kulden, der gik til Marv og Ben. Mange havde i Stedet for Hjelm eller Sjako en Nathue ned over Ørerne og Ansigtet omviklet lige til Øjnene. Men det allerynkeligste at se var de stakkels Fødder, de hinkede frem paa. Et Par Støvler eller Sko var en Sjeldenhed; ellers havde man viklet Fødderne ind i Halmbaand, Tøjlapper, Skind fra Tornysterne eller Filt af gamle Hatte.

Saaledes kom de, i forskellige Tog, Dag for Dag vandrende, tavse, næsten lydløse, med stive og stirrende Øjne — som et Tog af vandrende Lig.

Og Befolkningen i Østpreussen tog dem i Kvarter og forplejede dem. Men det viste sig i lang Tid næsten umuligt at faa Kulden ud af deres Lemmer eller at faa stillet deres Forsultenhed. Mange af dem ødelagde sig med at sidde op ad den hedede Ovn, andre kunde ikke holde op at spise og døde deraf. Længe efter holdt sig hos Folket den Tro, at Himlen havde straffet disse Franskmænd med en umættelig Hunger til Gengæld for, at de tidligere havde saadan fraadset og kræset med Guds Gaver — havde pillet det bedste ud af Brødet og ladet Resten smulre paa Joden, — havde kastet Masser af utærsket Hvede paa deres Lejrbaal; nu var de fordømte til, ikke at kunne mættes af nogen Menneskeføde.

Efterhaanden som disse elendige Flygtninge kom en Smule til Kræfter, listede de sig videre ad Hjemmet til i smaa Skarer fra By til By. Og det hørte til Gadedrengenes Nytaarsløjer det Aar at raabe efter saadanne

Skarer: Kosakkerne er der! Og undertiden lykkedes det virkelig ved dette Raab at faa de elendige Stakler til at se sig tilbage med Rædsel i Blikket og fremskynde deres hinkende Gang.

Denne Skræk for Kosakkerne gjorde man sig lystig over i en tysk Folkevise, der opstod i de Dage, og hvor Omkvædet lød:

Juchhejrassasa,
Kosakker, uha!
Med deres lange Skæg nu kommer de, uha!

Dog — den rigtige tyske Folkevise fra de Dage har en ganske anderledes alvorlig, ja andagtsfuld Tone. Vel hoveres ogsaa dér over Nederlaget:

Igennem Sneen vader dér
den store, mægtige Franskerhær;
Kejseren paa Flugt,
Soldater uden Tugt . . .
Jæger uden Gevær,
Kejser uden Hær,
Hær uden Kejser . . .
Tambour uden Trommestok
Kyrassér i Fruentimmerklok
Ridder uden Sværd,
Rytter uden Mær . . .
Fændrik uden Fane,
Bøsser uden Hane . . .
Flygtning uden Sko,
aldrig Rast og Ro . . .
Taske uden Brød,
allevegne Nød . . .

Men Omkvædet, som stadig vender tilbage, lyder mægtigt og højtideligt — med en Mindelse om selve Moseskvadet ved det røde Hav —:

So hat sie Gott geschlagen
mit Mann und Ross und Wagen.*)

*) Saa har Gud slaget dem med Mand og Hest og Vogn.

At det er en Gudsdom, der har ramt den store Tyran, en Gudsdom i Lighed med den over Farao og hans Vogne, det er, for det patriotiske Tyskland, Sandheden om Napoleons Nederlag, den store, opløftende, men ganske enfoldige Sandhed, der bliver sagt først af et Barn — indgivet et Barn, og derefter følt og gentaget af alle Munde. Thi den nævnte Folkevise med sit bibelsk klingende Omkvæd, denne ligesom profetiske Tydning af Begivenheden, der slog saa stærkt an og i Sandhed kunde kaldes Folkets Røst, den blev digtet af saa at sige et Barn, nemlig af en, der endnu ikke var andet end en stor Skoledreng. Men begejstret Turner havde han været et Par Aar, denne Skoledreng, Ferdinand August ved Navn, og det var paa Jahns Værelse, maaske ogsaa med nogen Bistand af ham, at han satte Sangen paa Papiret.

Hvad der var sket ved Kejser Napoleons ynkelige Tilbagetog, var foreløbig dette, at Rusland var frelst. Men nu var med det samme Øjeblikket kommet, hvor det skulde faa afgørende Betydning, at Friherre Stein befandt sig i Zar Aleksanders Nærhed og havde hans Øre. Stemningen hos den russiske Adel og de russiske Statsmænd var i Almindelighed absolut for, at man skulde slutte Fred, saasnart blot Zarrigets Omraade var rømmet af Fjenden. Saa nu kom Steins Tid, hvor det for ham ret gjaldt om at bearbejde Zaren og faa ham til at gøre Alvor af sine Planer fra Felttogets Begyndelse om at ville være Europas Befrier. Zaren maatte holdes i Aande, saa han ikke gav efter for sine mange andre Raadgivere, men dristig førte Krigen ud over Ruslands Grænse, stolende paa, at Preussen og Østerrig da vilde slippe Alliancen med Napoleon og forene sig med ham, og at den store tyske Folkerejsning vilde komme. Saaledes skulde endeligt og afgørende Hævnens Time slaa.

Stein udarbejdede en Betænkning, hvori han paaviste,

at Zaren vilde handle ogsaa i Ruslands Interesse ved nu at slaa til og ikke give Napoleon Tid og Lejlighed til paany at faa rejst baade Frankrigs og Tysklands Stridsmagt imod ham.

Aleksander bestemte sig til at føre Krigen videre. Han begav sig personlig til Hæren. Og han gav sine Fortropper Befaling til at følge de flygtende Franskmænd over Njæmen ind i Østpreussen.

Men det skulde gøres klart, at Russerne ikke rykkede ind i Preussen som Erobrere, men som Befriere. Og derfor skulde Friherre Stein gaa foran Zarens Ansigt.

Kort efter Nytaar 1813 var Stein og Arndt rejst fra fra St. Petersburg for foreløbig at opsøge Zaren i Hovedkvarteret og derefter gaa til Preussen. Indpakkede i Pelsværk sad de i deres Slæde og havde god Tid og Lejlighed til at anstille Betragtninger over Nederlagets Gru og Elendighed. Da de nærmede sig Vilna, var Vejen saaledes betegnet af døde Mennesker og døde Heste, at ingen kunde fare vild. Imellem disse Lig luskede Ulvene omkring. Og Kosakker kom drivende med Flokke af de elendige Flygtninge, som de havde indfanget og førte Øst paa. „Hvilket Syn!“ udbryder Arndt i sine Erindringer; „pjaltede, blaafrosne, ulykkelige Hestekødædere, der næsten ikke lignede Mennesker mere. For vore Øjne døde somme af dem i Landsbyer og foran Posthusene; syge laa paa Slæder i Straa oven paa hinanden; døde en, kastede man ham ud i Sneen. Ligene laa langs Vejene som andre Aadsler, udækkede og ubegravede.“ Tættere og tættere laa Ligene, jo længere de kom frem. I selve Vilna havde man taget fat paa at samle de døde sammen. Hele Stabler af stivfrosne Lig laa og ventede paa at blive begravede eller paa anden Maade bortskaffede. Men at faa alle med, var ikke at tænke paa. Steins og Arndts Slæde var sat ind i et Skur ved den Müllerske Gæstgivergaard i Tyskegaden. Og det viste sig, at den stod

oven paa „en i sin fulde Mundering under Skarn og Halm nedtrampet Franskmand.“

Fra Vilna opsøgte Stein Zaren i Hovedkvarteret, forsynedes med en Fuldmagt til at optræde i Zarens Navn, og rejste saa videre ad Königsberg til, stadig ledsaget af Arndt som Sekretær.

Den 19. Januar indtraf de i den preussiske Grænseby Gumbinnen, hvor de modtoges med hjertelig Velkomst hos Regeringspræsident v. Schön, en af Steins Venner og Medarbejdere fra tidligere Dages politiske Virksomhed. Under Opholdet her, som varede et Døgn, forefaldt interessante Samtaler mellem de to fremragende Statsmænd, blandt andet om de franske Flygtningers Gennemmarsch — eller Gennemhinken — som man her i Gumbinnen ret havde haft Lejlighed til at iagttage. De franske Tropper var i en saadan Tilstand, fortalte v. Schön, at et Par hundrede raske og vel beredne Husarer let havde kunnet fange dem eller hugge dem ned. Eller om en preussisk Øvrighedsperson havde ladet blæse Allarm og givet Signalet: Slaa ned! da var Folket i en saadan Stemning, at det uden al Tvivl havde adlydt, og ikke een af disse Tusinder af Generaler og Officerer vilde være sluppet levende over Weichselen.

Men — faldt Stein her ind — hvorfor gav *De* da ikke Signalet?

Schön svarede ganske rolig: *De* havde heller ikke gjort det, hvor vred De end undertiden kan blive.

Jo, raabte Stein, jeg tror, jeg havde ladet blæse!

Det var især Officererne og Underofficererne, Stein tænkte paa. At lade disse Napoleons øvede og prøvede Befalingsmænd slippe tilbage til Frankrig i et Tal af flere tusinde, var det samme som at sætte ham i Stand til at faa sin Hær i en Fart bragt paa Benene igen. Og det fandt Stein dog *for* godmodigt.

Inden vi lader Stein og Arndt bryde op fra Gumbinnen

til Kønigsberg, maa vi gøre Rede for en meget vigtig Begivenhed, der imidlertid var foregaaet, og ved hvilken General Yorck var den resolut handlende Hovedperson.

Een og tyvende Kapitel

GENERAL YORCK

Yorckerne var af gammel engelsk Adel, men saadanne, som „ikke havde andet end deres Kaarde“ og maatte ud i Verden og tjene Brødet med den. En eller anden af dem var blevet preussisk Officer og med Faneeden Preusser i Liv og Død. Fra ham nedstammede da Hans David Ludvig Yorck, født i Pommern 1759 og opvokset i østpreussiske Garnisonsbyer, Fændrik fra sit 16. og Løjtnant fra sit 18. Aar.

Under den ulykkelige Krig 1806 havde Yorck udmærket sig som Fører for et Jægerregiment, idet han med dette Regiment, som han i Fredstid med haard Haand havde ekserceret op og uddannet til Felttjeneste, manøvrerede snildt og sikkert som Bagdækning for General Blüchers Korps.

Yorck gik med Blücher ind i Lübeck og blev her, under Stormen, taget til Fange, saaret og med Kaarden i Haand. Løsladt paa Æresord begav han sig til sit Hjem, fuld af Harme og Bitterhed over de preussiske Vaabens Vanære og over at skulle sidde med Hænderne i Skødet. Da han kom hjem, kendte hans Kone og Børn ham ikke. Men en Kanariefugl, de havde, fløj op inde i sit Bur, som af Glæde, og faldt i det samme død om. — Mod Mennesker, selv mod sine nærmeste, havde Yorck

altid været haard og barsk, men Kanariefuglen havde han plejet med Ømhed, da han var hjemme.

Efter Freden i Tilsit blev Yorck af Rang Generalmajor og af Virksomhed Generalinspektør for de lette Tropper i hele Preussen. Det var en Slags militær Over-Skolemester-Bestilling, hvortil Yorck fortrinligt egnede sig ved sin Intelligens, sin Iver og ikke mindst ved sin Strenghed. Yorcks Betydning ved Reorganisationen af den preussiske Hær var den, at han forstod ligesom at inspirere Felttjenesteøvelserne og bringe dem i tidssvarende Stil.

Yorck var iøvrigt — især fra først af — ikke begejstret for de scharnhorstske Reformplaner. Han var nu overhovedet ikke den Mand, der lod sig begejstre — for andet end at gøre sin Pligt. Men han var absolut imod Hærens Demokratisering. Han holdt paa, at Adelens Sønner burde beholde deres Forret til Officersstillingerne; thi hos dem kunde man bedst forudsætte de Egenskaber, det kom an paa: Evne til at befale, personligt Mod, Ærens Sædvane. Fandtes der en borgerlig, som særlig egnede sig, da kom han nok frem. Det havde man set saa mange Eksempler paa. Men Yorck ironiserede over dem, der i ængstelig demokratisk Optagethed vejrede et Geni under enhver Bondekofte, og som, fordi Pave Sikstus d. 5. som Dreng havde været Svinehyrde, tog sig saa omhyggeligt af ethvert saadant Subjekt af Frygt for, at en eller anden guddommelig Svinehyrde skulde forblive upaaagtet og gaa tabt for Menneskeheden.

Trods Modsætningerne i denne som i andre Henseender — Yorck kunde saaledes aldeles ikke dele Sværmeriet for Tysklands Enhed; han var Preusser og intet andet — trods alt lærte han at sætte Scharnhorst højt. Dennes Stilling som en Slags Krigsminister førte til adskillig Berøring imellem de to, især efter at Yorck i 1811 var bleven udnævnt til Militærguvernør over Provinserne Øst- og Vestpreussen, en højt betroet Stilling, der i Krigstilfælde kunde medføre, at en Slags diktatorisk Myndig-

hed maatte lægges i hans Hænder. Der udviklede sig mellem Scharnhorst og Yorck et gensidigt Tillids- og Ærbødighedsforhold, som satte sin Frugt, da — som vi har hørt — Scharnhorst i 1812 foranledigede Yorcks Ansættelse som General Grawerts Medkommanderende over det preussiske Hjælpekorps, der rykkede med Napoleon ind i Rusland.

Denne Ansættelse i en halvvejs underordnet Stilling var egentlig det modsatte af et Avancement; men der bødedes derpaa, idet Yorck fik Titel af Generalløjtnant. Og iøvrigt varede det, som før meddelt, ikke længe, inden Yorck rykkede op som Korpsets Øverstkommanderende.

General Yorck var paa den Tid 53 Aar gammel. Hans Udseende beskriver Arndt, der saa ham nogle Maaneder efter, i følgende Ord: „Mærkværdig paafaldende var General Yorck mig og enhver, der saa ham første Gang: en stiv, besluttet Skikkelse, en bred, hvælvet Pande fuld af Mod og Forstand, om Munden et haardt sarkastisk Smil. Han saa ud skarp som hakket Jærn; har ogsaa sidenhen godt nok vist sig saadan mod de Vælske i mange Slag.“

„Skarp som hakket Jærn“ var nu Yorck for det første i sit Forhold til den franske Marschal Macdonald, i hvis Armékorps (det 10.) den preussiske Hærstyrke var blevet indlemmet som en særlig Division. Marschal Macdonald var en Mand, der forstod at vinde Folk ved sit elskværdige Væsen; men mod Yorcks tilknappede stive Høflighed formaaede han intet. Yorck sørgede for, at der ikke opstod noget som helst hjerteligt Forhold mellem de preussiske Officerer og Soldater og deres franske medkæmpende. Men paa den anden Side var det hans Mening, at de, for den preussiske Vaabenæres Skyld, maatte gøre deres militære Pligt til det yderste.

Det 10. Korps kom ikke med til Moskva, men laa under hele Felttoget og observerede Fæstningen Riga.

Der forefaldt flere alvorlige Skærmydsler med Russerne, som gjorde Udfald fra Fæstningen, og Yorck klarede Sagerne til den franske Overkommandos overordentlige Tilfredshed. Ved en enkelt Lejlighed valgte han endog ved en dristig Opstilling at sætte hele det preussiske Korps's Tilværelse paa Spil, frem for at udsætte en fransk Belejringspark, som befandt sig under Transport, for at falde i Russernes Hænder.

Preusserne gjorde deres Pligt. Men ingen fik dem til at raabe „Vive l'empereur!“ — „leve Kejseren!“ — saaledes som man var vant til at høre fra Rhinforbunds-Tropperne. Og Yorck vedblev at være Overkommandoen fordægtig, saa at der sattes Kræfter i Gang for at faa Kongen til at fjerne ham fra Befalingen over Korpset.

I Anledning af disse Affærer havde Yorck i Begyndelsen af December sendt en Officer til den preussiske Gesandt ved Napoleons diplomatiske Hovedkvarter i Vilna. Denne Officer kom d. 8. December tilbage med Efterretninger, som medførte, at nu kunde det være General Yorck temmelig ligegyldigt, om Napoleon og Macdonald var fornøjede med ham eller ikke. Officeren havde nemlig i Vilna været Øjenvidne til de sørgelige Hærresters Indmarch Øst fra, og havde faaet absolut Vished om, at hele Hæren var i Opløsning.

Nu følte General Yorck sig stillet overfor en stor Afgørelse. Ved Omstændighedernes Magt var han kommet til at staa saaledes, at han kunde kaste et afgørende Lod i den verdenshistoriske Vægtskaal. Det stod ham nemlig klart, at ikke blot var den franske Hær opløst, men ogsaa den russiske Stridsmagt maatte være — og var i Virkeligheden — til det yderste svækket ved den anstrengte Forfølgelse af Fjenden gennem de for Husly og Fødemidler blottede Egne og i den skrækkelige Vinterkulde. Yorcks Korps, som var i Behold og fuldstændig kampdygtigt, fik derved en militær Betydning, der slet ikke stod i Forhold til dets forholdsvis ringe Størrelse.

Yorck

Korpset talte paa det Tidspunkt 17,500 Mand og havde 3200 Heste. Men naar Resterne af den franske Hær sluttede sig omkring denne friske Styrke som Kærne, vilde det have været en let Sag at tage det op med de forfølgende Russere, og — om ikke standse dem ved Njæmen, Grænsefloden ind mod Preussen, saa dog i det mindste holde Weichsellinien. Napoleon forsømte da heller ikke i sin Nød at vende Blikket den Vej. Han søgte at vinde Yorck ved at udnævne ham til Officer af Æreslegionen med en Dotation af 20,000 Francs i aarlig Rente, og han lod endvidere forstaa, at han tænkte paa at udnævne Yorck til Marschal af Frankrig og give ham et Armékorps at føre. Alt dette skulde hjælpe til at holde ham fast i Alliancen nu i det kritiske Øjeblik.

Men fra russisk Side var man lige saa interesseret i at faa Yorck til at skifte Parti, især da det var Zarens Vilje, at Krigen skulde føres ud over den preussiske Grænse og blive en europæisk Befrielseskrig. Lige siden der begyndte at gaa Rygter om Napoleons Tilbagetog, havde den russiske Kommandant i Riga hemmelig plejet Underhandlinger med Yorck og lokket ham — ikke med Udsigter til personlig Fordel, men derimod med Løfter fra Zaren om, at Preussen skulde faa sine tabte Provinser tilbage. Yorck havde da heller ikke afvist disse russiske Tilnærmelser; men ligesom han fra Felten var berømt for sine fortrinlige „henholdende" Fægtninger, saaledes vidste han ogsaa her paa det diplomatiske Omraade at holde Forhandlingen hen og vinde Tid, til han kunde faa Svar fra Berlin, hvorhen han havde sendt en betroet Adjudant med Anmodning om Instruktioner.

Imidlertid holdt Yorck fast ved sit Forhold til den franske Overkommando og drog d. 18. December afsted med Macdonald hen imod Njæmen, hvor denne agtede at tage en Stilling og standse de forfølgende Russere. Foran marcherede Macdonald selv med 5000 Rhinforbundstropper og Polakker og desuden 5000 Mand af det preus-

siske Korps, førte af General Massenbach. Bagefter kom Yorck med den preussiske Hovedstyrke. Det var en besværlig March, og Russerne var haardt efter dem. Dog lykkedes det Marschallen at trænge frem til Tilsit ved Njæmen; han besatte denne By og dens Omegn og ventede med Længsel paa, at Yorck ogsaa skulde komme dér. Men Yorck var, efter tidligere Ordre, marcheret til den lille By Tauroggen. Marschallens forandrede Ordre om at marchere lige paa Tilsit, var ikke kommet ham i Hænde; thi Kosakkerne indfangede alle udsendte Ordonnantser.

Da Yorck var naaet til Tauroggen paa den aftalte Tid, men ikke havde fundet Marschallens Styrke dér og altsaa skulde se at komme videre ad Tilsit til, — ja saa fandt han, at den russiske General Diebitsch med sit Korps havde skudt sig ind imellem ham og Tilsit, spærrende ham Vejen. Og bagfra trængtes han af et andet russisk Korps.

Yorck var altsaa omringet, indesluttet. Og han havde, sandt at sige, ikke anstrengt sig særlig stærkt for at undgaa denne Skæbne.

Een Ting kunde han blot have ønsket: at det havde været en afgjort Overmagt, der omringede ham, saa han havde været ligefrem nødsaget til at kapitulere. I saa Fald havde Knuden løst sig for ham af sig selv.

Men om en saadan Nødvendighed kunde der i Virkeligheden ikke være Tale. Yorck kunde særdeles godt slaa sig igennem og forene sig med Macdonald i Tilsit.

Og saa blev da Spørgsmaalet, om han *skulde* gøre det.

Blod vilde det jo koste. Og med det Blod vilde da Fortsættelsen af den franske Alliance være beseglet.

Her stod Yorck overfor det, der var ham umuligt. Saa maatte han i hvert Fald have haft en klar og bestemt Tilkendegivelse fra Berlin, fra Kongen, om at Alliancen *skulde* fastholdes. Og det var det, han ikke havde kunnet faa.

Hos General Diebitsch, der iøvrigt selv var Preusser af Fødsel, befandt sig to ansete preussiske Officerer af dem, der ved Krigens Udbrud havde foretrukket at gaa i russisk Tjeneste, Clausewitz og Dohna. De kom nu til Yorck i Tauroggen og foreslog ham paa General Diebitsch's Vegne, at han, dersom han ikke vilde ligefrem gaa over til Russerne, skulde erklære sig neutral, i hvilket Tilfælde de vilde give ham fri March til et bestemt Omraade i Østpreussen, hvor hans Korps da skulde forholde sig roligt, indtil Kongens Afgørelse forelaa.

„Oberst Röder!“ sagde Yorck til sin Generalstabschef, „sig De mig nu Deres pligtmæssige Mening.“

„Hr. General!“ svarede Röder; „for Staten, for Fædrelandet kan intet være mere heldbringende, end at De afslutter denne Konvention med Russerne. Men for Dem personlig betyder det, at De sætter alt paa Spil, og derfor maa De selv tage Deres Beslutning.“

„Nu vel! I har mig!“ sagde Yorck og rakte Clausewitz Haanden. „Sig til General Diebitsch, at vi imorgen tidlig vil tale sammen i Møllen ved Poscherun, og at jeg nu er fast besluttet paa at skille mig fra Franskmændene og deres Sag. Men jeg vil ikke gøre det halvvejs; jeg vil ogsaa skaffe jer Massenbach.“

Iblandt Yorcks Officerer blev der stor Jubel. „Ja, I har godt ved at snakke,“ sagde Yorck til en af dem; men jeg gamle — for mig vakler Hovedet paa Skuldrene.“

Alle Officererne blev sammenkaldt, og Yorck stillede det frit for enhver at følge eller trække sig tilbage. Ingen trak sig tilbage. Og Yorck sluttede Sammenkomsten med de Ord: Maatte da under guddommelig Bistand vort Befrielsesværk være begyndt og blive fuldtendt!“

Næste Morgen, d. 30. December afsluttedes og undertegnedes da Konventionen i Tauroggen, ifølge hvilken det preussiske Korps marcherede hen til et Distrikt i Østpreussen, der skulde betragtes som neutralt.

Ogsaa til General Massenbach var der blevet sendt

Bud, og han marcherede fra Tilsit med sit Mandskab og sluttede sig til Yorck. Macdonald sad ved Frokostbordet Nytaarsaftensdag, da han fik Meddelelse om denne Afmarch, og han lod straks blæse til Opbrud og drog ad Königsberg og Danzig til med de 5000 Mand, han havde tilbage i sit Korps. At standse Russerne ved Njæmen kunde der nu ikke mere være Tale om.

Yorck sendte straks Kongen Meddelelse om Konventionen i Tauroggen. Han skrev:

Konventionen lader Deres Majestæt fri Vilje i Deres Beslutninger; men den bevarer for Deres Majestæt et Troppekorps, hvilket giver den gamle eller en eventuel ny Alliance Værdi og gør, at Deres Majestæt ikke vil være undergivet Deres Allieredes Vilkaarlighed, saa at De skulde være nødt til at modtage Deres Staters Bevarelse eller Retablering som en Foræring.

Villig lægger jeg mit Hoved for Deres Majestæts Fødder, hvis jeg skulde have fejlet; jeg vilde dø med den glade Beroligelse, at jeg i det mindste ikke havde ladet det mangle paa at være tro Undersaat og sand Preusser . . .

General Yorck havde gjort, hvad han *maatte* gøre — for Kongens og Fædrelandets Skyld.

Men han havde gjort det uden Ordre, og han vidste, at Kongen ikke kunde fordrage den Slags selvstændig Optræden, selv om det, der blev gjort, i Virkeligheden svarede til hans eget inderste Ønske.

Og at Konventionen i Tauroggen skulde svare til Frederik Vilhelms hemmelige Ønske, kunde Yorck endda slet ikke berolige sig med. Thi han kendte Kongen tilstrækkeligt til at vide, at hvad han i en Situation som denne allermest ønskede, var at kunne holde det gaaende saa længe som muligt uden at tage en afgørende Bestemmelse. Men Yorck, som saa Faren ved denne Opsættelse, og som ejede den Beslutsomhed, Frederik Vilhelm manglede, havde her handlet i Kongens Sted og — saa at sige — paa Efterbevilling, idet han haabede, at naar først Stenen var bragt til at rulle, vilde Begiven-

hedernes Magt snart nøde Kongen til at gaa med og give sin Sanktion til det Brud med Napoleon, der i Tauroggen var indledet.

Vilde Kongen i dette betydningsfulde Øjeblik ikke gaa foran Nationen, saa maatte Nationen gaa foran Kongen og haabe paa, at han snart vilde komme efter.

Dette var Yorcks Politik. Og ligesom han i Tauroggen havde gjort det første Skridt paa denne Vej, saaledes gjorde han det næste, idet han d. 8. Januar 1813 uden videre rykkede mod Vest med sit Hærkorps og tog sit Hovedkvarter i Königsberg.

Det var ellers aftalt i Tauroggen, at hans Korps skulde blive i og omkring Tilsit. Men det lod sig nu ikke overholde. Yorck saa, at Russernes Forfølgelse af Franskmændene var nær ved at gaa i Staa ved Weichselen, og det saa næsten ud til, at Russerne begyndte at sætte sig fast i Østpreussen som i et erobret Land. Skulde dette blive Følgen af Konventionen i Tauroggen, da var denne blevet til en Fejl, ja en Forbrydelse fra Yorcks Side. Derfor, havde Yorck sagde A, maatte han ogsaa sige B, og han rykkede altsaa til Königsberg, indtog paa ny sin Stilling fra før Krigen som Generalguvernør over Provinsen, og begyndte straks at forhandle med de lokale Myndigheder om Midler til at komplettere og styrke hans Hærkorps.

To Dage efter, d. 10. Januar, kunde man læse i Bladene, at Kongen havde forkastet Konventionen i Tauroggen og udstedt en Kabinetsordre om, at Yorck skulde være afsat, og Kommandoen over Korpset overtages af General Kleist, der hidtil havde tjent under Yorck. Kleist skulde føre Korpset tilbage under den franske Alliance.

Kabinetsordren kom imidlertid ikke Yorck i Hænde, og han bekendtgjorde da i Königsberg, at saasom Avismeddelelser ikke var den Vej, ad hvilken preussiske Generaler fik deres Ordrer, agtede han at blive, frem-

deles som hidtil, i den Kommando, Kongen havde betroet ham.

Saaledes gik Yorck dette Skridt videre paa sin Vej, stadig byggende paa, at Kongen vilde ende med at anerkende hans Daad. Men som Uge gik efter Uge, blev denne svævende Situation mere og mere trykkende for ham. Ofte var Yorck dybt nedbøjet; men hans Vilje blev altid fast. Og han anvendte nu foreløbig Tiden til, ved Provinsen Østpreussens imødekommende Bistand at faa sit Hærkorps godt paa Fode, baade i Henseende til Mandskab og Udrustning.

To og tyvende Kapitel

ØSTPREUSSEN GAAR FORAN

Vi forlod Friherre Stein i den preussiske Grænsestad Gumbinnen, hvor han — undervejs til Königsberg — for et Døgn var taget ind hos sin Ven Regeringspræsident Schön. Stein viste Schön den Fuldmagt, han havde faaet af Zar Aleksander, og som bemyndigede ham til i Zarens Navn at tage Styret i Provinserne Øst- og Vestpreussen og bringe deres Krigs- og Pengemidler i Virksomhed „til Understøttelse for Zarens Foretagender mod de franske Hære“. Han skulde altsaa regere dette Stykke af det preussiske Monarki for den russiske Zar. Dog, under den Forudsætning, at den preussiske Konge snart indgik Alliance med Rusland, skulde Steins Regering kun være ganske foreløbig.

Schön rystede paa Hovedet over denne foreløbige

Russiskhed, der skulde bringes over preussiske Provinser, og han fraraadede Stein at offentliggøre Fuldmagten.

Endnu stærkere Betænkeligheder mødte Stein hos formaaende Mænd i Königsberg, da han ankom dér d. 22. Januar og — opsat paa igen en Gang at komme til ikke blot at give Raad og øve Indflydelse, men handle og befale — begyndte at træffe Foranstaltninger „i Kraft af den ham meddelte Fuldmagt." Han fandt det særdeles praktisk at lade alt gaa saaledes i Zarens Navn, da man dog ikke kunde faa Autorisation af nogen Ting fra Berlin. Og Zaren kom jo ikke som Erobrer, men som Tysklands Befrier. Dersom de tyske Fyrster, deriblandt Frederik Vilhelm, ikke selv vilde gøre deres Pligt og gaa foran i Befrielseskampen, saa fik de tage Skade for Hjemgæld. Nu var Tysklands Time der, nu maatte der handles og handles hurtigt. Og dertil satte hans russiske Fuldmagt ham i Stand.

Saa ophævede Stein med et Pennestrøg Havnespærringen mod England og fik Borgerne til som Vederlag for dette Gode at udbetale ham 300000 Thaler, der blev brugt til den ny Udrustning af Yorcks Hærkorps.

Endvidere forlangte Stein Stænderne sammenkaldt for at vedtage Bestemmelser om, hvorledes Folket kunde bringes under Vaaben. Overpræsident Auerswald gik ind paa denne Sammenkaldelse, men hævdede dog, at, eftersom alene Kongen havde Magt til at sammenkalde Stænderne, skulde dette ikke være nogen egentlig Landdag, men kun en Forsamling af Deputerede. Dette kunde for saa vidt være Stein ligemeget, blot Forsamlingen traadte i Virksomhed. Men hvem skulde føre Forsædet ved Aabningen af en saadan Forsamling, sammenkaldt paa Forlangende af den russiske Kejsers Befuldmægtigede? Overpræsidenten havde Betænkelighed, ligesaa de andre høje Embedsmænd, ogsaa Yorck, Generalguvernøren. Yorck var en af dem, der allermest nærede Mistro til den russiske „Foreløbighed". Han, som de andre Em-

bedsmænd, følte mere som Preusser end som Tysker og kunde ikke saa let som Stein sætte det hohenzollernske Dynastis Interesser i anden Række. Det var i det hele taget Yorck meget om at gøre, at ikke den Politik, han i Tauroggen havde indledet, skulde blive sammenblandet med den Steinske Politik.

To haarde Stene maler ikke godt sammen. Og den voksende Misstemning førte til et Sammenstød mellem Stein og Yorck.

„De maa aabne Landdagen," siger Friherren til Generalen under en Samtale d. 4. Februar, Dagen før Landdagen skal træde sammen.

„Jeg maa ikke og vil ikke. Det er Dem, der har faaet den Forsamling bragt i Stand. Nu maa De se, hvad De faar ud af det."

„De *maa*, siger jeg, eller ogsaa har De med Deres Konvention i Tauroggen begyndt paa noget, som De ikke kan og vil gennemføre."

Da staar Yorck forbitret op og gaar mod Døren.

Stein raaber noget efter ham — noget om at han i fornødent Fald vil bruge Vaabenmagt.

„Kom kun an!" svarer Yorck henne fra Døren. „Jeg lader da slaa Generalmarch, og De skal faa at se, hvordan det da gaar Dem og Deres Russere."

Yorck kom efter denne Samtale op til Schön, som for Tiden opholdt sig i Königsberg, og beklagede for ham sin Vanskæbne, at han nu skulde have sit begyndte Foretagende fordærvet ved Steins Ufornuft. Han talte om, at der for ham ikke var andet at gøre end at se at slippe bort til England.

Men nu gik Schön til Stein og talte alvorligt med ham og henstillede til ham for den gode Sags Skyld at — rejse sin Vej.

Og Stein viste atter her, at Sagen var ham alt og Personen intet ved Siden af den. Han overvandt tappert sig selv og satte paa Stedet Punktum for sin Virksomhed i

Königsberg ved en Skrivelse til Formanden for Landdagens staaende Udvalg, hvori han bad denne lede Forhandlingerne og forelægge de fremkomne Forslag for de ordentlige Myndigheder.

Derefter rejste Stein til Zarens Hovedkvarter i Polen for hos ham at genoptage sin Gerning som Raadgiver i de tyske Anliggender.

Imidlertid var Stænderforsamlingen blevet aabnet i Königsberg d. 5. Februar og havde valgt Grev Aleksander Dohna til Formand. Forsamlingens Opgave var jo at træffe Bestemmelse om at bevilge Pengemidler til en Væbning af Folket. Den begyndte derfor med at vælge en Deputation, som skulde gaa til General Yorck og opfordre ham til, i sin Egenskab af Provinsens Militærguvernør, at meddele Stænderne „ved en skriftlig Opsats", hvad han mente, der skulde gøres.

Deputationen begav sig til Yorcks Bolig. Her kom altsaa Byernes og Landets Repræsentanter til ham med Tillidserklæring og Tilslutning og Tilbud om Samvirken — til ham, som faktisk var afsat, og over hvem Kongens „højeste Uvilje" offentlig var udtalt. Blandt Deputationen var Stænderforsamlingens Formand, den tidligere Minister Grev Dohna; der var den første Borgmester i Königsberg, Heidemann; der var den største og mest ansete Godsejer i hele Provinsen, Grev Lehndorf. Det var for Yorck en Oprejsningens Time. Havde han begyndt at blive ked af det hele, saa fandt han nu hele sin Spændkraft igen. Han ledsagede personlig Deputationen tilbage til Forsamlingen, tog Ordet her og udtalte — ifølge Forhandlingsprotokollen — at han traadte i Forsamlingens Midte som Provinsens Generalguvernør og som Kongens mest trofaste Undersaat for at lægge Beslag paa dens Troskab og Hengivenhed for Konge og Fædreland, opfordre den til paa det kraftigste at understøtte hans Forslag til Landets Bevæbning og til Hærens Forstærkning. Da Forbindelsen med Kongen var hæmmet, kunde

han kun handle efter Omstændighederne; men i Kraft af den ham som Generalguvernør tildelte Autoritet vilde han, som hidtil, saa og fremdeles, handle i Hans Majestæts Navn med al Troskab og Hengivenhed og med fuld Ansvarlighed for alle sine Skridt. Sine Planer og Forslag kunde han ikke i det enkelte forelægge den hele store Forsamling; det var hans Ønske, at der maatte blive nedsat et Udvalg til at høre hans Forslag, tilføje sine Bemærkninger og derefter foredrage dem, saaledes gennemdrøftede, for Stænderforsamlingen. Derefter talte han i korte, mægtige Træk om det, det nu gjaldt, om den Fornedrelse, Preussen havde baaret, om Fædrelandets Haab. „Jeg haaber," saaledes sluttede han „at slaa Franskmændene hvor jeg finder dem; jeg regner herved paa alles kraftige Deltagelse; er Overmagten for stor, nu, saa vil vi vide at dø ærefuldt." Da udbrød Forsamlingen i lydelige, begejstrede Tilraab, og da Yorck gik mod Døren, lød der et jublende „Yorck leve!" Han vendte sig og bød Tavshed med alvorlig Stemme: „Dette først paa Slagmarken, om jeg maa bede!" Dermed gik han.

Udvalget blev paa Stedet nedsat og gik til Forhandling med Yorck i hans Bolig. Yorck havde liggende parat et Udkast til en Forordning om Oprettelsen af et Landeværn og en Landstorm for denne Provins. Det var Grev Aleksander Dohna, der havde udformet det efter et Udkast af Clausewitz, og det var — med enkelte mindre Ændringer — blevet godkendt af Stein, og nu ogsaa af Yorck.

Udvalget tilføjede nogle Enkeltheder, og to Dage efter, d. 7. Februar, forelagde Grev Dohna for Stænderforsamlingen og fik eenstemmig vedtaget Forordningen om Landeværn og Landstorm.

Landeværnet var beregnet paa at supplere Hæren. Enhver Mand mellem 18 og 45 Aar kunde tages til Landeværnet, uden Hensyn til Stand, kun Gejstlige og Lærere undtagne. Foreløbig skulde der snarest mulig

rejses 30000 Landeværnsmænd, saaledes at man først lod Frivillige melde sig, og derefter udtog det manglende Antal ved Lodtrækning mellem de pligtige. Uniformen skulde være ganske simpel og Uddannelsen kun sigte paa det nødtørftigste. Vaaben og Ammunition skulde bekostes af Provinsen, Kommunen skulde forsyne Landeværnsmanden med Mundering, Hue og Kappe; Underbeklædningen skulde han selv sørge for, eller, hvis han var fattig, da Kommunen.

Landeværnet skulde kun bestaa af Infanteri; det blev delt i Kompagnier, Batailloner og Brigader efter Mandskabets Hjemsteder.

Landeværnet skulde selv vælge sine Officerer, dog med Undtagelse af Brigadekommandørerne.

Ved Siden af Landeværnet oprettedes Landstormen, der kun skulde træde sammen, naar Fjenden kom i den paagældende Egn, og da bevæbne sig med Jagtbøsser, Spyd, Leer, Økser og hvad der kunde bruges. Til Landstormen hørte enhver vaabenfør Mand indtil det 60. Aar.

Stænderforsamlingen nedsatte et Udvalg paa 7 Medlemmer med udstrakt Fuldmagt, som skulde sørge for Gennemførelsen af det saaledes vedtagne.

Desuden autoriseredes Oprettelsen af et frivilligt Rytterregiment paa 1000 Mand, der hver for sig selv anskaffede Hest og Udrustning.

Alt dette var blevet bestemt i Løbet af fire Dage.

Saa tilsidst vedtog Stænderforsamlingen en Adresse til Kongen, hvori de forsikrede ham om deres Troskab, og forklarede ham, at naar de havde samlet sig og udstedt Anordninger paa egen Haand, var det paa Grund af Omstændighederne, „der ikke tillod tilstrækkelig hurtigt at indhente Kongens Befalinger,“ og der havde ingen Tid været at spilde.

Man havde ellers, da man i Königsberg begyndte at skride til Handling, tilrettelagt sig den Teori, at Kongen i Berlin — eller Potsdam — ikke var fri. De franske

Besætninger i Magdeburg, Küstrin og Spandau — thi ogsaa Spandau var uden videre blevet besat af Franskmændene — dannede ligesom en Ring om hans Hovedstad og kunde bemægtige sig hans Person, hvad Øjeblik de vilde. Men i Slutningen af Januar var Kongen rejst fra Potsdam og havde forlagt Residensen til Breslau, idet han altsaa ligesom drog den igennem Polen fremrykkende russiske Kejser imøde.

Saa kunde Østpreusserne ikke længer hævde, at Kongen var under fransk Tvang; de maatte nøjes med den Undskyldning, at Sagen havde Hastværk. Og dermed gjorde de aldeles ikke Lykke hos Frederik Vilhelm. Han modtog i Breslau deres Adresse med megen Kølighed.

Men i Østpreussen var man nu engang, paavirket af Yorcks Eksempel, gaaet i Gang med at skride foran Kongen og lade ham om at komme efter. Dér var man klar over, at Øjeblikket var kommen, og at det hed: Nu eller aldrig! Da Værket med at rejse Landeværnet var sat i Gang, brød Yorck op fra Königsberg med sin Hærstyrke og marcherede Vest paa for at forene sig med den russiske General Wittgenstein og være parat til, naar den preussisk-russiske Alliance — forhaabentlig en af Dagene — var afsluttet, da at kæmpe Side om Side med Russerne.

Da Friherre Stein forlod Königsberg, havde han ladet sin Sekretær E. M. Arndt blive foreløbig tilbage, for at han ved Smaaskrifter, Sange og Bladartikler kunde slaa til Lyd for den gode Sag. Arndt udsendte da et Flyveskrift: „Hvad betyder Landeværn og Landstorm?“

Landeværn og Landstorm, hedder det i Skriftet, var det oprindelige hos Tyskerne, men blev i Tidens Løb fortrængt af de staaende Hære. Men det har nu vist sig, at disse ikke har kunnet staa sig mod Franskmændene. — Efter Arndts Mening skal Landeværn og Landstorm ikke

ophøre efter endt Krig. Han haaber, at der vil vaagne en Aand hos det tyske Folk „som hidfører Indretninger, der ikke er egentlig soldatiske, men som kan gøre Folket saa værnedygtigt og krigersk, at det for Fremtiden kan afskaffe maaske to Tredjedele af de staaende Hære og derved vælte en uendelig Byrde fra sine Skuldre."

Der er ingen Tvivl om, at hvad Arndt paa den Tid skriver om saadanne Ting, det skriver han efter Samraad med Stein og egentlig som hans Ordfører.

Arndt udsendte ogsaa fra Königsberg „Fem Viser for tyske Soldater." Deriblandt var hans berømte „Hvad er det tyske Fædreland" med sit Omkvæd „Ak nej, ak nej, mit Fædreland maa større være" — et Slagord, der undertiden er blevet opfattet som Udtryk for Erobringslyst, hvorimod Arndt jo kun har villet henvise til det i Forhold til Enkeltstaterne *større* tyske Fædreland.

Iøvrigt gjorde det Arndts tyske Hjerte mægtig godt, hvad han saa og oplevede her i Königsberg i disse Dage, da Befolkningen ilede til Vaaben. „Det var en Begejstring," skriver han i sine Erindringer, „i Byerne og paa Landet, paa Gaderne og i Markerne, paa Kathedrene og Prædikestolene og i Skolerne. I en koldere, fattigere Tid smiler man, naar man tænker tilbage; men det var altsammen den bittreste helligste Alvor ... Dér fremsagde de 16-17 aarige Ynglinge ved Afskeden fra Gymnasierne, naar de vilde ud at lære at tumle Hesten og lade Bøssen, oversatte Stykker af Tyrtæus's Hymner, lyriske Stykker af Klopstocks „Hermannsslag", og dér stod Oldinge, Fædre og Mødre ved Siden af med foldede Hænder og bad stille om Sejr og Velsignelse."

„Jeg vil," skriver Arndt et andet Sted, „aldrig glemme denne den tyske Friheds Morgenrøde med dens Sang og Klang, med dens høje Sving og stærke Brydning, denne saa lysende Opgang af nyt, ungt Liv."

En Del Uro og Ængstelse blandede sig i Stemningen. Det kunde ikke være andet; thi, som Grev Dohna havde

udtalt det i en Tale til Stænderne, „dersom det ikke lykkes for os, hvad vi har begyndt paa, da mister vi ikke blot alt hvad vi har, men er, sammen med alle dem, der staar os nær, fordrevne og forfulgte; det maa vi gøre os klart. Men Gud er med os." Ængstelsen fik aldrig Overhaand. Et roligt og stolt Mod besjælede Folket i Østpreussen ved Bevidstheden om at være forrest i Opmarchen til Tysklands Frihedskamp.

General Yorck var, som vi hørte, rykket ud med sit Korps. Franskmændene var gaaet tilbage fra Weichsel til Oder — fraregnet Besætningen i Danzig — og trængtes nu ogsaa derfra tilbage mod Elben. Snart strejfede Kosakpatrouillerne lige til Berlins Porte, og d. 11. Marts holdt den russiske General Wittgenstein sit Indtog i Hovedstaden. Den 17. Marts fulgte Yorck efter i Spidsen for sit Korps. Berlinerne hilste ham med Begejstring. Men Yorck red frem „som et Billede paa stolt Strenghed og Kulde", siger et Øjenvidne. Han red foran sine Tropper siger en anden „uden at se til højre eller venstre paa den jublende Mængde."

Lige før dette Indtog havde Kongen endelig givet Yorck Oprejsning. En kongelig Armébefaling, som efter Kongens Ordre blev oplæst for Fronten af Yorcks Korps, udtalte, at Kongen havde gennem en Undersøgelse overbevist sig om, at General Yorck med Hensyn til Konventionen i Tauroggen var ganske dadelfri i enhver Henseende, at Kongen paa ny stadfæstede ham i Kommandoen af det ham undergivne Armékorps, samt at Kongen bevidnede ham sin „allerhøjeste Tilfredshed og ubetingede Tillid."

Dette betød, at Frederik Vilhelm endelig havde indset, at den Bevægelse, Yorck havde indledet, ikke lod sig standse, og at han derfor var nødt til at gaa med.

Men inderst i hans Hjerte vedblev der at sidde en Braad. Naar noget gik galt i den Krig, som nu udbrød,

kunde han lejlighedsvis give ondt af sig overfor Yorck og sige: Ja, De har jo selv villet det saaledes!

Tre og tyvende Kapitel

KONGEN KALDER TIL VAABEN

Som før fortalt, havde Kong Frederik Vilhelm sidst i Januar 1813 forlagt sin Residens fra Potsdam til Breslau. Han vilde dog ikke udsætte sig for at blive taget i Forvaring af Franskmændene og holdt som Gidsel.

Det gik jo desuden heller ikke an, at man rundt om i hans Provinser, efter Østpreussens Eksempel, dekreterede, at Kongen ikke var fri, og at man derfor paa egen Haand maatte tage Parti og væbne sig.

Det blev mere og mere nødvendigt, at Kongemagten optraadte aktivt, dersom den ikke skulde blive skudt helt til Side. Hvis ikke Kongen kaldte til Vaaben, vilde andre gøre det, og det blev da muligvis ikke blot uden, men ogsaa mod Kongen.

Neppe var da Frederik Vilhelm kommen til Breslau, før han d. 28. Januar nedsatte en Kommission, der hurtigst mulig skulde se at stampe Soldater op af Jorden. Scharnhorst blev Hovedmanden i denne Kommission.

35000 Mand var alt, hvad man havde at begynde med. Men saa var der en Reserve paa 70000 Mand, de saakaldte „Krympere“, der alle havde ligget inde en Tid som Soldater, og nu kunde kaldes til Fanerne. Man havde ogsaa sørget for at have en Fortegnelse over brugelige Militærheste, som kunde indkaldes med Øjebliks Varsel. Over 100000 Geværer og 400 Kanoner var anskaffede.

Dette var altsaa Reservemandskabet. Men Scharnhorst sørgede for at faa et nyt Element ind i Hæren, bestaaende af de dannede Klassers Ungdom, hvorfra han da tillige haabede at kunne efterhaanden rekrutere Officerskorpset.

Saa udstedte da Kongen en Forordning af 3. Februar, hvori erklæredes, at Fædrelandet var i Fare, men at Staten manglede Pengemidler til den saa paatrængende nødvendige Forøgelse af Hæren. Derfor opfordredes alle unge Mænd i Alderen 17-24 Aar, som ikke var militærpligtige, men i Stand til at klæde og udruste sig paa egen Bekostning, til at træde ind i Hæren som frivillige Jægere, til Fods eller til Hest. Medlemmerne af de frivillige Jægerkorps skulde have en særlig Uniform og nyde forskellige Begunstigelser med Hensyn til Tjenesten.

Den kongelige Forordning tilføjede, at Tapperhed i Krigen vilde ogsaa efter Krigen give Adgang til Forfremmelse i Statstjenesten, men at de, der ikke gik med i Krigen, vilde være udelukkede fra al offentlig Ansættelse, Værdighed og Udmærkelse.

Denne kongelige Forordning med sit stærke Kald til Vaaben blev bekendt omkring i Landet samtidig med Efterretningen om Østpreussens Rejsning og Væbning. Saa meget stærkere slog den an.

Paa selve Forordningens Udstedelsesdag d. 3. Februar, stod Professor Henrik Steffens frem i Universitetets Aula i Breslau og opfordrede Studenterne til at følge Kongens Kald. Selv vilde han gaa frivillig med. „Steffens“, tilraabte Scharnhorst ham næste Dag „jeg ønsker Dem tillykke. De véd ikke, hvad De har gjort.“

Scharnhorst var nemlig i de Dage optaget af at faa Kongen til at tro paa Sagen. Nogle faa Dage efter stod han med Kongen ved Vinduet oppe paa Slottet, da en lang Vognrække rasler forbi. Scharnhorst aabner Vinduet; det er 80 Lægtevogne med berlinske Frivillige. „Tror nu Deres Majestæt, at det nytter noget?“ spørger

Generalen. Kongen svarer ikke, men Taarer triller ham ned ad Kinden ved Synet af det unge begejstrede Mandskab.

Nogle Dage senere red Kongen, ledsaget af en Adjudant, ind paa et Torv i Breslau, hvor en Infanteribataillon var opstillet til Mønstring. Kongen faar her Øje paa en Flok tilvandrende Studenter, der er standset for at se paa Mønstringen. Han rider hen til dem. De kender ham, raaber „Leve Kongen!" og stiller sig op i en Halvkreds med blottede Hoveder. Kongen holder sin Hest an og spørger kort: Berlin?

Halle, Halle, Deres Majestæt! svarer Studenterne.

Da opklaredes Kongens Ansigt. Halle var en af hans tabte Stæder. Halle havde været preussisk, men hørte siden Tilsitfreden til Kongeriget Westfalen.

Hvad vil De da her i Breslau? spørger Kongen.

Slutte os til Deres Majestæts Frivillige! —

Ikke blot Studenter, men ogsaa de større Disciple fra Gymnasierne gik frivillig med. Saaledes fra Gymnasiet „Graa Kloster" i Berlin — hvor rigtignok ogsaa Jahn havde virket som Lærer — af øverste Klasse 43, af næstøverste 40, af tredjeøverste 34, af de andre Klasser 17, tilsammen 134 Gymnasiaster, hvoraf 9 faldt i Krigen.

Mange unge Handelsfolk og Haandværkere gik med. Saadanne, som ikke selv kunde bekoste Udrustningen, fik ofte velstaaende Folk dertil. I alt meldte sig alene i Berlin de 3 første Dage 9000 unge Mænd som Frivillige.

D. 18. Februar autoriserede Kongen Oprettelsen af et „kongelig preussisk Frikorps", som var beregnet paa at optage Frivillige fra hele Tyskland uden Hensyn til Stat. Friherre Adolf v. Lützow, som havde tjent under Schill, blev udnævnt til Kommandør for dette Korps og opslog sit Hovedkvarter i Breslau, i Gæstgivergaarden „det gyldne Scepters" tilrøgede Ølstue, hvor man kunde komme og melde sig til Optagelse.

De to første, der optoges i den Lützowske Friskare

var Jahn og Frederik Friesen. Noget senere meldte sig den 22aarige Theodor Körner, født i Dresden, men opholdende sig i Wien, hvor han havde gjort Lykke som Forfatter til flere Skuespil og forlovet sig med en vakker Skuespillerinde. Theodor Körner skriver 10. Marts fra Wien til sin Fader i Dresden:

— — — Tyskland staar op; den preussiske Ørn vækker i alle trofaste Hjerter ved sine kække Vingeslag det store Haab om en tysk eller i det mindste nordtysk Frihed ... Ja, kære Fader, jeg vil være Soldat, vil med Glæde bortkaste det lykkelige og sorgløse Liv, jeg her har vundet, for, om det skal være med mit Blod, at tilkæmpe mig et Fædreland ... En stor Tid kræver store Hjerter, og jeg føler Kraft i mig til at kunne være en Klippe i disse Folkebrændinger; jeg maa ud og stemme det modige Bryst imod Bølgestormen. —

Skal jeg i fejg Begejstring sidde og lire min Jubel bagefter mine sejrende Brødre? — Skal jeg skrive Komedier paa Narreteatret, naar jeg tiltror mig Mod og Kraft til at tale med paa Alvorens Teater? ... I Breslau er Samlingspladsen. Dér støder jeg til Preussens frie Sønner, som i skøn Begejstring har samlet sig om deres Konges Faner. Om det bliver til Fods eller til Hest, det er jeg endnu ikke klar over; det beror alene paa, hvor mange Penge jeg kan skaffe til Veje. Toni (Körners Forlovede) har ogsaa ved denne Lejlighed bevist mig sin store, ædle Sjæl. Hun græder vel; men det endte Felttog skal nok tørre hendes Taarer. — Moder skal tilgive mig den Smerte, jeg volder hende; hvem der elsker mig, skal ikke miskende mig, og Du vil finde mig Dig værdig.

Din *Theodor.*

Kort Tid efter skriver Theodor Körner fra Breslau til sin Ven Frederik Förster i Dresden:

Jeg har allerede ladet dig indføre i det Lützowske Jægerkorps's Stamruller ... Ingensteds i Verden finder du saadanne Svende samlede som i vor sorte Skare. Korpset tæller allerede omtrent 1000 Mand, en Wallensteinsk Lejr ... Vi er sammensneede fra alle Herrens Lande, det er sandt. Og det mangler heller ikke paa lystige Brødre, da alle Universiteter har leveret os deres flotteste Burscher; men Raahed og Gemenhed er banlyst ved vort Kalds hellige Alvor. Hovedhængere og Bedebrødre, som maaske en og anden gerne vilde gøre os til, vil vi ikke blive; dog vil Begejstringen for det ædleste Maal lære os ogsaa i de gladeste Stunder at holde den rette Maade ...

Hver anden Mand maa være fortabt; det er vi alle fattede paa. Det er jeg ogsaa, og derfor min Bekendelse: Af mine Venner er du og Falkenstein de, som jeg véd digter og tænker i min Aand. Vi tre vil altsaa slutte et Sangforbund; een af os vil jo vel sagtens blive tilbage, og den maa da sørge for at holde det oppe, som de andre har sunget, og saa synge frejdigt videre.

Vi mærker her, at Körner ikke har i Sinde at lægge Lyren til Side, fordi han har grebet Sværdet. Tværtimod, her har han fundet den rette Opgave for sin digteriske Evne: at mane til Kamp, at synge for til Striden. Her, som Prøve, et Vers af en Vise, beregnet paa at synges i et muntert Lag med Bægeret i Haand; thi, som Körner skrev til Förster, „Hovedhængere og Bedebrødre vil vi ikke blive“:

Folket staar op; Stormen bryder løs,
Hvem lægger end Hænderne fejgt i sit Skød?
Fy, Skam over dig i Kakkelovnskrogen
forædt og blødsøden, aldrig vaagen.
En æreløs Usling kalder jeg dig!
En tysk Pige kysser dig ej!
En tysk Vise fryder dig ej!
Og tysk Vin, den kvæger dig ej!
Kom, stød an!
Mand for Mand!
Hvem sit Værge svinge kan.

Her et Vers af en anden Sang, digtet for en alvorligere Lejiighed — til at gaa Slaget imøde med:

Nu med Gud! nu skal det være;
Fast forenede vi maa
Hjerterne til Altret bære
og vor Død imøde gaa.
Fædreland! for dig vi bløde,
som det er dit store Bud.
Vore Kære kan da arve,
hvad vort Blod har friet ud.
Voks! du Frihed i Tysklands Have!
Voks højt op over vore Grave!
Fædreland! hør den hellige Ed!

Endvidere maa nævnes, at Körner til Korpsets Ære forfattede Sangen om „Lützows vilde Jagt“, den, der — til Webers romantiske Melodi — siden blev saa populær, men som mere udtrykker, hvad Korpset havde Mod paa at blive, end hvad det egentlig i Virkeligheden blev. Thi, lad os sige det straks, Korpset kom ikke til at yde ret meget, — dels fordi man saa skævt til det paa højere Steder, og det altsaa ingen vigtige Opgaver fik betroet, dels ogsaa fordi Føreren mere var en brav Soldat end et Førertalent. Størst Betydning fik den Lützowske Friskare som Symbol. Her traadte det saa stemningsrigt frem, hvad de tyske Patrioter egentlig mente med Frihedskrigen. Og i saa Henseende kan det bemærkes, at Lützowerne fik Kvinder i Berlin til at sy sig et Banner med de tyske Farver: sort, rødt og gyldent, — ligesom ogsaa deres Uniformsfrakke var sort med røde Opslag og gule Knapper. Den Uniform fik de Lov at bære; men Banneret maatte stikkes til Side, — blev aldrig brugt som Felttegn, og ingen véd, hvor det er blevet af. Endnu mindre kunde der selvfølgelig være Tale om at føje de — ikke ganske faa — Lützowere, som, da der skulde aflægges Ed til den preussiske Konge, holdt paa, at man skulde sværge den kommende tyske Kejser Troskab og ingen anden.

Men vi staar i Fare for at foregribe Begivenhederne. Endnu var Afgørelsen om Krigen slet ikke kommen. Kongen og Hardenberg forhandlede med Rusland, men brød dog endnu ikke Alliancen med Frankrig, og Hoffet havde stadig den franske Gesandt St. Marsan hos sig i Breslau. Denne studsede jo noget ved alle disse militære Forberedelser, han var Vidne til: dels Reservens Indkaldelse, dels de Frivilliges Tilstrømning. Men Kongen og Hardenberg beroligede Gesandten. Jeg maa, sagde Kongen til ham, have en væbnet Magt omkring mig, siden de franske Tropper har trukket sig tilbage over

Oderen, og Russerne kan ventes her naarsomhelst. Jeg kunde ellers risikere, at Folket rejste sig paa egen Haand.

St. Marsan indberettede dette til Napoleon, som imidlertid ikke tog det for gode Vare, men sendte Befaling til den franske Overkommando i Preussen om med Magt at forhindre Tilgangen af Rekrutter til den preussiske Konges Hær. Hvilket var lettere sagt end gjort.

Saadanne Skridt fra Napoleons Side maatte jo drive Frederik Vilhelm stadig nærmere mod den russiske Alliance. Men endnu betænkte Kongen sig. Han havde jo i sin Tid i Tilsit gjort mistrøstige Erfaringer angaaende Lødigheden af en Alliance med Aleksander. Og han havde fremdeles en meget stor Respekt for Napoleons Dygtighed og Kraft, som meget godt endnu kunde gøre sig gældende mod det ved Krigen haardt svækkede Rusland. En Tid haabede Kongen paa at kunne faa Østerrig med til en væbnet Neutralitet midt imellem de to stridende Magter. Men heller ikke disse Forhandlinger førte til noget.

Saaledes var der gaaet 3 Uger efter den 3. Februar, da Kongen havde udsendt Kaldet til de Frivillige. Kaldet var blevet besvaret i ligefrem overraskende Grad, og Begejstringens Flamme luede højere og højere op. Men endnu vidste man ikke bestemt, hvad det hele blev til. Allerede begyndte man i de førende Patrioters Kredse at tale om Indsættelsen af en provisorisk Regering eller om en Paladsrevolution, der skulde sætte Kongens Broder, Prins Vilhelm, paa Tronen i hans Sted.

Da kom Friherre Stein til Breslau d. 25. Februar.

Han kom fra det russiske Hovedkvarter i Polen, hvor han havde opholdt sig de sidste to Uger. Fra Königsberg havde han, som vi hørte, begivet sig derhen. Hans Erfaring i Østpreussen havde vist ham, at det ikke gik saa glat, som han havde tænkt, med den store tyske Folkerejsning — den, der skulde ligesom skyde Kabinetterne og de dynastiske Særhensyn til Side og befri

Tyskland ved Folkets egen Kraft, understøttet af Zaren. Det var gaaet Stein, som det ofte gaar landflygtige, naar de endelig kommer tilbage: at de virkelige Stemninger og Tilstande ikke svarer til Billedet, de, under Længselen i det fremmede, paa Afstand havde malet sig af dem. Men jo mindre der altsaa kunde regnes med Folkets Rejsning af egen Drift, des mere gjaldt det om at faa Kabinetterne til at være med i den væbnede Modstand mod Napoleon paa Ruslands Side, baade det preussiske og det østerrigske Kabinet, men nu først og fremmest det preussiske. Og da det trak saa længe ud med Forhandlingerne, at det truede med at blive for sent — thi mange i Zarens Omgivelse øvede Pres paa ham for at faa ham tilbage fra at gaa paa Æventyr udenfor Ruslands, eller i hvert Fald Polens, Grænse, da bad Stein Zaren, om *han* nu ikke maatte blive sendt til Breslau.

Og den 25. Februar kom han altsaa, sammen med Anstett, en russisk Diplomat.

Som Zarens Sendebud blev Stein selvfølgelig modtaget ved Hoffet, men med megen Nervøsitet. Thi hvorledes vilde dette Besøg vel blive udlagt i hele det franske Parti? Hvilke Vanskeligheder vilde Hardenberg nu ikke faa med at besnakke St. Marsan! Og Kongen var i det hele taget ilde stemt mod Stein for de ligefrem revolutionære Ting, han havde faaet sat i Gang i Königsberg.

Stein ændsede dog ikke de forbavsede og unaadige Miner, men lod i sit høflige og dog tydelige Sprog Kongen forstaa, at nu maatte han afgøre sig, dersom han vilde beholde Trone og Rige.

Efter endt Samtale tager Stein Afsked med Kongen og gaar ud paa Breslaus Gader at søge sig et Natteherberg i den overfyldte By. Thi Kongen har ikke tænkt paa at byde sin egen tidligere Minister, Zarens nuværende Sendebud, nogen Gæstevenlighed.

Men næste Dag aftaltes alligevel Betingelserne for den russisk-preussiske Alliance mellem Anstett og Hardenberg.

Og d. 28. Februar undertegnedes Alliancetraktaten i den polske By Kalisch, hvor det russiske Hovedkvartér var.

Dermed var Grunden lagt til den Koalition af europæiske Magter, som endelig skulde bryde Napoleons Herredømme.

Han, som mere end nogen anden havde bragt dette i Stand, Friherre Stein, — ja han laa imidlertid syg af Nervefeber i sit Logis i Breslau. Steffens opsøgte ham. „Jeg fandt ham," skriver han. „i et lille, højst uanseligt, ja næsten urenligt Kammer." Dér laa han og var en Tid Døden nær. Kongen ignorerede ham ganske, ligesaa Hardenberg.

Først midt i Marts, da Zar Aleksander kom til Breslau, tog Hoffet Notits af Steins Nærværelse og skaffede ham anstændigere Logis og Forplejning.

Fire og Tyvende Kapitel

FRIHEDSKRIGENS UDBRUD

Kong Frederik Vilhelm havde altsaa faaet taget sin Bestemmelse. Det havde været en langvarig og haard Fødsel, men endelig var da Barnet kommen til Verden. Imidlertid viste man det ikke straks frem. I et Par Uger var den afsluttede Alliance en Hemmelighed for den store Almenhed. Det kunde lade sig gøre i de Dage. Og man vandt derved den Fordel at kunne lade Offentliggørelsen ske i festlig og virkningsfuld Form.

Lørdag d. 20. Marts indeholdt den „schlesiske privili-

gerede Tidende“, der udkom i Breslau tre Gange om Ugen, øverst paa Forsiden følgende Meddelelse:

Hans Majestæt Kongen har med Hans Majestæt Kejseren over alle Russer afsluttet et off- og defensivt Forbund.

Umiddelbart derefter følger saa et Opraab fra Kongen selv, dateret d. 17. Marts, trykt med stor Skrift, saalydende:

Til mit Folk.

Saa lidt for Mit tro Folk som for Tyske behøves noget Regnskab for Aarsagerne til den Krig, der nu begynder. Klart ligger de foran det uforblindede Europas Øjne.

Vi laa under for Frankrigs Overmagt. Freden, som frarev Mig Halvdelen af Mine Undersaatter, gav os ikke sine Velsignelser; thi den slog os dybere Saar end selve Krigen. Landets Marv blev udsuget, Hovedfæstningerne vedblev at være besatte af Fjenden, Agerbruget blev lammet saa vel som den ellers saa højt udviklede Kunstflid i vore Stæder. Handelens Frihed blev hemmet, og derved Erhvervets og Velstandens Kilde tilstoppet. Landet blev et Forarmelsens Rov.

Ved den strengeste Opfyldelse af indgaaede Forpligtelser haabede Jeg at berede Mit Folk Lettelse og endelig at overbevise den franske Kejser om, at det var hans egen Fordel at lade Preussen have sin Uafhængighed. Men Mine reneste Hensigter tilintetgjordes ved Overmod og Troløshed, og kun alt for tydeligt saa vi, at Kejserens Overenskomster endnu mere end hans Krige maatte langsomt ødelægge os. Nu er Øjeblikket kommen, hvor al Skuffelse angaaende vor Tilstand ophører.

Brandenburgere, Preussere, Schlesiere, Pomrere, Lithauere! I véd, hvad I gennem syv Aar har maattet taale, I véd, hvad der er eders sørgelige Lod, dersom vi ikke ærefuldt ender den begyndende Kamp. Kom Fortiden ihu, den store Kurfyrste, den store Frederik . . .

Store Ofre vil der kræves af alle Stænder; thi vort Forehavende er stort, og ikke ringe er vore Fjenders Antal og Midler . . . Tillid til Gud, Udholdenhed, Mod, og vor Forbundsfælles mægtige Bistand vil bringe vore redelige Anstrengelser sejrrig Løn.

Men, hvilke Ofre der end kan blive fordret af hver enkelt, de opvejer ikke de hellige Goder, vi hengiver dem for, og som vi maa stride og sejre for, dersom vi ikke vil ophøre at være Preussere og Tyske.

Det er den sidste afgørende Kamp, som vi bestaar for vor Eksistens, vor Uafhængighed, vor Velstand; ingen anden Udvej gives der

Frederik Vilhelm III

end en ærefuld Fred eller en berømmelig Undergang. Ogsaa denne vilde I trøstig gaa imøde for Ærens Skyld, fordi æreløs formaar Preusseren og Tyskeren ikke at leve. Men vi tør med Tillid fortrøste os til, at Gud og vor faste Vilje vil give vor retfærdige Sag Sejren, med den en sikker, ærefuld Fred og en lykkelig Tids Atterkomst.

Breslau d. 17. Marts 1813.

Frederik Vilhelm.

Dette Opraab, der er blevet saa berømt, ikke blot for sin historiske Betydning, men ogsaa for sit paa een Gang værdige og jævne, efter Frederik Vilhelms og hans Folks Væsen saa godt afpassede Sprog, skal være ført i Pennen af en Statsraad Hippel. Det blev bekendtgjort over hele Landet og oplæst fra alle Prædikestole. F. Schleiermacher holdt ved den Lejlighed i sin Kirke i Berlin en kraftig Hærprædiken mod Franskmændene. Derom udtaler han sig i et Brev: „Ogsaa vi, Fredens Forkyndere, har grebet om ikke just alle til Sværdet, saa dog til Ordets skarpe Vaaben og paa det hellige Sted opraabt til Krig, til Kamp paa Liv og Død.“

Men tilbage til vort Nummer af den schlesiske priviligerede Tidende. Det indeholder endnu to Stykker, undertegnede med Kongens Navn; det første af disse, ligeledes dateret 17. Marts, med Overskrift **Til min Krigshær,** indeholder smukke og alvorlige Ord: „Føl eders hellige Pligt . . . Lad den *Enkeltes* Ærgerrighed — han være den højeste eller ringeste i Hæren — forsvinde i det Hele: Hvem der føler for Fædrelandet, tænker ikke paa sig selv.“

Det næste Stykke, som, aabenbart med Flid, er dateret 10. Marts (den hensovede Dronning Luises Fødselsdag), har til Overskrift **Kundgørelse om Stiftelsen af Jærnkorset.** Her udtaler Kongen, at det har været hans Vilje at ære og forevige „det kraftige Sind, der i den nuværende Katastrofe hæver Nationen“ ved at stifte et Ærestegn, det simple Jærnkors, som er bestemt til at uddeles under denne Krig alene — og at uddeles til høje

og lave uden Forskel, nemlig til saadanne, som udmærker sig ved Tapperhed og Opofrelse, enten paa Slagmarken eller paa anden Maade.

Man maa sige, at naar Kong Frederik Vilhelm nu endelig kommer, da kommer han med fuld Musik. Denne tredobbelte Henvendelse til Offentligheden betyder, at nu er det store Kongeflag gaaet op.

Og det er det, Folket har ventet paa.

Ja, at Kongen skulde være med, at Kongen skulde gaa i Spidsen, at Kongen skulde lade sin Befaling udgaa — det var, hvad Folket havde ventet paa. En Rejsning uden Kongen, en Rejsning „for Frihed og Fædreland“ paa Trods af ham, — ja det kunde mange have været med til, om det var blevet nødvendigt. Men en Reisning „for *Konge* og Fædreland“ var dog den eneste, der kunde tage hele Folket med. Det brave og troskyldige preussiske Folk opvarmedes langt lettere for en Person end for en Idé. Skulde dette Folk bringes til at udfolde sin Kraft, da maatte det handle ikke blot i Begejstring, men i Lydighed og i Kærlighed.

Det blev da et stort og lykkeligt Øjeblik for Preussen, da Konge og Folk saaledes fandt hinanden og sluttede sig tæt sammen til den afgørende Kamp, Kampen paa Liv og Død. Det blev et af disse sjeldne og store Øjeblikke i en Nations Liv, hvor alle Særinteresser ligesom opløses og forsvinder i den store Fællesinteresse.

Det første, man gør, naar Hjertet bliver varmt, er at man giver. Det preussiske Folk svarede straks paa sin Konges Opraab med en Strøm af patriotiske Offergaver. Det omtalte Nummer af den „schlesiske priviligerede Tidende“ har foruden de nævnte højofficielle Kundgørelser ogsaa andet interessant Stof. Saaledes et *Publicandum* fra Magistraten og Raadet i Breslau, hvori meddeles, at tre Raadmænd, Dhrr. Biebrach, Kuh og Lucius, vil hver Formiddag fra 9 til 12 være til Stede paa Raadhuset for

at modtage de Ofre, man vil „nedlægge paa Fædrelandets Alter.“

Dette Udtryk „Fædrelandets Alter“ var i de Dage for Preusserne mere end en Frase. Det var virkelige Offergaver og Kærlighedsgaver, man over hele Landet kappedes om at bringe. Foran alle andre i Offertoget gik den katolske Menighed i Marienburg i Vestpreussen, som stillede sin Kirkes Sølvtøj til Raadighed for Regeringen. De første Bidrag i rede Penge gav Skrædermester Hans Hoffmann i Breslau (100 Thaler) og Jøden Gumpertz i Berlin (300 Thaler). Johannes Hintze hed den Bonde, der gav den første Hest; Michel Arxleben den, der først gav 100 Skæpper Havre. Professorerne Gravenhorst, Schultz og Hermbstädt var de første Statsembedsmænd, der til Fordel for den gode Sag gav Afkald paa en Del af deres Gage. Den første Adelsmand, der indsendte sit Sølvtøj, var den schlesiske Grev Sandretzky. En unævnt sendte tre Gulddaaser med Brillanter til Værdi 5300 Thaler, og en gammel Krigsmand sendte sit eneste Guldstykke. De første, som ofrede deres Guld-Forlovelsesringe og bar Jernringe i Stedet, var Lotterikollektør Rolin og hans Hustru i Stettin. Alene i Breslau indkom i Marts og April gennemsnitlig omtrent 1000 Thaler om Dagen i rede Penge. En fattig Kone skar sit eneste Lagen ud til Forbindinger. Den unge Pige Ferdinande von Schmettau, som ikke havde andet at ofre, afskar og solgte til en Frisør sit pragtfulde Haar. En patriotisk sindet og forretningsdygtig Mand købte derefter Haaret og lod forfærdige Ringe og andre Smaating deraf, som solgtes og indbragte saa meget, at 4 frivillige Jægere kunde udrustes for Beløbet.

Naar en preussisk Historieskriver*) kan skrive, at „endnu længe efter Krigen gjaldt det, selv i Preussens fornemme Kredse, for en Skam endog blot at eje et Stykke Sølvtøj“, da viser det, hvorledes man har gjort

*) E. Berner.

Alvor af Tingen med at bringe Ofre paa Fædrelandets Alter.

Men der blev andet end Penge og Gods at ofre.

Samtidig med Opraabet „Til mit Folk“ havde Kongen udstedt en Forordning om Oprettelse af et Landeværn paa 120,000 Mand til Forstærkning af Hæren. Medens vi er vante til ved Forstærkningsmandskab at tænke paa ældre Aargange af det indøvede Militær, maa vi gøre os klart, at dette preussiske Landeværn var nyt, uøvet Mandskab, hvis Alder kunde variere mellem 17 og 40 Aar. De forskellige Herreder skulde selv ekvipere og udruste dette Mandskab. Men da det viste sig umuligt indtil videre at skaffe Geværer til dem alle, forsynedes en Del af dem med 4 Alen lange Spyd.

Saaledes forordnedes for hele Monarkiet det samme, som Stænderne i Königsberg havde forordnet for Provinsen Preussen. Det var et meget stort Krav, der her blev stillet til Befolkningen. Derfor havde da ogsaa Scharnhorst og de andre Patrioter, som havde forfægtet denne Folkevæbningsidé, altid holdt paa, at Folket, sammen med den ny Pligt, ogsaa skulde have en ny Rettighed, at, med andre Ord, Landeværn og Stænderforfatning over hele Monarkiet skulde indføres samtidig. Det blev imidlertid ikke til noget med Stænderforfatningen; der var ikke Tid dertil, hed det. Og der var, fra Kongens Side, heller næppe stor Lyst dertil.

Foruden Landeværnet autoriserede Kongen ogsaa en Landstorm, d. v. s. en Rejsning af alle Mandfolk med Knipler, Økser o. s. v., naar Fjenden kom ind i Landet. Forordningen gav nogle meget determinerede Anvisninger om, hvorledes man skulde fortrædige den indtrængende Fjende med alle Midler, tilladelige og utilladelige, og især, hvorledes man skulde ødelægge alt, hvad Fjenden kunde have Nytte af. Disse Bestemmelser er aldrig kommen til Anvendelse, hvor Fjenden virkelig trængte frem i Landet. Fjenden saa aldrig noget til Landstormen. Men For-

ordningen var jo ikke desto mindre et Udtryk for det Overmaal af krigerisk Mod og Beslutthed, hvormed Preussen begyndte Krigen. Og rundt om i Landet holdtes der Eksersits Søndag Eftermiddage for dem, der vilde dygtiggøre sig til eventuelt at kunne gøre Nytte i Landstormen. Paa Körner-Museet i Dresden findes en Portrættegning af en før ældre Herre med Kokarde i Hatten, skuldrende en vældig Slire. Det er saamænd den 51aarige Professor Fichte, der ekserserer til Landstormen.

Men selv om vi regner Professor Fichte fra, saa fik dog Preussen i Løbet af 2½ Maaned bragt sin Hærstyrke op fra 35000 til 128000 Mand. Først efter yderligere et Par Maaneder kunde Landeværnsafdelingerne træde til. De bragte den samlede Hærstyrke op paa over 250,000 Mand, og det af en Befolkning paa kun 4½ Million.

Man kan virkelig her tale om en Nation, der har opbudt alt for at hævde sin Eksistens.

Der var overalt i hine Foraarsdage en Marcheren og Ekserseren og Udrustning, og det foregik under Sang og Lystighed. „Det var“, skriver en Samtidig, „ikke et Liv med seks Hverdage og een Søndag, men et Liv i næsten uafbrudt festlig Stemning . . . De Skranker, der under almindelige Forhold, holder Menneskene fjernt fra hinanden, var faldne . . . og saaledes opstod der, ikke blot for den selskabelige Omgang, men ogsaa for det, der skulde virkes og skabes, en frydelig Fællesskabsfølelse, som løftede Livet højere op og fordoblede Kræfterne til Handling.“

Den Paaske i 1813 blev i Preussen virkelig en Paaske. Alt, hvad der gennem syv lange Aar havde været lidt og stridt, sukket og grædt, bedet og arbejdet, det kom nu altsammen op af Jorden som en spirende Sæd. Haabet, der saa ofte havde været skuffet og skrinlagt, stod op af Døde.

Dersom vi endnu engang vil kaste et Blik i det inter-

essante Nummer af den schlesiske Tidende, vil vi finde, at det indeholder en Korrespondance fra Berlin af 16. Marts, hvori meddeles, at „det i Nærheden af vor Residensstad ankomne kgl. preussiske Armékorps vil imorgen henimod Middag holde sit festlige Indtog her.“

Det er Yorcks Korps. Og det er det, vi vil mærke os, at dets tidligere omtalte Indmarch i Hovedstaden foregik samme Dag som Kongen udstedte sit Opraab „Til mit Folk“.

Ved samme Tid var Preussens Krigserklæring mod Frankrig udstedt. Og d. 19. Marts kom som Svar et vældigt Brag fra Elben. Det var den store Stenbro over Elben ved Dresden, Europas smukkeste Bro, den sachsiske Residensstads Stolthed, der blev sprængt i Luften, d. v. s. et Par Buer af den. Mesteren for dette Stykke Arbejde var Marschal Davoust, som var en Mand, der altid gjorde hvad han skulde uden at lægge Fingrene imellem. Og denne Bro, som de Allierede snart kunde naa fra Breslau, skulde sprænges, fordi Napoleon absolut maatte se at holde Elblinien. Ellers havde han ikke Tag i Rhinforbundets Lande og Fyrster, og disse vilde falde fra ham og gaa over til de Allierede, hvad allerede de mecklenburgske Hertuger, saa snart de var udenfor Napoleons Rækkevidde, skyndte sig at gøre. Til Underretning for de andre Rhinforbundslande — baade deres Folk og Fyrster — blev der d. 25. Marts fra det russiske Hovedkvarter i Kalisch, der nu var at betragte som de Allieredes Hovedkvarter, udstedt en Proklamation, hvori forkyndtes, at Rhinforbundet skulde være forbi, og hvori der lovedes Tyskerne „Genfødelsen af et ærværdigt Rige“ under en Forfatning „fremgaaende af det tyske Folks egen oprindelige Aand.“

Stein var naturligvis med til at affatte denne Proklamation. Og han havde i sit Udkast tilføjet en Trusel om, at enhver tysk Fyrste, der ikke inden seks Uger havde sluttet sig til Koalitionen mod Napoleon, skulde dermed

uden videre have sin Trone forbrudt. Dette mildnede man dog i Proklamationen, saa der kom til at staa: „Saaledes fordrer Monarkerne da trofast Medvirken, især af enhver tysk Fyrste, og vil de dermed gerne forudsætte, at der ikke vil findes nogen iblandt dem, som, idet han vil være og blive affalden fra den tyske Sag, viser sig moden til den fortjente Tilintetgørelse ved den offentlige Menings Kraft og ved retfærdige Vaabens Magt."

Det var da tydeligt og udtrykkeligt en tysk Befrielseskrig, Alliancen gjaldt. Og der var da ogsaa efter Steins Raad blevet oprettet et russisk-preussisk „Central-Forvaltnings-Raad" for de tyske Landskaber, man efterhaanden fik frarevet Napoleon og hans Allierede. Dette Raad, som Stein blev sat i Spidsen for, skulde styre med uindskrænket Magt. Det skulde — for saa vidt de forhaandenværende Øvrigheder ikke kunde bruges — indsætte provisoriske Regeringer i de befriede Lande og gøre deres Hjælpekilder nyttige for den fælles Sag. Særlig skulde der gennem denne Forvaltning skaffes oprettet i hvert befriet tysk Land en Liniehær, et Landeværn og en Landstorm. Dette Central-Forvaltnings-Raad skulde kun være en foreløbig Institution, indtil efter Krigen Rigets Forfatning kunde blive ordnet.

Man ser altsaa, at der var lagt alvorligt an paa at tilintetgøre Napoleons Magt i Tyskland, og at det altsaa af politiske Grunde var vigtigt for Napoleon at holde Elblinien.

Elbbroen ved Dresden var altsaa sprængt af Marschal Davoust. Men det viste sig iøvrigt snart, at der var mere Brug for Davoust's faste Haand ved den anden Ende af Elblinien — Nord paa i Egnene omkring Elbens og Weserens Munding. Her havde Signalet fra Østpreussen gjort sin Virkning hos Befolkningerne i de gamle Hansestæder, der, som vi ved, for et Par Aar siden var blevet ved et Magtsprog ligefrem indlemmede i den franske Stat under Navnene „Departementet Wesermundingerne"

og „Departementet Elbmundingerne". Da de franske Garnisoner nu, efter Nederlaget i Rusland, var smaa og svage, da Kosakkerne nærmede sig Øst fra, og den russiske General Wittgensteins Kundgørelse opfordrede alle Tyske til at rejse sig og begynde Befrielseskampen, saa brød det løs i Hamburg, Lübeck, Bremen og omliggende Egne med at afkaste det franske Herredømme. Man ansaa det for givet — og bestyrkedes deri af udsendte Agitatorer — at nu vilde det bryde løs over hele Tyskland. Det er da heller ikke godt at vide, hvad der i saa Henseende vilde være sket, dersom en hurtigere og kraftigere militær Haandsrækning var blevet disse nordvesttyske Egne til Del. Men denne hanseatiske Rejsning — om vi kan kalde den saa — blev saa temmelig ladt i Stikken. Nogle militære Strejfkorps sendtes vel til Understøttelse, men det forslog ikke. Thi Napoleon havde hurtig set den Fare, her truede hans Elbstilling, og lige saa hurtigt taget sine Forholdsregler.

En af de Byer Vest for Elben, der havde frigjort sig, var Lüneburg. Da 300 franske Gendarmer derefter nærmede sig for at genoprette Fremmedherredømmet, havde de Lüneburg Borgere paa egen Haand jaget dem bort. Men den 1. April kom den franske General Morand og besatte Byen og lod paa Stedet 30 Borgere skyde.

Næste Dag blev dog Morand trængt ud af Byen igen af en preussisk-russisk Styrke, der var ilet Staden til Undsætning. Men da Morand kom under Vejr med, at denne Styrke i Virkeligheden var ham langt underlegen, gjorde han Omkring og vilde paa Stedet erobre Byen tilbage. Han rettede sit Angreb mod en Port, som forsvaredes af to russiske og to preussiske Kanoner. Disse Kanoner havde til Infanteridækning 150 pommerske Fusilérer under Major Borcke. Just som Morand stillede sig i Spidsen for en Bataillon for at overvælde dem, viste det sig, at Fusilérerne havde bortskudt deres Patroner. Men da kom en ung Pige løbende med Forklæ-

det fuldt gik fra Mand til Mand og delte Patroner ud. Det var en Tjenestepige dér fra Lüneburg ved Navn Johanna Stegen. Hun havde fundet en af Franskmændene efterladt Patronbeholdning og tænkt, hun kunde gøre Gavn med at bringe nogle ud til Soldaterne. Og da hun saa, hvor velkomne Patronerne var, løb hun tilbage efter flere, tog saa mange hun kunde bære i Forklædet og kom ud med dem gennem Kugleregnen, tog Forklædesnippen mellem Tænderne, medens hun med begge Hænder stoppede Patroner ind i Uniformen paa Skytterne, hvor de laa i Kæden.

Bagefter, da Angrebet var afslaaet og Sejren vundet, hjalp Johanna Stegen med at pleje de saarede, og nogle af disse kendte hende da paa hendes røde Haar, at det var hende, der var kommen saa belejligt ud med Patroner. Selv havde Pigen ikke talt derom til nogen.

Denne lille Affære ved Lüneburg d. 2. April, hvor Preusserne sejrede mod en stor Overmagt og tog flere hundrede Fanger, var de preussiske Vaabens første Optræden mod Fjenden i denne Krig. Og i Anledning af den blev det første Jærnkors uddelt. Det var Major Borcke, Føreren for de tappre pommerske Fusilérer, som fik det.

En anden Sag er, at Lüneburg dog ikke kunde holdes. Den allierede Styrke, som havde besat Byen, nødtes til snart at gaa tilbage over Elben.

Strenge Straffedomme blev fuldbyrdede af Franskmændene i de generobrede Byer Vest for Elben, især i Bremen af General Vandamme.

I April kom Marschal Davoust, Prinsen af Eckmühl, og slog sig ned i Bremen, overtagende igen den Plads som Befalingsmand over det 32. Militærdistrikt, han havde beklædt, før han drog ud til Krigen i Rusland. Hamburg havde dengang været hans Hovedkvarter, og han vilde, det skulde blive det igen. Fra Bremen sendte han General Vandamme frem mod Hamburg for at genop-

rette det franske Herredømme i denne store Handelsstad ved Elbmundingen.

I Hamburg var imidlertid Tettenborn, en tysk Friherre i russisk Tjeneste, rykket ind med sine Kosakker og var blevet modtaget som en Frelsens Engel. Han havde sat Hamburgs Fæstningsværker i Stand og havde organiseret et Militærvæsen af nogle nyoprettede saakaldte hanseatiske Batailloner og en Borgervæbning. Og saa ventede Tettenborn iøvrigt paa, at der snart vilde blive sendt ham Assistance fra de Allieredes Overkommando for at sætte ham i Stand til at holde denne vigtige Plads. At man havde Øje for Hamburgs store militære Betydning, fremgik af, at Zaren straks efter Tettenborns Besættelse af Hamburg havde forfremmet ham fra Oberst til Generalmajor.

Saa staar da Sagerne saaledes paa disse Egne, at Franskmændene har kvalt Oprøret Vest for Elben og er med deres Tropper rykket frem til Elbens venstre Bred, men paa den anden Bred byder det frigjorte Hamburg dem indtil videre Modstand under Tettenborns militære Ledelse.

Gaar vi mod Syd op langs Elben, kommer vi til Magdeburg. Her havde Prins Eugen, Napoleons Stifsøn, trukket de Tropper sammen, som den russiske General Wittgenstein, fulgt af General Yorck som en foreløbig uvirksom Reserve, efterhaanden havde drevet tilbage fra Weichselen til Oder og fra Oder til Elben. Her i Magdeburg skulde der nu holdes Stand. Ja Prins Eugen forsøgte endog et Fremstød i Retning af Berlin, hvor jo Wittgenstein og Yorck var rykkede ind og udhvilede deres Tropper.

Deres Hvile var iøvrigt allerede forbi; de havde faaet Marchordre, og denne Gang skulde Yorck ikke være henvist til uvirksom Følgen i Hælene paa Russerne. Da derfor Yorck d. 27. Marts tidlig om Morgenen brød op

fra Berlin for med sit Korps at rykke i Felten, talte han til sine Soldater og sagde: „Fra dette Øjeblik af tilhører vort Liv os ikke mere; ingen af os maa regne paa, at han skal opleve Enden af Krigen; enhver maa være glad beredt til at give sit Liv hen for Fædreland og Konge. Soldater! nu gaar det ud i Kampen; I skal se mig i Spidsen for Eder; gør eders Pligt; jeg sværger jer: mig ser et ulykkeligt Fædreland ikke mere.“ Dette sidste sagde han henvendt til det saakaldte Livregiment. Regimentets Fører, Oberst Horn, omfavnede Generalen og sagde højt: Jeg og det hele Regiment vil følge Deres Eksempel! Det er et Ord! raabte en Soldat. Ja, det er et Ord! gentog hele Regimentet.

Wittgensteins og Yorcks Fremrykning skete i sydvestlig Retning mod Elben. Og saa stødte de da d. 5. April ved Dannigkow og Möckern sammen med Prins Eugen, der var brudt frem fra Magdeburg. Det var hovedsagentlig Yorcks Korps, der kom i Ilden, og Franskmændene lod til at blive forbavsede og overraskede ved at se Preussere slaas paa en saa forbitret og determineret Maade. De maatte vige paa alle angrebne Punkter og trak sig i Ly af Nattemørket tilbage til Magdeburg, hvor de kastede næsten alle Broer af.

Nu var foreløbig Berlin sikker mod et Angreb fra Magdeburg. Wittgenstein og Yorck fortsatte da, overensstemmende med deres Ordre, deres March i sydlig Retning. Et preussisk Korps, som under General Bülow var blevet organiseret i de nordlige Provinser, var just her foran Magdeburg stødt til Hæren og fik nu den Opgave at holde Vagt foran Magdeburg, medens Wittgenstein og Yorck begav sig til Hovedkrigsskuepladsen for dér at forene sig med den Hær, der fra Breslau var brudt frem under Blüchers Anførsel for at tage det op med Napoleon.

Fem og tyvende Kapitel

BLÜCHER

Det var klart, at det vilde blive Preussen, der kom til at trække Læsset i Krigen mod Napoleon. Og det var lige saa klart, at skulde der vindes Sejr med den tildels uøvede og løst sammensatte Hær, Preussen havde at begynde med, da maatte der regnes med de ikke-materielle, hemmelighedsfulde Kræfter og Alliancer, — den Styrke, som det giver at være varm om Hjertet.

Derfor var det ogsaa nødvendigt, at den nyskabte preussiske Hær fik til Overgeneral en god tysk Mand, som først og fremmest selv var varm om Hjertet, og hvis Navn Soldaterne kunde løfte højt paa Skjold.

Det kunde ikke blive nogen anden end „gamle Blücher."

Gebhard Leberecht v. Blücher var født i Rostock 16. December 1742 ud af en gammel nedersachsisk Adelsslægt. I Rostock havde han gaaet i Skole, men ikke lært ret meget, i hvert Fald ikke Retskrivning. Han skrev udmærket for sig, men med en rent ud skrækkelig Stavning. Ogsaa mundtlig førte Blücher Ordet med stor Magt og Begavelse, men netop saadan som man taler, naar man ikke har lært det i nogen Skole.

I 14 Aars Alderen kom han i Huset hos en gift, men barnløs Søster paa Øen Rügen. Denne Ø hørte med til Svensk Pommern, og her hvervedes da i Aaret 1758 Husarer for den svenske Konge, som var i Krig med Frederik den store af Preussen. Den 15aarige Gebhard Blücher stak da af fra Søster og Svoger og blev svensk Husar, — kom ogsaa i Krigen og begyndte altsaa sin militære Løbebane paa den forkerte Side, for saa vidt han var bestemt til at blive preussisk Overgeneral. Fejlen

blev imidlertid rettet ved betimelig Indfangning, idet en Underofficer ved Oberst Bellings preussiske Husarer gjorde den svenske Fanejunker til Krigsfange under en lille Træfning i Østpreussen 1760. Da Oberst Belling syntes godt om den 17aarige Junker og desuden opdagede, at de var lidt i Familie med hinanden, tog han sig af ham og skaffede ham, gennem Underhandling, Afsked af den svenske Tjeneste og Ansættelse som Fanejunker i hans eget Regiment af sorte Husarer. Saaledes blev Blücher preussisk Officer og fik i Oberst Belling en dygtig Foresat og Læremester.

Oberst Belling var en gudfrygtig Mand, som før Kampen bad paa sine Knæ, idet han var overbevist om, at hans Liv og Skæbne stod i Guds Haand. Sin Aftenbøn fremsagde han med høj Stemme og bad om Guds Velsignelse for sit hele Regiment; stundom kunde han indflette en Bøn for den og den unge Officer, som han var utilfreds med, at Gud dog vilde i Naade oplyse og forbedre ham, saa han kunde „konservere sig i Tjenesten." I Kampen var Belling utrolig dristig og tillige meget opfindsom i Retning af Baghold og Overfald, altsaa en rigtig Husarofficer. Han var som en Fader for sine Soldater, men stillede store Fordringer til deres Udholdenhed. Belling brugte Blücher, der snart blev Løjtnant, til Adjudant. Og denne Tjeneste i Syvaarskrigens sidste Aar, — ja det var den militære Uddannelse, Blücher fik. Naar alt kommer til alt, er vel ogsaa selve Krigen det bedste Akademi for en ung Officer.

Efter Krigen avancerede Blücher til Ritmester, men foreløbig ikke højere. Thi Kong Frederik var ikke fornøjet med hans Opførsel. Han havde i Virkeligheden ogsaa været en vild og gal Krabat, og blev noget af det alle sine Dage, — spillede f. Eks. altid sine Penge væk i Hasard, naar han havde nogle. — Da nu den unge Ritmester blev forbigaaet ved et Avancement, ja, saa var han ikke den Mand, der paa nogen Maade vilde finde

sig deri. Først bandede og tordnede han med al den Virtuositet, han deri havde erhvervet sig, og derefter opsatte han følgende Skrivelse til Hans Majestæt Kongen: „Denne v. Jägersfeld, der ikke har anden Fortjeneste, end at han er et uægte Barn af Markgreven af Schwedt, er foretrukket for mig. Jeg beder Deres Majestæt om min Afsked.“ Svaret paa dette er en Arrestordre. Ritmester v. Blücher skal i tre Fjerdingaar sidde arresteret og eftertænke sin Trods mod Kongen og desuden andre Forseelser. Men Arresten kurerer ikke Blücher. Han kommer ikke fra, at der er sket ham Uret. Og da han atter bliver fri, gentager han overfor Kongen sin skriftlige Begæring om Afsked. Atter kort og godt. Men „gamle Frits“ forstaar sig ogsaa paa den kortfattede Stil. Han sætter sig ned og udsteder følgende Ordre: „Ritmester v. Blücher er afskediget fra sin Tjeneste og kan gaa Fanden i Vold!“

Det betød altsaa Afsked i Unaade, hvilket igen vilde sige, at der ingen Udsigt var til ny Ansættelse hverken i Preussen eller andensteds.

I 14 Aar levede Blücher som pommersk Landmand indtil han endelig, efter Frederik den stores Død, opnaaede Genindsættelse i Hæren og blev Major ved sit gamle Regiment. Og nu avancerede han temmelig rask, deltog med Hæder i Revolutionsfelttogene 1793-94, drog i 1806 med i Felten som Ryttergeneral og var en af dem, der allermest blindt stolede paa, at Napoleon vilde komme til kort overfor en preussisk Hær. Men der viste sig nu den Forskel paa Blücher og de fleste andre preussiske Generaler, at hos ham var der et Mod, som holdt sig oppe, ogsaa efterat Overmodet havde faaet sin Bekomst paa Nederlagets Dag. Vi har hørt, hvorledes Blücher efter Nederlaget samlede hvad han kunde og foretog et ordnet og planlagt Tilbagetog mod Lübeck og kapitulerede først, da han intet Brød og ingen Ammunition mer havde.

Efter Fredslutningen i Tilsit, der kom ham saa meget mere paa tværs, som han just, efter at være udløst af Fangenskabet, var i Færd med ny militære Foretagender, var Blücher nær ved at gaa i Jorden. Der udviklede sig i Vinteren 1807-08 hos denne vel hidsige, men dog ellers godmodige Mand et bittert og rasende Had mod Napoleon. Han sad dengang i Stargard som Befalingsmand over Tropperne i Pommern. Men han havde ikke sit gamle ellers uopslidelige Humør. Stundom kom der Anfald af ligefrem Forrykthed over ham. Da fôr han om i sin Stue med draget Sabel og stak efter Fluerne paa Væggen, idet han fantaserede om Bonaparte, der formodentlig i et saadant Øjeblik stod for ham som en Beelzebub, en „Fluernes Gud“.

Men han havde under sin nervøse Overspændthed ogsaa andre Øjeblikke. Da blev han klarøjet, spaaede og sagde: „Den Bonaparte skal herunter! Jeg skal nok hjælpe med dertil. Og før det er gjort, dør jeg ikke. Herunter skal han!“ Hans Omgivelser rystede paa Hovedet, naar de hørte den 65aarige Mand udtale dette saa sikkert, og det paa en Tid, da Napoleons Herredømme nærmest saa ud til at være grundfæstet for bestandigt. Men det viste sig dog siden, at Blüchers Ord havde været profetiske.*)

Den egentlige Sygdom forvandt Blücher, men vedblev længe at være nedtrykt. Ved Budskabet om Dronning Luises Død i 1810 skrev han: „Jeg er som ramt af Lynet. Kvindernes Stolthed er altsaa gaaet bort fra Jorden. Gud i Himlen! hun maa have været for god for os. — I min nuværende Stemning er intet mig kærere, end at jeg erfarer, Verden brænder i alle fire Ender.“

---

*) En af Blüchers Biografer, Joh. Scherr, anmærker efter at have fortalt om dette: „Denne Meddelelses Tilforladelighed har jeg efter Forespørgsel faaet bekræftet fra Mecklenburg, af en Mands Mund, hvis Fader i den Tid i Stargard var meget omkring Generalen. Efter dette mig velvilligst meddelte Vidnesbyrd har jeg optaget den profetiske Ytring i Teksten. Hos Varnhagen lyder den noget anderledes, hvilket kan være et Vidnesbyrd om, at den har været hørt af flere.“

I 1812, da den nedværdigende Alliance med Frankrig blev sluttet, maatte Frederik Vilhelm føje Napoleon i at afskedige Blücher. Dog skrev Kongen privat til ham: „Jeg forbeholder mig, atter at sætte Dem i Virksomhed, saasnart Omstændighederne tillader det.“ Og Kongen gav ham Gaarden Kunzendorf i Schlesien. Dér sad Blücher i tvungen Uvirksomhed, medens det russiske Felttog gik for sig. „Det var den skrækkeligste Tid i mit Liv“, sagde Blücher senere.

Først ved Nytaarstid 1813, da Napoleons russiske Nederlag var blevet bekendt, først da vendte alle Livsaander tilbage hos den gamle Ryttergeneral. Den 5. Januar skrev han til sin Ven Scharnhorst:

Alle mine Fingre klør efter at gribe Sabelen. Dersom det nu ikke er Hans Majestæt vor Konges og alle andre tyske Fyrsters og hele Nationens Foretagende at udrydde alt det Skarns Franskmandstøj med samt den Bonaparte og al hans hele Slæng fra den tyske Jord, saa synes mig ikke, at nogen tysk Mand mere er det tyske Navn værd. Nu er det engang igen Tid at gøre, hvad jeg allerede Anno 9 tilraadede, nemlig at kalde den hele Nation op til Vaaben, og naar Fyrsterne ikke vil og sætter sig derimod, da at jage dem væk sammen med Bonaparte: Thi ikke blot Preussen alene, men det hele Tyskland maa igen sættes paa Fode, og Nationen bringes i Stand.

Da det trak ud, søgte Scharnhorst at dæmpe sin Vens stadig ytrede Utaalmodighed. Men Blücher skrev til ham d. 10. Februar:

Jeg kan nu engang ikke sidde stille og bide Tænderne sammen, naar det drejer sig om Fædrelandet og Friheden. Lad det Luse- og Skidetøj af Diplomatikere fare til alle Djævle. Hvorfor skal ikke allemand sidde op og løs paa Franskmændene som det hellige Donnerwetter. De, som foreslaar Kongen at tøve endnu længere og holde Fred med Bonaparte, er Forrædere mod ham og det hele tyske Fædreland og er ikke bedre værd end at skydes; thi imedens vi her sidder og snakker i Stedet for at kalde Nationen op og i Krig, faar Franskmændene Tid og Lejlighed til at bringe deres Tjeneste og Armé igen paa Fode, og derfor saa siger jeg March! og op! og med Kaarden Fjenden i Ribbenene!

Blücher

I Breslau havde man imidlertid travlt med Spørgsmaalet om, hvem der skulde tage Overkommandoen over den Hær, der nu samlede sig her i Schlesien og snart stod færdig til Udrykning Der blev talt om Yorck og om andre. Ogsaa om Blücher. Men — sagde nogle — hvad skal vi dog med en Olding paa snart de 71? Har vi ikke i 1806 faaet nok af gamle udlevede Generaler? Andre sagde: Blücher! denne Hugaf! denne Vildmand! han vil jo bare gaa blindt paa og ødelægge alt ved sin Ubesindighed! Disse forskellige Domme ophævede paa en Maade hinanden. Og — hvad man end sagde — Scharnhorst holdt absolut paa Blücher. „De er vor fødte Fører“, skrev han til ham, „om De saa skulde bæres foran Hæren i en Bærestol. Kun med Dem er Besluttethed og Lykke.“

Det er absolut ikke den tekniske Feltherredygtighed, Scharnhorst her tager Hensyn til. Men det er meget mere den elektriserende Kraft, der udgaar fra gamle Blüchers modige og mandige og harmfyldte Hjerte. Og saa det, at han saa udmærket forstaar at tale til Soldaterne som en Fader til sine Børn. Og endvidere dette, at han ser saa godt ud — fra Top til Taa saa pragtfuldt et Stykke gammel Soldat.

Lad os høre E. M. Arndts Beskrivelse af ham, som han saa ud ved denne Tid: Arndt skriver:

Trods sin høje Alder bar han en herlig Skikkelse, stor og flot, med de skønneste, rundeste Lemmer fra Hoved til Fod, hans Arme, Ben og Laar endnu næsten som en Ynglings skarpt og fast tegnede. Mest forbavsede hans Ansigt. Han havde to forskellige Verdener, der selv ved Spøg og Spas, som han ganske frisk og soldatisk hengav sig til med enhver, ikke vekslede deres Farver: Paa Pande, Næse og i Øjnene kunde Guder bo; om Hage og Mund drev de sædvanlige dødelige deres Væsen. At jeg skal sige det: i hin øvre Region var ikke alene Skønhed og Højhed udtrykt, men ogsaa et dybt Tungsind, som jeg, for de sortdunkle Øjnes Skyld, der lignede det mørke Havblaa, næsten kunde kalde et Havtungsind; thi hvor venligt disse Øjne end forstod at le og at vinke, de fordunkledes

ogsaa ofte pludselig til en frygtelig Alvor og Vrede . . . Mund og Hage derimod gav et helt andet Indtryk, om de end i de ydre Former var i Overensstemmelse med Ansigtets øvre Dele. Her sad altid Husar-Listen samlet, hvis spillende Træk undertiden endog løb opad og ind i Øjnene, og noget som af en Maar, der lurer paa sin Fangst.

Scharnhorst fik sat igennem, at Blücher udnævntes til Overbefalingsmand over den i Schlesien samlede preussiske Hær, der var 26000 Mand stærk og blev forstærket med et russisk Korps paa 10000 Mand under Winzingerode. Med en Overgeneral af Blüchers Art blev jo Stillingen som hans Generalkvartérmester — omtrent hvad man nu kalder Stabschef — af stor Betydning. Denne Stilling ved Blüchers Side overtog Scharnhorst selv. Og da han vidste, at han altid vilde være en Del optaget af hvad vi vilde kalde krigsministerielle Forretninger, fik han Gneisenau ansat som 2den Generalkvartérmester. Dermed var Førerforholdene ved denne Hær i en særdeles god Orden: Hos Blücher Kamplysten og Fremdriften, hos Scharnhorst og Gneisenau Overvejelsen, Beregningen. Da Scharnhorst ulykkeligvis ret snart faldt fra, rykkede Gneisenau op i hans Plads og udviste den samme lykkelige Evne til Samarbejde med Blücher, som Scharnhorst havde haft. Da efter endt Krig Blücher var i England og blev gjort Stads af paa alle Maader, saa han f. Eks. fejredes med en — i dette Tilfælde i Grunden komisk — Udnævnelse til juridisk Æresdoktor i Oxford, udbrød han: „Naa, Gud straffe mig! skal jeg være Doktor, saa maa de i det mindste gøre Gneisenau til min Apoteker; for vi to hører nu engang sammen!“ Men fordi han tidlig havde maattet skilles fra Scharnhorst, havde han dog ikke glemt ham.

Ved den Velkomstbanket, Frimurerne i Berlin efter Krigen gav deres berømte Medbroder — thi Blücher var ivrig Frimurer — kom Blücher i sin Tale ind paa at mindes baade Gneisenau og Scharnhorst og han slut-

tede med de Ord: „Er du nærværende, min Vens, min Scharnhorsts Aand, da vær du selv Vidne, at jeg uden dig intet vilde have fuldbragt.“

Og siden vi nu her er komne ind paa Blüchers Festtaler, saa lad os tage med, at han ved en anden Fest, der gaves ham til Ære, rejste sig og udbragte en Skaal med følgende Ordlyd: „Paa den lykkelige Forbindelse mellem Kriger- og Borgerstanden ved Hjælp af Landeværnet!“

Seks og tyvende Kapitel

LÜTZEN OG BAUTZEN

Tiden var endelig kommen, da Blücher kunde sætte sig til Hest og drage i Felten. Samme Dag som Krigserklæringen udstedtes, rykkede den Blücherske Hær ud af Breslau ad Elben — ad Sachsen til.

Da man naaede Floden og skulde over til Dresden, var Broen ganske vist sprængt. Men militær Modstand fandt man ikke. Den svage franske Besætning i Dresden forsvandt Vest paa, og man kunde altsaa i Ro og Mag slaa to Skibsbroer og gaa over. Davousts famøse Brosprængning havde saaledes været ganske unyttig.

Den 30. Marts holdt Blücher da sit Indtog i Sachsens Hovedstad. I Forvejen havde han udstedt et Opraab „til Sachsens Beboere“, hvori han meddelte, at han kom ikke for at erobre, men for at befri deres Land. „Enhver Ven af tysk Uafhængighed“, hed det, „vil vi betragte som vor Broder; den vildledte svagsindede vil vi

med Mildhed lede tilbage paa den rette Vej; men den æreløse forvorpne Haandlanger for et fremmed Tyranni vil vi ubønhørligt forfølge som en Forræder mod det fælles Fædreland."

En Folkerejsning i Sachsen havde mange haabet paa; men den udeblev. Vel var der en gennemgaaende tysk Stemning hos Befolkningen; men man havde det dér som i Preussen: Kongen maatte gaa i Spidsen, hvis der skulde gøres noget. Og den sachsiske Konge, Frederik August, der jo hørte til Rhinforbundet, havde taget det Parti at løbe fra det hele. Under Eskorte af to Kyrassérregimenter havde han — med sin Familie og sine Penge og Kostbarheder — begivet sig først til Plauen i en Afkrog af Landet, derfra ud af Landet til Regensburg, og derfra igen til Prag, hvor han stillede sig under Østerrigs Beskyttelse. Det øvrige sachsiske Militær havde han ladet indeslutte sig i Elbfæstningen Torgau og befalet General Thielmann at holde Fæstningen mod baade Preussere, Russere og Franskmænd og hvemsomhelst.

Det var altsaa en afventende Stilling, denne Konge indtog. Det vilde jo ellers hare været en stor Vinding for den tyske Sag, om han havde grebet Øjeblikket og tiltraadt Koalitionen mod Napoleon. Kongen af Sachsen kunde hurtigt have bragt 50000 Mand paa Benene, hvilket netop vilde have været det Tilskud af Mandskab, de Allierede i Øjeblikket trængte til. Og det vilde, politisk set, have styrket den tyske Side i Alliancen, saa Afhængigheden af den russiske Ven straks var blevet mindre. — Men dette blev der altsaa intet af.

Et lille karakteristisk Øjebliksbillede af Blücher fra de Dage, han residerede i Dresden, har Körners Ven Frederik Förster givet os. Han fortæller om, hvorledes han af Generalen havde faaet Tilladelse til at lade trykke nogle Krigssange og derfor gik op at takke ham. „Jeg traf den gamle Herre, just som han ved Frokosten

modtog forskellige Rapporter, og jeg forekom mig selv ret tarvelig i min sorte Frakke mellem alle disse Husarer og Jægere. Da jeg blev forestillet for ham og aflagde min Tak, lagde han venligt sin Haand paa min Skulder og sagde: Ja, bare altid synge lystig væk! Det tænder en Smule Ild hos Folkene: Nu maa enhver synge, som han har det om Hjertet; den ene med Snabelen, den anden med Sabelen. — Eksellence, jeg tænker ikke paa at blive imellem Snabelsangerne; jeg venter kun paa det Lützowske Korps for at træde ind i det. — Desto bedre, saa kan vi jo med det samme klinke paa godt Kammeratskab . . ."

Allerede 3. April brød Blücher op fra Dresden og rykkede Vest paa. I Egnen Syd for Leipzig slog han sig ned. Her stødte Wittgenstein og Yorck til, og her begyndte endelig ogsaa den russiske Hovedstyrke at indtræffe. Og Zar Aleksander ankom og Frederik Vilhelm. Men Kutusof, de Allieredes Overgeneral, kom ikke. Han var afgaaet ved Døden i Schlesien og blev nu erstattet af Wittgenstein.

I Egnen Syd for Leipzig befandt de Allierede sig Ansigt til Ansigt med den Opstilling, Napoleon havde taget med de Troppemasser, han med en utrolig Handlekraft efter sin Hjemkomst fra Rusland havde faaet udskrevet og væbnet og sendt over Hals og Hoved til Tyskland.

At naa frem til Elben med disse Tropper, var, som vi har set, foreløbig ikke lykkedes Napoleon. Men bag Saalefloden havde han taget Opstilling med dem og trukket Prins Eugens Hovedstyrke til sig fra Egnen om Magdeburg.

Men det var ikke Napoleons Hensigt at blive længe staaende der bag Saale. Han vilde frem til Elben og Dresden og bl. a. sikre sig, at ikke Kongen af Sachsen alligevel gik over til hans Fjender og gav de andre Rhinforbundsstater et saadant Eksempel.

D. 1. Maj lod da Napoleon sine Tropper gaa over

Saale ved Naumburg og Merseburg og marchere mod Leipzig. Marschal Ney var i Spidsen med sit Korps. Han mødte de russiske Fortropper, drev dem tilbage efter en livlig Kamp, og naaede saaledes den første Dag til Egnen ved Lützen eller lidt Syd derfor. Napoleon fulgte efter med Hovedstyrken og tog samme Aften Kvarter i Lützen.

Næste Morgen, 2. Maj, skulde Neys Korps holde sig lidt tilbage — blive foreløbig hvor det var, Syd for Lützen, medens Napoleon med sin venstre Fløj skød sig rask frem mod Leipzig i den Hensigt at afskære de Allierede fra deres Forbindelse med Preussen.

Kl. 11 d. 2. Maj red Napoleon selv fra Lützen efter sine forud afmarcherede Tropper. Hen over den berømte Slagmark red han, hvor Gustav Adolf d. 16. Nov. 1632 havde ladet sit Liv. I Kejserens Følge var blandt andre ogsaa Marschal Ney. Han havde efterladt sit Korps, endnu hvilende, bag sig, og modtog nu sine Instruktioner af Kejseren angaaende Dagens Manøvreringer. Forude hørte man Kanontorden i Retning af Leipzig. Det var Napoleons Fortrop, der var stødt paa Fjenden. Kejseren red op paa en Bakke ved Vejen, steg af Hesten og rettede sin Kikkert derhen. Han gav en af sine Marschaler Befaling til at lade sit Korps gaa frem til Understøttelse for de Tropper, der kæmpede der forude ved Leipzig. Dér tænkte Kejseren sig, at de Allierede vilde sætte haardt imod for at hævde deres Forbindelse mod Nord.

Men en stærk Kanontorden fra Egnen Syd for Lützen og en Melding om, at de Allierede var set i Fremrykning mod Neys Korps, som hvilede sig dér, rev pludselig Napoleon ud af hans Vildfarelse. I et Minut maatte han i sit Hoved lægge hele Dagens Plan om. Adjudanter sendte han afsted med ny Ordrer til alle sine Korps, og saa i flyvende Fart med hele sin Stab tilbage til Lützen, hvorfra han var redet ud. Ordren til

Garden overbragte han selv paa Vejen. Den Ordre er blevet berømt. Den lød: La garde au feu! Garden til Ilden!

Det var Blüchers Kanoner, Napoleon havde hørt. Thi Blüchers Korps dannede første Træfning i den Fremrykning, de Allierede denne Dag foretog Syd fra paa tværs af Napoleons Marchlinie i Haab om at gennembryde denne og saaledes splitte Kejserens Hær i to Dele.

Det var ikke langt fra at lykkes. Blücher, som førte Stødet med megen Kraft, kom ind paa Divisionen Souham af Neys Korps og bragte den i stor Forvirring. Denne Division laa i fire Landsbyer, som dannede en Firkant, hvis sydlige Hjørne udgjordes af Byen Grossgörschen. Denne By blev stormet af Blüchers Folk med frivillige Jægere i Spidsen. Og videre frem trængte Preusserne — til de næste to Landsbyer — og fra dem frem mod den fjerde og sidste, den, som dannede det nordlige Hjørne af Firkanten, og hvis Navn var Caja.

Da Marschal Ney omtrent Kl. 1 kom sprængende og holdt sin prustende Hest an i Caja, var de tre andre Byer i Preussernes Magt, og de var i Færd med at trænge ind i Caja.

Men det havde kostet dem en haard Kamp at naa saa langt, og længer skulde de ikke komme. Thi nu fik Marschalen ny Divisioner trukket til og sendt i Ilden. Ogsaa de preussiske Reserver rykkede frem. Det var for største Delen Gardebatailloner. Blücher fulgte dem selv i Ilden. Og Kong Frederik Vilhelm kom paa sin hvide Araber og var hos sine Gardere i Ildlinien og ytrede: „Nu maa det i Guds Navn gaa som det vil; et Auerstädt bliver det ikke."

Klokken var henved 2½, da Kejser Napoleon, efter i Lützen at have truffet forskellige Dispositioner, red ud imod Valpladsen. Paa Vejen mødte han lange Tog

af saarede og mærkede adskillig Forvirring, f. Eks. Trænvogne, som søgte tilbage over Saale for at bringe sig i Sikkerhed. Kejseren red frem til Caja, og lidt efter begyndte hans Gardebatailloner at indfinde sig sammesteds.

Her var Kejseren og hans Garde kommen „til Ilden". Napoleon saa den Heksekedel af en Slagmark, der laa foran ham i Mellemrummet mellem de 4 Byer. Og han saa, at det havde været nær ved at lykkes for de Allierede at faa gennembrudt hans Marchlinie. Dersom Overledelsen havde været forstandigere, og man i Tide havde sat tilstrækkelig stor og samlet Kraft ind, vilde det sandsynligvis have ladet sig gøre, at sprænge Neys Korps. Men de Allieredes Overkommando — vi véd, den var i Hænderne paa den russiske General Wittgenstein — havde ikke været Opgaven voksen. Og nu var det gunstige Øjeblik forsømt. Nu var Napoleon selv paa Pletten, dér hvor det afgørende Punkt laa. Bag Caja samlede han nu sine Gardebatailloner og holdt dem rede til at føre det afgørende Slag.

Klokken blev baade 4 og 5. Og imidlertid samler Resterne af Neys Korps Kræfterne sammen til en fornyet Kamp under Kejserens Øjne. De Allierede har maattet lade deres anden Træfning, Yorcks Korps, rykke i Ilden. Yorck fører sine Folk frem lige til Udkanten af Caja. Men Ilden fra 60 Kanoner, Napoleon har ladet køre op, og et derefter følgende Fremstød af Garden afgør Dagen til Franskmændenes Fordel. Preusserne trænges tilbage fra den ene By til den anden, tilsidst ogsaa fra Grossgörschen. Dog nej! To preussiske Jægerkompagnier holder endnu Stand inde i Byen. Og Yorck, der ser deres Kamp, faar endnu i rette Tid sendt nogle Batailloner til Understøttelse. Og derfor, da Mørket falder paa og ender Slaget, er Grossgörschen endnu i Preussernes Hænder.

Napoleon havde fulgt sine Gardere ud over Slagmar-

ken. Kampen var allerede døet hen. Man saa det hist og her glimte i Mørket fra Geværpiberne. Paa tre Steder oplystes Synskredsen af de brændende Landsbyer. Pludselig høres ude fra Sydvest en Raslen og Drønen. Det var 9 preussiske Ryttereskadroner, der af Blücher sendtes frem til Indhug mod Valpladsen, som nu Franskmændene havde, og hvor de var i Færd med at indrette deres Natlejr. Et Regiment Fodfolk blev redet over Ende, og videre gik det hen over Marken lige løs paa den Gardebataillon, som var omkring Kejseren. Dér standsede Angrebet foran en dyb Hulvej; Rytterskaren vendte og forsvandt, som den var kommen. „Jeg tror", skriver et Øjenvidne, „at dersom de rask var gaaet 200 Skridt længere frem, vilde Napoleon med hans hele Følge være taget til Fange. . . . Hele Kejserens Følge fôr fra hinanden. Napoleon selv var for nogle Minuter forsvunden. Man spurgte hinanden bekymret: Hvor er Kejseren?"

Dette natlige Indhug — ja det var vel nærmest fra Blüchers Side en Slags Bersærkergang, noget i Lighed med den „furor teutonicus" — tyske Rasen — som Romerne lærte at kende paa Folkevandringens Tid. Dog — saa ganske meningsløs var Tingen ikke. Den gamle Blücher har nok vidst, hvad han gjorde, eller har dog i sin Rasen været ledet af et rigtigt Instinkt. *Det* har han dog villet vise Franskmændene og deres Kejser, og tillige sit eget Mandskab, at der var paa preussisk Side ikke noget, der hed at være kaput. Selv om Preusserne tilsidst havde maattet vige for Overmagten, saa var der endnu baade Mod og Kraft til at „sidde op og løs paa Franskmændene som det hellige Donnerwetter." Det natlige Indhug med ni Eskadroner konstaterede paa uimodsigelig Maade denne Kendsgerning. Og saaledes kunde da Blücher næste Morgen, da hans Tropper havde stillet sig op for at tiltræde Tilbagetoget mod El-

ben i fuldkommen Orden og Kampdygtighed, ride hen langs Fronten og tiltale dem:

„God Morgen, Børn, denne Gang er det gaaet godt, Franskmændene har faaet at vide, hvem de har at gøre med. Fra Kongen skal jeg hilse jer saa mange Gange. Franskmændene betænker sig nok paa at angribe os igen. Men vort Krudt er sluppet op, derfor gaar vi tilbage til bagved Elben. Dér kommer saa flere Kammerater til og bringer os igen Krudt og Bly. Og da gaar vi igen løs paa Franskmændene, saa de sker al Landsens Ulykker! — Hvem der nu siger, at vi retirerer, han er en Skurk, en lumpen Karl! God Morgen, Børn!"

Dette var Slaget ved Lützen — eller ved Grossgörschen, som Preusserne sædvanlig kalder det. Dette Slag var blevet gennemfægtet med en ganske ejendommelig Alvor fra det preussiske Mandskabs Side. De efterlod ingen Trofæer i Fjendens Hænder og af Fanger saa godt som ikke andre end saadanne saarede, der var ude af Stand til at bruge deres Vaaben. De mange Frivillige af de dannede Klasser, som her for første Gang var i Ilden, meddelte hele den her under Preussens Faner kæmpende Hærstyrke et nyt og usædvanligt Præg. „Her kæmpede ikke en Krigshær af sædvanlig Art", skriver en Iagttager fra den Tid, „men her kæmpede Blomsten af det preussiske Folk og af dets dannede Del, glødende af Fædrelandskærlighed og begejstret for den sande Ære."

Kun sørgeligt, at al den Tapperhed og de store Ofre skulde — væsentlig paa Grund af den russiske Overkommandos Sløjhed — være spildte. Af de to preussiske Korps, Blüchers og Yorcks, var 1500 faldne og over 5000 saarede. Men Marschal Neys franske Korps havde mistet 15,000 Mand.

Napoleon havde virkelig, som Blücher sagde, faaet at vide, hvem han havde at gøre med — at det var Folk med en anden Aand over sig end den fra Jena og Auerstädt. „Aldrig har jeg i Napoleons Ansigt iagttaget

mere talende Spor af Forlegenhed", skriver en af hans Følge, „end i det Øjeblik, da det femte Angreb paa Caja og Rahna var afslaaet, og en af hans Brigader i formelig Flugt blev jaget ud af den første By. I dette Øjeblik modtog han en Melding gennem en af sine Ordonnansofficerer. Med et bistert „Hæ!" lod han den gentage for sig og kastede i det samme et saa langt, usikkert ængsteligt-spørgende Blik til Berthier og Coulaincourt, som om han vilde sige: Tror I, min Stjerne gaar under?

Morgenen efter Slaget ved Lützen opdagede Franskmændene med Forundring, at de Allieredes Hær var draget bort. De havde nærmest været belavede paa et nyt Angreb. Noget saadant havde ogsaa den preussiske Konge tænkt sig. Han vilde have Slaget fornyet, men maatte give efter for Kejser Aleksander, der holdt paa, at man skulde gaa tilbage over Elben for dels at faa Krudtbeholdningen suppleret, dels for at blive forstærket med Mandskab. „Det kender jeg nok", brummede Frederik Vilhelm. „Begynder vi først at retirere, holder vi ikke op ved Elben, men gaar ogsaa over Weichsel. Paa den Maade ser jeg mig allerede igen i Memel. Det er altsaa alligevel som ved Auerstädt."

Det blev dog ikke som ved Auerstädt. Vi har allerede hørt, hvorledes Blücher tog Sagen: „En Skurk, der siger, at vi retirerer!" I fuldstændig Orden skete Tilbagetoget, og det lykkedes at komme til Dresden før den forfølgende Napoleon og altsaa slippe over Elben.

Alligevel var det jo ikke ganske morsomt for de to allierede Monarker at komme saaledes tilbage til den By, hvor de for faa Uger siden var blevet modtagne af hvidklædte Piger og havde faaet — altsaa lidt for tidligt — overrakt Laurbærkranse.

8. Maj kom Napoleon til Dresden. Raadsherrerne

modtog ham i Deputation. „De havde fortjent, mine Herrer,“ svarede han paa deres Velkomsthilsen, „at jeg behandlede Deres Stad som en erobret. Jeg véd meget godt, hvordan det gik til her under de allierede Monarkers Ophold. . . Endnu hænger paa eders Huse Stumperne af Guirlanderne, endnu ligger de visne Blomster i Gaderne, som eders Bys Døtre har strøet for mine Fjender.“ Da Kejseren saaledes havde gjort dem dygtig forskrækkede, endte han med at opfordre dem til at sende en Deputation til deres Konge, og hvis de kunde faa ham hjem, vilde han tilgive dem af Kærlighed til deres Konge.

Dér slap det ud; det var Napoleon om at gøre at faa sikret sig den sachsiske Konges Lydighed, endvidere at faa fat i de to fortrinlige Kyrassérregimenter, Kongen havde taget med sig, og ligeledes at faa fat i Fæstningen Torgau og de 11000 Mand sachsiske Tropper, der var indelukkede dér.

Alle tre Ting lykkedes. Kong Frederik August gjorde en Dyd af Nødvendigheden og indfandt sig i Dresden, hvor han af Napoleon blev modtaget som den kære savnede Forbundsfælle. Han maatte nu udlevere baade sine Kyrasserer og sin Fæstning Torgau med samt dens Besætning. Dens Kommandant derimod, General Thielmann, vilde ikke med den Vej. Da Ordren kom om Overgivelse til Napoleon, og et Forsøg paa at faa Fæstningen spillet over i de Allieredes Hænder var mislykket for ham, nedlagde Thielmann Kommandoen i andre Hænder og begav sig til de Allieredes Hovedkvarter, hvor han modtoges med aabne Arme og fik Ansættelse som Generalløjtnant i russisk Tjeneste.

Napoleon holdt altsaa nu Elblinien. Og derefter gjaldt det om at vinde Oderlinien. De Allierede havde brændt deres Skibsbroer efter sig. Men Napoleon fik i en forbavsende Fart den store Stenbro ved Dresden gjort brugbar og lod sin Hær gaa over den. Marschal Ney

gik ved Torgau ligeledes over Elben for at rykke mod Berlin og derfra videre til Stettin.

Dog var Ney ikke kommen halvvejs til Berlin, før han fik Kontraordre. Napoleon havde faaet at vide, at de Allierede ingenlunde var vedblevne at marchere ad Breslau til for at gaa bag Oderen, men at de var standsede bagved Spree, dér hvor denne Flod kommer frem fra Lausitz-Bjærgene, og havde taget en Stilling omkring Byen Bautzen. Her vilde da Napoleon angribe dem Vest fra, og samtidig skulde Marschal Ney komme Nord fra og omgaa deres højre Flanke for at afskære dem Tilbagetoget Øst paa, saa de maatte overgive sig eller lade sig trænge op i Bjærgene.

Saa kæmpedes der ved Bautzen den 20. og 21. Maj. Napoleon lod de Allieredes venstre Fløj kraftigt angribe, og det lykkedes ham at faa deres Overkommando til at trække Reserverne dér hen, saa at deres højre Fløj blev alt for svag til at møde Neys omgaaende Bevægelse.

De Allieredes Overkommando vil her sige Kejser Aleksander. Han gav sine Ordrer til de forskellige Korpskommandører hen over Hovedet paa den udnævnte Overgeneral Grev Wittgenstein. Denne, der indsaa, at man ved de trufne Dispositioner gjorde det modsatte af, hvad man skulde gøre, idet det var højre og ikke venstre Fløj, der burde styrkes, — Wittgenstein lagde sig ned under et Træ og sov, eller lod, som han sov. Og imidlertid gik Slaget sin Gang. Om Eftermiddagen den 21. Maj, da Marschal Ney var naaet op med sin Styrke og straks viste sig de Allieredes højre Fløj langt overlegen, havde Napoleon i Virkeligheden sine Modstandere i en Fælde.

Den preussiske General Knesebeck, en intelligent Officer, som hørte til Kong Frederik Vilhelms Stab, og som ogsaa havde en høj Stjerne hos Kejser Aleksander, satte nu igennem — skønt det overfor Aleksander holdt

meget haardt — at man afbrød Slaget og trak sig bort, inden det blev for sent.

Det lykkedes at afmarchere Øst paa i fuldkommen god Orden bag en opstillet Dækningsstyrke, og saaledes, at man ikke efterlod andet end nogle ganske faa sønderskudte Kanoner og ikke andre Fanger end de saarede.

Men dette ordnede Tilbagetog fra Bautzen blev kun muligt ved en Række næsten ubegribelige Fejl, begaaede af Marschal Ney. Denne synes slet ikke at have forstaaet den Ordre, Napoleon havde sendt ham, og vilde ikke lade sig tale til Rette af sin Stabschef, den udmærket dygtige Jomini. I Stedet for at omgaa Stillingen og sætte sig fast paa de Allieredes Retrætelinie, gik han ind paa Stillingen at storme den.

De Allierede fik saaledes trukket sig i god Behold ud af Fælden. Kong Frederik Vilhelm, der havde et godt militært Blik, og som havde været ganske klar over det farlige i Situationen, sagde til Zaren, medens de red bort fra Slaget sammen: „Naar Gud engang velsigner vore Anstrengelser, da vil vi bekende for hele Verden, at vi kun har ham at takke for det gode Resultat.“ Og Zaren trykkede tavs hans Haand til Svar.

Dette var Slaget ved Bautzen. Og her havde i Sandhed for de Allierede Lykken været bedre end Forstanden. Kun ved en Række af ganske mærkværdige lykkelige Tilfælde havde Hæren undgaaet en Katastrofe.

Napoleon var i en alt andet end god Sindsstemning efter endt Slag. „Hvorledes!“ udraabte han, „efter et saadant Slag intet Resultat! Ingen Fanger! Ingen erobrede Kanoner og Faner! Disse Mennesker vil jo ikke lade mig faa saa meget som et Søm!“

Slagene ved Lützen og Bautzen havde været Sejre for Napoleon, men paa ingen Maade afgørende. Begge

Gange havde han vundet Valpladsen, men i Grunden heller ikke andet.

Ja, han havde ved Hjælp af disse Sejre kunnet trænge frem til Elben og nu videre fort mod Oderen. Men hvad en saadan Fremtrængen uden afgørende Sejre kan føre til, havde han en frisk Erindring om fra Rusland.

Nok er det, — da Napoleon efter Slaget ved Bautzen havde forfulgt de Allierede ind i Schlesien, hvor de, i Stedet for at gaa tilbage over Oderen, tog en Flankeopstilling ved Schweidnitz, gik Napoleon ind paa at slutte en Vaabenstilstand. Den undertegnedes i Poischwitz d. 4. Juni og skulde vare 7 Uger til 20. Juli. Det bestemtes, at Franskmændene, der var naaet frem til Breslau, skulde gaa tilbage derfra indtil bagved den lille Flod Katzbach. Breslau med omgivende Landstrækning skulde under Vaabenstilstanden ligge som et neutralt Bælte mellem de to krigsførende Parter. Iøvrigt skulde hver Part beholde, hvad de havde inde d. 4. Juni, da Traktaten blev underskrevet.

At denne Vaabenstilstand blev sluttet, var — som Tiden viste — Begyndelsen til Napoleons Ulykke. Men det kunde de tyske Patrioter endnu ikke se, og der var i Berlin og over hele Preussen en meget nedtrykt Stemning i den Anledning. Man mente, at Vaabenstilstanden vilde vise sig at være Indledningen til en elendig og vanærende Fred. Og det hjalp ikke, at Kong Frederik Vilhelm kundgjorde, at Vaabenstilstanden kun var antaget, „for at den Nationalkraft, som mit Folk hidtil saa ærefuldt har lagt for Dagen, fuldkomment kan udvikle sig.“ Der tænktes jo her særlig paa det ny Landeværn, der kunde faa Tid til at blive kampberedt.

Hvad der yderligere forbitrede Sindene i de Dage, var Efterretningen om, hvorledes det i Anledning af Vaabenstilstanden var gaaet det Lützowske Frikorps. Det var fastsat i Betingelserne, at alle preussiske Tropper, som var strejfede ind i Egnene Vest for Elben,

skulde være tilbage paa Flodens højre Bred inden 12. Juni. Men da Lützow modtog Efterretningen, var det blevet for sent til, at han kunde naa tilbage over Elben til den fastsatte Tid. Deraf benyttede Franskmændene sig, og da Lützowerne, der mente at de var lovlig undskyldte, paa deres ubekymrede March nærmede sig Elben, blev de om Aftenen d. 17. Juni overfaldne ved Kitzen af en tidobbelt Overmagt, som huggede ind paa dem og sprængte dem fra hinanden. Mange af dem huggedes ned eller toges til Fange. Det var Napoleon selv, der havde givet Befaling til dette Bøddelværk. Det var for ham en Tilfredsstillelse saaledes at kunne ramme den tyske Begejstring, som Lützowerne var ligesom Symbolet paa. Og han vilde desuden hævne de mange militære Ærgrelser, dette og andre tyske Strejfkorps under Felttoget havde forvoldt ham ved at operere i Ryggen paa hans Hær og gøre dens Kommunikationer usikre.

Endnu en smertelig og ærgerlig Ting var forbundet med Vaabenstilstandens Afslutning. Det var, at Hamburg faa Dage i Forvejen var kommen i Franskmændenes Magt, hvad man ikke endnu var underrettet om, da man i Schlesien skrev under paa, at hvad hver af Parterne havde den 4. Juni, skulde de beholde under Vaabenstilstanden.

Hamburgs Generobring af Franskmændene var for den tyske Sag et haardt Slag og for Staden selv en krank Skæbne, som den kunde have været sparet for, dersom — —

Ja, det vil vi høre om i næste Kapitel.

SYV OG TYVENDE KAPITEL

DANMARK OG KOALITIONEN

Dengang Svenskerne paa Rigsdagen i Ørebro d. 28. August 1810 valgte den franske Marschal Bernadotte til svensk Tronfølger og regerende Kronprins under Navnet Carl Johan, mente de at have i ham vundet for Sverig en stor Feltherre og en Ven af Kejser Napoleon. Og de haabede, at han skulde være Manden for snart at skaffe dem det nylig tabte Finland tilbage.

I alle disse Henseender havde Svenskerne taget fejl. Kronprins Carl Johan var for det første ikke nær saa meget Feltherre som Politiker. Og for det andet gik hans Politik ikke ud paa at vinde Finland tilbage fra Rusland, men at erhverve Norge fra Danmark. Og hvad endelig Venskabet med hans tidligere Kejser angaar, da var det ikke større, end at, saasnart Kronprinsen var blevet klar over, at Napoleon ikke vilde staa ham bi i hans Planer om Norge, nærmede han sig Rusland og opnaaede i Marts 1812 at faa sluttet en hemmelig Traktat med Zar Aleksander, der gik ud paa, at Sverig skulde staa Rusland bi i den tilstundende Krig mod Frankrig; men først og fremmest skulde Rusland garantere Sverig Erhvervelsen af Norge, mod at Sverig til Gengæld lovede at lade Rusland beholde Finland i Fred. Hvad den danske Konge angik, da var han Napoleons Allierede og skulde eventuelt tvinges med svensk-russisk Vaabenmagt til at afstaa Norge. Vilde han derimod gaa med i Koalitionen mod Napoleon, — ja da skulde han ikke desto mindre afstaa Norge, men kunde faa Erstatning, for det første i Svensk Pommern, som Carl Johan

ikke brød sig om, og maaske desuden i andre Stykker af Nordtyskland.

I 1812 blev der nu imidlertid ikke Lejlighed for Rusland til at afse de 35,000 Mand, der skulde assistere den svenske Hær mod Danmark. Napoleons sejerrige Fremmarch til Moskva gjorde, at Planen om Norge maatte stilles i Bero.

Saa følger 1813. De russiske Tropper rykker ind i Tyskland til en Befrielseskrig. Kosakgeneralen Tettenborn rejser Frihedsfanen i Hamburg, væbner og befæster Byen — men er paa ingen Maade stærk nok til i Længden at modstaa General Vandamme, som kommer og lægger sig for Byen med Befaling fra Marschal Davoust til at bringe den tilbage under Frankrigs Herredømme.

For Rusland og Preussen, som nu er blevet allierede, har det en meget stor Betydning, at Franskmændene hindres i at trænge frem over Nedreelben, — at, med andre Ord, Hamburg holdes.

De Allierede kaster deres Blik paa Danmark. Den danske Stat er Hamburgs nærmeste Nabo. Ja den gamle Hansestad ligger halvvejs som et Enklave i den danske Konges Landomraade. Denne Konge, Frederik d. 6te, er i Besiddelse af en vel uddannet Hær. En Styrke paa 10,000 Mand har han mobiliseret og holder den i Kantonnement nær ved Grænsen i Anledning af Krigsurolighederne. Han vilde, særlig under disse Omstændigheder, være en meget værdifuld Forbundsfælle. Hidtil har han ganske vist staaet paa Napoleons Side. Men allerede har han erklæret sig neutral. Det næste Skridt vil være, at han gaar med i Koalitionen og rækker Haand til Europas Frigørelse fra Napoleonismens Aag.

Forhandlinger indledes med ham. Frederik d. 6te viser sig paa ingen Maade uvillig. Blot forlanger han Garanti for, at Norge ikke bliver ham frataget. En rus-

sisk Afsending, Fyrst Dolgoroucki, kommer til København og beroliger Kongen saa nogenlunde i den Henseende. Han forespejler ham Muligheden af det Arrangement, at Sverig faar de Landstrækninger i Tyskland, som ellers var tiltænkt Frederik d. 6te som Erstatning for Norge, men som denne slet ikke vil vide af at sige. Dolgorouckis Sendelse fører til, at Frederik d. 6te begynder at betragte sig som Medlem af Koalitionen og giver General Wegener, der kommanderer Styrken ved Grænsen, Ordre til at understøtte Tettenborn til Forsvaret af Hamburg. Endvidere begynder Kongen at forberede Udrustningen af et Hjælpekorps, der kan sendes til Tyskland.

Den 12. Maj stod der en Kamp foran Hamburg, hvori to danske Kompagnier fægtede paa Stadens Side og led Tab baade af døde, fangne og saarede. Iblandt de fangne, der faldt i Franskmændenes Hænder, var en Kaptajn Wilster. Vandamme sendte imidlertid ham og de andre fangne Danske over den danske Grænse og lod melde, at det selvfølgelig kun kunde være sket ved en Fejltagelse, at danske Tropper var blevet indviklede i den Fægtning.

Og det endte virkelig med, at man fra dansk Side maatte lade det hele have været en Fejltagelse. Thi det viste sig meget snart, at Fyrst Dolgoroucki blev desavoueret af sin Regering. Hvilket var en Følge af, at den svenske Kronprins havde forstaaet at bearbejde den engelske Regering. England var jo med i alle Koalitioner mod Napoleon, ogsaa i denne. Og skulde Danmark tiltræde, maatte der altsaa tilvejebringes en Fredslutning mellem England og Danmark, der havde ligget i Krig siden 1807. Men nu havde Carl Johan opnaaet at faa England til at gøre Afstaaelsen af Norge til en Fredsbetingelse. Presset fra England og Sverig virkede nu paa Rusland, saa ogsaa denne Magt, skønt nødig, fastholdt Fordringen om Norges Afstaaelse mod Erstatning i Tysk-

land. Tilsidst — endnu nødigere*) — bekvemmede også Preussen sig til at være Medgarant for Sverigs Krav paa Norge, idet man i Preussen saa vel som i Rusland var kommen til at se, at man maatte undvære enten Sverig eller Danmark i Koalitionen, og mente da bedre at kunne undvære Frederik d. 6te, end den berømmelige Krigsmand, tidligere Marschal Bernadotte.

Saaledes gik det til, at efterat der allerede var flydt dansk Blod for Koalitionens Sag og for den tyske Sag, nødtes den danske Konge ud af Koalitionen, idet han ikke vilde bekvemme sig til at tage tysk Land — oven i Købet problematisk Land — som Erstatning for Danmarks gamle Søsterland Norge.

Og da man ikke kunde forlange, at Frederik d. 6te skulde staa ganske ene og forladt, maatte det findes naturligt, at han gik tilbage til sin gamle Alliance med Napoleon. Den mobile danske Hærstyrke ved Grænsen stilledes uden videre til Davousts Raadighed.

Nu var det de Allieredes Mening, at efterat Frederik d. 6te var stødt bort, skulde Carl Johan træde til og forsvare Hamburg. Og Carl Johan var virkelig ankommen til Stralsund d. 18. Maj med svenske Tropper. Men udrette noget med dem vilde han ikke, før han havde faaet sine Medforbundnes Garantier angaaende Norges Erobring tilstrækkelig fastslaaede. Dermed gik nogen Tid, og imidlertid faldt Hamburg. Tettenborn, som ikke kunde holde Stillingen længer, trak sig ud af Byen og drog bort med sit Mandskab. Og d. 30. Maj rykkede Vandamme ind i Hamburg. Dagen efter kom Davoust og opslog paany sin Residens i Staden som Befalingsmand over det 32te franske Militærdistrikt.

Han havde allerede i sin Lomme en Ordre fra Kejser Napoleon saalydende: „De paalægger Stæderne Ham-

*) „Statskansler Hardenberg udtalte kun Kongens i højeste Grad selvegne Anskuelser, naar han erklærede overfor Gesandten, at den Artikel angaaende Norge var en for den fælles Sag meget viderværdig Diskussionsgenstand."
„Gesehichte der Nord-Armée im Jahre 1813." I S. 6.

burg og Lübeck en Brandskat af 50 Millioner Francs. De fordeler denne Sum og sørger for, at den bliver hurtigt betalt."

Dette var altsaa foregaaet 5 Dage før Vaabenstilstanden blev afsluttet.

OTTE OG TYVENDE KAPITEL

ØSTERRIGS ALLIANCE

Scharnhorst, der i Slaget ved Lützen havde haft den Glæde at se sine frivillige Jægere saa fortrinligt bestaa Ildprøven, havde i samme Slag faaet et Saar i Benet, som han ikke mente betød noget. I hvert Fald blev der ikke Tid at tænke derpaa. Det gjaldt om at faa sendt en betroet Mand til Østerrig at underhandle om Forbund, og Kongen overdrog Scharnhorst dette Hverv. Under Udførelsen deraf bukkede han under for en Saarfeber — Følgen af, at han ikke havde undt sig den fornødne Ro og Pleje. Scharnhorst døde i Prag d. 20. Juni, altsaa midt under Vaabenstilstanden.

„Nu er da desværre vor gode Scharnhorst ogsaa død," skrev Blücher til Statsraad Hippel; „tro De mig, et tabt Slag vilde ikke have været et større Tab for os. Gneisenau har vi nu tilbage, gaar ogsaa han bort, saa følger jeg levende eller død . . ."

Ja, Gneisenau blev Scharnhorsts Afløser hos Blücher. Gneisenau har senere sagt til Clausewitz, da de en Dag stod sammen ved Scharnhorsts Grav: „De var hans Jo-

hannes, jeg kun hans Petrus; dog er jeg aldrig blevet ham utro, som Petrus blev sin Mester."

Denne Sendefærd til Østerrig, der blev Scharnhorsts sidste Forretning i sit Lands Tjeneste, var af overordentlig Vigtighed. Da Kongeriget Sachsen ikke var gaaet ind i Koalitionen, da tværtimod Napoleon havde sikret sig sit Hold i denne som i de fleste andre Rhinforbundsstater, — da i det hele taget Udsigten til en almindelig tysk væbnet Rejsning var blevet en Skuffelse, da var i Virkeligheden Østerrigs Tiltræden til Koalitionen blevet dennes eneste Redning.

Østerrig havde rustet sig og trukket Tropper sammen i Bøhmen. Men endnu holdt det sig neutralt. En Krig, som gik ud paa at ødelægge Napoleon, vilde Østerrig ikke være med til. Dels var jo Kejser Frants Napoleons Svigerfader, og dels var baade Kejser Frants og hans Minister Metternich meget imod, at de liberale og nationale Ideer skulde tage et saadant Opsving, som let dermed vilde følge. Derimod holdt Østerrig paa, at Napoleon skulde vises tilbage indenfor passende Grænser. Han skulde give Østerrig de adriatiske Provinser tilbage, give Slip paa Hansestæderne, Spanien, Holland og Schweiz. Hertugdømmet Warschau skulde ophøre og Rhinforbundet opløses.

Disse Fordringer var det, Østerrig, som Mægler mellem Napoleon og de Allierede, foreslog som Fredsbetingelser. Hardenberg, den preussiske Statskansler, var klar over, at naar Napoleon slap for saa godt Køb, vilde det ikke vare længe, før han væltede sig over Preussen igen. Han vilde jo efter en saadan Fred fremdeles være Herre over Frankrig, Italien, Belgien, den venstre Rhinbred, Westfalen. Og Preussen skulde fremdeles nøjes med sin nuværende Elbgrænse. Dette var alt andet end tilfredsstillende. Imidlertid, dette var de Fordringer, Østerrig vilde være med til at stille, og — vel at mærke — saa

ogsaa være med til at gennemføre med Vaabenmagt, dersom det ikke kunde ske med det gode. Saa gik da Hardenberg, paa Preussens Vegne, med til disse moderate Fredsbetingelser, i Haab om, at Napoleon vilde forkaste dem og Østerrig dermed vilde være vundet for Alliancen. Ogsaa Rusland gik med. Dette var Overenskomsten mellem Østerrig, Preussen og Rusland i Reichenbach af 27. Juni. Nu kom det da an paa, hvad Napoleon vilde svare.

Napoleon holdt under Vaabenstilstanden Hof i det Marcoliniske Palæ i Dresden. Herhen indbød han Metternich, den østerrigske Minister, da han var blevet underrettet om, hvorledes Sagerne stod. Under den Samtale, Kejseren og Metternich nu havde med hinanden, faldt følgende Ordskifte:

Kejseren: „Og kalder De *det* moderate Vilkaar? Ej! Eders Monarker, som er født paa Tronen, kan ikke forstaa, hvad der driver mig. *De* kan komme slagne hjem til deres Hovedstæder uden derfor at tabe noget af deres Nimbus. *Jeg* derimod, *jeg* er Soldat. jeg maa have Berømmelse, jeg kan ikke vende forringet tilbage til Frankrig; jeg maa vedblive at være stor, bedækket med Hæder og beundret."

Metternich: „Men hvornaar skal da disse usalige Krige ophøre, dersom baade Nederlag og Sejre er Bevæggrunde til at fortsætte dem?"

Kejseren: „Jeg skylder den brave Nation, som paa mit Kald har udgydt sit ædleste Blod, at bevare helt og ukrænket den Storhed, som den med heltemodige Anstrengelser har erhvervet sig."

Metternich: „Men, Sire, denne Nation trænger selv til Ro. Min Vej herhen har ført mig midt igennem Deres Regimenter: Deres Soldater er Børn. Og vil De, naar disse er gaaet til Grunde, indkalde endnu yngre Rekrutter?"

Da bliver Kejseren bleg af Raseri, kaster sin Hat i

Gulvet og skriger: „Min Herre! De er ikke Soldat, De har ikke levet i Lejre og lært at foragte andres og Deres eget Liv. Jeg, jeg spytter paa 200,000 Menneskers Liv!"

„Lad os aabne Døre og Vinduer," siger Metternich, „at hele Europa kan høre Dem."

Kejseren render med lange Skridt op og ned i Værelset, sparker til sin Hat, udbryder tilsidst:

„Det er en Dumhed, en stor Fejl, at jeg ægtede en østerrigsk Prinsesse. I vil altsaa erklære mig Krig?"

„Nej, Sire, vi vil paa de angivne Betingelser mægle Fred mellem Dem og Deres Modstandere."

„Ah! I staar altsaa halsstarrigt fast paa at ville foreskrive mig Love? Velan, I skal faa Krigen. Paa Gensyn i Wien!"

Audiensen var forbi. I Forsalen staar en fransk General, som spørger Metternich: „Er De tilfreds med Kejseren?"

„Ja," svarer Ministeren, „jeg er tilfreds; thi Eders Herre har givet mig klar Besked, og jeg sværger Dem, han har mistet Forstanden!"

Metternich vilde dog give Napoleon Tid til at tænke over Sagerne, og han fik derfor de krigsførende Parter til at forlænge Vaabenstilstanden indtil d. 10. August.

Men allerede fra d. 28. Juni — den Dag Samtalen med Napoleon havde fundet Sted — betragtede Østerrig sig som Preussens og Ruslands fremtidige Kampfælle og drev sine Rustninger omkap med dem.

I første Halvdel af Juli kom Monarker og Generaler sammen i Trachenberg i Schlesien for at aftale en Felttogsplan. Ogsaa den svenske Kronprins, som siden 18. Maj havde været med sine svenske Tropper i Stralsund, indfandt sig dér i Trachenberg og gjorde sig gældende ved sit distingverede Ydre og sit særdeles vindende Væsen. Han opnaaede let at blive udnævnt til Overgeneral

for en af de tre store Hære, hvori de Allieredes samlede Krigsmagt blev delt. De tre Hære var følgende:

1) Hovedarméen, som stod i Bøhmen og vilde komme til at bestaa af 115,000 Østerrigere, 60,000 Russere under General Barclay og 47,000 Preussere (nemlig 2det preussiske Armékorps under Kleist og Gardebattaillonerne), tilsammen 222,000 Mand med 672 Kanoner.

2) Den schlesiske Hær, som stod i Schlesien, bestaaende af 38,000 Preussere (nemlig 1ste preussiske Armékorps under Yorck) og 61,000 Russere, tilsammen 99,000 Mand med 340 Kanoner.

3) Nordarméen, som stod omkring Berlin og længere Nord paa. Den bestod af 78,000 Preussere (det 3. Armekorps under Bülow og det 4. under Tauenzien), 30,000 Russere og 24,000 Svenske, tilsammen 132,000 Mand med 316 Kanoner.

Det bliver en Krigsmagt paa de Allieredes Side af ialt 453,000 Mand med 1328 Kanoner.

Da Kejser Napoleon ved Vaabenstilstandens Slutning havde 440,000 Mand med 1200 Kanoner, var altsaa de Allieredes Overmagt endnu ikke stor. Men den voksede ganske vist i Løbet af Efteraarsfelttoget ganske betydeligt ved nyt tilkommende Mandskab.

De Allieredes Hovedhær i Bøhmen kommanderedes af den østerrigske Feltmarschal Fyrst Karl von Schwarzenberg med Grev Radetzky som Stabschef. Schwarzenberg var en yderst brav og forstandig Herre, et Stykke af en Hofmand, — havde været anvendt til diplomatiske Sendelser, og vittige Hoveder bemærkede om ham: Soldaterne siger, at han er en god Diplomat, og Diplomaterne, at han er en god Soldat. Men gamle Blücher udbragte engang i 1819 hans Skaal i følgende Ord: „Paa Fyrst Schwarzenbergs Velgaaende som den Feltherre, der havde tre Monarker i sin Lejr og dog forstod at slaa Fjenden.“ I Virkeligheden skulde der næsten englelige Egenskaber til for at udholde og klare Stillingen mellem

alle disse Indflydelser, der vilde gøre sig gældende i Hovedkvarteret.

Schwarzenberg var desuden Overgeneral over de Allieredes hele samlede Magt.

Den schlesiske Hær fik Blücher at kommandere, med Gneisenau som første, Müffling som anden Stabschef.

Nordhæren blev undergivet Kronprins Carl Johan, tidligere Marschal Bernadotte.

Den i Trachenberg d. 10. Juli vedtagne Krigsplan gik ud paa, at de tre Hære skulde ved deres Samarbejde holde Napoleon ligesom i en Svikmølle. Hver fra sin Side skulde de rykke ham paa Livet uden at indlade sig enkeltvis i et afgørende Slag. Naar Napoleon med Overmagt brød frem mod en af Hærene, skulde denne trække sig tilbage for ham, og de andre to operere i hans Flanke og Ryg, saa han nødtes til at standse og gaa frem i en anden Retning, hvorefter det samme Spil skulde gentage sig. Naar Napoleon paa denne Maade var kørt træt og opgav Elblinien og trak sig tilbage mod Saalefloden, da skulde de tre Hære være over ham og omringe ham paa den aabne Slette ved Leipzig og slaa det afgørende Slag.

Da Blücher i Henhold til denne Krigsplan fik sin hemmelige Instruktion meddelt af den russiske General Barclay, havde man i denne Instruktion meget stærkt understreget Nødvendigheden af, at den schlesiske Hær nu ikke gik hen og indlod sig paa nogen afgørende Kamp. Thi man vidste, at det var den gamle Ryttergenerals Natur at gaa rask paa. Da derfor Blücher var blevet sat ind i Instruksen, svarede han straks: „Pokker staa i det! Det er en indviklet Historie. Gaar over mine Kræfter. Er ingen Fabius eller hvad han hed. Forstaar mig kun paa at gaa løs paa Fjenden. Dette her maa hellere en anden paatage sig. Jeg er Monarkerne meget taknemlig for deres Tillid, men maa afslaa en Kommando, hvor jeg kun skal fukssvanse og retirere.“ „Deres Eksellence

tager dog maaske Instruksen for bogstavelig," bemærkede General Diebitsch, som var med Barclay; „i Spidsen for 100,000 Mand kan man ikke være ubetinget indskrænket til Defensiven. Naar De finder Lejlighed, saa angriber De blot friskvæk Fjenden."

„Det er noget andet," sagde Blücher, „paa den Maade forstaaet kan jeg gaa ind paa Instruksen. Jeg overtager altsaa Kommandoen under den Betingelse, at jeg, hvor jeg holder det for raadeligt og nødvendigt, maa angribe Fjenden, og beder Dem melde Monarkerne dette."

Det viste sig, at Blücher havde særdeles godt opfattet Aanden og Meningen i Krigsplanen fra Trachenberg og forstod for sit Vedkommende at handle i Overensstemmelse med den.

Med den 10. August udløb den forlængede Vaabenstilstand. Denne Dags Aften sad i Prag en preussisk og en russisk Statsmand og ventede. De havde Fuldmagt til at slutte Fred med Frankrig paa de Betingelser, Østerrig havde faaet opstillet. Til dem kunde Frankrig henvende sig, dersom det gik ind paa Betingelserne. De to Mænd, Preusseren Vilhelm v. Humboldt og Russeren Baron v. Anstett, sad med Uret i Haanden, da Midnatstimen nærmede sig. Der *kunde* jo hvert Øjeblik indtræffe en Kurér fra Kejser Napoleon med imødekommende Forslag, saa Østerrig blev vaklende. Paa Slaget 12 erklærede de to Herrer deres Fuldmagt for udløbet. Vaabenstilstanden var dermed gaaet til Ende uden at have ført til Fred. Og straks efter tændtes der Ildsignaler fra Bjærgtop til Bjærgtop helt over til Schlesien for at melde det for de tyske Patrioter glade Budskab om, at den utilfredsstillende Fredslutning var undgaaet, og at Kampen mod Napoleon skulde tages op igen, denne Gang med Østerrig som Forbundsfælle. Og det vilde sige med Overmagt.

Ganske vist betød Østerrigs Tiltræden, at Krigen mod Napoleon for Fremtiden vilde blive ført mere som en

Fyrstekrig end som en Folkekrig. Den vilde ikke — det skulde Østerrig nok sørge for — føre til en Genoprettelse af den tyske Kejserværdighed eller i det hele til nogen stærk politisk Sammenslutning af den tyske Nation. Men selv om saadanne Forhaabninger for Tiden maatte skrinlægges, selv om Patrioterne i Løbet af faa Maaneder havde lidt mange Skuffelser, siden de i Foraaret havde troet paa den store væbnede Rejsning over hele Tyskland, — saa var dog Napoleons Aag det, der først og fremmest maatte brydes. Og den Krig, Østerrig gik med til, var og blev dog saaledes en stor Befrielseskrig.

Ni og tyvende Kapitel

DRESDEN, KULM OG KATZBACH

Kejser Napoleons Hovedkvarter var i Dresden. Men omtrent 20 Mil Øst paa i det nordlige Schlesien havde han en Hærafdeling staaende under Marschal Neys Kommando for at holde Øje med General Blüchers schlesiske Hær, der stod i Egnen S. V. for Breslau.

Her begyndte Geværerne snart at knalde, da Vaabenstilstanden var udløben. Efter Bestemmelsen skulde der gaa 7 Dage efter d. 10. August, før man maatte overskride Demarkationslinierne og komme ind i det neutrale Bælte, der under Vaabenstilstanden skilte Hærene fra hverandre. Men Franskmændene overholdt ikke denne Bestemmelse. De sendte uden videre Strejfpatrouiller og Fourageringskommandoer ind i det neutrale Bælte. Og saa gav Blücher ikke længer Tid, men rykkede allerede den 14. August frem og drev under fortsatte Fægtninger

i Løbet af en Uges Tid Neys Tropper nogle Mil tilbage over Floden Bober.

Dér kom saa Kejser Napoleon og hans Garder og stødte til Neys Hær, og nu skulde Blücher undgælde for sin dristige Fremtrængen.

Den 21. August brød 180,000 Franskmænd under Napoleons Ledelse frem mod den schlesiske Hær, der var omtrent halv saa stor. Og Napoleon satte alt ind paa at tvinge Blücher til at modtage et Slag.

Men dette slog fejl. Blücher udstedte en Dagsbefaling til sine Tropper, hvori det hed: „Fjenden vil nøde os til et afgørende Slag; men vor Fordel kræver, at vi i Øjeblikket undgaar et saadant. Vi gaar derfor tilbage og gør ham sikkerlig derved megen Fortræd, idet han spilder Tid, og de forenede russiske, østerrigske og preussiske Arméer vinder Tid til at bryde frem fra Bøhmen og over Elben i Ryggen paa ham . . .“

Kæmpende trak Blücher sig tilbage og søgte at trække Kejseren saa langt efter sig, som paa nogen Maade muligt.

Men allerede d. 22. August fik Napoleon Melding om, at den bøhmiske Armé under Schwarzenberg var i Færd med at bryde gennem Passene i Erzgebirge og truede Napoleons Retrætelinie Vest paa mod Saalefloden.

Nu vendte Napoleon om med sine Garder — tog ogsaa Korpset Marmont, et af Neys bedste Korps, med sig og Marschal Ney personlig, og gav Marschal Macdonald Befalingen over den tiloversblivende Styrke. Med denne saakaldte Boberarmé skulde Macdonald fortsætte Forfølgelsen af Blücher, og i alle Tilfælde holde ham i Schak, saa han ikke nærmede sig Dresden eller Bøhmen.

Med Garderne og Korpset Marmont gaar Napoleon i Ilmarch mod Elben. Hans Maal er dog ikke Dresden, men Lilienstein, 4-5 Mil Sydost for Dresden, lige ved den bøhmiske Grænse, dér, hvor Elben kommer ud fra Bjærgene. Dér havde han en befæstet Lejr og et Par

Broer over Floden, beregnede paa, at man over dem skulde kunne komme i Ryggen paa den bøhmiske Hær, dersom den faldt ind i Sachsen, og skyde sig mellem den og de bøhmiske Bjærge.

Nu ansaa Napoleon Øjeblikket for at være kommet, da denne Plan skulde bringes til Udførelse. Meldingerne, der kom til ham under Marchen, gik ud paa, at den bøhmiske Hær, efter at den d. 22. August var gaaet over Bjærgene og ikke havde mødt nogen Modstand lige for sig, havde foretaget en stor Svingning til højre og indledet et Angreb mod Dresden, hvilken By Marschal St. Cyr holdt med en Styrke paa ikke mere end 20,000 Mand.

Nu gjaldt det for Napoleon blot om, at St. Cyr kunde holde de Allierede Stangen, indtil Kejseren selv kom over Broerne og skød sig frem i deres Flanke og Ryg. Men da han d. 25. nærmede sig Elben, kom et udsendt Ilbud tilbage til ham fra Dresden med Besked fra St. Cyr, at Byen kunde blive taget, hvad Øjeblik det skulde være.

Nu maatte Napoleon opgive sin Plan om Overgangen ved Lilienstein. Han slog ind paa Vejen til Dresden og lod sine Soldater opbyde den sidste Kraft for at naa Byen i rette Tid.

Den næste Dag, den 26. August, stod Schwarzenbergs Hær opmarcheret foran Dresden og gjorde sig rede til det afgørende Angreb. Vel var der foretaget en Del Befæstningsarbejder omkring Staden i Sommerens Løb; men St. Cyrs 20,000 Mand forslog dog paa ingen Maade til et virksomt Forsvar mod en Hær af den tidobbelte Styrke. De Allierede føler sig da sejrssikre.

Da, lidt over Middag, kan man fra de Allieredes Stillinger begynde at se stærke Kolonner bevæge sig ned over Bakkerne hinsides Elben, ned mod Broen. Det er Kejseren med Garderne og Korpset Marmont. De kommer just i rette Tid til at være med at forsvare Dresden.

Nogle i de Allieredes Hovedkvarter holdt paa, at man,

da Napoleon var kommen, skulde opgive Angrebet. Men derom vilde Schwarzenberg intet høre. Kl. 4 begyndte Kanonaden fra en Halvkreds paa $1^{1}/_{2}$ Mils Længde. Og Slaget gik sin Gang. Men de Allierede tog ikke Dresden. Derimod lod Napoleon efter nogle Timers Kamp sine Garder gaa frem til Angreb og trænge de Allierede tilbage til Højderne, der omkredser Byen i nogen Afstand. Dér tændte de Allierede deres Lejrbaal, efter at Mørket havde afbrudt Kampen. Ved Midnat begyndte en fin Regn, der voksede og voksede til et vedvarende Skybrud, som slukkede alle Lejrbaalene.

Næste Morgen Kl. 7 brød Franskmændene frem; thi de kunde ikke have de Allierede staaende dér tværs over deres Forbindelsesvej med Frankrig. Kampen blev atter denne Dag haard og blodig. Og Franskmændene vandt nogle Fordele, især paa deres højre Fløj. Men lige saa lidt som de Allierede den foregaaende Dag havde kunnet tage Dresden, lige saa lidt lykkedes det for Franskmændene denne Dag ved deres Angreb at bemægtige sig de Allieredes Stilling paa Højderne.

Hvorledes det vilde gaa, hvis Slaget blev fornyet den tredje Dag, var imidlertid et andet Spørgsmaal. Og Schwarzenberg fandt det ikke raadeligt at oppebie dette, men gav Befaling til Tilbagetog d. 27. August om Eftermiddagen Kl. 5.

Under stadige Skærmydsler for at holde Forfølgerne tilbage trak da den store Hær sig Syd paa over Erzgebirge gennem de samme snævre Bjærgveje, fra hvilke de for 5 Dage siden var brudt frem paa Sachsens Slette.

Foreløbig skulde Hæren, efter endt Bjærgmarch, samle sig paa Teplitz-Sletten straks Syd for Bjærgkæden. Derfra skulde man saa søge Sikkerhed og Hvile bag Floden Eger noget længere mod Syd.

Hver Hærafdeling havde af Overkommandoen faaet anvist, hvad Vej over Bjærgene den skulde benytte. Saaledes ogsaa den russisk-preussiske Hærafdeling, der

hørte med til den bøhmiske Armé, og som kommanderedes af den russiske General Barclay. Barclay havde faaet anvist at benytte Vejen over Peterswalde, Nollendorf og Kulm, en Vej, der ikke gik lige paa Teplitz, men svingede et godt Stykke mod Øst og udmundede i den østligste Ende af Teplitz-Sletten. General Barclay fandt sig imidlertid ikke beføjet til at gaa ad denne saa østlige Vej, som han slet ikke vilde kunne komme ind paa uden først at slaa sig forbi et fransk Korps under General Vandamme*), der var gaaet over Napoleons Broer ved Lilienstein og netop af Kejseren havde faaet Anvisning paa at bryde frem ad den omtalte Bjærgvej Peterswalde-Nollendorf-Kulm, ad hvilken han maatte kunne trænge Øst fra ind paa Teplitz-Sletten og være der før de Allierede og slaa deres Hærafdelinger enkeltvis, efterhaanden som de kom ned fra Bjærgene. Det var en smuk militær Ogave, der saaledes var stillet General Vandamme, og Kejseren havde betydet ham, at der her var en Lejlighed for ham til at erhverve sig Marschalstaven.

At den omtalte Vej fortrinligt egnede sig for Franskmændene til en omgaaende Bevægelse, havde Schwarzenberg meget godt indset og just derfor foreskrevet Barclay at følge denne Vej og dermed lukke den for Fjenden. Men Barclay, denne ellers højt ansete Officer, var denne Dag aabenbart ikke klar over Situationen; thi han adlød ikke Ordren, men lod sin Hovedstyrke gaa over en noget vestligere Bjærgvej.

Barclay havde dog sendt et mindre Korps under Prins Eugen af Würtemberg — en tysk Fyrste i russisk Tjeneste — frem at observere Vandamme. Og Prins Eugen var ikke længe om at se, at Vandamme vilde frem i Ryggen paa de Allierede. Og han forstod, at dette for enhver Pris maatte forhindres. Prinsen indledede da en

*) Vandamme var under Vaabenstilstanden med dette Korps trukket til Dresden fra Hamburg.

Fægtning med den langt overlegne franske Styrke og holdt med stor Dygtighed Fægtningen gaaende, indtil omsider de russiske Garder blev sendt ham til Hjælp. Den russiske General Ostermann tog nu Befalingen over den her samlede Styrke og kastede sig med den ind paa den omtalte Vej ad Nollendorf og Kulm til, hvor Franskmændene allerede havde begyndt deres Fremmarch. Men Russerne tvang sig frem foran dem, vendte sig imod dem og gjorde dem Vejen stridig, saa godt de formaaede det med en underlegen Styrke (17,000 Mand mod 30,000) uden Artilleri. Tilbage maatte Ostermanns Tropper, men ganske langsomt. Det gjaldt jo om at skaffe deres Vaabenbrødre, som nu befandt sig oppe i Bjærgpassene, Tid til at komme ned paa Sletten og blive samlede. I to Dage holdt Ostermann og Prins Eugen det saaledes gaaende med at sinke den hidsige Vandammes Fremmarch. Den 29. August om Morgenen gik de det sidste Stykke tilbage, nemlig fra Nollendorf til Kulm.

Her, ved Kulm, maatte der holdes Stand, hvad det end skulde koste. Thi her udmundede Bjærgvejen paa Sletten.

Ostermann tog Stilling og sendte Meddelelse til Teplitz, hvor den bøhmiske Hærs Hovedkvartér skulde oprettes efter endt Overgang over Bjærgene. De tre Monarker fulgte Schwarzenbergs Hovedkvarter, og Meldingen om den kritiske Stilling ved Kulm blev modtaget af Kejseren af Østerrig, som derefter straks tog Anledning til at forlade Teplitz og bringe sig i Sikkerhed Syd for Eger. Dog havde han først faaet underrettet Kongen af Preussen. Og denne viste her, at han havde militær Omtanke. Han sendte ufortøvet Adjudanter hen paa alle Kolonneveje med Befaling til de preussiske Tropper, som kom ned fra Bjærgene, om at ile til Undsætning for Russerne ved Kulm. Han sendte Ilbud til Kejser Aleksander og Schwarzenberg at melde dem Sagernes Stilling, saa ogsaa de kunde træffe Forholdsregler. Et østerrigsk

Dragonregiment bevægede han til at skynde sig frem til Stillingen. Og til Ostermann lod han melde, at Tropperne endnu ikke var nede fra Bjærgene, men at de snart vilde være der, og at imidlertid maatte al Kraft opbydes for at holde Stillingen. Han bad Ostermann meddele de russiske Garder, at der var Fare for deres Kejsers Person, eftersom han endnu var oppe i Bjærgene.

Der blev kæmpet blodigt ved Kulm hele Dagen. Snart indfandt de preussiske Garder sig og fægtede Side om Side med de russiske. Flere og flere Forstærkninger indtraf efterhaanden. Men ogsaa Vandamme fik nogle Forstærkninger. Den 29. August blev Stillingen holdt. Men de Allierede ventede at se Napoleon komme med sine Garder den næste Dag. Og formodentlig ventede Vandamme det samme. I hvert Fald fornyede han Angrebet den næste Morgen.

Men da Kampen var godt i Gang, hørte Franskmændene Kanonskud i Ryggen paa sig. De mente, det var den ventede Undsætning, der kom fra Kejseren. Men de fik at vide, at det var noget helt andet, — at Preusserne var i Nollendorf.

Det var General Kleist med sit 2. preussiske Korps. Han havde om Aftenen d. 29., endnu helt oppe i Bjærgene, faaet Underretning om, at der kæmpedes ved Kulm, og Befaling til, ad en bestemt foreskrevet Vej at komme til Undsætning den næste Dag. Klejst indsaa imidlertid, at han ad den Vej vilde komme for sent til at deltage i Kampen. Og han tog da den kække Beslutning at føre sine Tropper straks ved Daggry langs en vanskelig Bjærgkam paa tværs lige mod Nollendorf, altsaa i Ryggen paa Vandamme. Denne kække Manøvre gjorde, at den anden Slagdag ved Kulm blev for Vandamme og hans Korps et tilintetgørende Nederlag.

Hele det franske Korps's Artilleri, 81 Kanoner, blev taget, to Felttegn (Ørne), tre Faner, mer end 200 Ammunitionsvogne og hele Trosset faldt i de sejrendes Hæn-

der. Mindst 5000 Lig af Franskmænd laa paa Valpladsen; 10,000 Mand toges til Fange, deriblandt Vandamme selv og tre andre Generaler.

De Allierede havde mistet 816 Østerrigere, 1500 Preussere og 1000 Russere, tilsammen 3316 Mand.

Sejren ved Kulm gjorde det ufornødent at trække Hæren længere Syd paa. Den blev staaende her omkring Teplitz. Og Modet rejste sig paa ny hos Tropperne, hvad ogsaa kunde behøves efter det nedslaaende Tilbagetog fra Dresden. Og Stemningen steg saa meget højere som der samme Dag, Sejren var vundet, indtraf særdeles glædelige Efterretninger til Hovedkvarteret baade fra den schlesiske Armé og fra Nordarméen.

Vi hørte, hvorledes Napoleon d. 22. August, efter forgæves at have forsøgt at tvinge Blücher til et Slag, gik tilbage med en Del af Styrken, overladende Macdonald med Boberarméen den videre Forfølgelse af den schlesiske Armé.

Stadigt kæmpende trak denne sig tilbage. Og de Franske fulgte efter med et muntert Humør som Jægere efter et flygtende Vildt.

Den 26. August blev en fremskudt preussisk Styrke drevet tilbage over den lille rivende Bjærgflod Katzbach. Forfølgerne kappedes om at komme over Floden og op ad de stejle Skraaninger paa den anden Side, der førte op til en Højslette, hvor de Allieredes Hovedstyrke mentes at være i fuld Tilbagemarch.

De Allierede var ganske rigtigt deroppe paa Højsletten, et Stykke tilbage, men ingenlunde i Tilbagemarch. Man var i Blüchers Hovedkvarter blevet klar over, at Napoleon var gaaet tilbage med en Del af Tropperne, naturligvis for at møde den bøhmiske Hær. Og man havde just gjort sig rede til den Fremrykning, Krigsplanen i et saadant Tilfælde fordrede.

Dette vilde maaske de første Franskmænd, der kom

op paa Højsletten, have opdaget, dersom ikke en stadig strømmende, øsende Regn havde gjort det umuligt at se ret langt frem for sig.

Gneisenau og Müffling, Blüchers to ledende Stabsofficerer, red frem i Regntykningen og kom under Vejr med, at allerede omtrent 5000 Franskmænd var kommen op over Skrænterne, og at flere og flere trængte efter. Da indsaa disse Officerer, at her tilbød sig en gunstig Lejlighed. Man skulde blot ganske roligt lade endnu 12-15000 Franskmænd komme op ad Skrænterne og Slugterne, og saa kaste sig over dem med de Tropper, man netop havde staaende parat til Fremrykning, og som vilde udgøre en betydelig Overmagt.

Denne Plan blev bragt til Udførelse. Blücher red fra Bataillon til Bataillon og opmuntrede Folkene. „Nu har vi snart faaet nok Franskmænd herop. Dem skal vi gaa løs paa, saa de allesammen slaar baglæns Kolbøtter ned igen!"

Og omtrent saaledes blev det. En heftig Kamp paa Højsletten, hvor Blücher personlig førte Rytteriet frem mod Fjendens Ryttere, endte med, at Franskmændene i vild Forvirring, Infanteri, Artilleri og Kavalleri, trængtes ned ad Skrænterne og Hulvejene til Bredden af Katzbach og en anden Bjærgstrøm ved Navn den fraadende Neisse. Disse Strømme var ved den stadig øsende Regn gaaet over deres Bredder, saa Broer og Planker enten var skyllede bort eller ikke til at finde. Og hvem der prøvede at vade over, sank, naar han kom et Stykke ud, pludselig i Flodsengen og reves bort af Strømmen, der var lige uimodstaaelig for Mænd og Heste.

Det var kun en Del af Macdonalds Hær, man saaledes havde sejret over, nemlig Divisionen Gérard og Kavallerikorpset Sebastiani, der alt for uforsigtigt var trængt frem paa Højsletten. Og den, som her havde staaet og taget imod dem, var General Yorck med det første preussiske Korps, som dannede Centrum i den

schlesiske Hær. Det russiske Korps under General Sacken, Hærens højre Fløj, var svinget ind og havde assisteret Yorck virksomt.

Hærens venstre Fløj, et russisk Korps under Langeron, havde derimod ikke gjort, hvad det skulde. Ellers kunde Sejren være blevet fuldstændigere.

Som det var, var Slaget ved Katzbach en rask og virkningsfuld Affære, hvor ganske vist Sejren var givet de Allierede i Hænderne, men hvor de dog viste, at de var vaagne og forstod at gribe Lejligheden ved Pandehaarene.

Der var vundet betydelige Trofæer: 36 Kanoner, over 100 Ammunitionsvogne, 4 Feltsmedier og 1400 Fanger, hvoriblandt mange Officerer.

Blücher skrev til sin Hustru:

Idag var den Dag, jeg saa længselsfuldt har ønsket, vi har fuldstændig slaaet Fjenden, erobret mange Kanoner og gjort mange Fanger. Imorgen tænker jeg at gøre endnu mange Fanger, da jeg forfølger Fjenden med mit hele Kavalleri. Det har hele Dagen været et Regnvejr, saa jeg ikke beholdt en tør Trævl; sund og rask er jeg, ogsaa min Omgivelse . . .

Gud med dig!

I Hast, og mødig og mat.

Kroitsch, d. 26. Aug. 1813. *Blücher.*

Under Forfølgelsen de følgende Dage bragtes Macdonalds Hær mere og mere i en Tilstand af Opløsning. Den 29. August blev en af hans Divisioner, der endnu havde holdt sammen, fuldstændig sprængt, og en Tredjedel af den, 4000 Mand med 100 Officerer, maatte strække Gevær.

Schlesien var renset for Franskmændene.

Den Regn, der fra Morgenstunden var begyndt at falde her ved Katzbach, ganske fint og stille, og som i Dagens Løb var vokset til et ustanseligt Skybrud, det var den

samme Regn, der om Natten naaede Egnen ved Dresden og slukkede de Allieredes Lejrbaal efter den første Dags Kamp.

Den første Dag af Slaget ved Dresden var altsaa samtidig med Slaget ved Katzbach.

Men allerede tre Dage før havde Nordhæren haft *sit* Regnvejrsslag. Derom i næste Kapitel.

Tredivte Kapitel

GROSSBEEREN OG DENNEWITZ

Efterat Kronprins Carl Johan af Sverig, tidligere Marschal Bernadotte, havde faaet Overbefalingen over Nordhæren, havde han taget Stilling med den omkring Berlin. Men han befandt sig ikke vel dér. Han ængstedes ved Tanken om, at han i sin højre Flanke havde Magdeburg og Hamburg, i den venstre Küstrin og Stettin, som alle endnu holdtes besatte af Franskmændene. Hvis Napoleon kom — og han følte sig overbevist om, at Napoleon vilde kaste sig først og fremmest over ham som sin farligste Modstander — saa vilde han være udsat for at afskæres fra Stralsund og dermed fra Sverig. Han betænkte sig, med andre Ord, paa at modtage Slag i en saa langt mod Syd fremskudt Stilling.

Og næppe var Vaabenstilstanden til Ende, før det Slag blev tilbudt ham. Ganske vist kom Napoleon ikke selv — han regnede ingenlunde Carl Johan for sin farligste Modstander — men han sendte 70,000 Mand Syd fra imod Berlin under Anførsel af Marschal Oudinot. Og der skulde med det samme bryde Troppestyrker

frem fra Magdeburg og Hamburg for at støtte Oudinot's Angreb.

Da Fjenden saaledes begyndte at trænge paa, holdt Kronprinsen et Krigsraad med Korpsgeneralerne og flere Stabsofficerer. I et særdeles veltalende Foredrag udbredte han sig om det hensigtsmæssige i at søge en gunstigere Stilling at tage et Slag i, end denne Syd for Berlin, især i Betragtning af, at Størsteparten af de preussiske Tropper bestod af uøvede Landeværnsmænd. To Broer har vi jo, sagde Prinsen, hvad hindrer os da i at gaa Nord paa og ganske roligt se Tingene an?

Nu var det, General Bülow tog Ordet. Han var Kommandør for et af de to preussiske Armékorps, der hørte til Nordarméen. General Bülow var i Sind og Skind en Modsætning til Bernadotte, lille, mager, uanselig af Skikkelse, jævn og ligefrem af Væsen, en Mand, der kunde blive hidsig, men snart blev god igen; en Mand, man altid vidste, hvor man havde.

General Bülow tog altsaa Ordet og spurgte, om det virkelig var hans kongelige Højheds Mening at prisgive Berlin.

Nuvel! sagde Bernadotte med en overlegen Haandbevægelse; hvad er Berlin? Berlin er en Stad.

En Stad, Deres kongelige Højhed! udbrød Bülow. Berlin er Preussens Hovedstad! Og nu sagde han ham i djærve Ord sin Mening om det umulige — i det mindste for ham og hans Folk — i at prisgive Landets Hovedstad uden et alvorligt Sværdslag. Og hvad Tropperne angaar, sagde han, som Deres kongelige Højhed kommanderer, da indestaar jeg for Preusserne. Russerne har tilstrækkelig vist, hvad de duer til, og hvad Svenskerne angaar, vil Deres kongelige Højhed vel selv indestaa for dem!

Det endte med, at Bernadotte sagde nogle indrømmende Ord og opløste Krigsraadet, uden at nogen egentlig var bleven klar over hans endelige Mening.

Da Bülow var kommen til Hest og red bort med sin Adjudant, vendte han sig til denne og sagde: Ham er jeg færdig med; det er ikke den Mand, vi har Brug for. Han skal blive mig fra Livet med sin Moabiter*) Bro. Mig faar han ikke over. *Vore Knokler skal bleges foran Berlin, ikke bagved**).*

I et Par Dage havde Franskmændene under skarpe Skærmydsler trængt sig længere og længere frem gennem et meget vanskeligt, sumpet og skovrigt Terræn, som ophører 3 Mil Syd for Berlin, idet det dér gaar over i et jævnt og aabent Sletteland. Den 23. August om Morgenen brød de op i tre Kolonner, en vestlig, en østlig og en i Midten. Alle tre Kolonner marcherede mod Berlin, hvor de haabede at træffe sammen i Løbet af et Par Dage. Thi nu var der væsentlig kun det aabne og nemme Terræn tilbage, og de ventede ikke, at de Allierede, efter at have opgivet Sump- og Skovpassene, vilde gøre alvorlig Modstand længere.

Det er ogsaa tvivlsomt, om Kronprins Carl Johan vilde have gjort alvorlig Modstand. Han havde givet Ordre til en Sammendragning af Hæren i vestlig Retning, og vilde mulig nok, naar han havde faaet Korpsene samlede, gaaet over Broerne med dem.

Men der skete noget andet. Der skete det, at General Bülow, som havde Plads i Midten, og som allerede om Morgenen Kl. 7 havde ladet sine Tropper træde an og begynde Marchen Vest paa i øsende Regn, blev standset af Fjendens Bevægelser.

Den midterste af Franskmændenes tre Kolonner, som befaledes af General Reynier var brudt frem fra Skovtykningen og havde stormet den nærmeste Landsby, de fandt for sig paa det aabne Sletteland. Grossbeeren hed den, og den havde været besat af nogle preussiske Ba-

*) Moabit, en Forstad til Berlin.
**) Disse Ord har man sat paa Mindesmærket over Slaget ved Grossbeeren.

tailloner af Bülows Korps, som havde maattet vige for Overmagten.

Her i Grossbeeren indretter nu General Reynier sit Hovedkvarter og lader Tropperne bivouakere rundt omkring og se, om de kan finde en Smule Dækning for den stadig strømmende Regn.

Vest for Grosbeeren ligger paa en Høj en Vejrmølle. Her kommer sachsiske Officerer op — thi en stor Del af Reyniers Tropper er Sachsere — og kryber tilvejrs i Møllen og retter deres Kikkerter mod Nord efter Berlins Taarne. Der er kun tre Mil derind, og Officererne glæder sig allerede til de gode, tørre Kvarterer og andre Behageligheder, som de imorgen haaber at drage ind til. De kan dog intet se; den tykke Regntaage dækker Landskabet.

Da høres pludselig ud af Taagen Hornsignaler og Trommehvirvler. Det er General Bülow, som har set, at Franskmændene i og omkring Grossbeeren befinder sig paa et udsat Sted. Denne Kolonne, Midterkolonnen, har skudt sig frem, uden at de andre franske Kolonner er fulgt med; den har altsaa ingen Dækning for sine Flanker. Bülow har da faaet samlet sit Korps til et Overfald. Og nu rykker han frem med 62 Stykker Skyts foran Fronten og er, da han opdages, kun 1800 Skridt fra Franskmændenes Bivouak.

Han modtages med Kanonskud fra Vejrmøllehøjen, hvor Reynier har 44 Kanoner staaende. Og i halvanden Time raser en Artillerikamp, indtil de sachsisk-franske Batterier maa give tabt. Og nu bryder de preussiske Stormkolonner frem, og der udvikler sig en rasende Kamp med Bajonet og Kolbe; thi Geværerne vil ikke gaa af i den stadig øsende Regn. Kampen ender med, at Franskmændene, tildels i vild Flugt, maa søge tilbage til Skovtykningen, fra hvis Rand de møder det forfølgende preussiske Rytteri med en saa velrettet Ild, at Forfølgelsen her maa stanse.

Men ogsaa uden at blive forfulgte, døjede Franskmændene tilstrækkelig meget ondt paa Tilbagemarchen gennem Skoven, medens Mørket faldt paa, og deres væltede Køretøjer stoppede Vejene. I en meget medtaget Tilstand naaede de Kl. 10 om Aftenen det Sted, hvor de havde bivouakeret den foregaaende Dag, og efter nogle Timers Hvil brød de op igen og marcherede længere Syd paa.

Preusserne opsamlede paa Valpladsen 2000 franske Geværer. Desuden blev 14 Kanoner og 52 fyldte Ammunitionsvogne gjort til Bytte. Men de havde tabt 11C0 Mand, hvoriblandt 29 Officerer. Fjendens Tab var dog meget større.

Det var Bülows preussiske Korps, som alene havde udkæmpet Slaget ved Grossbeeren. Og et af de Regimenter, som havde kæmpet bedst, var et Landeværnsregiment, som var for første Gang i Ilden.

Ligeledes havde Landeværnstropper af det andet, General Tauenziens, preussiske Korps samme Dags Morgen udmærket sig ved i en Snævring at stanse og holde Stand imod Franskmændenes østlige Kolonne, der rykkede frem under General Bertrand.

Der blev ikke noget Indtog i Berlin for Franskmændene den Gang — og da heller ikke senere. Marschal Oudinot gav Ordre til hele den franske Hærs Tilbagegang mod Wittenberg. Thi Reynier havde indberettet, at hans Korps var ude af Stand til at deltage i nogen Fremrykning til nyt Angreb.

Fra Berlin, hvor man havde befundet sig i stor Angst, kom der Dagen efter Slaget en Borgerdeputation ud at takke Kronprinsen paa det varmeste. Denne tog ogsaa mod Takken; men til Bülow faldt der intet venligt Ord af, skønt Deputationen baade ud og hjem kørte lige gennem hans Bivouak.

De fleste Berlinervogne var iøvrigt den Dag optagne af at hente saarede ind — ikke til Lazaretterne; thi disse var aldeles ikke i Orden, men til Borgernes private

Huse. Hvem der blot kunde faa fat paa en Trillebør, fyldte den med Halm og kørte ud som frivillig Ambulance.

Der dannede sig nu Foreninger af — mest fornemme — Damer, som med store Ofre af Penge og personligt Arbejde fik Lazaretvæsenet nogenlunde bragt paa Fode. Mange af dem opofrede sig helt for Sygeplejen. Andre sad hjemme og strikkede Strømper til Soldaterne og pillede Charpi. Grevinde Schwerin skriver:

Enhver har i denne Tid gjort noget — næsten alle (ja, sikkert de fleste) hvad de kunde. Udmærke sig vilde ingen dér — og kunde ikke heller, hvor maaske ogsaa den fattigste Kone daglig sammen med den sparsomme Middagsmad satte en lille Gryde over Ilden til et eller andet Lazaret. Dengang roste ingen sig af sine Velgerninger, ligesom heller ingen skammede sig ved dem.

D. 23. August stod altsaa Slaget ved Grossbeeren. To Dage i Forvejen var den Hærstyrke brudt op, som ifølge Kejserens Befaling skulde fra Magdeburg række Marschal Oudinot Haand.

Det var 10,000 Mand, der, under Befaling af General Girard, saaledes gik frem fra Magdeburg og efter 5 Dages Omflakken tiltraadte Tilbagemarchen igen, idet de omsider havde faaet Efterretning om Oudinots Nederlag. Men det lykkedes dem ikke at komme tilbage i god Behold. D. 27. August blev de ved Hagelberg uformodet overfaldne af en fra Carl Johan udsendt preussisk Styrke under General Hirschfeld.

Efter en haard og hidsig Kamp maatte Franskmændene rømme Marken — de af dem, der kunde. Ved Hagelberg stod to franske Batailloner med Ryggen op ad en Mur, og mod dem væltede sig en stor Overmagt af sejrsdrukne preussiske Landeværns-Batailloner.

Og her viste det sig nu, hvad Vending det kan tage med den Art Tropper, som for første Gang er i Ilden. Da straks i Begyndelsen af Træfningen en Granat var

faldet i en fremrykkende Landeværnsbataillon og havde slaaet 10-15 Mand til Jorden, havde dette bragt hele Bataillonen til Stansning og to andre Batailloner sammen med den. I lang Tid var de ikke til at drive af Stedet. Først da det fjendtlige Batteri var bragt til Tavshed, fik man atter Folkene fremad, og efterhaanden havde saa Kanonfeberen fortaget sig, og Modet hos disse Landeværnsmænd var, da de tilsidst sejrende styrtede sig imod de to omtalte, mod Muren pressede, franske Batailloner, blevet ganske vildt.

De var ikke Mennesker længer, men en Slags rasende Væsener, der bogstavelig tærskede de franske Soldater til Døde med Geværkolberne, uden i mindste Maade at ændse, om de strakte Gevær og bad om Pardon.

Det franske Korps Girard var saa godt som tilintetgjort. Uden Sammenhæng og Orden strømmede dets Levninger tilbage til Magdeburg.

Ogsaa Marschal Davoust var — ifølge den omtalte Ordre — rykket ud for at understøtte Oudinots Operation mod Berlin. Davousts March gik fra Hamburg gennem Lauenburg ind i Mecklenburg og havde til Øjemed at true den svenske Retrætelinie over Stralsund.

Davoust havde under Vaabenstilstanden mistet sine bedste Tropper, idet Vandamme havde taget dem med til Dresden. I Stedet havde han faaet et Korps af ganske unge Rekrutter, indkaldte to Aar før den sædvanlige Alder. Der var et besynderligt Misforhold mellem disse smaa halvvoksne Franskmænd og de kraftige Bønderkarle i det danske Hjælpekorps paa 12,000 Mand, som under Prins Frederik af Hessen gjorde dette Tog med. Slagsmaal opstod jævnlig i Lejren; og det var regelmæssigt Franskmændene, der fik Prygl.

Derimod saa man ikke ret meget til den fælles Fjende, de tyske og russiske Korps, som paa denne afsides Kant af Krigsskuepladsen var stillede under General Wallmo-

dens Befaling. En broget Blanding udgjorde disse Korps. Der var hanseatiske Regimenter; der var Tettenborns Kosakker; der var den „tyske Legion"; og der var da ogsaa det Lützowske Frikorps, som under Vaabenstilstanden havde faaet reorganiseret sig efter Ulykken ved Kitzen. Og det mindeværdigste af hvad der forefaldt, knytter sig til dette Korps, idet et kækt Overfald af Lützowske Husarer paa et fransk Vogntrain imellem Schwerin og Gadebush kostede Theodor Körner Livet. Körner var kommen fra det tidligere omtalte Overfald paa Lützowerne ved Kitzen med et slemt Saar af et Sabelhug i Hovedet, — var dog kommen til Kræfter igen, tjente Lützow som Løjtnant og Adjudant og var en af de forreste til at hugge ind her ved Gadebusch, men fik et dræbende Skud gennem Underlivet og Rygraden, affyret af en Soldat, der laa i Skovkanten. Kammeraterne begravede ham under en stor Eg ved Wöbbelin. En af dem fjernede et halvrundt Stykke Bark paa Egen og indbrændte i Vedet med den glødede Ende af en Ladestok: Theodor Körner, d. 26. August 1813. Senere har hans Fader ladet en Stenplade med Indskrift anbringe. Og Hertugen af Schwerin har ladet Pladsen frede og holde i Orden som et blivende Minde om den tyske Digter og Fædrelandsforsvarer. —

Da Oudinot havde tabt Slaget ved Grossbeeren, havde Davoust's Fremstød ikke længer noget Maal; i Begyndelsen af September trak han og Prinsen af Hessen sig tilbage i Retning af Hamburg.

Marschal Oudinot havde efter Nederlaget ved Grossbeeren samlet sine Tropper i Ly af Fæstningen Wittenbergs Kanoner. Her indfandt Marschal Ney sig d. 3. September for efter Kejserens Befaling at overtage Kommandoen; Oudinot skulde fremtidig kun være Korpskommandør under Ney.

Den 5. September begyndte Ney sin Fremrykning for

at gennemføre, hvad der var glippet for Oudinot, — for altsaa i første Række at bemægtige sig Berlin, og, dersom Staden gjorde Modstand, da afbrænde den.

Foreløbig gjaldt det at faa rettet den Fejl, Oudinot havde begaaet ved at trække sig saa langt mod Vest som til Wittenberg, hvor hans Hær ikke var i Stand til at hævde sin Forbindelse bagud med Kejseren og Hovedhæren ved Dresden. For at opnaa denne Forbindelse og mulig faa Forstærkninger sendt, lod Ney sine tre Armékorps marchere af fra Stillingen ved Wittenberg i østlig Retning. Det blev en Flankemarch hen foran de Allieredes — Nordarméens — Stilling, førende til et Sammenstød med dennes venstre Fløj, det 4. preussiske Armékorps under General Tauenzien, som Ney mente at kunne overvælde, inden det kunde blive understøttet.

Den 6. September kom dette Sammenstød ved Landsbyen Dennewitz i Nærheden af Jüterbock. Ney sendte det ene af sine Korps mod Tauenzien, medens han med de to andre gik videre forbi hans venstre Fløj.

Men denne Marcheren videre blev ganske forpurret. Thi da Tauenzien stod i den hedeste Kamp, og det begyndte at knibe for ham, hørtes Kanonade Vest fra. Det var General Bülow med 3. preussiske Armékorps, som kom sin Kammerat til Undsætning. Bülow var den foregaaende Aften blevet klar over, hvad Ney havde i Sinde, og han havde da sat sig for, at denne Flankemarch skulde Franskmændene ikke ustraffet kunne foretage. I Nattens Løb havde Bülow taget ny Opstilling med sine Tropper tæt op ad Fjendens Marchlinie, men sørget for, at der ikke blev tændt Lejrbaal. Det var lykkedes ham at holde denne Bevægelse skjult for Fjenden, som blev overrasket, da Bülow under Kampen ved Dennewitz lod sine Kanoner høre og brød frem i deres Flanke og Ryg.

Denne Indgriben gjorde, at Franskmændene maatte

trække mere og mere af deres Hær til, og Fægtningen udfoldede sig til et helt Slag.

De to preussiske Korps kom paa den Maade til at kæmpe mod en betydelig Overmagt, og Bülow havde derfor forlangt Undsætning fra Kronprinsen, der stod temmelig langt tilbage med de russiske og svenske Tropper. Bülow maatte imidlertid nøjes med General Borstells preussiske Korps, som mod Kronprinsens Anvisning — denne vilde, at alle Preusserne skulde gaa tilbage og tage Opstilling bag Russerne og Svenskerne — ilede til Slagmarken og kom netop i rette Øjeblik til at redde Sejren for Preusserne.

Kl. 5 var Slaget i Virkeligheden vundet. Og da indtraf Kronprinsen paa Slagmarken med sine Svenskere og Russere, 50,000 Mand friske Tropper. Ved at sætte dem alvorligt ind, kunde han have gjort Fjendens Nederlag endnu fuldstændigere. Det undlod han imidlertid.

Slaget var ogsaa uden dette en stor og afgørende Sejr. Neys opløste Hær gik tilbage paa Torgau. Og Napoleons farlige Plan om at gøre sig til Herre over Nordtyskland, besætte Berlin og undsætte Fæstningerne ved Oder og Weichsel, som hans Tropper havde inde, denne Plan var paany, og paa afgørende Maade, strandet.

I Slaget ved Dennewitz tabte Franskmændene 16-18,000 Mand som døde, saarede eller fangne. Men ogsaa Preusserne havde lidt store Tab, Bülows Korps 24 faldne og 180 saarede Officerer samt 5989 saarede og faldne Menige; Tauenziens Korps over 100 Officerer og 3000 Menige.

Een og tredivte Kapitel

WARTENBURG

Efter Sejren ved Katzbach d. 26. August havde Blücher trængt Macdonald længere og længere mod Vest, helt hen imod Bautzen. Men d. 4. September mærkede han, at den retirerende franske Hærs Bagdækning ligesom vendte sig om og bød ham Spidsen.

Det betød, at Napoleon var kommen tilstede med sine Garder og anden Forstærkning. Straks havde han sat Liv i det hele. Og om Morgenen d. 5. brød den franske Hær frem til Angreb.

Det blev imidlertid atter denne Gang et Stød i Luften. Thi Blücher trak sig — i Overensstemmelse med Krigsplanen — tilbage for Overmagten og bestræbte sig blot for at trække Napoleon efter sig.

Da Kejseren kom til en forladt Bondegaard, satte han sig i en Bunke Straa og tilbragte en Time i dyb Eftertanke. „De Bæster har lært noget", sagde han.

Næste Dag, d. 6. Sept., gik Napoleon med Garderne og de andre Forstærkninger tilbage til Dresden, som i Mellemtiden havde været truet af den bøhmiske Armé. Ved Ankomsten til Dresden modtages han af Meldingen om Neys Nederlag ved Dennewitz.

Da nu hans Plan om Berlins og Nordtysklands Erobring var strandet, var Kejseren i en halv Snes Dage beskæftiget med Forberedelser til at trænge ind i Bøhmen, — var dog ikke stærk nok dertil, — forsøgte sig endnu engang mod Blücher d. 22. og 23. Sept. med samme Resultat som tidligere, og kom derfra tilbage til Dresden igen i en meget bister Stemning, uden ret at vide, hvad han skulde gøre.

Men d. 4. Oktober fik han Melding om, at Blücher

ikke længer stod Øst for Dresden ind mod Schlesien, men Nordvest for Dresden og paa den forkerte — nemlig vestlige — Side af Elben. Da den bøhmiske Hær just havde sat sig i Bevægelse i nordvestlig Retning — mod Dresden og Altenburg —, betød Blüchers ny dristige Manøvre, at den bøhmiske og schlesiske Hær var paa Vej til at forene sig med hinanden paa Napoleons Tilbagetogslinie — det vil sige: med deres Overmagt at afskære ham fra Frankrig.

Det var Preussernes Sejr ved Dennewitz d. 6. Sept., der havde drevet Ney over paa den vestlige Side af Elben og derved gjort det muligt for den schlesiske Hær at foretage Marchen til denne Flod uden at støde paa nogen Fjende.

Noget andet havde det jo været at komme *over* Floden.

Et Par Mil ovenfor — d. v. s. S. Ø. for — Wittenberg gør Elben en lille Krumning mod Øst, og her i Krumningen er den højre Bred ogsaa den højere og egner sig derfor til Opstilling af en Række Skyts, der koncentrisk kan bekaste den modsatte lavere Bred og hele den Halvmaane af Land, der omsluttes af Flodens Krumning. Paa dette Sted var der, i Ly af Blüchers opkørte Kanoner, blevet slaaet to Broer. Og om Morgenen d. 3. Oktober var Yorcks preussiske Korps gaaet over.

Dette havde endnu ikke voldt store Vanskeligheder. Men nu gjaldt det om at komme videre. D. v. s. at storme Wartenburg.

Wartenburg var ganske vist ikke andet end en Smule Landsby; men den laa bag Elbdiget, som paa dette Sted ikke fulgte Flodens Krumning, men gik tværs over som Strengen til Buen. Elbdiget var ikke blot som en naturlig Vold, men havde ogsaa naturlige Grave foran sig i Form af Vandsamlinger og bundløst Morads, hvor-

imellem der kun eet enkelt Sted var en smal Overgang. Og dér havde Franskmændene jo forstaaet at opstille et Batteri med Kardæsker.

Thi Franskmændene havde besat Wartenburg-Stillingen med 15-20,000 Mand og ansaa den for uindtagelig.

Det viste sig dog, at det var den ikke. Ikke for General Yorck. Var han først kommen over Broerne, var Yorck ikke den Mand, der gik tilbage igen.

Men Tid tog det. En omgaaende Bevægelse maatte foretages mod Fjendens højre Fløj ad en smal gangbar Vej, der førte tæt langs Flodbredden. Der maatte under stadig haard Beskydning hugges Faskiner for ved Hjælp af dem at gøre denne Vej bred nok til Rytteri og Artilleri. Og først da det var lykkedes en af Yorcks Brigadegeneraler, Prins Karl af Mecklenburg, Dronning Luises yngste Broder, efter utrolige Anstrengelser at faa sit Rytteri og Artilleri bragt frem mod Fjendens Fløj, først da var Øjeblikket kommet til at storme Wartenburg.

General Horns Brigade gik frem til Stormen. Generalen satte sig selv i Spidsen for 2. Bataillon af Liv-Infanteriregimentet og førte det frem mod det omtalte Overgangssted, hvor det fjendtlige Batteri var opstillet. Et af de første Skud strækker Generalens Hest til Jorden. Herre Jesus! raaber hans Adjudant, dér ligger Generalen. Ingen Herrejesussen her! svarer Horn nede under Hesten. Skaf mig blot Stigbøjlerne af Fødderne! Snart var han paa Benene, greb et Gevær og førte an til Fods lige frem mod det fjendtlige Batteri og mod Volddiget.

Wartenburg blev taget og Slaget vundet. Og da om Aftenen de sejrrige Tropper marcherede forbi General Yorck, hørte man ham raabe til en af Afdelingerne: Er det 2. Bataillon af Livregimentet? — Ja! blev der svaret. Da blottede den gamle General Hovedet, og Offi-

cererne i hans Følge ligesaa, og holdt saaledes, indtil den sidste Deling var marcheret forbi.

Ogsaa Prins Karl af Mecklenburg — om hvem den gamle fra Begyndelsen, da han blev sendt ham til Brigadekommandør, havde sagt: Saa, nu har Djævelen igen skaffet mig en Prins paa Halsen! — ogsaa han fik fortjent Ros og Anerkendelse.

Det havde været 8 Timers meget haard Kamp, og store Tab var lidt; men Maalet var naaet. Den schlesiske Hær var kommen over Elben.

Og Nordarméen under Carl Johan var — et Stykke paa den anden Side Wittenberg — ogsaa gaaet over Elben, uden Modstand.

Nu kunde Nordhæren og den schlesiske Hær i Forening tage en Tørn med Napoleon, naar han kom imod dem fra Dresden, hvilket sikkert ikke vilde vare længe.

Kronprinsen foreslog, at man dog hellere skulde trække sig bag Saalefloden, hvor man kunde afvente den bøhmiske Hærs Ankomst til Leipzigsletten. Dette gik Blücher ind paa. Og derfor, da Napoleon d. 10. Oktober kom fra Dresden med 125,000 Mand og Garden og det hele og søgte Blücher ved Byen Düben Nord for Leipzig, fandt han ham ikke. Blücher stod vestligere, bag Saalefloden, ved Byen Halle

I 4 Dage blev Napoleon staaende i Düben, aabenbart uden at kunne blive klar over sine Planer.

Han havde haabet at ramme Blücher her og tilføje ham et Nederlag. Saa vilde han hurtig vende sig mod Syd, mod Schwarzenberg, der var i fuld Fremrykning mod Leipzig, kun opholdt paa Vejen af en Hærstyrke under Napoleons Svoger Murat. Naar ogsaa Schwarzenberg var slaaet, vilde Napoleon vende triumferende tilbage til Dresden, hvor han imidlertid havde efterladt Marschal St. Cyr med en ringe Styrke.

Dette var Planen. Men nu var det — vi kan sige for 4. Gang — ikke lykkedes ham at ramme Blücher.

Den 10. Oktober havde han forgæves søgt hans Hær ved Düben. Den 12. fik han Efterretning om, at Forspidsen af Schwarzenbergs Hær kun var tre Mil fra Leipzig, som Murat forsvarede, men ikke kunde holde ret længe. Endelig d. 14. lod Napoleon sine Tropper marchere til Leipzig, idet han hengav sig til det Haab, at han, om han end ikke havde slaaet Blücher, dog havde faaet ham og Kronprinsen drevet tilstrækkelig langt ud i Landet til, at der kunde blive Tid til at tilføje Schwarzenberg et Nederlag, inden nogen Forening af de Allieredes Hære kunde finde Sted.

To og tredivte Kapitel

KÆMPESLAGET VED LEIPZIG

Den 16. Oktober om Morgenen Kl. 9 lød tre Kanonskud i Egnen Syd for Leipzig. Det var Signal for Schwarzenbergs Hær til at gaa frem til Angreb mod Napoleons Stilling.

I nogen Tid havde man haft Skærmydsler med Murat, som stadig var veget tilbage. Men i de sidste to Dage havde han i Egnen Syd for Leipzig holdt haardt imod, saa man kunde forstaa, at her var den Stilling, der skulde holdes. Man vidste da ogsaa, at Napoleon d. 15. var kommen til Leipzig og havde taget en Opstilling med sin samlede Styrke paa nogle Bakkedrag Sydost for Byen.

Mod dem gik de Allieredes Kolonner ind, og Napoleon lod dem komme temmelig nær, før han hilste dem

med Ilden fra en Krans af omtrent 100 Kanoner. Det var især russiske og preussiske Batailloner, der her var kommen lige ind paa de Franskes Hovedstilling og snart mærkede, at de var komne i en fæl Klemme, idet det var umuligt for dem at komme frem, saa de altsaa var henviste til at bide sig fast i Terrænet, som de kunde bedst, og udholde den morderiske Ild.

Da Zar Aleksander omtrent Kl. 10 med sit Følge red op paa en Høj ude i Baggrunden, var det ham paafaldende at se Misforholdet mellem Franskmændenes store mørke Masser paa Højderne og de spredte og tynde Linier af de Allieredes Tropper, som var i en tilsyneladende haabløs Kamp med dem.

Grunden til dette Misforhold i Kræfter var — som Zaren vel vidste — at Schwarzenberg havde sendt næsten hele den østerrigske Del af Hæren ud mod Vest til et Angreb paa Stillingen fra den Side. Og dersom dette Angreb havde haft nogen Fremgang, vilde det jo ogsaa have nødsaget Napoleon til at trække flere og flere af sine Tropper derhen, saa det havde givet Luft for Russerne og Preusserne her i Midten. Men Leipzigstillingen var, saa at sige, slet ikke til at angribe Vest fra. Der løb to af Regnen opsvulmede Floder, Elster og Pleisse fra Syd til Nord tæt op ad hinanden, og imellem dem var Jordsmonnet et Morads. En forholdsvis ringe Del af Napoleons Styrke klarede Forsvaret paa den Kant helt tilfredsstillende, og derfor kunde Napoleon have de store Troppemasser til Raadighed paa Bakkerne Sydøst for Byen og beholde dem dér.

Zar Aleksander sendte en betroet Mand til Schwarzenberg, der opholdt sig ude mod Vest hos sine Østerrigere, og foreslog ham at sende sine Reserver hurtigst muligt over til Understøttelse for de haardt trængte Russere og Preussere — og Østerrigere; thi nogle Østerrigere kæmpede ogsaa med her.

Schwarzenberg lod sig da ogsaa bevæge dertil, idet

han indsaa, at det planlagte Angreb Vest fra dog ingen Udsigt havde til at lykkes.

Men det var en lang og besværlig March, disse østerrigske Reserver havde at gøre for at komme rundt. Nogle skød Genvej, dels vadende i Vand til Armhulerne, dels trængende sig igennem tæt Skovkrat. Der gik Timer, og imidlertid forbedredes ikke Stillingen for de Tropper, der var saa haardt i Ilden.

Klokken 12 havde Napoleon anset Øjeblikket for at være kommet til at bryde ned over Bakkerne med samlet Magt og give de udmattede Angribere deres endelige Bekomst.

Men han vilde gerne føre det afgørende Stød med saa stærk Magt som mulig, og han ventede hvert Øjeblik Marmonts Korps, der den foregaaende Dag havde været opstillet Nord for Leipzig til Observation mod Halle, hvor jo Blücher stod, men som nu ansaas for overflødigt dér og derfor havde faaet Ordre til at marchere til Leipzigstillingen.

Da Klokken var blevet 2, uden at Marmont havde vist sig, lod Napoleon sine Reserver gaa frem uden ham — alle sine Reserver, paa den gamle Garde nær.

Og nu maatte de Allieredes udmattede Tropper vige, og det saa betænkeligt ud for Schwarzenberg. Men just nu begyndte hans Reserver at ankomme, dels de østerrigske Tropper fra Terrænet Vest ude, dels ogsaa de russiske og preussiske Garder, der ved Slagets Begyndelse havde været temmelig langt tilbage.

Disse Reserver kastede sig med stor Tapperhed ind i Kampen, og det lykkedes at afværge det Gennembrud af de Allieredes Stilling, som Napoleon var paa Nippet til at foretage. Det lykkedes, med andre Ord, at vriste den omtrent vundne Sejr — den, som Napoleon allerede havde ladet Kirkeklokkerne i Leipzig forkynde — ud af hans Haand.

Denne første Dag af Slaget ved Leipzig endte for saa vidt uden nogen Afgørelse.

At Napoleon i to Timer havde ventet paa Marmont — og ventet forgæves, var en Omstændighed af væsentlig Betydning for Kampens Udfald, idet de Allieredes Reserve derved fik Tid at komme og gribe ind.

Og Marmonts Udeblivelse skyldtes den Omstændighed, at han om Formiddagen var blevet angrebet af Blücher, som havde valgt at gaa fra Halle lige paa Leipzig, hvor han vidste, Schwarzenberg vilde angribe denne Dag.

Marmont var om Morgenen allerede efter Kejserens Ordre under Opbrud ad Leipzig til, da Blüchers Ankomst fik ham til at gøre Omkring og stille sit Korps op imod ham.

Marmonts Korps regnedes for et Elitekorps; det bestod for en stor Del af veltjente Orlogsmatroser. Og den Kamp, som i Landsbyen Möckern opstod mellem disse franske Søgutter og General Yorcks preussiske Infanterister og Landeværnsmænd og frivillige Jægere, var een eneste Rasen frem og tilbage og fremad paany fra begge Sider, med stadig ny Indsats af friske Kræfter, ligeledes fra begge Sider, indtil endelig Kampen afgjordes til Preussernes Fordel. Samtidig havde Langerons russiske Korps haft en let Sejr paa andre Dele af Slagmarken. De Allierede tog 2000 Fanger, 40 Kanoner, en Ørn, to Faner og en hel Række Ammunitionsvogne.

Slaget ved Möckern var i sig selv et afgjort vundet Slag, medens der samme Dag havde været kæmpet uafgjort Syd for Leipzig. Og naar man endvidere tager i Betragtning, hvad det betød, at den schlesiske Hær nu stod i Leipzigs umiddelbare Nærhed og utvivlsomt vilde trække Nordarméen med sig, da kommer man til det Resultat, at Kæmpeslaget ved Leipzig egentlig allerede

var blevet afgjort den første Dag, for saa vidt som Udfaldet næppe mere kunde være tvivlsomt.

Næste Dag, d. 17. Oktober, hvilede Vaabnene for det meste, ikke fordi det var Søndag, hvad det ganske vist var, men fordi Napoleon ikke kunde tænke paa at angribe, og de Allierede fandt for godt at vente paa de Forstærkninger, der var undervejs til dem. Den eneste, der rørte paa sig d. 17., var Blücher, som lod Sackens russiske Korps rykke frem og tage to Landsbyer tæt Nord for Leipzig.

Men Mandag Morgen d. 18. Oktober begyndte de Allierede at rykke mod Napoleons Stilling fra alle Sider.

Professor Henrik Steffens, som den Morgen befandt sig ved Blüchers Stab, var fra et Udsigtspunkt Nordost for Leipzig Vidne til de Allieredes Opmarch, eller i hvert Fald en Del deraf. Han skriver:

Hinsides Parthefloden hæver Egnen sig, og her nød vi et storslaaet Skuespil. Paa det lange Højdedrag saa vi i det fjerne den store Armé, som rykkede frem; Kolonnerne optog allerede hele Højdedraget; det var de Folkefærd, der i Forening drog ud at møde i Kamp den mægtige Mand, der nu gennem saa lange Aar havde behersket Kontinentet og lammet det med Skræk. I den fjerneste østlige Horisont dukkede Kolonnerne op; roligt bevægede sig alle Vaabenarter efter hinanden, her og der saa man Vaabnene glimte i Morgenrøden; Afstanden var stor nok til at lade den hele Hær svæve forbi som et Drømmesyn, til at overse det hele endeløse Tog, indtil det forsvandt i det fjerneste Vesten. Stadig kom ny Skarer til Syne i Øst, stadig forsvandt de forreste i det fjerne Vest, medens Toget uafbrudt bevægede sig fremad. Man kunde tro at se et udvandrende Folk for sig. Saaledes maa paa Folkevandringens Tid de germaniske Stammer have taget sig ud, da de oversvømmede de tyske Vange. Synet greb os alle med stor Magt. Længe blev vi staaende, overvældede af Indtrykket, og nød det. Her var det, at Müffling gav det forestaaende Slag Navn; han kaldte det det store Folkenes Slag; denne Benævnelse har holdt sig, ja den er blevet historisk.

Mere end 300,000 Mand var det ialt, der den Dag stod i Vaaben mod Napoleon. Og denne, der kun havde 170,000 Mand at stille imod denne vældige Magt, havde klogelig trukket sin Hær tættere sammen i en Stilling noget nærmere ved Leipzig, altsaa i en mindre Halvkreds end den næstforegaaende Dag.

Hvad Steffens fra sin Plads ved Parthefloden saa rykke ind mod denne Stilling, har jo kun været en Del af de Allieredes Stridsmagt, og da særlig de ny ankommende Forstærkninger under General Bennigsen, der denne Morgenstund sluttede sig til Schwarzenbergs Hær som dennes højre Fløj og dirigeredes lige Øst fra ind mod Napoleons Stilling.

Det Terræn, som Bennigsens Hærskarer bevægede sig hen over, begrænsedes mod Nord af Parthefloden, Hinsides den stod Blücher. Dersom derfor Bennigsens Angrebslinie havde kunnet naa hen til Parthefloden, vilde Kredsen være sluttet. Det kunde den imidlertid ikke. Yderst paa Bennigsens højre Fløj kæmpede en østerrigsk Styrke under Grev Bubna. Imellem ham og Floden var en betydelig aaben Strækning, hvor altsaa Franskmændene kunde bryde frem og omgaa ham. Her var virkelig i nogen Tid en Chance for de franske Vaaben. Men General Reynier, der stod ligeoverfor Grev Bubna, lammedes i sine Bevægelser af den Omstændighed, at den ene af hans to Divisioner var den sachsiske, som han ikke stolede paa. Thi nu, da Vognen begyndte at hælde for Kejser Napoleon, havde der hos flere af Rhinforbundets Stater og deres Troppekontingenter allerede vist sig en Tilbøjelighed til Frafald. Den sachsiske Division her Øst for Leipzig havde trolig staaet sine franske Kammerater — Divisionen Durutte — bi med to Gange at kaste Bubnas Østerrigere ud igen af Landsbyen Paunsdorf, som disse havde stormet. Men sende dem ud i Terrænet vovede Reynier ikke. Han maatte derfor nøjes med at anvende Divisionen Durutte til

Fremstødet mod Bubnas højre Fløj. Men paa den Maade gik det for smaat og for langsomt. Og imidlertid indtraf de forreste Batailloner af Carl Johans Nordarmé, som var gaaet over Parthe og nu rykkede frem og lukkede Hullet, inden endnu nogen Skade var sket.

Nordarmèen var altsaa ankommen. Det havde ellers holdt haardt at bevæge Carl Johan til at følge i Blüchers Spor — bort fra Elben og Saale ned paa Sletten ved Leipzig. Blücher havde flere Gange haft ondt ved at tøjle sin Harme under de Konferencer, han og Kronprinsen havde haft med hinanden angaaende deres Fællesoperationer. Blücher ansaa Kronprinsens Forsigtighed for at være det rene Filureri. Det kan dog være, at Kronprinsen har haft solide militære Grunde til sin Holdning. Dette kan vi ikke her undersøge. Nok er det, at Begivenhedernes Gang gav Blücher Ret med Hensyn til Planen om at marchere mod Leipzig. Men Begivenhedernes Gang viste jo saa iøvrigt ogsaa, at Kronprinsen, om end noget sent, dog kom til Stede og greb frisk ind i Slaget, hvor der netop var Brug for ham.

Sine Svenskere lod han ganske vist blive staaende udenfor Skudvidde Nord for Parthe. Ja, dem søgte han altid at skaane, saa Vittigheden gik mellem Preusserne, at man aabenbart derhjemme i Sverig havde talt ham et Antal Soldater til, som skulde tilbageleveres skadesløst efter Krigen. Sandheden er jo, at Carl Johan maatte se at opbevare sine svenske Tropper til Krigen mod Danmark, naar Øjeblikket kom, da Lønnen skulde høstes og Norge erhverves. — Iøvrigt kunde der gives meget god militær Begrundelse af den Reserveopstilling, Carl Johan her lod sine Svenskere tage.

Men i hvert Fald indtraf Kronprinsens øvrige Tropper paa Slagmarken, forrest General Bülows Korps.

Og nu maatte Divisionen Durutte, der opererede mod Bubnas højre Flanke, gaa tilbage, saa at Bubnas Tropper

endelig fik Luft og snart erobrede det haardt omstridte Paunsdorf.

Dette Øjeblik greb Sachserne til at gaa over. Divisionsgeneralen v. Zeschau havde sendt Bud og spurgt sig for hos den sachsiske Konge, der opholdt sig i en bombesikker Kælder under det kongelige Palæ i Leipzig. Og Kongen havde svaret med en skriftlig Opfordring til Tropperne om at blive og gøre deres Pligt. General Zeschau var afgjort tysksindet; men sin Konge maatte han være lydig og tro til det yderste. *Han* førte altsaa ikke Tropperne over, men bevægede endog omtrent 600 Mand til at blive, medens de andre — ialt 3200 Mand med 19 Kanoner — fulgte Brigadegeneralerne, der ikke vilde lade sig holde tilbage, men hævdede, at nu maatte man adlyde Gud mere end Mennesker, Fædrelandet mere end Kongen, især naar, som de sagde, Kongen ikke var fri.

Allerede tidligere under Slaget var 550 Würtembergere gaaet over til de Allierede. Alle disse Tropper blev stillet bag de kæmpende Rækker uden at anvendes.

Dette Frafald af ialt omtrent 4000 Mand kunde i og for sig ikke blive afgørende for Slagets Udfald. Dog var det en medvirkende Grund til de Fordele, de Allierede i Dagens Løb mere og mere vandt paa denne, den østlige og nordøstlige Del af Slagmarken, Fordele, som de dog ikke ret kunde forfølge, fordi de ikke samtidig vandt frem paa den sydlige Del af Slagmarken, dér, hvor Dagen igennem Hovedkampen havde staaet, og hvor Napoleon satte alting ind paa et haardnakket Forsvar især af Landsbyen Probstheyda, som de Allierede stormede og bombarderede og bombarderede og stormede, og det var for dem som at løbe Panden mod en Mur.

Da Dagen var til Ende, var de Allierede alt i alt egentlig ingen Vegne komne. Blüchers Forsøg paa at sætte sig fast i Leipzigs nordlige Forstad var vist tilbage. En østerrigsk Hærstyrkes Angreb paa Lindenau, d. v. s.

paa Napoleons Retrætelinie ud fra Leipzig mod Vest, var ogsaa vist tilbage. Dette vil altsammen sige, at Napoleon havde sørget for, at Slaget, dersom det ikke ved et eller andet mærkeligt Held bragte ham en Sejr i Hænde, dog kunde blive i det mindste et smukt Dækningsslag — til Dækning af hans Tilbagetog.

Men dette Tilbagetog, der allerede havde været forberedt fra den foregaaende Dag, maatte da straks om Aftenen for Alvor tiltrædes.

Saa væltede sig gennem Nattetimerne og den næste Dags Morgentimer de retirerende franske Hærmasser ud fra Leipzig mod Vest ad den eneste aabne Vej, den smalle Dæmning over Pleisse- og Elster-Terrænet, ud gennem Lindenau. Da Kejseren selv, op ad Formiddagen d. 19. Oktober var kommen over Dæmningen og havde lagt sig til at sove i Møllen i Lindenau, vækkedes han af et vældigt Brag. Det var Dæmningens Elsterbro, der var sprængt i Luften for at hindre de Allierede i at forfølge.

Men Sprængningen var sket for tidligt. Mange af Napoleons bedste Folk var endnu ikke komne over. En af de saaledes afskaarne var den polske Patriot Fyrst Josef Poniatowski, der her i Leipzig paa Grund af sin Dygtighed og Tapperhed d. 16. Oktober var blevet udnævnt til fransk Marschal. Under et Forsøg paa at redde sig til Hest over den rivende Elsterflod, ramtes han af en preussisk Kugle i Brystet og omkom.*)

Ja, baade Preusserne og de andre Allierede var allerede begyndt at trænge ind i Leipzig, somme Steder iøvrigt under haard Modstand. Thi Napoleon havde givet sine ikke-franske Troppeafdelinger den Opgave at forsvare Byen Leipzig, saa længe de kunde.

Der blev saaledes d. 19. Oktober en tredje Slagdag, bestaaende af de Allieredes Storm paa Leipzigs lukkede Porte og en kort Gadekamp, efter at en af Portene var

*) Et berømt Mindesmærke for ham, udført af Thorvaldsen, findes i Warschau.

brudt op. Men allerede ved Middagstid kunde Kejser Aleksander og Kong Frederik Vilhelm under Befolkningens Jubel holde deres Indtog og ride op paa Leipzigs Torv, ledsaget af Schwarzenberg og et stort Følge. Den stakkels Frederik August, Sachsens Konge, saa til fra et Vindu i Palæet, men de sejrrige Monarker lod, som de ikke saa ham. Han var jo nu deres Krigsfange.

De Allierede havde i disse Kampe omkring Leipzig taget 28 Faner og Ørne, over 300 Kanoner og 30,000 Fanger, hvoraf dog mange laa som syge og saarede i Leipzigs Lazaretter. Men de Allierede havde mistet 1800 Officerer og 50,000 Soldater som døde og saarede.

Forfølgningen af Napoleons bortdragende Hær blev ikke drevet med stor Iver. Blücher var den eneste, der i saa Henseende gjorde sit Bedste. Ellers var det let at se, at man, især fra østerrigsk Side, ønskede — af politiske Grunde — at bygge Napoleon en „gylden Bro“, naar han blot vilde gaa tilbage over Rhinen.

Og det gjorde han. Den 1. og 2. November gik Napoleon over Rhinen ved Mainz, og havde endnu 60,000 Mand tilbage af sin Hær.

„Der har fundet en stor Forseelse Sted“, sagde Blücher; „ellers vilde den store Napoleon være blevet tilintetgjort med Resten af hans Armé.“

„Hvem kan nu mere,“ skriver Grevinde Schwerin, „ret sætte sig ind i, hvad Preussen var før Slaget ved Leipzig? Og dog er det det, man maa. Man maa sætte sig tilbage til hine Dage af ængstelig Uvished; man maa endnu engang bære den tidligere Tids hele Skændsel paa sit Hjerte, for at kunne føle, hvorledes denne Straale af ubetinget, ubegrænset Sejr virkede gennem hin Nat.“

Grevinden beskriver endvidere, hvorledes man gik i Berlin og vidste egentlig slet ikke endnu, hvad man turde haabe og vente. Da kom Rygterne om Kæmpeslaget. Man troede ikke disse Rygter. De havde ingen Sand-

synlighed. Men da saa Visheden kom og „lod ethvert Rygte, ja enhver Drøm langt bag sig", da — ja da var „for første Gang Auerstädt forglemt, og dog var det første Gang, man turde erindre Auerstädt."

Grevinden fortæller om, hvorledes hun, da Klokkerne i Berlin kaldte til Bøn, med sine Søstre gik ind i den første den bedste Kirke, hvor en gammel Præst talte om — ja hvem véd, hvad han talte om? Men blot Ordene „Gud", „Fædreland", „Redning", „Sejr" var nok til at faa Taarerne til at strømme ned ad Tilhørernes Kinder. Fra Kirken gik de hen paa Unter den Linden, og ingen generede sig dèr ved sine rødgrædte Øjne. „Kun et koldt ubevæget Ansigt vilde idag have været paafaldende." Alle var paa Spadseregangen i det skønne Høstvejr, og alle var opfyldte af een Følelse. „Idag var der ingen misvillende, ingen sletsindede mer... Et sejrende og æreskranset Fædreland fornægter ingen mere. Fra dets Skændsel kunde man fornemt og verdensborgerligt holde sig skilt; til dets Ære vendte man patriotisk tilbage."

Kongen — fortæller Grevinde Schwerin videre — havde bedt sin første Tak ved Dronning Luises Gravmæle, og om Morgenen d. 24. Oktober kom han lige fra Charlottenburg til Domkirken, hvor han modtoges af Prinsesserne og knælede ned, takkende den Gud, „der gør store Undere".

Om Eftermiddagen ventedes Kongen i det overfyldte Operahus. Man stod med Ryggen til Skuepladsen spejdende mod den kongelige Loge. Et vist Røre, en urolig Summen forraadte den Bevægelse i alle Sind, der næsten ikke kunde holdes tilbage. Og da saa Kongen traadte ind, — „hvorledes skal man beskrive denne Modtagelse, dette gjaldende, himmelhøjt jublende Velkommen, der bragede ham imøde, og hvis Tone Øret maatte beholde, hvis Sjælen kunde forglemme den. Det var, som om den hele Nation tiljublede sin Hærfører dens Lov og

dens Tak for den længe savnede Frihed, dengang endelig den ubundne Larm opløste sig i Korsang. „Heil dir im Siegeskranz, Vater des Vaterlands!"*) sang den mægtige Masse som af een Mund i bedøvende Fuldstemmighed op til Himlen."

Samme Aften var Berlin illumineret. Grevinde Schwerin stillede Schills Buste hen i sit illuminerede Vindue. Schill skulde dog „ogsaa skue ned i Opfyldelsen af den Længsel, han betalte med forgæves Offerdød. Ren og lysende laa nu dér den Sag, han havde kæmpet for i usalig Hemmelighedsfuldheds Graamørke. Hans Hjertes Ønske var nu Verdens Løsen. — De fjerne som de nære, de døde som de levende, alle, der havde levet for denne Dag i Længsel og Haab, alle, der havde baaret Fædrelandets Smerte i et trofast Bryst, de var alle delagtige i den, lige saa vel som de, der selv havde kæmpet den frem og set den."

Tre og tredivte Kapilel

SLUTNING

I Frankfurt sad de allierede Fyrster og deres Statsmænd og holdt Raad og var nær ved at enes med hinanden om, at nu, da Franskmændene var hinsides Rhinen, var Opgaven løst, og at det vilde være at friste Gud, om man gik videre.

At gaa til Paris og styrte Napoleon, det var, hvad man i det Blücherske Hovedkvarter stadig drev paa. Men derom vilde især Metternich, den østerrigske Minister,

*) „Hil dig i Sejrens Krans, Fædrelandets Fader."

intet høre. Og Metternich havde forstaaet at vinde Zar Aleksanders Øre.

Der foresvævede Metternich en Ide om en fredelig og indskrænket Napoleonisme, der kunde afgive en Modvægt mod en ellers alt for mægtig Zarisme. Og denne Ide kunde der muligvis være meget god Mening i, dersom en saadan indskrænket og moderat Napoleonisme havde været tænkelig.

Metternich fik virkelig opsat nogle Fredsbetingelser, som midt i November overbragtes Napoleon i Paris. Deri erklærede Magterne sig villige til at lade Frankrig beholde sine „naturlige Grænser": Pyrenæerne, Alperne og Rhinen. Napoleon skulde altsaa opgive Spanien, Holland, Italien og Protektoratet over Rhinforbundet.

At Rhinen her blev uden videre nævnt som en af Frankrigs „naturlige" Grænser, var efter de tyske Patrioters Mening et Forræderi mod Tysklands Sag. E. M. Arndt udsendte et Flyveskrift „Rhinen Tysklands Strøm, ikke Tysklands Grænse," hvori han kraftigt hævdede, at et Frankrig, der gik til Rhinen, altid vilde have Kniven paa Tysklands Strube.

Ogsaa Friherre Stein havde skyndt sig til Frankfurt og søgt at genvinde sin Indflydelse hos Zar Aleksander. Han havde mindet Zaren om Dagene i Kalisch, da der var Tale om at true de tyske Fyrster med Afsættelse, dersom de holdt fast paa Forbundet med Napoleen, og da Tysklands politiske Samling under en stærk Centralmagt havde været paa Dagsordenen. Nu derimod havde Metternich faaet de allierede Fyrster, ogsaa Aleksander, med til, efter Rhinforbundets Opløsning at anerkende baade Bayern, Würtenberg, Baden, Hessen-Darmstadt, Nassau og Sachsen-Koburg hver for sig som helt og holdent suveræne Stater, blot paa Betingelse af, at de tiltraadte Koalitionen mod Napoleon.

„Ja," sagde Zaren til Stein, „jeg maa allerede af den Grund ønske den fortsatte Bestaaen af Smaastaterne og

de forskellige fyrstelige Dynastier i Tyskland, for ogsaa i Fremtiden at kunne forsørge de russiske Storfyrster og Storfyrstinder med passende Partier."

„Det har jeg ikke vidst," svarede Stein, „at Deres Majestæt tilsigter at gøre Tyskland til et russisk Stuteri."

De tidligere Fyrster og Landsherrer af Oldenburg, Hessen, Oranien, Brunsvig og Hannover tog atter deres Lande i Besiddelse. Og for Tysklands Enhed lykkedes det ikke Stein at opnaa andet end en ubestemt Udsigt til, at de mange helt suveræne Fyrster engang vilde træde sammen og danne et eller andet Slags Forbund.

Derimod havde Stein — og i Forening med ham Pozzo di Borgo — mere Held med at stemme Aleksander for en Fortsættelse af Krigen mod Napoleon, især da denne ikke havde svaret paa det omtalte Fredstilbud med andet end en almindelig Erklæring om, at han var villig til Forhandling. Han vilde, med andre Ord, *ikke* nøjes med de tilbudte „naturlige Grænser"; men han vilde blot vinde Tid.

I Spørgsmaalet om Krigens Fortsættelse kunde de høje Potentater heller ikke let overhøre den offentlige Mening i hele Tyskland, især naar den fik Blücher til Talerør. Den gamle General indfandt sig i Frankfurt midt imellem alle Diplomaterne. Og han var Fyr og Flamme. Han pegede mod Paris og sagde: Fremad! Han brød sig om ingen og om ingenting, men sagde sin Mening paa godt Tysk til alle og enhver. En Dag havde han faaet fat paa General Knesebeck, en af Preusserkongens Adjudanter, og udgød sin Vredes Skaaler over hans Meddelagtighed i Fredsplanerne.

„Metternich, den Hund, den Kæltring," sagde Blücher, „som fortjener at blive hængt, render med Jer allesammen. Han vilde gerne salvere Bonaparte . . . Alle Donnerwetter over den Kæltring og hans Medkæltringer af Diplomatikere! Og De er ogsaa med, Knesebeck, føj for Djævelen!"

„Men, Ekscellense, jeg har blot været af den Anskuelse, at man maatte indrette sig paa Vinterkvarterer, mere tilsyneladende end virkeligt, for da uventet igen at bryde frem, naar den franske Kejser var gjort tryg.“

„Ej, hvad! Flovser og Flunkerier! Kender det nok! Véd, hvad der kommer ud af den Slags Lurendrejeri. Vinterkvarterer? Hvad skal vi med dem? Fordi vi er slet forberedte paa et Vinterfelttog, hvad? Er Bonaparte det maaske bedre? Meget meget ringere, siger jeg, og saaledes er det. Vi kan knuse ham, dersom vi gaar frisk fremad. Og hvad er det for noget infamt forræderisk Vaas om Frankrigs naturlige Grænser? At lade de Vælske beholde den venstre Rhinbred! Saadan noget kan kun elendige Skurke have udklækket. Nederdrægtigt, ganske diplomatisk-nederdrægtigt! Den ærlige Karl, Arndt tror jeg han hedder, har sagt dem det, de infame Lusekarle: Rhinen, Tysklands Strøm, ikke Grænse! Og derfor skulde saa mange tusinde brave Mænd have blødt og forblødt sig? . . . Men De, General, De skulde skamme Dem, at De er med i det Halunkeri. De har sagtens igen haft Deres gudfordømte Hæmorroider, og saa er Hjertet faldet Dem ned i Bukserne. Men det Skelmsstykke, som den Metternich har lavet til, skal ikke blive spillet til Ende, Gud fordømme mig! Vi vil ogsaa have et Ord med at sige, vi andre, vi Folk fra Katzbach, fra Wartenburg, fra Grossbeeren, Dennewitz og Möckern, og hjælper Ord ikke, saa skal Sablerne tale. Til Paris vil vi, og gøre en Ende paa Bonaparte. Og vi vil gøre det, denne Metternich til Trods og Tort. Det kan De hilse ham og sige, ham og alle hans Medjudaser.“

Saaledes er Samtalen refereret, maaske nok med lidt Udpyntning, men sikkert i den rette Karakter.

Og hvorom alting er — d. 1. December besluttedes det at fortsætte Krigen og prøve Kræfter med Napoleon i et Vinterfelttog hinsides Rhinen.

Carl Johan kunde der til dette Felttog foreløbig ikke

gøres Regning paa. Han var efter Leipzigslaget gaaet med Nordhæren mod Nedre-Elben — mod Davoust og hans danske Allierede, for at tiltvinge sig Norges Afstaaelse. Det viste sig, at Marschal Davoust lod de Danske selv om at forsvare sig, idet han for sit Vedkommende lagde sig ind i Hamburg, som han havde forvandlet til en stærk Fæstning, og hvor han holdt sig til Maj 1814. Imidlertid havde Carl Johan drevet de Danske under Frederik af Hessen fra Lübeck ned gennem Holsten helt ned i Slesvig. Og de Danske havde klaret sig særdeles godt paa dette Tilbagetog, særlig d. 10. December ved Sehested, hvor de tappert kastede General Wallmoden tilbage over Ejderen og derved banede sig Vej til Rendsborg. Men 14. Januar 1814 sluttede Frederik d. 6. Freden i Kiel og afstod Norge, fordi Rusland fremdeles holdt paa, at det Løfte, Magterne desangaaende havde givet Carl Johan, *skulde* indfries.

Frederik Vilhelm havde stadig været meget ilde stemt ved denne brutale Politik, og han havde da ogsaa opnaaet, at de preussiske Tropper ved Nordhæren slap for at deltage i Toget mod Danmark. Under General Bülows Overkommando udskiltes de af Nordhæren og sendtes paa et selvstændigt Tog til Nederlandene for at gøre Ende paa de Franskes Herredømme dér.

Lützowerne, der fremdeles stod under Wallmoden, havde ønsket at kunne følge samme Vej, men maatte ligesom de hanseatiske Tropper bekvemme sig til at følge den svenske Kronprinses Faner og fægte for den svenske „viderværdige“ Sag, medens deres Brødre gik mod Napoleon.

Den 1. Januar 1814 overskred Blücher Rhinen ved Caub imellem Coblenz og Mainz, og med et tordnende Hurra aabnede hans Tropper det Felttog, som de sikkert haabede skulde give Tyskland ikke blot Sikkerhed imod en Gentagelse af Napoleons Tyranni, men ogsaa Elsass og Lothringen tilbage.

Bülow skulde ligeledes overskride Rhinen i Nederlandene, og Schwarzenbergs Hær falde ind i Frankrig gennem Schweiz.

Efter adskillige Omvekslinger — thi Napoleon udfoldede hele sit Genis Kraft i den haabløse Kamp — endte dette Felttog*) med, at Zar Aleksander og Kong Frederik Vilhelm d. 31. Marts holdt deres Indtog i Paris. Napoleon blev afsat og sendt til Elba, Bourbonernes Trone genoprettedes i Frankrig, og Kong Ludvig d. 18. sluttede Fred med de Allierede, som lod Frankrig beholde de Grænser, det havde haft i Foraaret 1792, altsaa ogsaa beholde Elsass og Lothringen. Angaaende Fordelingen af de fra Frankrig udfriede Landomraader skulde der tages Bestemmelse ved en stor Kongres, der skulde træde sammen i Wien.

Denne Kongres var samlet i Vinteren 1814-15, men forstyrredes ved Napoleons pludselige Tilbagekomst fra Elba i Marts 1815 og hans ny 100 Dages Kejserdømme, mod hvilket de Allierede atter maatte rykke i Felten, og som sloges til Jorden af Wellington og Blücher i Slaget ved Waterloo 18. Juni 1815. Derefter førtes Napoleon til St. Helena, hvor han, som en Prometeus lænket til Klippen, endte sine Dage.

Efter Slaget ved Leipzig fik Theaterdirektør Iffland i Berlin den Idé, at der paa Teatret burde opføres et nationalt Festspil til Forherligelse af Frigørelsen. Han opfordrede Goethe i Weimar til at skrive dette Festspil. Og Goethe gik, efter nogen Betænkning, ind derpaa.

Efter nogen Betænkning. Thi Goethe skulde egentlig ikke synes at være Manden til at slaa Harpen netop ved denne Lejlighed. Hans Beundring for Napoleons Geni havde, i det mindste fra Begyndelsen, gjort ham

*) For danske Læsere er dette Felttog skildret i Oberst N. P. Jensens: Napoleons Felttog 1814.

kølig overfor de tysk-nationale Rørelser. Kampen mod Napoleonismen var i den store Digters Øjne nærmest det agtbart-hverdagsagtiges forgæves Kamp mod det dæmonisk-geniale. „Ryst I kun eders Lænker; Manden er jer for stor; I bryder dem ikke!“ hørte Arndt ham sige i Foraaret 1813 i det Körnerske Hus i Dresden, da der blev talt begejstret om Sønnens Indtrædelse i det Lützowske Korps.

Goethe havde dengang — ved Frihedskrigens Udbrud — endnu ingen Følelse af, hvad tysk politisk Enhed og Selvstændighed betød. Han havde ganske vist ikke kunnet undgaa en vis pinlig Følelse ved Sammenligning mellem det tyske Folk og andre, dette tyske Folk, som han fandt at være „saa agtbart i det enkelte, og saa miserabelt i det hele.“ Men i Videnskab og Kunst havde Goethe hidtil fundet Vingerne, hvormed man kunde hæve sig over og undfly denne pinlige Følelse. Thi, som han sagde, „Videnskab og Kunst tilhører Verden, og overfor dem forsvinder Nationalitetens Skranker.“

Imidlertid havde Goethe under Frihedskrigens Forløb, og især efter det store Slag ved Leipzig, lært at vurdere „den stolte Bevidsthed om at tilhøre et stort, agtet og frygtet Folk.“ Dette kommer frem i en Udtalelse fra November 1813, hvori Goethe tillige ytrer sin Overbevisning om, at det tyske Folk, siden det er blevet bevaret, sikkert maa have en eller anden stor Opgave i Fremtiden at løse.

Et Omslag i Goethes Stemning overfor den tysknationale Kamp er altsaa foregaaet, just da Ifflands Opfordring kommer til ham. Saa gaar han da ind paa Opfordringen og skriver i Vinteren 1813-14 sit nationale Festspil „Epimenides's Opvaagnen“.

Da det blev opført i Berlin i Foraaret 1814, gjorde det egentlig ingen Lykke; thi Berlinerne forstod ikke Digtets Symbolik. Men der var selvfølgelig Ting deri, som maatte slaa an.

Naar Enden er god, er alting godt, og det ypperste i dette Digterværk turde være Slutningskoret. Her slaar Digteren over i en Rytme, der stærkt minder om en gammel vel kendt evangelisk Kirkemelodi. Og tilsidst lader han Koret udklinge i en rigtig og virkelig Hymne:

Nun töne laut: Der Herr ist da!
Von Sternen glänzt die Nacht.
Er hat, damit uns Heil geschah,
gestritten und gewacht. *)

Det er den tyske Frihedskrigs uforbeholdne Fromhed, der her tilsidst ogsaa har grebet Goethe og — med eller mod hans Vilje — faaet ham til for en Gangs Skyld at digte en Salme, — kun denne ene paa fire Linier i alt; men den er saa god som hundrede.

Der ligger bag denne Salme den Oplevelse, at det stakkels agtbart-hverdagsagtige, dette, som hedder Hjem og Familie, Folk og Fædreland, Alter og Arne, det har alligevel staaet sig i Kampen mod det gigantisk-kolossale, mod det dæmonisk-geniale.

„Manden" har alligevel ikke været dem „for stor". Ikke forgæves har de rystet deres Lænker, disse, der har været *ham* underlegne i alt, undtagen i at være varme om Hjertet. De har virkelig faaet Lænkerne brudte og overmandet den stærke.

Og hvorledes er det gaaet til?

Medens dette Spørgsmaal beskæftiger Digterens inderste Sjæl, bryder han uvilkaarligt ud i Salmetoner.

Og hvad man ved en saadan Lejlighed — ikke egentlig har tænkt at sige, men kommer til at sige, det er just det, der betyder noget.

---

*) Kan til Nød gengives saaledes:

Nu syng det ud: Vor Gud er nær!
Se hist hans Stjerners Pragt!
For os han draget har sit Sværd,
har kæmpet og holdt Vagt.

I saa Henseende maa den store Digter staa paa lige Fod med hin Skoledreng, der gik op paa Jahns Værelse for at digte om Hæren uden Kejser og Kejseren uden Hær. De er begge komne til at sige det. Den ene:

Der Herr hat sie geschlagen
mit Mann und Ross und Wagen.

Den anden:

Der Herr ist da!
Von Sternen glänzt die Nacht.
Er hat, damit uns Heil geschah,
gestritten und gewacht.
